SAMUELIS PUFENDORFII

ERIS SCANDICA,

QUA

ADVERSUS LIBROS

DE

JURE NATURALI

ET

GENTIUM

OBJECTA DILUUNTUR.

TOMUS DECIMUS.

NEAPOLI MDCCLXXV.

Sumtibus Josephi de Dominicis, & Michaelis Stasi.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

CAPUT IV.

DE FUNDAMENTALI PROPOSITIONE LEGIS NATURALIS.

§. I.

Postquam constitutum mihi fuerat, Jus naturale in justæ formam disciplinæ redigere, cujus partes inter se bene cohærerent, & ex se evidenter fluerent; Prima cura fuit circa constituendum idoneum fundamentum, seu propositionem fundamentalem, quæ videlicet omnia ejusdem præcepta compendio complecteretur, & ex qua ista facili & perspicua subsumptione deduci, in eamque resolvi possent. Quæ quidem, si congruere debebat scopo nostro, quo eam disciplinam ad captum universi generis humani attemperare, & supra controversias circa peculiarem cultum divini Numinis elevare studemus, debebat talis esse; ut non solum cetera præcepta per evidentem consequentiam inde fluerent, sed & ut ejusdem veritas ex solo rationis lumine explendesceret; adeoque ad eandem agnoscendam omnes homines perspicuis demonstrationibus adigi possent, quamcunque de modo propitiandi Numinis haberent opinionem. Neque enim opus erat, ut isthæc propositio esset ex earum numero, quæ communiter natura notæ vocantur, seu quarum evidentia citra ratiocinationem intellectui sese adprobat. Sed sufficiebat eam ex ejusmodi extructam observationibus, quas ipsa natura rerum & hominis suppeditat, & quæ a nullo sanæ rationis compote in dubium vocari possunt. Hæc porro propositio licet eundem in disciplina juris naturalis usum præbeat, quem in physicis & astronomicis exhibent hypotheses; eadem tamen hypothesis proprie dicta non est, ideo quod non duntaxat tanquam vera supponatur, non definito, utrum

revera cum natura rerum congruat, an minus; ſed ejus veritas & exſiſtentia manifeſtis & certis demonſtrationibus utique ſubnitatur. Quod ſi quis vocabulo *fundamenti* in alio ſenſu utatur, faciat id ſuo lubitu, dummodo non putet, eo ipſo ſe mihi contradicere, aut per ea, quæ ipſe ſuper cæpis declamat, deſtrui ea, quæ ego de aliis commentor. Sicuti VELTHEMIO *fundamentum Juris vocatur id, quo aliquid aptum eſt, ut ſit vel fiat Jus*; & in ſpecie *fundamentum naturalis juris conſtituitur natura objecti juris naturæ, ideo quia actus illi, qui objectum juris naturalis eſſe dicuntur, talis naturæ ſunt, ut ſi quis recta ratione utitur, & de hiſce practice judicare v lt, aliter judicare nequit, quam quod hujuſmodi actus ex ſua natura neceſſarii ſint in genere morum*. Quæ κυρία δόξα promulgatur ab ipſo in procemio *Synopſeos Inſtitutionum juris naturæ* §.22. *manuſcriptæ*. Quæ ubi publici Juris facta fuerit, orbem eruditum novum ſidus irradiabit, quod ſplendeat velut inter ignes Luna minores.

§. II. TALEM igitur, quam deſignavimus, propoſitionem fundamentalem ut inveniremus, viſum fuit eas, quæ a quibuſdam loco talium adhibitæ ſunt, paulo curatius excutere, &, num ſcopo noſtro congruant, examinare. Ex hoc ipſo enim ratio adparebit, quare ceteris ſepoſitis illa quam elegi, ſeſe potiſſimum potuerit adprobare. Primo igitur loco excutitur, quod JCti Romani jus naturale pronunciaverunt id, quod natura omnia animalia docuit, ita ut ad hoc jus ſpectent illi actus, in quos connata quadam neceſſitate fertur, aut a quibus refugit hominum æque, ac brutorum animalium indoles. Ex horum mente fundamentalis propoſitio legis naturalis hæc eſſet: in quoſcunque actus homines æque ac bruta feruntur, illi legi naturali præcepti, quos utrique refugiunt, eadem lege vetiti intelliguntur. Iſthæc propoſitio quare a nobis repudiata ſit, non opus eſt, ut heic repetamus. Neque ad rem facit, quod non nemo hoc ſenſu jus naturale in bruta cadere tradat, quatenus brutorum certæ actiones inſtinctu quodam, voluntatibus hominum ſimili, peractæ congruant cum divini Numinis ordinatione, & eatenus ſint juſtæ; & per conſequens in bruta hactenus cadere rectitudinem ſuorum actuum, quatenus ſecundum ordinationem divinam peraguntur. Nam hoc non obſtante diſſimilitudo

& ina-

& inadæquatio inter actus hominum, & brutorum remanet, dum diversum utique scopum actibus hominum, quam brutorum Creator præfixit, & diversæ speciei brutorum actus non minus cum hominum actibus, quam inter se discrepant. Et si vel maxime regulam illam, juxta quam Deus ab æterno actus creaturarum suarum regere decrevit, legem Dei æternam vocare velimus, cujus intuitu brutorum æque ac hominum actus æterna lege Dei regantur, aut ad eandem quadrent; haudquaquam tamen ideo actus brutorum & hominum eodem modulo metiendi sunt; cum lex illa æterna bruta regat tanquam machinas vel automata quædam, queis nulla abs regula sibi præfixa discedendi libertas, aut voluntaria & deliberata ad eandem conformatio; eadem autem lex regat homines, tanquam tales, quibus actuum suorum antegressa cognitio & libertas est.

§. III. Inde tanquam scopo meo incongruam rejeci thesin isthanc: quod in se & sua natura honestum aut turpe est, id lege naturali præcipitur aut vetatur. De qua sequenti capite peculiariter erit disceptandum. Tum ulterius a me inquisitum; num commode ad finem meum adhiberi queat dogma nostratibus Theologis familiare; quod jus naturale sit ἐκτύπωμα justitiæ Dei essentialis; adeoque num in disciplina juris naturalis, ad omnium hominum captum accommodata, propositionis fundamentalis vicem subire possit isthæc: Quicquid cum justitia Dei essentiali congruit, id lex naturalis hominibus præcipit; quicquid eidem repugnat, eadem lex hominibus interdicit. Hæc propositio, quare a nobis non potuerit ad eum, quem diximus, scopum adsumi, L. II. c. 3. §. 5. & in Apologia §. 9. & 25. expositum fuit. Qua super re ne cuipiam scrupulus remanere queat, denuo eam quantum potest perspicue inculcare tædio non erit. Ac primo quidem observandum est, ea quæ super justitia divina nobis perspecta sunt, vel ex solis divinis literis hausta esse, rationi nostræ in se incognita, vel ex lumine rationis, conspirantibus simul sacris Scripturis, innotuisse. Ad posteriorem classem pertinet, quod Deus promissa sua firmiter servet, in verbis suis sit veracissimus, nemini injuriam faciat, munus velut judiciarium in creaturas legibus obnoxias incorruptas exerceat, etsi regulas justitiæ divinæ vindicativæ non pa-

rum a regulis justitiæ in foro humano exercendæ abire, satis patere potest, si quis ea, quæ nos L. VIII. c. 3. tradidimus, cum articulis fidei, qui ad munus velut judiciarium Dei respectum habent, conferre velit. Et quidem ut hæc justitia competat Deo essentialiter, id est, ut hoc attributum ex perfectione ipsius essentiæ necessario resultet, & ut per essentiæ suæ perfectionem non possit aliter cum creaturis suis quam juste agere. (Nam justitia etiam in Deo concipitur tanquam attributum, quod respectum ad alios involvit.) Non autem quod adsuetudine sibi talem perfectionem comparaverit, aut quod ad eam exercendam lege aliqua a superiore lata obligetur. Ad priorem classem spectant ea dogmata de justitia divina, quæ substernuntur & implicantur articulis fidei Christianæ de lapsu Adami & subsecuta inde miseria generis humani; de incarnatione Filii Dei, ejusque satisfactione, merito, & passione; de justificatione hominis; de pœnis impiorum æternis. Hæc uti captum humanæ rationis superant; ita eadem excedere regulas justitiæ humanæ, eoque has ad illam adplicandas non esse, diserte protestati sumus L. VIII. c. 3. §. 2. Nam nisi quis huic discrimini justitiæ divinæ & humanæ presse innitatur, mihi quidem non adparet, quomodo Socinianorum strophis satisfacere queat, qui regulis justitiæ humanæ ad justitiam divinam translatis, articulos jam memoratos, adeoque integrum systema Theologiæ Orthodoxæ subversum eunt. Quæ ergo a me obiter super justitia divina tanguntur, unice ad posteriorem classem pertinent]. Prioris generis dogmata captum humanæ rationis superantia Theologiæ in solidum reservantur.

§. IV. Deinde quamquam Deum esse justum essentialiter etiam ex lumine rationis notum sit; tamen quo minus hoc effatum; (essentialem Dei justitiam esse πρωτότυπον legis naturalis, & hanc esse illius ἐκτύπωμα,) vicem propositionis fundamentalis in disciplina Juris naturalis subire possit, graves rationes obstant. Sane enim non potest sola ratio nostra, quæ tamen pro unico cognoscendi principio nostrorum dogmatum circa jus naturale fuit assumpta, perspicere, quod Deo necessum fuerit, justitiam, quæ in homines cadere debebat, exprimere ad propriam & essentialem suam justitiam; aut

quod

quod necessum sit creaturam perfectionum divinarum adæquatæ præsertim, repræsentare. Deinde rationi nostræ sibi soli relictæ justitia humana prius cognita est, quam justitia divina, eoque in disciplina soli rationi superstructa loco fundamenti adsumi non potest, justitiam humanam divinæ esse ἐκτύπωμα. Ratio enim humana sibi soli relicta Deum ex operibus suis cognoscit, ejusque attributa colligit ex perfectionibus, quæ cum in aliis creaturis, tum in homine præcipue conspiciuntur, depurando imperfectiones, quæ ex essentia finita, aut mole corporea proveniunt, & ad captum divinæ eminentiæ istas attemperando. Sic quando animadvertimus præstantiam & perfectionem in se habere, si homo fidem datam servet, verax sit, nemini injuriam inferat, jus incorrupte dicat; colligimus sane, hanc perfectionem in eo utique intelligendam, qui prima est causa, & hujus universi summus Moderator, modo tamen longe nobiliore, & qui in Ente eminentissimo & independente locum possit invenire. Unde inconveniens est, id quod intuitu nostræ cognitionis posterius est, supponere tanquam fundamentalem propositionem, ex qua id, quod ordine cognitionis prius est, deducendum sit. Accedit, quod ratio nostra non parum discriminis inter justitiam divinam & humanam deprehendat. Nam uti jam dictum, justitia divina est essentialis, humana imperata. Justitia humana exercetur inter natura æquales, superiori tribunali obnoxios; divina a Creatore cœli & terræ adversus hominem terricolam. Quæ homo ex justitia exhibet alteri; ad ea exigenda hic Jus habet: atqui ad aliquid a Deo exigendum nulla creatura jus habet; quippe cum etiam quæ ex promisso Deus nobis præstat, ejus gratiæ in acceptis referre debeamus; & omnes pii exsecrantur impudentiam istius Monachi moribundi, qui velut suo jure Deum cœlum poscebat hisce verbis: Solve quod debes. Scilicet, homo non debet aliter, quam juste facere, Deus non potest non juste facere. Tum etiam actus quidam sunt justitiæ humanæ, qui in Deum ob eminentiam essentiæ ipsius cadere non intelliguntur; uti sunt non pauci actus justitiæ universalis, & illa justitia particularis, quæ contractus regit, ad sublevandam indigentiam humanam inventos. Unde si quis ex sæpedicta propositione præcepta legis natura-

lis deducere instituat, deprehendet, non solum consequentiam sæpe fore inevidentem, & quam sola ratio comprehendere nequeat, sed & illud principium non una parte esse insufficiens. Sic si ita colligere velim; homo debet pacta servare, quia Deus sua promissa servat; homo non debet injuriam homini facere, quia Deus nemini injuriam facit: isthæc connexio soli rationi evidens non est, cui infinitum discrimen inter Creatorem cœli & terræ, & homuncionem semper animo obversatur. Ast si ita inferam, Reddite debita vestra, quia Deus reddit suis creditoribus; estote grati, quia Deus est gratus adversus suos benefactores; obedite regi, quia Deus obedit superioribus suis; honorate parentes, quia Deus honorat parentes suos, ineptam & falsam rationem allegasse judicabitur. Quæ omnia qui probe expenderit, facile probabit rationem meam, quare alia propositio fundamentalis mihi fuerit investiganda. Præsertim cum non ratio solum, sed & sacra Scriptura inadæquationem inter justitiam divinam & humanam diserte agnoscat. Sane enim non minima pars justitiæ humanæ est, quæ in contractu emptionis venditionis conspicitur; aut quæ cernitur in retribuendis beneficiis. Atqui neque illa per Psalmum L. 10. 11. 12. neque hæc per Roman. XI. 35. in Deum cadit.

§. V. Isthæc quanquam in se sint planissima; omnem tamen lapidem movent adversarii, ut errorem aliquem mihi heic impingant. Et primo quidem in occasionem calumniæ arripiuntur hæc mea verba: *Hinc & quando Deo tribuitur justitia; non illa est intelligenda respicere aliquam obligationem, aut jus in altero, sicut justitia humana id infert. Sed quia talem agendi modum perfectissimæ suæ naturæ congruere ipse operibus & per revelationes ostendit: inde eidem mortales id vocabulum adplicamus, quo quæ recte a nobis adversus alios aguntur, exprimimus*. p. 134. Heic quid scrupuli cordato, & a litigiis alieno oriri possit non dispicio. Adseritur eo loco hæc thesis, quod libertas Dei legibus proprie dictis non circumscribatur. Adversus hanc objici poterat, in Deum cadere justitiam, seu Deum justum esse. Jam autem justitiam tam personæ quam actionum involvere respectum ad legem. Justitiam enim cuique tribuere, quod legibus ipsi tribui jubetur; & justum vocari, qui alteri talia tribuere studet; eoque talem haud quidquam sibi libertatem omnimodam posse tribuere.

Ad

Ad quam objectionem respondetur; justitiam Dei, & justitiam humanam non per omnia pari passu ambulare. Nam justitiam humanam respicere obligationem, quæ legem & superiorem ponit; quia homo ad juste agendum obligatur per legem superioris. Alterum autem, adversus quem justitia est exercenda, habere jus ad id obtinendum, vel perfectum, vel imperfectum; id est, ut quod sibi debetur, possit exigere vel per modum belli, si vivat in naturali libertate, vel actione in foro intentata, si civis sit; vel saltem ut possit super iniquitate non tribuentis querelam movere. Horum autem nihil in Deum cadit, quippe quo superior non datur, qui legem ipsi præscribere, aut obligationem injungere queat: & adversus quem nemini jus competere potest, deficiente foro, & quia quicquid creaturæ habent boni, bonitati ipsius in acceptis referunt. Quia tamen perfectioni divinæ essentiæ congruit tali modo cum creaturis agere, ut & promissa sua constantissime servet, & nemini injuriam faciat, & supremi Latoris atque assertoris legum, judicisque munere incorrupte fungatur: inde huic atrributo divino, ex quo Deus tali modo agere intelligitur, idem vocabulum justitiæ tribuitur, quo homines solent exprimere, quæ recte ab ipsis adversus alios aguntur. Quanquam enim ejusmodi vocabula, quæ æque attributis Dei & hominum tribuuntur, tanto eminentiorem perfectionem in Deo, quam in hominibus notent, quanto divina essentia humana est nobilior; iisdem tamen vocabulis utraque attributa fuerunt exprimenda, non solum quia per lumen rationis a cognitis perfectionibus humanis ad perfectiones divinas utcunque investigandas adscendimus: sed etiam quia alias nullum conceptum formare apud nos possemus attributorum divinorum, ni vocabula significationis ante nobis notæ ad ea adplicarentur. Isthæc igitur verba hactenus explicata ita detorta adducit novarius *Index: Statuit Justitiam ad Deum propter similitudinem saltem, talem nempe agendi modum ad Deum adplicari, Deoque ἀχύρως, imo etiam minus Deo quam hominibus competere*. p. 154. 166. §. 9. p. 177. §. 12. Heic adparet, priora quidem verba mutilate esse adducta, & prout ab ipso exprimuntur, nullum plane sensum præ se ferre, nisi quod infestissimus calumniator hoc insinuare velle videtur, quasi a me plane justi-

justitia divina negetur. Quæ quam atrox sit calumnia, ex jam dictis satis patere potest. Par illi est, quod mihi affingit, quasi scripserim, *Deo justitiam ἀκύρως competere*. Quod dictum nullibi in meo libro extat. Equidem p. 166. a me scribitur; *valde ἀκύρως dici, Deum a se ipso, aut a sua essentia obligari;* nimirum quia obligatio proprie dicta & quæ vinculum Juris est, principium aliquod extrinsecum & superius præsupponit. Sed num ideo Deus ἀκύρως justus dicitur, quia juste agit propter essentiæ suæ perfectionem, non autem propter obligationem extrinsecus accedentem? Num justitia essentialis minus κυρίως justitia est, quam imperata, & habitualis? Denique concolor auctori mendacium est, quod in Indice scribitur, a me statui, *justitiam etiam minus Deo, quam hominibus competere*. Num si dicam, justitiam divinam & humanam non eodem modulo metiendam; divinam naturam eminentioris esse indolis, quam humanam; quosdam actus justitiæ humanæ, qui nempe præsupponunt indigentiam, in perfectionem Dei non cadere; ideo statuo justitiam Deo *minus* competere, quam hominibus? Perinde ac si dicerem; Deus non opus habet ejusmodi operosa structura oculi ad videndum, sicut homo. Ergo Deus minus clare intuetur res, quam homo. Sic p. 177. dico: *Justitiam divinam & humanam eodem modulo metiendam esse, haudquidquam inde statim evincitur, quod in sacris literis sæpe ad exemplum Dei revocamur*. Luc. VI. 36. Matth. V. 44. 45. XVIII. 33. *quippe cum in illis locis argumentum a minori ad majus ductum videatur*. Ubi nimirum id doceo; quando jubemur misericordes esse, *sicut* & Pater noster misericors est, non statim inferendum esse, misericordiam divinam & humanam ejusdem indolis esse, aut eodem modo & ex eadem causa Deum teneri ad misericordiam exercendam, qua homo tenetur: verum ἐνέργειαν ejus dicti hoc modo longe solidius exprimi; Si Deus supremus omnium, beatissimus, αὐτάρκης, nulla unquam venia indigens, est misericors erga creaturam suam, quæ peccato iram ipsius in se provocavit; quanto magis par est hominem misericordem esse erga fratrem, cujus venia & auxilio ipse quoque opus habet. *Damus hanc veniam, petimusque vicissim*. Si herus misericors est erga servum, quanto magis servus debet esse mi-

misericors erga conservum. Si Deus oriri Solem facit etiam super malos, quanto magis par est hominem benefacere suo inimico: hominem, inquam, qui & ipse aliis tam crebram offensarum materiam præbet, & qui aliorum auxilio tantopere indiget. Ubi sane manifestum est, licet hoc genus ratiocinandi a minori ad majus adpelletur, non ideo tamen necessario attributum illud commune minus priori quam posteriori inesse. Sic dicam: Si Rex, in summa fortuna constitutus, humanus, modestus, ab omni fastu & luxu alienus est; quanto magis modicæ conditionis civem his virtutibus studere par est, cujus opes stultitiam non patiuntur. Ratiocinium hoc bene se habet; sed inde non sequitur, necessario istas virtutes minus inesse Regi, quam cuipiam privato; cum utique Reges dentur animo modestissimo & a vanitate alieno, multi contra privati & tenuis fortunæ homines intolerabili fastu turgidi.

§. VI. Opponunt quoque nobis auctoritatem nostratium Theologorum, quibus legem sanctitatis, misericordiæ, justitiæ & perfectionis divinæ ἐκτύπωμα, & velut ἀπεικόνισμα adpellare familiare est. Ad quod regerimus, alio nos fine, & ex aliis fundamentis de lege naturæ tractare*, quam Theologi, qui isthanc doctrinam ad indolem & usum suæ disciplinæ attemperant, & Scripturas sacras pro adæquato principio suorum dogmatum habent, rationem tantum in secundas partes admittunt, & Scripturis divinis ancillari jubent. Igitur quæ isti super lege divina ex suo principio tradunt, id nostræ disciplinæ nullo modo præjudicare potest. Deinde & illud constat, istam sententiam totidem verbis in literis sacris non extare, sed inventam a Theologis, & elogii loco legi divinæ adplicatam, ut sanctitatem atque justitiam legislatoris, & perfectionem ipsius legis inde æstimemus. Nequaquam autem ea dictio est cavillanda, aut ultra illorum scopum & intentionem, & rei ipsius naturam extendenda. Neque crediderim ulli unquam, cui ea sententia usurpata fuit, in mentem venisse, ex vocabulo ἐκτυπώματος, aut ἀπεικονίσματος hoc exsculpere; quod justitia Dei adversus creaturas sese exserens, rationales cumprimis, & justitia hominibus invicem exercenda quoad omnes partes sibi invicem respondeat, Deoque eadem, quæ hominibus, officia incumbant. Multo

minus

minus autem arbitror aliquem eousque delirare, ut cum *Schwartzio* statuere velit :] *Qui nescit legem Dei esse adæquatum ἐκτύπωμα justitiæ divinæ, is ignorat legem, nescit peccatorum deformitatem, non capit denique necessitatem Salvatoris*. Quid ejusmodi sequela ;ægrius fingi potest? Ast ego infinitos fuisse dico, qui istorum articulorum fidei plenam & salvificam cognitionem habuerunt, quibus tamen nunquam in mentem venit, Creatorem ἀνυπεύθυνον, & incorporeum iisdem officiis adstringere, quibus hominum conditio est obnoxia, imperio superiorum subiecta, & corporea mole pressa. Sane qui cerebrum non habet in calcaneo, facile capere potest, plurima officia hominum, adeoque plurimas partes justitiæ humanæ, subjectionem, & naturam corpoream præsupponere, nec citra hanc intelligi posse; quæ Deo, tanquam enti supremo & incorporeo attribuere absurditas blasphemiæ proxima foret. Vix operæ pretium fuerit aliam ineptiam *Schwartzii* heic repetere, qua taxare voluerat id, quod scripseram; Deum esse veracem in suis verbis & promissis, & munus velut judiciarium incorrupte exercere. Adversus quæ ille magno cum supercilio crepabat: *Deus est justus non ῥηματικῶς, a verbis, aut δικαστικῶς, a judiciis solum, sed & οὐσιωδῶς ab essentia; eoque justitia proprie magis illi quam hominibus competit*. Ubi quidem exagitare nolo stolidam applicationem terminorum Græcorum ῥηματικῶς & δικαστικῶς, qua ignorantiam Græcæ linguæ ostentare voluit; sed quæsiverim tantummodo; ubinam ego negaverim Deum esse justum essentialiter? aut quæ heic sit oppositio; & quid obstet, quo minus, qui dicitur fidelis in servandis promissis, verax in verbis, incorruptus in administranda justitia, idem hæcce attributa habeat essentialiter? Denique eousque rabies calumniandi *Schwartzium* agitabat, ut tandem seipsum Photinianismo adstringeret, dum in quadam concione, qua virus suum e loco sacro in me evomere constituerat, ita pronuntiabat: *In Rege exserit sese imago justitiæ divinæ. Nam sicuti Deus non solum clemens & misericors, sed simul etiam justus est, & in judicio & justitia regnat: ita etiam Rex pro conditione causarum, temporum & personarum severitatem & zelum justitiæ loco lenitatis adhibere novit*. Atqui si justitia Dei & justitia Regum pari passu ambulant, tunc ne-

necessario sequitur: Sicut Rex pro conditione causarum, personarum & temporum justitiæ severitate utitur, sed extra similem conditionem ex clementia condonat delicta citra ullam intervenientem satisfactionem; ita & Deus ubi conditio causarum, personarum, & temporum id requirere peculiariter videtur, justitiæ severitate utitur, sed extra similem conditionem ex clementia condonat delicta citra ullam satisfactionem. Quid est cum Photinianis necessitatem Salvatoris evertere, si hoc non est? Adparet igitur istam lucernam Ecclesiæ, quæ tam tenebricosas spargit flammas, acri emunctorio opus habere.

§. VII. Facile quoque ex hisce colligi potest, quare a nobis rejectum sit jus illud Deo cum hominibus commune, quod aliqui statuunt. Sane enim cui ex solo rationis lumine res dijudicantur, nullo modo concipere datur, quod eodem jure adstringi possit aut ad eandem legem actiones suas formare teneatur. Deus supremus omnium Dominus, & homo divino imperio obnoxius; cum præsertim multa, ad quæ homines jure seu legibus adstringuntur, in Deum propter eminentiam & perfectionem naturæ suæ cadere nequeant. Et quanquam in non paucis Deo eodem modo se gerat erga creaturas, sicut homines se invicem gerere jubentur, in sacris quoque literis pii non semel ad exemplum Dei imitandum revocantur; non tamen ideo statim actiones Dei & hominum ex eodem principio promanant, aut ad eandem normam exiguntur. Nam Deus propter essentiæ perfectionem non aliter potest agere; homo autem propter incumbens sibi Dei imperium non debet aliter agere. Sicuti & id nemini persuaderi potest, Deo non plus licere in hominem, quam uni homini in alterum hominem. Neque utique sequitur, quod quis alteri agendum injungit, ad idem quoque ipsum teneri. Igitur ex ratione quidem tale jus Deo & hominibus commune, & quidem utrinque adæquatum, nemo unquam exculpserit. An illud liquidis Scripturæ sacræ dictis adstrui queat, nondum mihi constat. Equidem allegat *Schwartzius* dictum 2. Tim. II. 13. quod ipse pro dictatoria sua auctoritate ita παραφράζει; *Voluntas Dei nulla ratione a legibus naturæ suæ discedere potest*, Fateor

teor tamen, me nondum esse ita perspicacem, ut videam isthæc consequi: Si Deus fidelis est, ut ut hominum fides fluxa sit, & seipsum abnegare nequit; Ergo Deus est obnoxius legibus. Jactatur etiam trita illa sententia; *Deus sibi ipsi est lex*. Quam imperitus valde foret, qui cavillari velit, cum ejus acumen hoc modo sit explicandum; Dei naturam ita perfecte bonam esse, ut nulla lege aut norma, impulsive exteriore ad hoc ut recte agat, præter ipsam opus habeat; & isthæc sola normæ & obligationis locum in ipso subeat. Et in hoc præcipue relucet perfectio divinæ naturæ, quod per eam quidem non possit non recte agere, & tamen quicquid agit, liberrime agat; cum in creaturis uniformis modus agendi libertatem vel plane tollat, vel minuere aut circumscribere videatur. Si popularia ad rem quid facerent, dici quoque posset, hunc mundum magnam esse civitatem, cujus supremus Rector Deus est. Quemadmodum igitur in civitate Princeps subjectis quidem leges præscribit, ipse autem legibus superior est, ut tamen ultro faciat ea, quæ in ipsius personam possunt cadere; Sic & Deus creaturis leges fert, ipse legibus superior, ut tamen ultro faciat, quæ majestatem & perfectionem suam decent. *Velthemii* dissertatio, quam super hoc argumento conscribilaturum se minatus est, in manus meas non pervenit, quæ fortasse ansam præbere posset pluribus ea discutiendi, quibus divinam majestatem quidam in ordinem redigere laborant. Interim ex *Synopsi* ipsius perspicio, illum conari hanc difficultatem tollere adhibita distinctione inter obligationem, quæ ex imperio superioris provenit, & eam, quæ ex natura ipsius actus resultat. Unde quando Deus obligari dicitur, sensum esse; *Dari certos actus per se & ex sua natura debitos, in genere morum, ut salva perfectione sua morali Deus hos actus omittere nequeat*. Enimvero illa obligatio ex natura actus nulla est; neque quævis necessitas agendi ex obligatione aut jure provenit, cum aliquid etiam ad certi quid agendum determinari queat a suæ naturæ conditione; ad quod proprie loquendo obligatum dici nequit. Nam obligatio in doctrina morum proprie dicit necessitatem a superiore latam in subjecto, cui diversum agendi naturalis facultas est. Unde profanum est, jus & obligationem, quæ in sua natura subjectionem in-

involvunt, Divinæ Majeſtati obtrudere; cum quantumque iſtos terminos ab imperfectione deputare inſtituas, nil niſi obligationem & jus improprie dictum exſculpere inde queas, cujus ſenſus huc tandem redit: Deus propter perfectionem ſuam quædam non poteſt non agere, & quædam propter eandem non poteſt non omittere. Ubi & hoc monendum eſt, male a *Velthemio* adpellari perfectionem aliquam Dei *moralem*, cum omnes perfectiones in Deo ſint eſſentiales, & quantum mihi conſtat, ex uſu omnium Philoſophorum perfectio moralis vocetur, quæ uſu, & diſciplina adquiritur, & tanquam habitus animo inhæret.

§. VIII. Ceterum dum illibatam Dei libertatem aſſertum imus, *Schwartzius* pro more ſuo mentem & verba mea in ſiniſtrum detorquere ſenſum ſatagit; dum in exſecrabili ſuo *Indice* talem mihi theſin affingit: *Deum, eo quod agens liberrimum eſt, naturæ ſuæ legibus ita non teneri, ut hoc vel illud (intellige peccata) agere non poſſit, affirmatque omnia illa, quæ non agere poſſe dicitur, non per naturale impedimentum, ſed ex placito vel voluntate non agere, legemque ſibi ipſi non niſi ex placito eſſe*, p. 133. Quam diabolicam plane calumniam etſi in *Apologia* mea jam ſatis caſtigavi; tamen quia hoc ſcripto omne malevolorum virus junctim abſtergere conſtitui, pleraque heic repetere non pigebit. Et quantum ſcelus priora verba continent, quando iſta ſtatui a me mentitur; *Deum naturæ ſuæ legibus ita non teneri, ut hoc vel illud (nempe peccata) agere non poſſit*. Quæ ſententia in hanc propoſitionem reſolvitur; Deus poteſt peccare. Aſt qui verba mea candide expenderit, fateri cogitur, hoc quidem ſeculo atrociorem calumniam non fuiſſe auditam. Ita enim ſunt verba mea: *Omnimoda libertas, & omnis impedimenti aut defectus neſcia in ſolum Deum O. M. cadit, quæ tanquam nobiliſſimum attributum perfectiſſimæ ipſius eſſentiæ concipitur. Quæ & ipſa nullam circumſcriptionem admittit, & cum omnipotentia eſt conjuncta. Unde quod Deus quædam non agit, aut non omnia ſemper agit,, illud non eſt ex defectu libertatis, ſed ex proprio beneplacito*. Ubi ſane nemo tam cæcus eſt, quin videat, per iſta *quædam* non intelligi hoc loco, nec poſſe intelligi peccata, ſed talia, quæ alias ſalva perfectione divina a Deo agi poſſe videbantur. Nam de peccatis in verbis immedia-

te

te sequentibus sermo est; & nemo unquam tantopere deliravit, ut talem quæstionem formaret; An Deus peccet? sed ita quandoque solet quæri; An Deus possit peccare? Manifestum est igitur, in istis meis verbis, quæ calumniator ita fœde detorquet, contineri responsionem ad hancce quæstionem tacitam. Cum Deus sit liberrimus & omnipotens, & abyssus ejus potentiæ & bonitatis nondum sit exhausta, quare tamen quædam non agit, aut non semper agit, quæ alias a perfectione ipsius ;abhorrere non videntur? Ego heic nihil aliud habeo quod respondeam, quam quod beneplacitum Dei ita ferat; & solam hanc rationem reddere simplicius & in divinam Majestatem reverentius duco, quam subtilia commenta adornare, quibus omnipotentia divina in ordinem redigitur, & judicii nostri angustiis circumscribitur. Et hanc rationem niti arbitror non solum sana ratione, sed etiam dictis Scripturæ, Psal. CXV. 3. Ephes. I. 11. Deinde ulterius dicto loco rationem reddo, quare Deus non possit quædam, nempe peccata, agere. *Quod autem idem quædam non posse agere dicitur, id non provenit ex aliquo impedimento extrinsecus accedente, naturali aut morali, sed ex proprio placito, quod mortales ad magnitudinem & præstantiam ipsius attemperatum concipimus.* Scilicet, quod Deus non posse peccare dicitur, id non est ex *impedimento extrinsecus accedente naturali*, id est, vi majore validioris, nec *morali*, id est obligatione a superiore profecta. Neutrum enim cadit in eum, qui superiorem non habet. Sed provenit hoc ex placito seu voluntate rectissima, & quæ convenit Enti maximo & præstantissimo. Ubi quod placiti seu voluntatis Dei, tanquam Entis supremi & perfectissimi, potissimum mentionem fecerim, rationem hanc attuli, quod ubi de libertate Dei sermo est, convenientius videatur ejusdem perfectioni exprimendæ voluntatem, qualis in perfectissimum ens cadere potest, velut principium ipsius actionum assignare. Tum ut ea perfectio, qua Deus peccare non posse intelligitur, cum summa libertate conjuncta exprimeretur, & non pro tali impossibilitate peccandi haberetur, qualis in brutis & rebus inanimatis est, quæ ideo peccare non possunt, quia rationali voluntate destituuntur. Denique quia in attributis divinis, quæ ad analogiam facultatum in ho-

mine utcunque ſolemus concipere, perfectiſſima unio & velut conſpiratio eſt intelligenda; ſic ut voluntas Dei ejuſdem magnitudini, præſtantiæ, juſtitiæ, ſanctitati, bonitati nunquam repugnare poſſit, adeoque illa huic unquam ſit opponenda. *Schwartzius* autem pro more ſuo verba mea malitioſe detorquet hoc modo: *Deus omnia illa quæ non agere poſſe dicitur, non per naturale impedimentum, ſed ex placito vel voluntate non agere.* Ubi adparet, pro vocabulo *quædam* ipſum ſubſtituiſſe *omnia;* omiſiſſe quoque non ſolum *morale* impedimentum, ſed & clauſulam, quæ maxime ad rem faciebat, *quod* placitum divinum *mortales ad magnitudinem & præſtantiam ipſius attemperatum concipimus*. Sed & non contentus declaratione, quam in *Apologia* mea feceram, odioſe vocabula cavillatur; jactans, *idiomata & eſſentiam divinam unum ſimpliciter idemque eſſe*, *adeo ut de illis ne* unio *quidem ſatis recte*, *nedum* conſpiratio *aliqua*, *vel* reflexio, *vel neſcio quæ* Dei voluntas ad magnitudinem & præſtantiam ipſius attemperata, *ſed unitas ſimpliciſſime dici poſſit*. Atqui, ſi hoc tantum dicerem, me dictionis genus adhibuiſſe liberius, & quod ad apices formularum ſuperſtitioſe non adſtringeretur in diſciplina, ubi theſes Theologicas proponere haudquidquam inſtitutum meum fuit; & cum de ſinceritate ſententiæ conſtet, vocabula vellicare malignum eſſe; quis æquus non fateretur, otioſe mihi inane litigium moveri? Sed ut huc confugiam, opus non eſt. *Perfectiſſima* unio idem mihi eſt quod unitas aut identitas. Qui dicit, in attributis divinis eſſe perfectiſſimam *velut conſpirationem*, ſatis indicat, ſe metaphorica uti locutione, ad exprimendum huncce ſenſum; inter attributa divina nulla eſt repugnantia, & Deus non agit, quæ ſibi repugnant. De attributis divinis nuſpiam *reflexionem* dixi, ſed ita verba mea ſunt Apologiæ p. 8. *Si vel maxime eſſentiam divinam ad modulum noſtræ rationis vellemus exigere, quod nempe & ipſe, quando actionem aliquam eſt ſuſcepturus, velut reflexionem faciat ſuper eſſentia & attributis ſuis, &c.* Non credo voculas *ſi* & *velut* otioſe heic eſſe poſitas. Sed nec ſupercilium iſtius Tenebrionis prohibebit, quo minus dicamus: *Dei voluntas ad magnitudinem & præſtantiam ipſius eſt attemperata;* exprimendo huic ſenſui; Deus nunquam vult aliquid, quod

ipsius magnitudini & præstantiæ repugnat, seu quo minus Optimus Maximus sit. Hactenus porro calumniator iste questus est, quod attributa divina non satis univerim; mox carpit quoque, quod eadem non satis accurate discreverim. *Attributa divina*, inquit, *formaliter, id est, juxta modum concipiendi nostrum ita ab se invicem differunt, ut nullo modo confundi, nec*, verbi gratia, magnitudo & præstantia *pro sanctitate & justitia poni, dicique possit, quod* voluntas Dei secundum magnitudinem & præstantiam, hoc est, *infinitatem & majestatem pro illo quod dici debet, secundum sanctitatem & justitiam* se moveat. Atqui inquam, *magnitudo* & *præstantia* sunt vocabula generaliora, quæ *sapientiæ, rectitudini, justitiæ* & *sanctitati* non opponuntur, sed hæc potius includunt. Præstans est, & qui justus, qui rectus, sanctus & sapiens est. Sed nec dubium est, quin cum Deus cœlum ac terram crearet, non solum sapientiam, rectitudinem, justitiam & sanctitatem, sed & & omnipotentiam ac bonitatem, seu magnitudinem & præstantiam exseruerit. Denique & illam mihi thesin falso affingit *Index: Deum sibi ipsi legem non nisi ex placito esse*. Hæc quippe thesis non solum nullibi in libro meo extat, sed & absurde ac nullo plane sensu concepta est. Sed ita dicimus: *In quem sensum interpretandum est illud tritum: Deus sibi ipse est lex*. Quis est sensus ille, qui ex superioribus fluit ad recte interpretandum acumen hujus dicti? Hic nempe, quod voluntas Dei semper se velut moveat, prout magnitudine & præstantia ipsius dignum est, id est, sapientissime & optime, adeoque lege extrinsecus accedente, qua dirigatur, opus non habeat. Verbo quoque notanda est calumnia *Velthemii*, qui fingit *propositionem hanc; Impossibile est Deum mentiri, ex mente mea hunc habere sensum; Deus non vult mentiri*. Sed iste est meus sensus; mentiri repugnat voluntati Dei tanquam Entis perfectissimi, repugnat perfectioni divinæ, cum qua voluntas divina semper conspirat, & quidem ut id non proveniat ex aliquo impedimento extrinsecus accedente, sed ut nihilominus ipsi omnimoda libertas omnis vinculi expers, constet.

§. IX. Vicina hisce sunt, quæ malevoli super imagine Dei movent, Cujus mentio tantum obiter a me

inje-

injecta fuit, non ut quidquam, quod Ecclesiæ nostræ de ista tradunt, in dubium revocarem, sed ea duntaxat intentione, ut ostenderem; etsi hominem ad imaginem Dei creatum esse ex sacris literis constet, non ideo tamen justitiam hominibus invicem exercendam, & justitiam Dei essentialem inter se per omnia adæquari. Rationem subjunxi; quia imago Dei est amissa per lapsum, lux autem naturalis & ejus sensus atque cognitio in hominibus superest. Quanquam enim quædam istius reliquiæ remansisse doceantur, inter quas etiam cognitio & sensus legis naturalis refertur; tamen saltem præcipua ejusdem parte destructa, per cujus possessionem homo in statu gratiæ constituebatur, longe difficilius perspicere licet, quousque justitia divina & humana sibi invicem respondeant. Sicuti ædificio collapso vix ac ne vix quidem de ejusdem cum prototypo convenientia judicare amplius licet, ut ut rudera quædam adhuc extent. De cetero parem ob rationem scopo nostro accommodata non est hæc propositio: Homo est creatus ad imaginem Dei quippe quæ nec ex solo rationis lumine demonstrari potest, nec ex qua rationes præceptorum legis naturalis perspicue & ad captum omnium gentium derivare licet. Quanquam enim & illud ex naturali lumine constet, quædam attributa in homine deprehendi, quæ itidem in Deo, etsi infinitis modis eminentiora concipiuntur, puta intellectus, voluntas, imperium in alios, eoque intuitu homo aliqualem imaginem Dei referre dici queat etiam illis, qui divinas literas ignorant: tamen quæ a Theologis super imagine Dei traduntur, cujus possessio hominem in statu gratiæ constituebat, & qua per lapsum amissa homo in statum iræ conjectus est, & magnam naturæ suæ corruptionem sensit, item quæ & quales sint istius reliquiæ seu rudera, an & quatenus cognitio legis naturalis eo lapsu detrimentum passa sit; dogmata sunt soli rationi incognita, eoque ad nostram disciplinam parum accommodata, solique Theologiæ relinquenda. Et sane si quis ex ejusmodi fundamentali propositione præcepta legis naturalis deducere instituat, non poterit non ea consecutio & connexio inevidens videri illis, qui sacras Scripturas ignorant, aut non admittunt. Si, inquam, disciplinam juris naturalis ad captum omnium hominum traditurus ita ratiocinari velim;

homo est creatus ad imaginem Dei; Ergo parentes sunt honorandi, non mœchandum, non furandum; neque evidens erit illatio homini Theologorum Christianorum tradita ignoranti, nec quomodo ejusdem evidentiam ex aliis ratiociniis eliciat, rationi humanæ facultas suppetit.

§. X. DEDUXIT jam nos ordo rerum ad D. VALENTINI ALBERTI, *Professoris Lipsiensis Annotata super* HUGONEM GROTIUM, qui ejus scripti *prœmium* & *protheoriam* videtur potissimum opposuisse præfationi Opusculi nostri de *Officiis hominis & civis juxta legem naturalem*. Cujus commenta eo curatius excutiemus, quo liquidius ex hisce patebit, quam anxie omnem lapidem moveant veteres Magistri, ne dictata & collegia manuscripta detrimenti quid patiantur. Ac in *proœmio* quidem queritur, *diabolum in eo totum fuisse, ut Philosophiam tam theoreticam, quam practicam, eximia utique Dei dona, florente Papatu corrumperet*. Quod verissime dictum; sed addi tamen debuerat, id potissimum factum ope Sacerdotum, qui ad stabiliendam suam tyrannidem manibus, iisdemque intricatissimis nugis scholas oppleverunt, quibus districta bona ingenia a solidarum rerum investigatione averterentur: & ut homines cæco obsequio a nutu eorundem dependerent, genuinam Philosophiam moralem penitus oppresserunt. Pergit: *Post repurgatam Religionem non desiisse diabolum his donis divinis adversus Deum & doctrinas divinas abuti: hinc primum theoreticam Philosophiam prælio iniquissimo cum Theologia commissam, ac si illa esset huic contraria*. Quid per hoc prælium intelligat *Albertus*, nondum satis mihi liquet. Nam quæ ab *Hofmanno* quondam in Academia Julia excitabatur liticula, triobolaris erat, non tam ex insigni aliqua diaboli astutia profecta, quam ex morositate viri, zelo ut multi alii a scientia parum subnixo, agitati: quæ & exiguo valde strepitu deflagravit. De cetero ut vera Philosophia, & ex natura rerum hausta, eique congruens, & Theologia itidem vera, & ex genuina sacrarum literarum interpretatione desumpta, inter se pugnent, fieri non potest; cum utraque Dei vox sit, qui sibi haud quidquam ipse contradicit. Enimvero si quando vel falsa decreta Philosophorum cum veris dogmatibus Theologicis, vel vera scita Philosophica cum

cum falsis Theologorum commentis, aut pravis Scripturarum interpretationibus, velut utrique falsa inter se committuntur, id vitio hominum contingit, nec ideo nativa amicitia inter eas disciplinas dissolvitur. Neque vero cordatus Philosophus, si qua viderit dogmata in vera Theologia ex genuina Scripturarum interpretatione adstructa supra captum humanæ rationis, & communis Philosophiæ regulas assurgere, eo nomine ista in dubium revocabit; cum & hoc sana Philosophia doceat, Deum posse facere supra quam homines capere possumus, neque rationem nostram potentiæ divinæ esse mensuram. Pergit; *cum e Philosophia practica nostro seculo doctrina de jure naturæ & gentium enucleatius proponeretur, hæc ut orthodoxæ fidei adversa evaderet, maximopere laboravit diabolus*. Ejus effati si hic est sensus: diabolum id maximopere laborasse, ut libro meo de Jure naturæ & gentium errores contra orthodoxam Religionem affingeret, eoque nomine ego fructu exhausti laboris exciderem; tunc fateor, nihil verius potuisse dici. Sed quia tam æquum pro me judicium *ab Isto* vix sperare licet, credere cogimur alium sensum ipsi præ oculis fuisse; qui nobis, ut mollissime dicam, a viro cordato plane alienus videtur. Equidem id sine dubio ad artes regni tenebrarum pertinet, moralia dogmata nullis subnixa fundamentis mordicus retinere; falsis & perniciosis traditis genuinam politicam corrumpere; vastis & intricatis voluminibus de justitia & jure, nec non commentitiis conscientiæ casibus actionum humanarum regulas certas, solidas, & perspicuas obruere, animosque hominum inter ancipitia velut natantes ab hominum suis commodis velificantium nutu suspendere; probabilitatem denique etiam probioribus Pontificiorum detestatam comminisci. Ad isthæc arcana status regni istius dissipanda, inter alios fines pertinet opera eorum, qui hoc seculo doctrinam juris naturæ & gentium, alta hactenus caligine sepultam, eruere & in justam disciplinam redigere, laborarunt. Ubi tamen contigit, ut qui ceteris omnibus viam præivit *Grotius*, intempestive & præter necessitatem quædam subinde adspergeret, quæ a scitis nostrarum Ecclesiarum abirent, eoque nomine passim a nostris notaretur. Hæc ipsa tamen cum ad disciplinam juris naturalis non spectent, eam neque corrumpunt, ne-

que ut eadem orthodoxæ fidei adversa evadat, efficiunt. Sicuti frumentum admixtis paleis haudquidquam corrumpitur, sed nativam utique retinet indolem; quo tamen usui humano sit idoneum, paleas separari abs se desiderat. Eodem modo uti disciplina juris naturalis heterogenea abs se removeri flagitat. Sic & *Hobbesius* præter commenta circa religionem, ex hypothesi Epicurea, & dum a democraticis hominibus nimis in diversa nitens in alterum extremum impingit, itidem non pauca aliena aut falsa sanctissimæ disciplinæ admiscuit. Sed num ideo jus naturale orthodoxæ fidei adversum evasit? Num ideo error artificis ipsi arti est imputandus? Num aurum ideo naturam suam amisit propter admixtas scorias aut sequiora metalla, quæ artifici perito separare in proclivi est? Multo minus sanctitati hujus disciplinæ quid decedit, si quædam meorum scriptorum loca ab imperitis aut malevolis hominibus per calumniam male habita sunt. Quemadmodum igitur jus naturale & gentium isti criminationi Albertinæ, quod nempe orthodoxæ fidei adversum evaserit, quam efficacissime contradicit, eaque summam sibi injuriam inferri protestatur: ita ut ab omnibus calumniis deinceps immune sit, & nativa pulchritudine exsplendescere queat, hoc desiderat, hoc contendit, hoc flagitat, ut nihil heterogenei deinceps sibi admisceatur, ac inprimis ut extra controversias Theologicas subducatur, ne bellis non suis implicitum laceretur. Utque adeo ab ea disciplina ex nativis principiis extructa & deducta domesticis tantum dogmatibus exsurgat, alienis præliis arenam præbere ne cogatur; & omnibus amicis uti queat, quæ leges amicitiæ & pacis omnibus inculcare satagit.

§. XI. Inde exponit *Albertus*, qua via *ipse tanto malo mederi* constituerit, ut nempe jus naturæ cum orthodoxa fide in gratiam reduceret. Ei fini conducere judicat, 1. *Ut disciplina Juris Naturæ & gentium studiosæ juventuti maxime commendetur & inculcetur*. 2. *Grotium manibus juventutis extorqueri nec posse nec debere*. Valde obesæ vero naris oporteret esse, qui deprehendere non posset, hoc axiomate id agi, ut juventus a meis scriptis arceatur. Ast si *Albertus* nosset, quam parum mea intersit, an ab istis hominibus mea legantur, minus anxie dictatis & collegiis suis *Velthemiique* manu-

manuſcriptis metueret. Quicquid tamen de meis libris fiat, id ſalva veneratione, qua Grotianum ingenium opuſque proſequor, dicere mihi fas eſt; cum *Grotius* maxime præſtabilem quidem operam in jure naturæ eruendo & dirigendo poſuerit, ut tamen neque omnia, quæ ad eam diſplinam pertinent, attigerit, aut plene ſatis deduxerit, neque in juſtæ formam artis id jus diſpoſuerit, & præter admixta multa heterodoxa materiam de bello fuſius tractaverit, quam in generali diſciplina requirebatur: nihil ſane cauſæ adparet, quo minus & poſſit & debeat juventus diſciplinam iſtam ex aliis auctoribus haurire. Qui tamen omnes cum non poſſint non ſubinde lectores ad *Grotium*, tanquam qui primus glaciem heic fregerit, remittere, huic ſemper honos atque exiſtimatio ſua ſalva conſtabit. Revera igitur inſtitutum ALBERTI hunc producere affectum eſt idoneum, ut diſciplina juris naturalis nunquam ad plenam perfectionem adſurgere queat; utque ad ea ex GROTIO novus quidam Magiſter Sententiarum evadat, qui a variis vario modo fruſtulatim conciſus, eviſceratus, exdorſuatus, ac diverſicoloribus velut juſculis commentariorum, notarum, obſervationum, animadverſionum, compendiorum, tabellarum, & analyſeon per quicquid, atqui, ergo (quod pedanticiſſimum ferculum eſt,) perfuſus atque adornatus juventuti proponatur: cui hæc perſuaſio animo ſit infixa, apicem ſcientiæ hujus ſeſe attigiſſe, ſi textum Grotianum utcunque intelligat. Sicuti poſtquam ſcholæ Ariſtotelem in oraculi vicem adorare cœpiſſent, exinde omnis Philoſophantium labor circa conſarcinandos commentarios in Ariſtotelem abſumptus fuit; & niſi hoc demum ſeculo egregia quædam ingenia iſtud ſervitium ejurare auſa fuiſſent, pes octodecim amplius ſecula adhuc ſolida rerum ſcientia ne latum quidem unguem promoviſſet. 3. GROTII *libros in compendium orthodoxum redigendos, in quo veræ ejus doctrinæ ex hypotheſibus orthodoxis deducantur, falſæ cum fundamentis ſuis evertantur*. Atqui jam dudum D. Jo. ANDREAS OSIANDER omnia: quæ religioni orthodoxæ adverſantur, accuratiſſime notavit, ut hoc quidem fine compendio novo opus non ſit. Et cum errores GROTII libris de Jure B. & P. adſperſi circa materias verſentur, quæ ad

 gene-

generalem juris naturalis disciplinam non spectant, quid opus est compendia inprimis sectanti istos errores velut monumentum aliquod aut partem disciplinæ retinere; cum sufficiat, eos simpliciter separari, & silentio præteriri. Sic sane agricolæ paleas una cum frumento puro haudquidquam in granaria recondunt. Si ubi abs coquo cibis sordes aut pili sint admixti, hi non solent in peculiari patina apponi, sed simul & semel abjiciuntur. Sane ubi semel error aliquis ex fundamento fuerit destructus, non opus est ejusdem semper deinceps mentionem fieri, ubi vera sententia traditur: cum thesi semper adjungere antithesin nihil aliud sit, quam disciplinas sordium mole reddere turgidas. Sicut nemo Grammaticorum judicavit, omnes solœcismos, qui unquam contra veram dicendi rationem admissi sunt, in Lexicis esse annotandos; non magis quam Mathematici operæ pretium ducunt, omnes falsas operationes & paralogismos, dum veras operationes & ratiocinia tradunt, simul memorare. Et unica via est, ut compendiis ejusmodi & notis in æternum carere possimus, disciplinam juris naturalis ex sola ratione deducere, & nihil eidem, quod in Theologia controversum est, admiscere. Inprimis autem nova plane & mira creatura est *Compendium Juris Naturæ & Gentium Orthodoxum*, quod nobis intra paucos annos centum & amplius alia compendia parturiet, omnia orthodoxiæ nomine superbientia, sed inter quæ tamen mira sit discordia, & quorum quodlibet ceteris heresin aut schisma objiciat, æternique ignis pœnas minitetur. Nemini quippe ignotum est, quamlibet ex partibus, in quas Christianismus discissus est, sibi orthodoxiæ dignationem vindicare, ceteras omnes hæreseos aut schismatis arcessere. Postquam ergo nostræ Ecclesiæ Albertinum compendium unanimi consensu receperunt, sine dubio peculiari compendio illi opus habebunt, quos vulgo Syncretistas vocant; Eos quippe communi secum libro Symbolico uti nolet SCHWARTIUS qui PET. WINSTRUPIO Scanicæ Episcopo, atrocissimi flagitii loco, & tanquam certissimum argumentum heterodoxiæ exprobrabat, quod hic quondam in G. CALIXTI laudem epigramma composuerat. Cum porro ceteræ Christianorum sectæ deterioris nolint esse

con-

conditionis, singulæ proprium sibi compendium vindicabunt. Eandem sibi licentiam deinceps assument Mahummedani, & ipsi in sectas divisi; ac demum varia Gentilium genera per utramque Indiam sparsa. Transibit dein hoc exemplum ad alias disciplinas, ut mox quoque habituri simus Arithmeticam, & Geometriam, & Astronomiam, & Logicam, & Physicam, & Medicinam, & Metaphysicam orthodoxam. NICOLAUS quoque BECKMANNUS alto deinceps supercilio quicquid est JCtorum gentilium, ac Pontificiæ, Calvinianæque religioni addictorum despiciet, utpote GESENII fraterculus atque ocellus. Ciceronis quoque Latinitas & Martialis Poësis longe infra Petri WINSTRUPII pedes abjecta jacebit; quippe cujus humeris ex GESENII elogio Atlas Ecclesiæ incumbit. Atqui nemini sano hactenus in mentem venit, disciplinas, e lumine rationis provenientes, partibus illis involvere, in quas res Christiana lacerata est. Et inprimis disciplina juris gentium hoc commento appendix Theologiæ fieri constanter abnuit. Nam si hypotheses istæ, ex quibus jus suum orthodoxum deducere vult ALBERTUS, verbo Dei revelato superstructæ sunt, non magis hoc jus ad regendas omnium gentium inter se actiones idoneum erit, quam istæ hoc momento in unam circa sacra sententiam conspirabunt. Quod si autem sanæ rationi innituntur illæ hypotheses, scire velim, ex quo privilegio sibi hoc arroget ALBERTUS, ut ipse ratione melius, quam ceteri omnes usus judicari debeat. Enimvero respuunt in istas partes distrahi disciplinæ Philosophicæ, inter quas & nostra suum profitetur nomen, quæ ad omnes æque homines citra discrimen religionis spectant, & non aliud principium, normamve aliam exigunt præter rerum naturam, & lumen sanæ rationis; huic quod congruit, verum, quod adversatur, falsum adpelletur; orthodoxiæ & heterodoxiæ vocabula solis Theologis relinquantur. Credat quoque ALBERTUS, non omnes homines ita stupidos esse, quin animadvertant, hoc stratagemate ipsum dictatis suis irrefragabilem auctoritatem conciliatum ire, dum sub orthodoxiæ nomine eadem venditat. Hoc quippe concesso, velut hereticum & veneno infectum proscribetur, quicquid ab istis discrepaverit. Et cum non exiguam nostræ disciplinæ partem constituat politica archi-

tecto

tectonica, eodem obtentu isti homines dictatoriam sibi circa hujus dogmata auctoritatem arrogabunt. Quod quam non usque adeo tutum sit summis imperantibus civilibus, & præteritorum seculorum & hujus nostri funestissima exempla docent.

§. XII. In *Protheoria* deinde ALBERTUS certas hypotheses ponit, quibus orthodoxum jus naturale sit superstruendum. Inter quas prima est: *Fons e quo a Christianis pura juris naturæ notitia hauriri potest & debet, est orthodoxa doctrina de statu integritatis. In hoc enim habuit homo imaginem Dei, inter cujus reliquias est Jus Naturæ. Hujus igitur cognitio ab illa non minus ac exsistentia dependet.* Ubi observandum, hanc hypothesin illis tantum quadrare, quibus jus naturale pars articuli de Lege in Theologia constituitur. Verum cum nobis jus naturæ & gentium hoc fine tractetur, ut sit regula actionum & negotiorum inter omnes homines, non qua Christiani, sed qua homines sunt; & vero illa hypothesis hominibus ut talibus sit ignorata: igitur absurdum est, Christianis dare peculiare principium ejus juris, quod ipsis commune cum aliis etiam non Christianis esse debet; & cui unice inniti velint Christiani, idem jus apud alios non Christianos adversus se inutile & inefficax facient. Qui, uti doctrinam de imagine Dei ignorant, ita & jus ei fundamento innixum adspernabuntur. Quod si igitur usus hujus juris debet esse universalis, idem ex principio, quod ab omnibus hominibus qua talibus admittitur, nempe ex ratiociniis, ex inspecta rerum & hominum natura collectis, est derivandum. Deinde cum status integritatis actu inter duos tantum homines, & ad tempus valde exiguum extiterit, jus autem naturæ & gentium jam in genere humano multiplicato & in varias civitates digesto, multisque institutis exculto usum obtineat; non adparet, quomodo pauca illa, quæ de illo statu in divinis literis habentur, & inter quæ de jure naturæ & gentium mentio non fit, jam norma esse queant actionum, quæ in genere humano certum regimen desiderant: cum ex divinis literis demonstrari non possit, eandem faciem & dispositionem generis humani, eadem instituta, eadem negotiorum genera futura fuisse, hominibus in statu innocentiæ multiplicatis, quæ nunc deprehenduntur: Quæ enim super

hac

hac re disputantur, nulla solida demonstratione, sed probabilibus tantum conjecturis nituntur, quibus quisque ex suo ingenio fidem addit, demitve. Praeterea assertio hæc: *Jus naturæ est inter reliquias imaginis divinæ*, in sacris literis totidem verbis non extat, sed a Theologis recepta est ex hac ratione, quod cognitio de agendis aut fugiendis, quæ homini in statu integritatis perfecta aderat, etiam post lapsum jam supersit, etsi non omnibus numeris absoluta. Circa quam assertionem id duntaxat fuerit monendum; pari ratione dici posse, verbi gratia, Arithmeticam, Geometriam, Physicam, & alias scientias esse reliquias imaginis divinæ. Nam dubitare fas non est, quin facultas numerandi & mensurandi homini in statu integritatis adfuerit, quæ nunc, etsi cum difficultate & obscuritate conjuncta, in nobis deprehenditur. Nemo tamen ideo dixerit; fontem, e quo Christianis pura Arithmeticæ, Geometriæ aut Physicæ notitia hauriri potest ac debet, esse doctrinam orthodoxam de statu integritatis. Nam ALBERTUS utique n. 2. reliquias divinæ imaginis etiam in principiis Theoreticis consistere dicit. Igitur si non alia ratione jus naturæ & gentium a Christianis tractari & demonstrari debet, quam ALBERTUS postulat, intra angustos valde terminos ejus auctoritas & usus compingetur, nec amplius idem erit jus gentium, universo generi humano commune, sed paucorum magistrorum, qui invidia adversus recentiorum opera suis collegiis manuscriptis apud imperitos juvenes hoc obtentu sanctimoniam circumponere satagunt. Nam quod omnes Ecclesiis nostris addicti in Albertinum commentum juraturi sint, vehementer dubito.

§. XIII. QUANQUAM autem fundamento convulso tota quæ superstruitur machina ultro collabatur; visum est tamen carptim quædam annotare, qua ALBERTUS rem acu tetigisse non videtur. Et quidem n. 4. ita tradit: *Cum omnes reliquiæ imaginis divinæ, inter quas etiam est jus naturæ, sint in nobis corruptæ, mirum non est, si corrupte tractentur, nisi memores simus & studiosi pristinæ integritatis, quantum facit ad praxin in statu corruptionis*. Heic id quidem nobis extra dubium est, non in voluntate solum nostra, corruptionem deprehendi, sed & in intellectu, ubi non solum, ni peculiaris

Dei

Dei gratia accedat, cæci plane sumus circa dispicienda divina, quantum ea ad Deum nobis propitiandum faciunt; quin & circa alias scientias in nobis sentiri, hebetudinem, torporem, hæsitationem, & facillimum in errores prolapsum. Sed id cumprimis in quæstione est, an, quod ab ALBERTO proponitur, medium sit idoneum ad declinandos errores in scientiis humanis; nempe ut recurramus ad statum integritatis, & considerata, quæ ibi erat, scientiarum perfectione & rectitudine, defectus atque errores statum corruptionis comitantes corrigamus. Quam quidem methodum supplendi aut corrigendi disciplinas nemo, quantum mihi constat, ex Philosophis Christianis hactenus commendavit, aut insignem ejusdem usum ostendere potuit. Neque est quod quis objiciat, præcepta legis naturalis in sacra Scriptura contineri, aliarum disciplinarum dogmata non item. Nam id duntaxat ex ALBERTO quæsiverim, num admittat, verbi gratia, in Arithmetica, Geometria, Astronomia, aliisque scientiis certa & extra dubitationis aleam posita dogmata dari ope solius naturalis rationis, & citra subsidium divinarum literarum inventa? Si annuit, (quod, ni omnis ratio ipsum fugiat, sine dubio facturus est;) tunc sane nulla adparet causa, quare jus naturæ & gentium non æque firmiter, ac ceteræ scientiæ, possit deduci ex axiomatibus, & observationibus judicio ipsorum sensuum comprobatis; adeoque quare Christiani juris naturæ & gentium Doctores magis necessum habeant ad statum integritatis confugere, quo dogmata sua in justam rectitudinem & certitudinem redigant, quam Christiani Arithmetici, Geometræ, Optici, Astronomi, Physici, Medici. Aut enim aliquid rectitudinis in hujusmodi scientiis rationi supererit, aut omne id, quod philosophari vocamus, inane quid & nugatorium erit.

§. XIV. NIHIL autem plane ad rem facit, quod ALBERTUS n. 5. adducit exemplum GROTII, qui L. II. c. 1. §. 2. circa statum primorum hominum a sententia Orthodoxorum abeuntia tradiderat. Nam contra cum de isthoc statu ex solis divinis literis constet, vel solo hoc exemplo adparet, quantis disputationum vorticibus jus naturale implicandum sit, si methodo Albertinæ insistere velimus, propter discrepantem inter Christianos

S. Scri-

S. Scripturæ interpretationem. Cum contra omnis ejusmodi litium materia præscindatur, si doctrinam de statu integritatis Theologiæ propriam unice relinquamus, & in disciplina Juris naturalis præsentem duntaxat hominis conditionem, quam etiam sensus jam nostri percipiunt, consideremus. Sed & *, quod ipse ALBERTUS num. 6. monet, limites inter Theologiam & Philosophiam positos ne moveamus, & simus Philosophi, simus quoque Christiani, ut tamen ideo peculiarem Philosophiam Christianam ne comminiscamur. Nam Philosopho, ut sit Christianus aut gentilis, orthodoxus aut heterodoxus, æque accidit, atque eidem accidit, ut sit Germanus, aut Gallus, aut Anglus; aut uti Musico contingit barbato aut imberbi esse. Nec ideo tamen vera Philosophia magis religione, aut natione, quam Musica barbitio distinguitur. Sane multa novit Philosophus, qui idem Christianus est, quæ Philosophus non Christianus ignorat: novit etiam Christianus, qui idem Philosophus est, quæ Christianus non Philosophus ignorat. Sed non ideo minus bonus Christianus erit, qui non est Philosophus; aut Archimedes ideo minus bonus Mathematicus, quia non Christianus. Equidem ubi quæ a Philosopho ope rationis sciuntur, in divinis quoque literis traduntur, ex ea conspiratione tradita philosophica mire illustrari certum est. Sed si divinæ literæ quid tradant, ad quod ratio plane nequit pertingere, nescio quid theorematum inde elicere queat Philosophus, præsertim ubi in ea præsupposita, quæ ALBERTUS Philosopho Christiano a Theologo, n. 8. mutanda scribit, omnes Christiani non conspirent, sed in varias interpretationes distrahantur. Transibit quippe ea discordia in theses Philosophorum inde eliciendas, quam Philosopho ut tali componere impossibile erit; eoque ex ista mixtura Theologiæ nihil lucrabitur Philosophus, præter lites inextricabiles. Sed quod exempli causa adfert ALBERTUS, quod per propositiones illas inusitatas, personales & sacramentales, locupletior reddatur Logica, non adparet. Nam quod inusitatæ illæ vocentur, id inde est, quod ratio humana capere nequeat connexionem subjecti & prædicati; de qua pronunciare, recte an secus se habeat, non ad Logicam spectat, sed ad Theologiam. Ex quo sane quæ peculiaria sibi formare theoremata possit

ſit ars Logica non video. Cum enim Logicus qua talis tantum ſolicitus eſſe debeat de formali velut ſtructura propoſitionum, earumque conjunctione aut disjunctione ad eliciendam formalem conſequentiam: igitur ipſius ut talis non eſt, in materialem quaſi veritatem propoſitionum inquirere. Eoque Logico ut tali propter quaſdam propoſitiones Theologicas, captum humanum ſuperantes, non magis opus eſt noſſe doctrinam de unione perſonali & ſacramentali, quam eidem opus eſt noſſe medicinam propter hanc propoſitionem: Rhabarbarum habet vim purgandi, ſanguis movetur in circulum. Alias enim confuſio fieret omnium diſciplinarum & eodem jure Grammatico ut tali noſcendæ forent omnes eſſentiæ, quia ille vocabula & phraſes ſuppeditat formandis enunciationibus. Sic neque dogma illud de aquis ſupracœleſtibus, quod ſecundo loco adfert ALBERTUS, Phyſicam multum videtur locupletare. Præterquam enim quod non omnes Chriſtiani loca Scripturæ, ubi earum mentio fit, eodem modo interpretentur, quæ lis antequam compoſita ſit, dubium erit, quis ipſis locus in ſyſtemate mundi aſſignari debeat: etiam aſſumpta interpretatione plerumque noſtratium Theologorum, non parum difficultatis iſtæ aquæ dabunt. Nam manifeſtum eſt, omnes iſtos, qui hanc interpretationem amplexi ſunt, ſyſtema Ptolomaicum, & orbes illos veterum reales ſuppoſuiſſe, quorum uni quicquid eſt ſtellarum præter Planetas affixum ſit. Cum autem recentiorum obſervationes diverſam plane ſyſtematis mundani faciem deprehenderint, non adeo in proclivi erit iisdem idoneum locum ultra omnes mundanos vortices attribuere. Quicquid hujus tamen ſit, cum illæ aquæ in ſenſus hactenus non incurrerint, & nulla ſuper iisdem extent phænomena, Phyſico ſane Chriſtiano nihil de hiſce dicendum reſtat, quam neque de iſtis omnium Chriſtianorum interpretationem conſpirare, neque ope ſenſuum quidquam de iſtis huc uſque deprehendi potuiſſe.

§. XV. Inde n. 9. novum nos modum, quo *a revelatione ſtatus integri in doctrina de Jure naturæ abſtrahendum ſit, docere aggreditur Albertus.* Nimirum *eum a Chriſtiano Philoſopho exacte cognoſcendum, ſed cognitum non proponendum, ſed tantum præſupponendum eſſe, ut in iis, quæ ſui fori ſunt, procedat rectius &*

tu-

tutius. Enimvero ejusmodi modus abſtrahendi hactenus in Philoſophia inauditus fuit, ut abſtrahere idem ſit, quod ex alia diſciplina tanquam ibi demonſtratum præſupponere, & citra ulteriorem diſquiſitionem aſſumere, eique ulterius Theoremata ſuperſtruere. Qui enim circa certum negotium ab aliqua cognitione abſtrahit, is eam ibi plane non attendit, & gerit ſe non aliter, ac ſi de iſta plane ſibi nihil conſtaret, eoque ex aliis principiis ſua dogmata deducit. Qui autem aliquid præſupponit, is licet eo loco circa idem demonſtrandum non ſit ſolicitus, id tamen ſemper præ oculis habet, ſuaque dogmata ad idem ſemper refert. Sicuti nemo unquam tam abſurdus fuit, ut diceret, verbi gratia, Opticum aut Aſtronomum a theorematis Geometricis abſtrahere, qui eadem præſupponit, & ſuas propoſitiones iisdem ſuperſtruit. Unde noſtra ſententia eſt; poſſe ejus naturale demonſtrari, poſſe huic diſciplinæ ſuam conſtare integritatem, in promtu eidem eſſe domeſtica principia, aut quæ ſaltem a Theologia non dependeant; licet quis plane ignoret ſtatum integritatis, aut cognitum non præſupponat. Eoque Philoſopho, qui idem Chriſtianus eſt, doctrina de ſtatu integritatis utique cognoſcenda eſt, ſed hoc duntaxat fine, ut articulos fidei ſuæ plene teneat: non autem ad hoc, ut philoſophetur, ut diſciplinam juris naturæ & gentium adornet univerſalem, & quæ ad captum omnium hominum ſit, atque controverſias ſuper peculiari cultu divino tranſcendat. Sicuti, verbi gratia, medicus Chriſtianus noſſe quidem debet, mortem & quicquid morborum homines infeſtat, ſtipendium peccati eſſe, adeoque a ſtatu integritatis abfuiſſe, ſed ut tamen hanc notitiam in nulla parte medicinæ præſupponat. Manifeſtum præterea eſt hoc novo abſtrahendi modo noſtram diſciplinam Theologorum controverſis implicari, & velut tributariam horum imperio ſubjici, ſic ut ejusdem Doctoribus nihil aliud relinquatur, quam ALBERTI alicujus, aut SCHWARTZII, aut GESENII dictata & collegia manuſcripta adorare, & anxia voce imitari, tanquam oracula eorum, qui ſupremum jus vitæ & necis in nos habeant. Quo quidem bonis & erectis ingeniis nihil acerbius accidere poſſit. Denique hac, quam ALBERTUS commendat, via nihil aliud quam Theologia moralis producitur; cui quidem

ſtatus

ſtatus integritatis neceſſario præſupponendus. Verum hac morali Theologia noſtra diſciplina longe latior, & magis univerſalis eſt, domeſticis principiis innixa, ac tradens officia hominum & regulas expediendorum negotiorum, quæ ex peculiari religione, aut voluntate imperantium civilium haud promanant. Eoque ſi quod detur officium, quod ex noſtra diſciplina deduci nequeat, id ex Theologia morali aut jurisprudentia civili eſt derivandum. Sic ut revera ubi jus naturæ & gentium deficit, ibi Theologia moralis & jus civile incipiat. Eſt autem plane abſurdum, diſciplinam magis univerſalem hypotheſibus diſciplinæ minus abſtractæ ſuperſtruere. Cum hic nativus ordo diſciplinarum ſit, ut generales & ſimpliciores præcedant, particulares & compoſitæ ſequantur, & hæ illas, non vice verſa, præſupponant. Quemadmodum Theologia naturalis, quam aliqui etiam ad jus naturale referunt, ordine & natura prior eſt Theologia revelata, & hæc illam, non illa hanc præſupponit; quatenus autem illa ad finem hominis non pertingit, hæc ſupplet. Et prius utique quis homo, quam Chriſtianus eſſe concipitur. Homines quippe naſcuntur, Chriſtiani fiunt, adeoque & officia hominis ut talis, quam Chriſtiani, prout hæc aliquid iſtis ſuperaddunt, priora concipiuntur. Atque inde ὕστερον πρότερον eſt diſciplinam, quæ de officiis hominis ut talis tradit, hypotheſibus diſciplinæ, quæ de officiis Chriſtiani ut talis agit, ſuperſtruere.

§. XVI. PRONUNCIAT deinde ALBERTUS ex nova ſua abſtractione hominem in diſciplina juris naturalis *concipiendum eſſe non alium, quam ſub initium fuit: non ut orbis indigenam, aut terræ filium; non ut caſu in illum projectum; ſed ut integrum & ad imaginem Dei creatum.* Ubi obſervandum, omnino quidem hominem ut integrum creatum eſſe concipiendum, ſi quis methodo Albertinæ inſiſtere velit, quippe ex qua revera nihil aliud, quam Theologia moralis provenire apta eſt. Sed in diſciplina juris naturalis univerſali, & quæ peculiarem cultum divini Numinis tranſcendit, quam nos adornatum ivimus, plane non neceſſum eſt, certi & definiti quid ſuper originibus generis humani aſſerere; ſed ea res ibidem in medio poteſt relinqui, tanquam quæſtio hiſtorica & facti, quam ſola ratiocinatione,

ne, aut ex observatione, naturæ rerum & hominis nunc assequi impossibile est. Quando autem in disciplina juris naturalis occupati sumus circa demonstrationem hujus propositionis: status hominis sibi soli relicti, absque auxilio aliorum hominum est miserrimus: ad majorem ejus illustrationem dicimus, huic propositioni suam constare veritatem quamcunque quis originem generis humani velit præsupponere, quatenus quidem ex sola ratione jam colligere licet. (Nam notitiam de veris humani generis originibus, & primæva felicitate solis sacris literis debemus.) Adeoque in nostra disciplina super veris generis humani originibus nihil certi aut definiti asseritur; sed tantum hoc adstruitur, hominem sibi soli relictum fore miserrimum, quamcunque quis ductu solius rationis opinionem de prima hominis origine concipiat, fingatve. Conferatur si placet §. 4. *Dissertat. nostræ, de Statu hominum naturali*. Ubi & hoc obiter monendum, de suo affinxisse mihi ALBERTUM hoc vocabulum; homo non ut *casu* in mundum projectus concipiendus est. Nam id quidem dicto loco in meo libro non extat; & revera absurdum est, solam rationem sequenti concipere hominem casu in mundum projectum: sed dico *utcunque* seu *undecunque projectum*, ut significarem, me hoc loco veras origines generis in medio relinquere, ac thesi meæ veritatem constare, qualescunque demum fingantur. Ratio autem quam dictato suo ALBERTUS subjungit, nihili est. *Id autem*, inquit, *nunc ex ea ratione fieri debet, quia homini jus naturæ non aliter inest, quam prout reliquias imaginis divinæ ex statu integritatis in nos traductas possidet*. Nam hæc ratio non tantum in jus naturæ quadrat, sed & in qualvis alias scientias rationi superstructas. Æque enim Arithmetica & Geometria, aliæque scientiæ dici possunt esse ex reliquiis imaginis divinæ, ex statu integritatis in nos traductis. Neque ideo tamen in hisce scientiis homo necessario in statu integritatis est concipiendus. Alia porro est consideratio humanæ conditionis theologica; alia philosophica, quatenus ab illa cognitione abstrahit, quæ ex peculiari revelatione divinarum literarum profluit. Juxta priorem considerationem jus naturæ eo modo æstimatur, prout ALBERTUS vult. Philosophus autem id tantum respicit, quomodo in præsens illa se habeat, non con-

confiderato, an olim ea aliter fe habuerit. Exemplo res fiet clarior. Prodigo ex diffipato ampliffimo patrimonio mille aurei adhuc fuperfunt. Ex hac forte deinceps fe fuftentare, prodigendi fine facto, inftituit. Hic ut intelligat, quantum ex hac fumma lucrari poffit, & quoufque reditus inde provenientes pertingant, non opus eft, ut eam fummam confideret tanquam reliquias magni patrimonii, & quotam partem illius hæc faciat: fed fimpliciter fpectat, quanta ea in præfens fit. Aft ubi idem ad rationes reddendas fit vocandus, omnino totum patrimonium, quantum id ab initio fuit, & quid nunc reftet, confiderandum eft. Eodem modo Philofophus eft folicitus, quoufque rationis lumen, quod in præfens penes hominem invenitur, pertingere queat. Sed Theologus, cujus eft difpicere, quomodo homo rationes fuas Deo adprobare poffit, confiderare utique debet, quanta fors ab initio homini divinitus fuerit credita, quantum hic poftea fua culpa decoxerit, quid remedii ad reliquatoris pœnam declinandam fit adhibendum.

§. XVII. IMPUGNAT deinceps ALBERTUS, quod ego afferueram, in difciplina Juris naturalis hominem nunc confiderari, prout ejus natura eft corrupta, & multis pravis cupidinibus fcatens; addita ratione planiffima, quod ftatus integritatis foli rationi fit incognitus; cum tamen ex hac unice noftra difciplina fuerit extruenda, quo foret ad captum totius humani generis. Ubi & hoc patet, corruptionem humani generis haudquidquam præfupponi tanquam normam juris, fed tanquam affectionem fubiecti, quæ lege naturali compefcenda & emendanda fit. Contra ALBERTUS pertendit, neceffarium omnino effe, ut omnes nationes utantur jure univerfali, quod ad principia Theologiæ in noftris Ecclefiis receptæ fit adaptatum; Ac n. 11. quidem fatetur, non pauca juris naturalis præcepta ufque ad hominem corruptum refpicere, ut in hominem integrum plane cadere nequeant, verbi gratia, facilem effe ad condonandas injurias, fubvenire miferis. Addo & ego, fi quis accurate velit evolvere totum Syftema Juris naturalis & gentium, deprehendet longe maximam ejus partem in hominem integrum, prout ejus conditio a noftratibus Theologis defignatur, non cadere. Mox tamen n. 12. confulit fibi diftinctiuncula inter *principium* & *objectum*

jectum Juris naturalis; quasi status integer sit principium ejusmodi axiomatum aut præceptorum, quæ tantum in statu corrupto intelligi possunt; corruptus autem status sit tantummodo eorundem præceptorum objectum. Quam distinctionem credo juvenes imperitos magno prosecutos applausu, utpote quibus illæ subtilitates quam maxime solent esse admirationi, quæ obscuritate sua rebus in se perspicuis maximas tenebras offundunt. Etsi statim num. 13. eandem popularibus verbis proponat: *Dei providentia, inquit, & benignitate fieri, ut post lapsum inter reliquias imaginis divinæ nobis ea connascantur principia practica, quæ non tantum in eodem genere actionis moralis etsi in minore gradu hodie possunt observari, sed & ad eas actiones, quæ statui corrupto sunt propriæ, in eodem valore extendi*. Id est, in statu integro extiterunt, axiomata, quæ nunc in statu corrupto ut tali sequenda sunt. Atqui heic quæri potest, utrum ista axiomata homini in statu integro actu inhæserint, ita ut verbi gratia actu intellexerit, quibus modis hominum egestati foret succurrendum, qua ratione in defunctorum bona succedendum, quæ tutoribus adversus pupillos obligatio, quæ forma judiciorum, quæ ratio pœnas exigendi, quæ bellorum, quæ fœderum jura; antequam egestas, mors, delictum, pœna, bellum in genus humanum caderet: an vero illa axiomata demum post lapsum in animis hominum enasci cœperint. Utrumvis asserere velis, rem non exiguis implicatam tenebris deprehendes. Ast ex nostra mente planissimum est dicere; sicuti homini integro ex contemplatione naturæ suæ ratio regulas officii, quod in eam conditionem cadere poterat, suggessit: ita ratio homini corrupto itidem ex contemplatione naturæ & conditionis suæ officia illi conditioni necessaria suggerit. Pergit ALBERTUS n. 14. *Statum integrum a Christiano cognitum fieri normam status corrupti, seu ex orthodoxa illius cognitione refutare in homine sana ratione uso dictamina non pauca; quæ ad observandas & confirmandas reliquias imaginis divinæ, nec non ad recuperandam perfectionem moralem, quantum viribus naturalibus fieri potest, non obstringunt. Et ex hac causa inter præcepta juris naturalis referenda.* Ubi moneo, vix satis sibi heic constare ALBERTUM. Nam nuper dixerat, talia axiomata nobis post lapsum

connasci, quæ nunc *apud Christianos ex cognitione status integri resultare* pronunciat. Hæc duo quippe diversissima sunt. Nam quod connascitur, omnibus hominibus ut talibus adest: sed quod resultat ex cognitione status Christianis tantum noti, id in Christianos duntaxat cadit. Quo igitur jure regentur, qui articulum Fidei Christianæ de statu integro ignorant aut agnoscere renuunt?

§. XVIII. Exinde patet, frustra operam ab Alberto sumi, quando *vim obligativam status integri ad jus naturæ hodie refert vel formaliter, vel normaliter*. Nam uti hoc quidem certum est, quod omnia præcepta legis naturalis, quæ hominem in statu integro obligabant, eundem quoque in statu corrupto obligent: ita illa præcepta, quæ non nisi in corruptum statum cadere possunt, ad integrum statum tanquam normam referri, aut per extensionem quandam provenire, citra idoneam probationem, & inepte dicitur. Perinde ac si quis dicere velit, regulas curandi morbos per extensionem quandam ex diæta sani hominis provenisse; aut diætam febricitantis ad diætam sani hominis normaliter referri. Qua methodo an multum lucis accessurum sit medicinæ, Aesculapii filii viderint. Saltem ita longe petitum est illud *normaliter*, ut tantum ad tuendam utcunque thesin id sit inventum, non quod revera aliquid inde proficere hæc disciplina possit. Nam & tanta multitudo regularum, fere obscurarum, ab Alberto promulgatur, quæ confundere potius, quam dirigere aliquem in hac disciplina queant: & si quis vel maxime omnia, quæ super integritatis statu Theologi tradunt, noverit; tamen quid juris in statum corruptum cadat, idem distincte & plene non intelliget, nisi alia principia in subsidium adhibuerit.

§. XIX. Videtur quoque Alberto displicuisse, quod cum jus naturale ad usum fori humani a nobis adaptetur, quod forum circa externas hominis actiones occupatur, ad ea autem, quæ intra pectus latitant, nec aliquem effectum aut signum foras produnt, non penetrat: idem jus *magnam partem* circa formandas hominis exteriores actiones versari dixerim. Cum contra Theologia moralis id maxime laboret, ut animi motus ad placitum Numinis componantur. Ad hæc reponit Albertus n. 21. *Honestum non consistere in sola actione exte-*

exteriori, quæ etiam ab hypocrita splendide & in speciem exerceri potest, sed primario nititur ipsa interna actionis bonitate. Atqui ne ALBERTUS putet, hoc a nobis fuisse ignoratum aut negatum, inspiciat *operis nostri de Jure N. & G.* L. I. c. 7. §. 4. & 6. & c. 8. §. 2. 3. Et quando dicimus *magnam partem*, satis significamus, ab eodem etiam interiores animi motus non plane insuper haberi. Enimvero cum duo sint fora, quibus actiones suas adprobare debet homo, divinum & humanum, cujus fori, discrimen passim insinuavi; convenientissimum fuit visum, curam divini fori relinquere Theologiæ, quæ actiones humanas potissimum considerat, prout respectum habent ad Deum, ejusque voluntati congruunt vel non congruunt, & quæ remedia sint propitiando Deo ad expiandas quæ tam varie committuntur a lege aberrationes. Juri autem naturali præcipuæ curæ est forum humanum, quod licet & ipsum intelligat, actiones, quibus ulla ab agentis animo labes adhæret, in foro divino reprobari; cum tamen ratio humana nullum jam remedium idoneum, & cui secure queat adquiescere, inveniat expiandis apud Numen delictis, inde ea cura ad Theologiam remissa id maxime spectat, quam efficaciam humanæ actiones ad conciliandos aut irritandos homines habeant, & qua ratione negotia hominibus invicem intercedentia sint temperanda. Cum autem Deus maxime interna animi respiciat, homines autem iis afficiantur, quæ in actum exteriorem prodeunt, sensusque feriunt; ratio sane adparet, quare disciplinæ juris naturalis majori ex parte circa exteriores hominis actiones sit dispiciendum.

§. XX. SED nec omnia ad palatum ALBERTO videntur, quæ a me super hac quæstione tradita sunt: Num jus naturæ idem fuerit in statu integro atque in corrupto? Quæ huc redeunt, quod utrinque quidem summa ejus juris capita sint eadem; sed circa particularia præcepta discrimen aliquod emergat. Nam ex affirmativis quidem præceptis illa in statu integro locum non invenisse, quæ vel præsupponunt institutum a felicissima hominis conditione abhorrens, vel sine morte & miseria non intelliguntur. Sed & convenientius videri cetera legis naturalis officia præceptis potius affirmativis juberi, quam eorum intermissionem negativis

sanciri, ubi nulli pravi cupidines adsunt, qui in talia delicta propellant; etsi alias quodvis præceptum affirmativum virtualiter interdictum omnis oppositi contineat. Unde non est quæstio; num homini integro eadem vitia fuerint vetita, quæ nunc sunt corrupta, seu num eadem tunc, quæ nunc, inhonesta fuerint? Sed hoc quæritur, num capita legis naturalis in quovis genere actionis in statu integro affirmativis potius, quam negativis præceptis, seu quæ potius virtutes juberent, quam vitia diserte prohiberent, exprimi convenientius fuerit? Quorum prius a nobis ex evidentissima ratione fuit adsertum. Neque vero quæ ALBERTUS in contrarium habet, alicujus sunt ponderis N. 12. agnoscit, *inhonestum eo ipso, quo præcipitur honestum, actu oblique prohiberi.* (Satius fuerat implicite dixisse; quia quæ hoc modo prohibentur, directe prohibentur.) Numero tamen 23. asserit, *certa non minus & expressa extare axiomata, quibus jus naturæ inhonesta prohibet, ac quibus honesta præcipit*. Rationem subjungit n. 24. *quia homo integer, si præsertim status integritatis fuisset continuatus, etsi vires semper habiturus fuisset ad legem implendam, exercitium tamen earum in libertate erat positum, ut posset iis uti* PERINDE *ac abuti*. Atqui licet hominem integrum peccare potuisse eventus ostenderit; non tamen credendum est ejus libertatem ita velut in æquilibrio constitutam, ut non magis versus bonum, quam versus malum vergeret. Quin potius cum ab homine integro non solum pravi cupidines exulaverint, sed & idem in statu gratiæ per possessionem imaginis divinæ constitutus fuerit, omnino insignis vergentia in ipso ad bonum, & abhorrentia ultronea a malo statuenda est. Alias enim ego quidem non capio, quomodo homo regeneratus, in quo tamen radix mali heic nunquam plene extirpatur, aut otiosa & inefficax redditur, per gratiam divinam eo usque provehi queat, ut lege Dei delectetur, ut detestetur peccatum, ut doleat sibi tantum facultatis non esse ad implendum bonum, quantum est voluntatis: si voluntas hominis integri, qui nullum mali fomitem intus habebat, & quem major utique gratia Spiritus Sancti sustentabat, quam hominem regeneratum, in æquilibrio ad bonum & malum fuerit constituta, ut libertate sua *perinde* posset abuti, quam uti. Omnino igitur con-

convenientius videtur ei, in quo magna ad bonum, nulla ad malum proclivitas deprehenditur, officii sui regulas præceptis potius affirmativis quam negativis proponi, etsi de cetero æqualis ad utraque observanda sit obligatio. Caveat igitur ALBERTUS, ne dum circa mea tradita nodum in scirpo quærit, ipse fœdo se errore induat, ac statum integritatis nobis plane subvertat. Sicuti & id naris non nimis emunctæ argumentum est, quod n. 25. addit: *Ex hac causa Deum protoplastos in statu integritatis præcepto negativo a peccato retraxisse*: DE LIGNO NE COMEDAS. Nam sermo nobis utique est de præceptis naturalibus, non positivis. Et dicto loco ob præceptum istud hæc verba (*non positivum*) parenthesi inclusa sunt; ne fortasse ALBERTUS putet, sese primum fuisse tam lynceum, ut rem tam abstrusam observarit. Et alibi sine dubio cogitationibus suis vagabatur ALBERTUS, quando scribebat: Deum isto præcepto, *de ligno ne comedas*, protoplastos a peccato retraxisse. Nam de ligno comedere peccatum non erat, nisi Deus vetuisset; eoque Deus tunc vetando non a peccato retrahebat; sed efficiebat, ut actus, qui lege naturali peccatum non erat, peccatum fieret.

§. XXI. POSTHAEC operosus est ALBERTUS, ut leges naturales, quæ peccatum jam commissum præsupponunt, per extensionem ex statu integritatis deducat, utque regulas quasdam cudat, ex quibus intelligatur, quomodo status integer corrupto statui pro norma sit. Ubi id quidem certum est, non pauca particularia præcepta emersisse post corruptam conditionem humanam, quæ in integro locum plane non inveniebant. Verum ut ista *normaliter* in statu integro contineantur, non magis accurate dici arbitramur, quam si quis regulas curandi morbos normaliter referri ad regulas diætæ, quæ in sanum & robustum hominem cadit, asserere velit. Sed & in eo extra oleas vagatur ALBERTUS, quod, ut necessitatem hujus extensionis in statu corrupto ostendat, jactet; etiam in statu integritatis, si diutius durasset, necessario in quibusdam illam adhibendam fuisse; in ejusque rei illustrationem exempli loco adfert, quod cum ab initio jure naturali non prohibitum fuerit, matrimonium inter fratrem & sororem, id post multiplicatis hominibus etiam in statu integro honestatis studio prohi-

bendum fuerit. Nam sermo heic est de lege naturali, non de positiva, qua fratrum & sororum conjugia prohiberi constat. Per talem autem extensionem, qualem ALBERTUS vult, id, quod ex ista extensione producitur præceptum itidem inter jura naturalia, non autem inter positiva locum sortiri debet. Eoque interdictum connubium inter fratres & sorores non provenit per extensionem vetiti matrimonii in linea recta, sed peculiari ratione nititur. Sed nec idoneam rationem adferre potest ALBERTUS, quare in genere humano integro post ipsius multiplicationem connubia fratrum & sororum in vetitum ire debuerint. Nam quæ horum in corrupto statu prohibitorum rationes afferuntur, de latius spargendis amicitiis, ut nuptis præsidium esset contra injurias maritorum, aut ne cohabitatio ipsorum inobservata stupris præberet occasionem, in statum integrum non cadunt, abs quo itidem exulabat pudor, qui mihi aliisque inter præcipuas causas ejus interdicti allegatur. Denique absurdum videtur dicere; aliquid in statu integro vetitum fuisse *honestatis causa*. Hæc enim locutio videtur præsupponere, aliquid minus honestum antea usu fuisse frequentatum, verbi gratia: Si Orientales populi dicant, apud se honestatis causa receptum fuisse, ut mulieres in publico velata facie incedant, aut a conviviis virorum alienorum absint, satis innuunt, diversum morem quibusdam vitiis fomitem præbuisse.

§. XXII. TANDEM ALBERTUS monet, circa eas extensiones caute agendum esse, ne in excessu aut defectu peccemus; & ei malo evitando operosum adparatum regularum huic inservientium propinat. Circa quas illud ab initio monendum; earundem multitudinem & anxietatem certissimo esse judicio methodi morbidæ, & ad extruendam aliquam disciplinam ineptæ. Cum contra, qui ad captum omnium hominum disciplinam juris naturalis accommodarunt, una regula eaque planissima rem absolvant. Deinde illæ ipsæ regulæ non sunt pars Theologiæ orthodoxæ circa statum integritatis, sed ab ALBERTO excogitatæ sunt ex collatione præceptorum juris naturalis, quæ in statum corruptum cadunt, cum statu integro.

ADEOQUE non possunt haberi pro axiomatibus, ex quibus ea disciplina extrui possit aut debeat, cum sint nihil

nihil aliud, quam reflexiones ſuper officiis in utrumque ſtatum cadentibus, quatenus coincidunt, aut aliquam ſimilitudinem inter ſe habent. Cum ergo an & quo uſque regulæ Albertinæ valeant, non ex Theologorum ſcitis de ſtatu integro, ſed ex aliis principiis demonſtrandum ſit, quæ non alia poſſunt eſſe, quam obſervationes ex natura humana, prout ea nunc ſeſe habet, petitæ; quid opus eſt per ambages vagari, ac tam obſcuros, intricatos & paucis cognitos tramites ſectari. Nam ſi ponamus aliquem, qui ad unguem calleat, quæ Theologi noſtri ſuper ſtatu innocentiæ tradunt, qui idem tamen aliunde juris naturalis diſciplinam jam non didicerit, ex iſtis quidem regulis non majores profectus in jure naturali faciet, quam ex Lullianarum figurarum vertigine. Et hæc quidem ad commenta ALBERTI monere viſum fuit.

§. XXIII. CETERUM dum circa inveſtigandam ejuſmodi propoſitionem fundamentalem ſatagimus, non potuit non quoque occurrere illa diſceptatio de notitiis naturalibus; quæ, ſi ad liquidum deducta eſſet, nihil expeditius foret quam dicere; illa juris eſſe naturalis, quorum notitia animis hominum natura foret inſita; quæ deinceps ſuus cuique animus ſuggereret. Enimvero cum aliquid naturaliter notum eſſe duplici ſenſu dici queat, vel ut opponatur ei, quod ex divina revelatione fluit, aut per experientiam conſtat, & in facto eſt poſitum: vel ut opponatur ei, quod viribus naturalis rationis citra omnem informationem aut ratiocinationem cognoſcitur; in neutra acceptione provenit propoſitio, ſcopo noſtro ſatis accommoda. Si enim naturalis notitia in priori ſenſu capiatur, legi naturali nihil eximii præ ceteris ſcientiis tribuitur, quæ ex ſolo rationis lumine promanant. Hoc modo enim Logica, Arithmetica, Geometria, natura notæ dici poſſunt, quia neque ad eas addiſcendas revelatione ſupernaturali opus eſt, neque obſervationem hiſtoricam & experimenta eædem præſupponunt. In hiſce ſi quis circa demonſtrandas propoſitiones nihil aliud afferre velit, quam quod natura notæ ſint, parum efficiet; cum ad liquidam & firmam ſcientiam percipiendam diſtinctæ & propiores rationes requirantur. Adeoque ſi, verbi gratia, demonſtrandum ſit, in triangulo tres angulos eſſe æquales duobus rectis; & ni-

& nihil aliud quis afferre velit præter hoc, quod ratio naturalis id dictitet, is quidem inter Mathematicos nunquam illustris erit; ast si naturaliter notum capias in posteriori sensu, pro eo quod ab ipsa nativitate per modum actualium & distinctarum propositionum citra ullam antegressam informationem aut ratiocinationem animo inhæret, ne sic quidem propositionem habebis scopo nostro congruentem. Quid enim si contingat, non singulos tantum homines, sed & integras nationes super præcepto aliquo legis naturalis dissentire, quæ via tunc erit verum investigandi? Cum nemo recordari queat, quid sibi nascenti in animo hæserit. Ergo deferetur controversia ad recens natos infantes, ut ipsi dispiciant, utra ex sententiis, super quibus controvertitur, in animis ipsorum jam hæreat. Quod si quis reponat, utique infantes habere notitiam istarum propositionum, verum directam tantum, non reflexam, seu nosse quidem istas, sed quod noverint, id non nosse, nec de eo cogitare, aut meminisse; is sciat, non usque adeo arduum quidem esse, distinctionem qualemcunque comminisci; sed ut revera existat, quod nuspiam est, utque cordati homines istud animo concipere queant, id vero oppido quam difficile esse. Sed & notum est, quantæ super istis notitiis innatis disceptationes agitatæ sint. Aristoteles tabulæ nudæ animum hominis nascentis assimilavit, cui tamen quidvis possit inscribi. Multis nihil in animo esse traditur, quod non prius fuerit in sensu, ac si omnis nostra scientia in animum sese ope sensuum penetraret. Quod effatum recentiores quidam Philosophi impugnant hac exceptione, quod utique idea Dei, item idea harum propositionum, *ego cogito*, *ego sum*, in animo sit, quæ nunquam in sensu fuerit. In quos tamen & ipsos alii vicissim arma movent. Alii observant, inesse animo hominis non solum facultatem res apprehendendi, sed & illas inter se conferendi, ac, in quo conveniant aut discrepent, secernendi, & ex considerata ea quo convenientia aut disconvenientia novas notiones eliciendi, quas in sensu prius fuisse minus recte dicitur. Unde evenit, ut felicia cumprimis ingenia multa intelligant & norint, quæ nunquam auditione aut lectione perceperunt. Prorsus uti fertiles agri inspersa semina multo cum fœnore reddunt. Sic & de causis & con-

consequentiis rerum judicare potest animus humanus; id quod inter objecta sensuum referri non posse videtur. Eoque ita corrigunt vulgatum istud, ut nihil in memoria sit, quod non fuerit in sensu; ut tamen in mente multa sint, quæ per sensus ingressa non sunt. De cetero nemini mortalium constat, quales sint imagines rerum, & quæ earum consecutio in animis infantum, antequam fari queant. Nam ex quo usum sermonis habemus, cogitata nostra in animo tanquam propositiones verbis constantes tacite volvi in aprico est. Quo autem modo & quibus incrementis sermocinandi facultas comparetur, nemini non constat. Scilicet ex frequenti auditione primo addiscuntur nomina rerum, quæ quotidie sensibus obversantur. Inde progressus fit ad verba communissimas actiones exprimentia, sed quæ modo infinitivo tanquam simplicissimo primitus efferri solent. Inde paulatim nomina & verba combinantur. Inflexiones nominum & verborum, aliæque particulæ pedetentim, addiscuntur; Orationes autem apte connectere rationis jam adolescentis opus est. Atque iisdem incrementis ista mentalis oratio, quæ per cogitationes tacitas in animo sese explicat, procedere videtur. Enimvero quia principia scientiarum ita perspicua sunt, ut facili negotio & levi ex occasione sese animis hominum insinuent, sic ut fere recordari nequeamus, quando primum ea hauserimus, ipsaque adeo non tam extrinsecus in animum penetrare, quam in eo jam latitare, & per externam occasionem excitari videantur: inde tralatitium dogma invaluit, semita scientiarum animis hominum connasci, quæ habitum quendam imperfectum constituant; qui dein adhibita cultura & disciplina in perfectam scientiam adolescat. Aliis tamen omne, quod naturalis notitiæ vocabulo venit, in potentia propinqua tantum animis a nativitate inhærere asseritur. Ceterum uti alios cum habitibus suis imperfectis, & potentiis propinquis luctari æquo animo patior: ita disciplinam juris naturalis ex contemplatione naturæ rerum & hominum deducere instituenti non potuit, non rejici illa assertio; quod animis hominum ab ipsa nativitate congenita sint, & velut impressa juris naturalis saltem generalia præcepta ad modum *actualium* & *distinctarum propositionum*, quæ statim atque usus sermonis afferit,

citra

citra ulteriorem informationem aut meditationem ab homine proprio marte possint exprimi. Ad has enim ex sola ratione deprehendendas aliis experimentis opus est, quam quæ hactenus haberi potuerunt. Ceterum postquam actuales istæ & distinctæ propositiones ex quotidiana infantium inspectione, adeoque ex natura hominis, prout ea in sensus nostros incurrit, non adparent; ad auctoritatem S. Scripturæ confugitur, & cumprimis urgetur, quod Rom. II. 15. lex naturæ *cordibus* hominum *inscripta* dicitur. Enimvero hoc ipso, quod ea assertio non aliunde quam ex sacris literis hausta est, instituto nostro parum quadrat, quo omnia ad lumen rationis referimus. Deinde Phrasis illa, quæ non in divinis tantum literis, sed & alios apud auctores occurrit, manifeste metaphorica est; cujus emphasis firmitatem, stabilitatem & velut indelebilitatem notitiæ istius, nequaquam autem peculiarem modum ejus notitiæ comparandæ insinuat. Unde cum in aliis omnibus locis hæc phrasis notet notitiam adquisitam: nulla ratio reddi potest, quare in solo isto loco eadem significet notitiam ac ipsa nativitate per modum actualium & distinctarum propositionum inhærentem. Nisi forte insipidis SCHWARTZII glossis infallibilis auctoritas sit tribuenda, qui post verba illa, *opus legis cordibus ipsorum inscriptum esse*, infercit; *antequam illud faciant, aut ratione sua utantur*. Cujus tamen assumenti fundamenta nulla in ipso textu deprehenduntur, cum haudquidquam de infantibus ibi sermo sit, aut qui ratione sua nondum uti norunt, sed de talibus, quibus invisibilia Dei ex visibilibus & ex rebus creatis perspecta esse poterant. Neque vero ulla heic glossa opus est, cum verba immediate sequentia clarissime pondus istius phraseos explicent. *Gentes, quæ legem scriptam non habent, tamen natura opera legis faciunt, eoque sibi ipsis lex sunt, ac demonstrant opus legis cordibus ipsorum esse inscriptum: siquidem conscientia eos convincit, & cogitationes se invicem accusantes & excusantes*. Ex quibus verbis hicce planissimus resultat sensus; Notitia legis naturalis, quæ ex contemplatione creaturarum absque peculiari promulgatione, qualis Judæis contigit, oritur, non superfunctoria est, & quæ facile iterum evanescere & deleri queat; sed penitissimo infixa est animo, sic ut ubi quis contra

eam

eam legem peccarit, ipſa conſcientia eum convincat, & cogitationes inter ſe accuſantes & excuſantes. Unde & locutio illa, quam Tenebrio iſte velut ſolemnem confeſſionem crepat: *lex naturæ eſt inſcripta cordibus per imaginem Dei*, revera huic loco Paulino non quadrat, ubi non per imaginem Dei, ſed per contemplationem creaturarum lex inſcribi cordibus dicitur. Quanquam ſi omnino imaginis divinæ mentio ſit heic facienda, hic ſenſus ſit planiſſimus: quod homo ex viſibilibus inviſibilia Dei cognoſcere poſſit, id ipſum exinde eſſe, quod idem ad imaginem Dei creatus ſit. Inepte quoque ab Eodem adducitur dictum, Jer. XXXI. 13. Nam ſi ex hoc SCHWARTZIUS exſculpere velit, legem naturalem naſcentibus per modum actualium & diſtinctarum propoſitionum inhærere, præſupponendum ipſi eſt, quod Deus eodem modo intellectum hominis illuminet in generatione, quo eum illuminat in regeneratione; & quod lex Dei in regeneratione intellectui hominis inſcribatur per modum actualium & diſtinctarum propoſitionum citra ullam informationem. Quod quomodo ſit, liquido probaturus ipſe viderit.

§. XXIV. DISPICIENDUM quoque paucis eſt, num fundamentalis propoſitionis locum ſubire poſſit hæcce: Honeſta ſunt facienda, turpia ſunt omittenda: quam quidem Valentinus VELTHEMIUS, *Profeſſor Jenenſis*, tanquam *principium primoprimum* venditat, abs quo omnis doctrina moralis primo procedat, & in quod ultimo reſolvatur, in quo fundentur omnia alia præcepta legis naturæ; in quo prima ratio agendi contineatur; quod ſit indemonſtrabile, & unde deciſiones omnium quæſtionum ac caſuum moralium prodeant. Ubi monemus, ut aliqua propoſitio uſum, quem intendimus, exhibere queat, non quidem requiri, ut prima ſit, aut prima prior, ſeu ut ejus ratio a priori non poſſit reddi. Sed tamen nec hoc ſufficere, ut vera & extra dubitationis aleam poſita ſit: verum id quam maxime requiri, ut evidentem contineat rationem propoſitionum particularium, quæ in eam reſolvendæ ſunt. Talem eſſe propoſitionem, quam nos fundamentalem conſtituimus, in aprico eſt; utpote quæ licet extructa ex obſervationibus, quas natura rerum & hominum ſuppeditat, a nemine tamen, qui ſenſum communem non ejeravit, in dubium

dubium vocari poteſt ; & particularium legis naturalis præceptorum evidentiſſimam rationem continet, in quam itidem hæc facillime reſolvi queant . Aſt axioma Velthemianum primo eſt mutilum , quippe in quo deeſt mentio ſubjecti, cui aliquid honeſtum aut turpe, faciendum aut omittendum ſit . Sane enim brutis neque honeſtum aliquid, neque turpe eſt, eoque iſtis nihil ut honeſtum faciendum, nihil ut turpe omittendum. Deinde falſum eſt, eam propoſitionem uſque adeo eſſe primam, ut ejus ratio a priori reddi non poſſit aut debeat. Cum enim honeſtum ſit, quod ad honorem & exiſtimationem hominis augendam aut conſervandam facit , ſeu quod conditionem, perſonam & dignationem ejus decet ; turpe autem contrariam habeat naturam : utrumque ſane ex accurate inſpecta natura & conditione hominis eſt inveſtigandum , eoque omnino illi viæ , quam nos tenuimus, eſt inſiſtendum. Inveſtigato autem qnid hominis conditionem deceat , inquirendum jam eſt , unde ipſi, tanquam agenti libero, neceſſitas ſit utique faciendi, quæ honeſta ; omittendi, quæ turpia vocantur. Quod ultimo tandem a voluntate & juſſu Creatoris provenire, ex ipſa natura rerum & hominis Philoſopho eſt demonſtrandum. Eoque obſervationes ex natura rerum petitæ revera ſunt ultimum illud in ſcientiis humanis, quo ubi perventum fuerit , nulla amplius ratio a priori locum habet . Qui autem diverſam a nobis ſectantur viam , circulari ſua demonſtratione ſibi & aliis illudunt . Ab his quippe ſi quæras, quid honeſtum ſit ; reſpondent , quod cum recta ratione convenit . Si quæras , quid ſit cum recta ratione convenire ; reſpondent ex Ariſtotele: rectam rationem eſſe , quæ non prohibetur opus ſuum exercere per appetitum ſenſitivum . Si ulterius urgeas , unde conſtat, rationem ab appetitu ſenſitivo non prohiberi opus ſuum exercere : reſpondebunt demum ; quando ratio honeſta facienda , turpia omittenda dictitat . Nec liberantur iſti homines ſua vertigine, ſi vel maxime ponamus, dari honeſta & turpia per ſe . Nam tum eædem quæſtiones recurrent, unde conſtet , hoc vel illud in ſe & ſua natura honeſtum aut turpe eſſe. Ad quod iterum vel nugatoriæ reſponſiones erunt reponendæ, vel tandem id ipſum ex natura rerum & hominum erit deducendum. Sic nemo vel hilo ſapientior poteſt fieri illa do-

doctrina VELTHEMII, quam in *proœmio Synopseos suæ MStæ* §. 21. proponit: *Fundamentum Juris naturalis esse naturam objecti juris naturæ, seu naturam actuum, de quibus lex naturalis proponit. Rationem esse, quia actus illi, qui objectum juris naturalis esse dicuntur, talis naturæ sunt, ut si quis recta ratione utitur, & de hisce actibus practice judicare vult, aliter judicare nequit, quam quod hujusmodi actus ex sua natura necessarii sint in genere morum.* Ast quid respondebit VELTHEMIUS, si quis ulterius quærendo instet, quo demum indicio alicui constare queat, se recta ratione fuisse usum? Quod si autem aliquis cum VELTHEMIO dicat; ubi huc usque perventum fuerit, ut respondeatur, *hoc vel illud in se & sua natura turpe esse*, non ulterius quærendum esse; ac si adquiescere nolit, colaphos & fustes ipsi intentandos: tunc suaserim quidem, ut puer aliquis nivem atram fateatur potius, quam ut sævitiam tam duri magistri in se irritet. Sed qui manum ferulæ subduxerunt, non eo minus plagosum istum Orbilium Anticyram navigare jubebunt. Nam stultum quidem est, primorum principiorum rationes exquirere; sed stultius pro primis principiis venditare, quæ magnæ adhuc disceptationi obnoxia sunt. Inprimis autem observandum, hæc effata; *honestum est faciendum, turpe omittendum*, in disciplina juris naturalis esse valde sterilia, & quæ ad alia dogmata eruenda parum lucis afferant. Nam in disciplina morali versantes præsupponimus, vel plena & facili demonstratione agnoscimus, honesta, seu quæ hominem decent, esse facienda, contraria omittenda. Enimvero de hoc investigando sumus soliciti, quænam sint illa honesta, quænam turpia, & ad hoc dignoscendum idonea axiomata & observationes quærimus; & hanc propositionem pro fundamentali amplectimur, quæ universale aliquod γνώρισμα hujus rei suppeditaverit. Eoque omnia quidem, quæ in praxi morali exprimenda sunt, ad hæc duo capita revocantur; honesta sunt facienda, turpia omittenda; sed qua infallibili nota utrumque dignoscatur, ex aliis fundamentis est deducendum. Quod si autem aliquis dicat, evidentiam hujus ratiocinii, (verbi gratia, honesta sunt facienda, suum cuique tribuere est honestum, qui promissum servat, tribuit alteri quod suum est; Ergo promis-

sa

sa sunt servanda:) facile constare illi, qui vitio ἀπαιδευσίας non laborat; is eo ipso fatetur, ut quis norit, an hæc vel illa species actionis honesta sit, non ex hoc axiomate, (*honesta sunt facienda*) deduci posse, sed ad hoc noscendum aliis principiis opus esse? Sicuti in medicina nihil magnifici præstabitur hisce effatis; salutaria sunt adhibenda, noxiis est abstinendum; sed ut quæ cuique morbo salutaria sint, quæ noxia, intelligatur, hic labor, hoc opus est; cui sane fini alia principia subservire debent.

CAPUT V.

DE ORIGINE MORALITATIS ET INDIFFERENTIA MOTUS PHYSICI IN ACTIONE HUMANA.

§. I.

Etsi quæ super hac materia tradidi, Divinis literis, sanæ rationi, ipsique rerum naturæ maxime convenientia sint; ita sinistre tamen eadem per homines malevolos aut propter præjudicia coecutientes accepta, ita pessimis modis exagitata sunt, ut vix unquam ulli erudito foediorem calumniam impactam crediderim. Et quanquam semel jam atque iterum publice declaraverim, quam procul & sententia & verba mea ab istorum hominum calumniis abeant; tamen postquam rei evidentia victos se cernunt, ab impudentia præsidium sibi mutuantur, & calumniandi pervicacia saltem apud imperitos sinistram de me opinionem alere instituunt. Eo operosius nunc eandem controversiam denuo deducere placet, ut saltem illud prætextum malevolis adimatur, me sententiam meam non satis clare exposuisse. Quod si deinceps quis veterem calumniam revomuerit, non alia defensione opus erit, quam ut mendacii opprobrium publice ipsi impingatur.

§. II. Ut igitur denuo rem ab incunabulis repetamus, actionem moralem penitius introspicienti patet, ali-

aliquid in illis esse naturale seu physicum ; aliquid morale, quod ab impositione, determinatione & definitione entium intelligentium promanat ; Physicum est, quodcunque a potentiis homini congenitis, ut talibus, procedit ; uti est non solum motus membrorum & artuum humanorum una cum effectu, quem motus iste per naturalem habitudinem in objecto producit ; sed etiam actus animæ, per quem iste motus prævia cognitione, & ex decreto voluntatis prodire intelligitur, & ex quo consequitur, ut ejusmodi actus homini imputari, seu suus dici, & ipse ejusdem auctor haberi queat. Sed ut plena actio moralis fiat, huic motui physico supervenit & accedit qualitas quæpiam seu affectio moralis, juxta quam actio illa bona & mala in genere morum dicitur ; quæ affectio resultat ex congruentia aut disconvenientia ejus actionis cum norma morali seu lege, & quidem ut ea convenientia aut disconvenientia non temere & quasi fortuito, sed per ultroneam adplicationem & directionem hominis provenerit ; id est, ut homo sciens volensque actionem suam ad normam istam adplicuerit, aut adplicare noluerit. Hanc affectionem actionis ; quam bonitatem & malitiam vocamus, esse qualitatem moralem, non autem physicam, in aprico est ; quippe cum illa non resultet ex affectionibus naturalibus motus, quod omnes agnoscunt, qui discrimen entium naturalium & moralium capiunt. Quæ autem neutra harum qualitatum imbuta est actio, eam indifferentem solemus vocare. Ex hac autem distincta consideratione adparet, quid sit illud in actione humana, ad quod Deus quoque tanquam auctor & conservator naturæ concurrit, & quid hominis sit proprium. Nimirum ad id, quod in actione humana physicum est, Deus quoque concurrit ; quippe qui & membra hominis, viresque & vim locomotivam conservat, nec non facultates animæ sustentat, ut homo intelligere, & velle ac nolle, adeoque actionem humanam edere possit. Hominis autem proprium & peculiare est, quod in actione ista est morale ; nempe facultates & vires naturales, a Deo concessas & sustentatas applicare, & ad normam dirigere vel non dirigere ; quæ adplicatio & directio prout recte aut secus se habet, actionem bonam aut malam reddit. Ita tamen, ut si quid ab ho-

mine recte fuerit actum, causam gloriandi & velut prætendendi quid adversus Deum non habeat, quippe qui vires homini suppeditavit, deditque ut eas recte applicare posset, ni ipse nollet. Sed contra, ubi secus quid ab homine actum fuerit, omnis culpa solius est hominis, quippe qui viribus a Deo concessis abusus est, aut uti neglexit. Qualitatem porro bonitatis & malitiæ moralis in actiones humanas ex relatione ad legem oriri, constat. Et ipse sacræ literæ peccatum vocant ἀνομίαν seu aberrationem aut defectum a lege. Ergo bona actio est aliquid cum lege congruens. Id quod vel pueri norunt, & qui nondum aere lavantur.

§. III. Hunc igitur motum physicum, seu actionem humanam quatenus ab omni lege tam naturali quam positiva abstrahit, indifferentem in genere morum pronunciamus, id est, neque bonam neque malam. Quod dogma usque adeo nihil novitatis habet, ut etiam rusticis ex sensu communi cognitum sit, qui utique intelligunt, & adplicare norunt tritum illud: Ubi nulla est lex, ibi nulla est transgressio. Et idem jam antea a me evidentissimis rationibus demonstratum est. Nam manifestam contradictionem implicat dicere; aliquid absque respectu ad legem bonum aut malum esse in genere morum; cum ea bonitas & malitia resultet ex convenientia aut discrepantia actionis a lege. Et quia ad quamvis actionem humanam, isthoc modo consideratam, Deus tanquam auctor & conservator naturæ positivo influxu concurrit, necessum sane est, eam in genere morum indifferentem pronunciare; cum alias Deus malæ quoque actionis auctor & adjutor dicendus foret. Accedit & hoc, quod dentur actiones, in quibus motus physicus plane est unus & idem; quæ tamen moraliter diversissimæ sunt, & una ad bonas aut licitas, altera ad malas refertur. Quod fieri non posset, ni motus physicus absque respectu ad legem in genere morum esset indifferens. Sic vitam homini eripit latro, miles, carnifex, & qui se adversus invasorem defendit. Prior malam actionem perpetrat, ceteri bonam aut licitam. Id quod fieri non posset, nisi vitam eripere homini etiam voluntario absque respectu ad legem in genere morum indifferens foret. Sic idem cum eadem concumbit, dum adhuc soluta, aut cum altero nupta est, & post-

poſtquam ipſe eandem uxorem adſcivit. Uterque concubitus in genere naturæ eſt idem; ſed in genere morum prior peccatum eſt, poſterior non. Ergo concubitus in genere naturæ, indifferens eſt: ſed idem poſtquam ad legem refertur licitus, bonus aut malus evadit.

§. IV. Enim vero ne quis hanc aſſertionem juſto latius extenderet, caute monui; non omnia vocabula actionem humanam ſignificantia notare nudum motum phyſicum, a lege abſtractum; ſed plurima notare actionem plene moralem, bonam aut malam, adeoque una cum motu phyſico connotare reſpectum ad legem. Eoque ad nauſeam uſque inculcavi, peſſime inferri hoc modo. Actio humana citra reſpectum ad legem eſt indifferens in genere morum. Ergo etiam homicidium, adulterium, furtum eſt indifferens in genere morum. Hæc quippe vocabula non notant nudum motum phyſicum, ſeu actionem ſine reſpectu ad legem; ſed quam maxime præter motum phyſicum connotant aberrationem a lege. Sic homicidium non ſimpliciter notat ereptionem vitæ, ſed injuſtam & legibus repugnantem: adulterium non notat ſimplicem concubitum, ſed talem qui legibus interdicitur. Et eum in finem a me adductus eſt locus ex Aristotelis ad Nicomachum L. II. c. *6.* ubi de indifferentia affectuum contra Stoicos diſputat, & monet; quoſdam affectus & actus ipſo nomine cum pravitate implicari, id eſt, non notare ſimplicem motum animi, aut actionem, ſed motum animi & actionem legibus repugnantem; ut invidia, ἐπιχαιρεκακία, impudentia, item adulterium, furtum, homicidium. Sic ut profecto inauditæ calumniæ exemplum ſit, ex hacce doctrina fingere, a me ſtatui, verbi gratia, adulterium, furtum, homicidium eſſe in genere morum indifferentia. Sane enim adulterium non notat ſimplicem concubitum & commixtionem cum fœmina, ſicuti furtum non notat ſimplicem contrectationem rei alienæ, qualis etiam eſt in uſufructu, commodato, precario, locato conducto, ſed aliquid amplius. Eoque contrectare rem alienam eſt indifferens, furtum autem eſt malum.

§. V. Quanquam autem manifeſtum ſit, bonitatem & malitiam actionum eſſe qualitates morales; ſcru-

pulum tamen movere poteſt, quod ex actionibus turpibus pudor, qui utique effectus naturalis eſt, proveniat. Jam ſi effectus in claſſe qualitatum naturalium locum ſortitur, utique & cauſam ejuſdem, nempe turpitudinem, pari claſſe cenſendam. Quod dubium diſcuſſi L. I. c. 2. §. 7. nempe nihil repugnare, ex qualitate morali produci effectum phyſicum; pudoremque non ex turpi tantum actione oriri, ſed & aliis ex rebus, quibus nihil moralis turpitudinis ineſt; quod dicto loco latius deduxi. Et huc etiam ſpectant verba in antecedente §. *6*. a me poſita, quæ nonnemo improbe cavillatus eſt, & in alium plane & abſurdum ſenſum detorquere non erubuit; quaſi a me *omnes actiones indifferentes*, & *natura nihil turpe* ſtatueretur. Ac ne quid fœdarum artium, quibus cetera calumniatorum factio in hoc negotio uſa eſt, ab ipſo omitteretur, parentheſin de ſuo verbis meis inſeruit, quæ plane a contextu meo abhorret: *Quod naturalem* (eorum quæ turpia habentur) *indifferentiam multi ægre concipere queant, inde eſt, quod a teneris iſtorum vitiorum deteſtatio nobis fuit inculcata, quæ opinio ſimplici adhuc menti impreſſa in vim naturalis cujuſdam affectus videtur invaluiſſe*. Ubi manifeſtum eſt, parentheſin illam, quæ infercitur, & contradictoriam producere propoſitionem (turpia naturaliter eſſe indifferentia,) & ab iis, quæ ibi diſputantur, plane abire. Nam utique verba immediate antecedentia in toto illo paragrapho ſatis oſtendunt, me agere tantum de nudo motu phyſico citra reſpectum ad legem, non autem de integra actione morali, & quæ convenientiam aut diſconvenientiam cum lege connotat. Aliud quippe eſt, ſi dicam: motus phyſicus, qui in furto intervenit, eſt indifferens in genere morum; aliud eſt, ſi dicam; furtum eſt naturaliter indifferens. Prior theſis mea eſt: poſterior per atrociſſimam injuriam & calumniam mihi ab Aſinio Tenebrione & ejus ſectatoribus affingitur. Licet autem verba mea jam alibi ſat plane ſint expoſita, & in ſe nihil ſiniſtræ ſuſpicionis excitare queant, niſi apud eos, qui araneorum ad inſtar etiam ex innoxiis floribus venenum trahere norunt: conabor tamen pluſculum lucis iſtis afferre. Continent igitur illa reſponſionem ad tacitam quandam objectionem, quam innuere potius, quam expreſſis verbis ponere ma-

lui,

lui, quod ea mihi ſemper ſcribendi ratio arriſerit, ut ingenioſo lectori potius aliquid cogitandum relinquerem, quam nimis anxia rerum manifeſtarum inculcatione tædium ipſi moverem. Scilicet obiicere quis poterat, turpitudinem actionum eſſe qualitatem phyſicam, ideo quod multi circa certa vitia naturalem quendam horrorem ſentiant, ſicuti quidam certum cibi genus ceteris gratum averſantur. Atqui cum averſatio iſta ſit paſſio quædam naturalis, cauſam ipſius, nempe turpitudinem vitiorum, itidem qualitatem eſſe naturalem (& non moralem ex reſpectu ad legem reſultantem,) credi poſſet. Ad hanc obiectionem reſponſio dicto loco inſinuatur. Scilicet uti alias communi proverbio, conſuetudo altera natura dicitur; ita etiam apud bene educatos a iuventute tanta inoleſcit vitiorum quorundam averſatio, ut iſti ab hiſce abhorrere videantur, non tam quod legibus iſta repugnare norint, quam quia affectus ipſi ab iis abhorrent. Quod alibi exemplo fratrum & ſororum declaravi, quos carnali invicem amore exardeſcere monſtri ſimile habetur, cum tamen matrimonia eorum poſitiva tantum lege interdici plurimi Theologorum & JCtorum agnoſcant. Taliter igitur educatis vix ſubit originem iſtius averſationis ab interdicto legis arceſſere aut cogitare, motum phyſicum, qui iſti actioni ſubeſt, eſſe quid indifferens; ſed turpitudinem talium actionum non alio modo repugnare homini arbitrantur, atque nimium calorem, frigus, dolorem, & quod præterea naturalium qualitatum homini eſt infeſtum.

§. VI. Cum igitur conſtet, bonitatem & malitiam in actionibus humanis eſſe qualitatem moralem, ortam ex convenientia, aut diſconvenientia cum lege, lex autem auctore & latore ſuo antiquior ſeu prior eſſe nequeat: conſequitur etiam originem moralitatis ultimo ad legislatorem eſſe referendam, nec ultra ipſum retrahendam; eoque non fingendam eſſe honeſtatem & turpitudinem, quæ lege aut legislatore ſit prior. Quo præter alia argumenta alibi iam a me adducta, etiam adplicari poteſt illud, quod ingenioſiſſimus Theologus Jo. Andreas Osiander *in Animadverſ. ad* Grotium p. 60. habet. *Si daretur aliquod bonum aut malum morale ante legem, quomodo obligatio, quæ non niſi a ſuperiore proficiſcitur, ibi adeſſe poſſet? Nam bonum & malum*

morale involvit respectum ad personam, quæ istam actionem edit; cui si nulla est obligatio, neque etiam est bonum & malum. Cum porro latio legis sit actus maxime voluntarius, est quippe lex decretum superioris; adparet ab origine moralitatis voluntatem legislatoris nec posse, nec debere excludi; eoque revera de omnibus actibus, quacunque lege præceptis aut vetitis dici posse; illos præcipi aut vetari, quia legislator voluit. Enimvero heic voluntas legislatoris non concipienda est tanquam cœcus quidam impetus animi & mera libido, nulla ratione subnixa, & quæ nullum alium scopum habeat, quam ut libertas subjectorum circumscribatur. Sed habenda est lex pro opere maxime rationabili, & quod subditis summæ rationis loco in actionibus suis dirigendis esse debeat. Inde etiam qui leges positivas ferunt, semper respiciunt aut respicere debent bonum aliquod ex earum observatione proventurum, licet id bonum, adeoque & ea ratio legis ipsis subjectis quandoque parum sit cognita. Ast naturalium legum observatio longe maximum & evidentissimum bonum humano generi producit; quippe cum Creator naturam hominis ita formarit, ut nisi observatis hisce legibus illud incolume esse nequeat. Sic ut ultima ratio harum legum sit, quia earum observatio ad naturam & conditionem hominis ita quadrat, ut ex illa hujus incolumitas & felicitas, sicuti ex ejusdem neglectu calamitas, miseria & destructio, dependeat. Naturam autem suam homo a volente utique Deo sortitus est; neque homini lex naturalis injungi potuisset, nisi & natura hominis, & certarum actionum ad eandem habitudo a Deo producta fuisset.

§. VII. Ex dictis porro colligitur, quam ob causam & quo sensu a me sit rejecta hæc propositio; ea de quibus lex naturæ disponit, per & in se & sua natura sunt honesta aut turpia: nempe quatenus per hanc propositionem Deus, ejusque voluntas a prima origine moralitatis excluditur, & hujus vel nullum plane certum principium, vel aliud extra & præter Deum legemque statuitur. Alias enim eandem in certo sensu lubenter admittimus. Et quidem primo eam probamus, si τὸ *per se & sua naura* opponatur impositioni, conventioni & opinioni humanæ. Sicuti & ARISTOTELES justum naturale

rale opponit legibus civilibus positivis, quæ non ubique valent, quæque ex impositione humana, conventione aut opinione oriuntur. Deinde admittimus eandem, si addatur mentio subjecti, cui ea in se & sua natura honesta dicantur, verbi gratia dantur actus, qui per se Deo non conveniant, id est qui salva ipsius perfectione & citra contradictionem in eum cadere non possunt. Item, dantur actus in se & sua natura honesti aut turpes homini; seu quia natura hominis ita est comparata, ut ista non possint non eidem congruere vel non congruere: Adeoque quicunque per hanc locutionem Deum legemque divinam ab origine moralitatis non excludunt, quique τὸ *per se & sua natura* ultra creationem non retrahunt, idque se antecedenter ad Deum, ejusve voluntatem & dispositionem habere negant, mihi nequaquam contradicunt, aut si & ipsi clamores in me tollant, cum propria umbra stolide luctantur. Inde & plane cum sententia mea conspirant, quæ in *Protheoria Annotatorum in* GROTIUM n. 18. proponit VALENTINUS ALBERTUS, Professor Lipsiensis. *Compendium orthodoxum juris naturalis*, quam maxime enixus. *Honestum*, inquit, *quod ad utrumque statum* (integrum & corruptum) *pertinet, est simpliciter tale, dependenter tamen a Deo. Res se ferme habet, sicut cum propositionibus necessariis essentialibus. Homo sane non potest non esse rationalis, quia alias non esset homo. At enim hæc essentiæ humanæ necessitas dependet a decreto divino, quo illa sic immutabiliter ordinata ac definita est. Quemadmodum porro jus naturæ necessarium omnino est, nec valet, ut* ARISTOTELES *loquitur, quia ita videtur, vel non videtur: legislatorem tamen, quia lex est, requiri: ita honestum simpliciter semper tale est, & arbitrio nostro eximitur, salvat tamen, quam a Deo omnis boni fonte habet dependentia.* Sic & idem *ad Prolegomena* GROTII *thesi* IV. §. 17. recte *externam causam juris Naturæ* vocat *Deum, quia ut talia principia in nobis exsisterent, ipse voluit.* Et §. 18. *Unde constat dependentia obligationis in jure naturali a Deo; adeo ut si daremus non esse Deum, aut non curari ab eo negotia humana, nullum etiam locum juri naturali relinquere possumus. Lex enim sine latore legis non magis esse potest, quam effectus sine causa.* Sic ad L. I. c. 1. §. 11.

 Idem

Idem objectum juris naturalis dicit *actus debitos aut illicitos per se, prout conveniunt, aut repugnant, dictaminibus statis integri hodienum validis:* quæ ut exsisterent in nobis, *Deum voluisse* supra tradiderat. Et tamen IDEM ad §. 18. dicto loco sui oblitus, & velut vertigine correptus, revera Deum ab origine legis naturalis excludit, dum repetit & adprobat sententiam GROTII falsam & ineptam, & quæ, uti suspicor, propter solam amœnitatem figuræ rhetoricæ ipsi imposuit. *Objectum juris naturalis*, inquit, *sunt actus debiti aut illiciti per se; positivi divini indifferentes. Hinc illos præcipit Deus aut vetat, quia in se justi aut injusti sunt: hi justi aut injusti sunt, quia Deus præcipit eos aut vetat.* Ubi sane & ipse *τὸ per se & in se* præcepto, voluntati & dispositioni divinæ opponit. Quid ergo ad jus naturæ Deus contulit, si actus illi ante ejus præceptum in se justi fuerunt aut injusti? Humanis equidem legislatoribus istud per se justum & injustum opponi debet, nequaquam autem Deo, qui voluit & fecit, ut actus illi necessario humanæ naturæ congruerent vel non congruerent; & quem nulla necessitas subigebat, ut istos actus præciperet aut vetaret, nisi quam ipse sibi fecerat, & quæ fluebat ex fine, quem ipse sibi libere proposuerat.

§. VIII. ENIMVERO in hac controversia, quantum mihi constat, maxime omnium horrendis clamoribus rem gessit VALENTINUS VELTHEMIUS, *Professor Jenensis*, duabus Dissertationibus super hoc argumento Jenæ editis. Quarum prior etsi jam in *Appendice ad Dissertationes meas* dignam se anatomen subjerit, & crambem alias eandem bis adponere molestum sit: tamen quia hoc scripto universa illa litigia amplecti constitutum est, non pigebit eadem heic denuo recensere. Ac initio quidem monet, hanc sibi viam videri ad investigandum jus naturale maxime idoneam, *contemplari naturas actuum*, qui objectum ejus juris constituunt, in iisque fundatam obligationem. Atqui contemplatio illorum actuum huc quidem facit, ut naturalia a positivis discerni queant, nequaquam autem ut voluntas Dei ab origine ejus juris excludatur. Neque contemplatione illa multum efficies, ni actus illos cum conditione naturæ humanæ compares. Inde quando termini quæstionis expli-

explicantur, fraudulenter exempli loco ejusmodi actus subiiciuntur, *colere Deum*, *honorare parentes*, *omittere furtum*, *homicidium*. Atqui si VELTHEMIUS hanc meam thesin oppugnat, quod motus physicus in actionibus moralibus sit indifferens, per summam ruditatem aut malitiam adducuntur exempla actionum, quæ nequaquam nudum motum physicum, sed integram actionem moralem, & respectum ad legem involventem notant. Quod si autem id vult impugnare VELTHEMIUS, quod a me voluntas Divina inter origines moralitatis ponitur; tunc sane constat, in eo qui cultum & honorem alteri exhibiturus est, lumen intellectus requiri: quod sane homo ex voluntate & placito divino sortitus est, & eo quidem fine, ut ope istius Creatorem agnosceret atque coleret. Sic & quando IDEM honestum vocat id, *quod rectæ rationi ut tali convenit*, propria vineta cædit. Nam qui ad rectam rationem provocat, utique præsupponit, eam cognitione legis naturalis imbutam. Neque enim ejus rectitudo aliunde potest æstimari, quam quod ex contemplatione conditionis humanæ præcepta legis naturalis, adeoque jussum & beneplacitum Creatoris, bene ratiocinando colligat. Quin & quod rationem homo possideat, ejusque ope colligere aliquid possit, tanquam beneficium abs Deo ultro collatum possidet. Denique si vocabula *debiti* & *moraliter necessarii* de hominis actione efferantur, simul principium velut & fons debitionis & necessitatis innuitur, qui non in actu ipso, sed in decreto & voluntate legislatoris, per legem declarata, quærendus est.

§. IX. CIRCA statum controversiæ porro notandum, quæstionem ad solas hominum actiones esse restringendam; de his enim solis, ut & de origine humani juris, mihi sermo est. Unde male VELTHEMIUS quæstionem indefinite format: *Num ab agentis libero arbitrio qua tali procedentes actiones dentur, quæ ratione sui citra impositionem conveniant rectæ rationi?* Nam rectitudo in actionibus divinis, & humanis ex diverso plane principio provenit, nec pari modulo metienda est. Et si quis ea, quæ a me de actionibus humanis differuntur, ad divinas velit adplicare, summam mihi injuriam inferret. Deinde circa vocabulum *impositionis* notandum, id a me non ita stricte accipi, uti a plerisque,

pro

tionale ac sociale, *non poterat non lex naturalis ipsi congruere* & praescribi, *non ex necessitate absoluta*, *sed hypothetica*. *Si enim is ad contraria officia fuisset adstrictus*, *non sociale animal*, *sed alia feri & horridi species animantis fuisset producta*. Heic VELTHEMIUS exclamat, contradictione me involvi, *meque respondisse*, *hominem dupliciter spectari posse*, 1. *ut Deus eum destinarit creare animal rationale ac sociale*, 2. *ut Deus eum producere potuisset ferum ac horridum animal*. Atqui ni calumniandi rabies omnem VELTHEMIO frontem excussisset, nunquam ausus esset tam improbe duplicem illam hominis considerationem fingere, cujus in libro meo nullum vestigium extat. Cum sensus responsionis meae sit planissimus; contraventurum fuisse Deum voluntati & decreto suo, si talia homini assignasset officia, quae naturae ipsius adversabantur. Volendo enim creare hominem, voluisse creare animal sociabile; assignando ipsi praepostera officia, ferum & horridum animal produxisse; id quod contradictionem involvit. Sic & alia effata absurda & falsa per calumniam mihi VELTHEMIUS affingit. *Postquam Deus decreverat creare hominem*, *in liberrimo Dei beneplacito fuisse*, *qualem naturam voluerit homini assignare*, *num animalis rationalis ac socialis*, *an naturam animalis horridi & feri*. Item, *Deus potuit creare hominem*, *& potuit velle creare*, *ut tamen in beneplacito ipsius adhuc fuerit*, *qualem naturam homini vellet assignare*, *num animalis rationalis ac socialis*, *an feri & horridi*. Depone aures tuas pignori VELTHEMI, ni ostenderis, quo loco tam absurda haec a me tradantur, & mox pro Mida camelus eris. Sed nec isthaec est mea sententia, uti alio loco VELTHEMIUS cavillatur: Si homo non foret animal rationale ac sociale, sed ferum & horridum, non obstante externa figura inter bruta referendum, tunc actus ejusmodi, verbi gratia, adulterium, homicidium, furtum, non fore actus turpes. Sed hoc dico, si eum casum absurdum & contradictorium ponas, nullum plane futurum esset adulterium, furtum, homicidium, nec quaestio tunc de actuum turpitudine posset institui; cum non entis nulla sint accidentia.

§. XI. ALTERUM argumentum itidem ex opere meo dicto loco depromsit VELTHEMIUS: *Si non dantur*, inquit, *actus per se honesti aut turpes*, *sequitur*, *Deum*, *si vo-*

si voluisset, potuisse constituere, ut inter officia hominis esset Deum blasphemare, inter vetita Deum colere. Ego reposueram, id ratiocinii contradictionem involvere. Heic nihil habet, quod regerat VELTHEMIUS, nisi ut sycophantias suas mihi obtrudere laboret; quasi ego ullibi tradidissem: *Deum ita potuisse creare hominem, ut idem non esset animal rationale ac sociale.* Tertio loco primum argumentum levi sub mutatione iterum proponitur: *Si non dantur actus per se honesti aut turpes, sequitur, quod inter hominis debita possit esse seipsum perdere, seipsum odisse, &c.* Verum ultro expirat animam miserum hocce ratiocinium, ut jugulatione nostra id opus non habeat.

§. XII. QUARTO loco urget VELTHEMIUS, *ex nostra sententia nullum dari posse amplius discrimen inter legem naturalem & positivam.* Verum illud sat palpabile a nobis traditum jam est L. I. c. 6. §. 18. & L. II. c. 3. §. 23. Sed quia alias hic locus valde jejunus erat futurus, unam atque alteram strícturam sui ingenii promit VELTHEMIUS. Primo dicit: Ut *libera voluntas hominis, penes quem majestas est, legem voluntariam ferre & mutare potest: Quidni divina majestas, cum voluntas Dei sit summe libera; aeque, imo multo magis, ac in legibus positivis fieri solet, legem naturæ mutare, imo contrarium ejus percipere posset?* Adparet VELTHEMIUM non meliora sibi de Voluntate Dei polliceri, quam de libidine Caligulæ aut Neronis cujusdam. Deinde impudenter plane, & absurde scribit: *Me non erubuisse statuere, ac si Deus ad contraria officia hominem potuisset adstringere. Ita enim aperte loco supra cit.* p. 162. *tradit: Si ad contraria officia,* (puta ad furandum, mœchandum, calumniandum) *homo fuisset adstrictus, non sociale, sed alia feri & horridi species animantis fuisset producta.* Ergo jam, si diis placet, is eam ipsam sententiam tanquam suam positive asserit. Ego qui statuo, Si creatura sub figura humana fuisset producta, ad contraria legi naturali officia adstricta, non ea sociale animal, & homo, sed bellua futura erat: Igitur positive statuo, quod homo potuerit fieri bellua, id est, quod animal, de cujus essentia est rationalitas, potuerit esse irrationale? Ubi frons tua, VELTHEMI?

§. XIII. QUINTO loco ita VELTHEMIUS ratiocinatur: *Si*

Si Deus ſua natura eſt juſtus, ſequitur, quod actus dentur per ſe honeſti, ſuaque natura debiti, itemque actus per ſe turpes, ac ex ſua natura illiciti. Verum ego nullam heic puto conſequentiam eſſe a Deo ad hominem. Nam ex diverſo plane principio eſt, quod Deus quædam non poſſe, aut non poſſe non facere dicitur; quam ex quo homini alia agenda, alia omittenda ſunt. In Deo enim id provenit ex perfectione ipſius eſſentiæ; in homine ex imperio ſuperioris. Quo ipſo corruunt machinæ illæ, quas IDEM contra ſententiam meam ex Ebr. VI. 18. inſtruere ſatagit. In Deo enim promiſſum & juramentum fallere impoſſibile eſt propter divinæ eſſentiæ perfectionem. Inter homines autem ἀμετάθετα πράγματα ſunt fides, & jusjurandum propter legem naturalem, & quia citra horum ſanctimoniam ſocietas inter homines ſalva eſſe nequit. Sexto loco quæſtionem movet: *Num Deus ullo modo poſſit velle, ut inobedientia erga Deum formaliter & in ſe ſpectata non ſit peccatum?* Ego reſpondeo, ſtolide quæſtionem hanc inſtitui, ni ſimul ponatur ſubjectum, cui inobedientia ſit tribuenda. Nam poſita creatura rationali negamus Deum hoc velle poſſe, ni eum ſibi ipſi repugnare abſurde fingas. Nulla autem poſita creatura rationali Deus ſuper obedientia in neutram partem decernere intelligitur. Non enim capi poteſt, quomodo Deus poſſit velle, ut ſibi obediatur, ſi nullos condiderit, qui obedire poſſint. Septimo denique loco ita colligit VELTHEMIUS: *Si nullus actus per ſe honeſtus ac ſuapte natura debitus, nullus actus per ſe turpis ac ſua natura illicitus, ſequitur, Deum poſſe facere omne poſſibile realiter a ſe diſtinctum, nullamque in genere naturæ in Deo importans imperfectionem*, id eſt, Deus poterit mentiri. Hoc enim exemplum rei, quæ in genere naturæ, nullam importat imperfectionem, VELTHEMIO adſertur. Atqui præterquam quod de humanis tantum actibus, non de divinis ſermo mihi ſit, ſane *mentiri poſſe* in genere naturæ maximam importat imperfectionem. Qui enim mentitur, vel alteri furtim nocere vult, quod malitiæ eſt cum degeneri quadam ignavia conjunctæ; vel non audet ſenſa animi ſui palam aperire, robuſtiorem metuentis eſt; vel plura promiſit, quam præſtare poſſit, quod vires ſuas ignorantis eſt. Atque hiſce ſeptem ratioci-

tiociniis, adſperſo paſſim calumniarum condimento, prior VELTHEMII Diſſertatio abſolvitur.

§. XIV. POSTERIOREM autem diſſertationem credideram ex meris auctoritatibus, pro perſeitate Velthemiana ſtantibus, eſſe conſarcinatam. Verum ea poſtmodum inſpecta deprehendi, virum iſtum occupari circa cavillanda ea, quæ L. I. c. 2. §. *6.* diſputaveram, & quæ deinde in *Apologia mea* Aſinio Tenebrioni monſtro biformi ex JOSUA SCHWARTZIO tanquam *Indicis Novitatum* auctore, & NICOLAO BECKMANNO tanquam ejuſdem interpolatore & editore, coalito oppoſueram. Eoque iſta jam preſſe erunt diſcutienda. Hæc igitur fuerat mea theſis: *Ut diſciplina Juris Naturalis vera ſit ſcientia, non neceſſarium videtur ſtatuere, quædam per ſe citra omnem impoſitionem eſſe honeſta & turpia, & ea eſſe objectum Juris naturalis.* Contradicit huic theſi VELTHEMIUS, quod *alias aſſequi ipſi non detur genuinam differentiam inter leges naturales & poſitivas. Neque eam ingenii hebetudinem ſibi poſſe imputari*, credit, *cum tot ac tantos viros Philoſophos, JCtos, Theologos præeuntes habeat.* Et ut maxime ita obtuſum ipſi ſit cerebrum, nullum tamen inde veritati præjudicium creari poteſt. Iſtorum quoque ad quos provocat, virorum auctoritas eo minoris eſt, quod iiſdem ſane de Jure naturæ in formam diſciplinæ redigendo nondum in mentem venerat; eoque & iidem nunquam cogitaverant, quæ hypotheſes ei ſcopo neceſſariæ forent. Nec minus difficile probatu foret, omnes illos, qui objectum Juris naturalis dixerant actus per ſe honeſtos aut turpes, *τὸ per ſe* oppoſuiſſe diſpoſitioni Creatoris, & eam perſeitatem antecedenter ad voluntatem Dei ſe habere aſſeruiſſe; quem ſenſum ſolum nos neſcimus. Denique ſi quis error popularis ſit factus, num adeo veritatis dignationem idem adeptus eſt? aut viris eruditis piaculum eſt, eundem deſtructum ire? Aut num iſtorum quos allegat VELTHEMIUS cuipiam privilegio cautum fuit, ne in quæſtione philoſophica errare poſſet?

§. XV. INDE ad examinandum, quod a me propoſitum fuerat, argumentum accingitur VELTHEMIUS. *Cum honeſtas & turpitudo ſint affectiones actionum humanarum, ita ex convenientia aut diſconvenientia a lege, lex vero ſit juſſum Superioris: non adparere, quomodo hone-*

honestas aut turpitudo intelligi possint ante legem & superioris impositionem. Heic admittit VELTHEMIUS honestatem & turpitudinem esse affectiones actionum humanarum; sed negat, eas oriri ex convenientia aut disconvenientia a lege. Rationem addit: *quia objecti legis natura, quæ per se fundat realem cum lege convenientiam aut disconvenientiam, prior sit illa ipsa convenientia aut disconvenientia*, id est, quia actus isti ante legem per se & sua natura honesti vel turpes erant. Enimvero hoc ipsum in quæstione est, an actiones humanæ ex se & sua natura ante legem honesti sint vel turpes? Unde si quid agere volebat VELTHEMIUS, non debebat petere id, quod est in principio, sed tales nobis definitiones honesti & turpis dare, quæ nullum plane respectum ad legem involverent. Debebat præscribere definitionem peccati Apostolicam, quod illud sit *ἀνομία*, & meliorem substituere. Debebat falsi convincere illam communem notionem; ubi nulla lex, ibi nulla transgressio. Ceterum accuratius consideranti facile patet, VELTHEMIUM inde in errorem inductum, quod vulgo legem naturalem convenientia cum recta hominis ratione metiri soleant; quæ cum rebus ipsis sit posterior, & non faciat ut res tales vel non tales sint, ideo capere non possunt, quo modo honestas & turpitudo actionum, quæ legis naturalis objectum constituunt, a convenientia & disconvenientia cum lege oriri possit. Accedit, quod iste videatur considerare humanam naturam velut perfecte existentem & legem velut ex intervallo post ipsi supervenientem. Cum tamen hæc tempore simul extiterint, & ipsa lex naturæque humanæ conditio legis accommodata simul a Deo condita sit. Enimvero ut facile admittimus, ratiocinia humana esse aliquid posterius honestate & turpitudine, quæ in actionibus, de quibus lex naturalis disponit, conspicitur, eoque hanc ab istis non provenire, ita debebat VELTHEMIO in mentem venire, eundem qui legis naturalis lator est, auctorem quoque naturæ rerum & hominum esse, & hanc ita formasse, ut certi motus hominum certos respectus ad alios haberent, certosque effectus apud alios producere apti forent. Et eo ipso, dum creavit hominem, certamque essentiam eidem assignavit, jussisse, ut certi motus ad legem referrentur, & ex convenientia aut discon-

convenientia cum eadem honestatis & turpitudinis rationem sortirentur. Sic ut nequaquam natura actuum humanorum lege prior sit; sicuti nec ipsa hominis essentia lege naturali prior aut antiquior est, quippe cum Deus eo ipso, dum homini essentiam quam habet, dedit, eidem & legem naturalem tanquam normam actionum tulerit. Sunt porro, utique diversæ naturæ actus adulterii, & gestationis gladii, adeo ut ex ea diversitate certo liceat ratiocinari, illum lege naturali prohiberi, hunc non item. Neque tamen ideo prioris actus turpitudo non ex lege naturali est. Nam Deus conditor idem humanæ naturæ, legisque naturalis, dum hominem legi obnoxium futurum effinxit, ejusdem naturam ita formavit, ut iste actus eidem congruere non posset salvo fine & velut idea, quam circa hominem formandum sibi proposuerat. Contra idem naturam hominis non ita finxit, ut illa utique a gestatione gladii abhorreret. In eo porro VELTHEMIUS insigniter impingit, dum sententiæ suæ stabiliendæ ita ratiocinatur: *Uti risibilitas, quæ affectio est hominis, & nigredo, quæ affectio est corvi, non oriuntur ex convenientia cum recta ratione theoretica, quæ est judicium rectum de rebus, uti sunt; nec homo ideo sit risibilis, aut corvus niger, quia homo, dum recta ratione utitur, judicat hominem esse risibilem, corvum nigrum: ita necessitas actus gratitudinis non magis ex convenientia cum ratione practica oritur*. Nam primo stolidum est affectiones corporum naturalium, quæ sensu percipiuntur, comparare cum affectione morali actionis humanæ, quæ diversæ plane est indolis. Neque enim, si honestas & turpitudo ex respectu ad legem resultat, ideo etiam affectiones physicæ corporum naturalium ex relatione ad legem proveniunt. Deinde nos non dicimus, illam affectionem moralem actionis humanæ provenire a convenientia cum recta ratione; sed a convenientia cum lege, quæ duo male a VELTHEMIO confunduntur, cum sint diversissima. Nam recta ratio non facit, ut aliqua actio sit honesta vel turpis, sed mediante recta ratione homo investigare & cognoscere potest, quæ per legem naturalem honesta aut turpia declarentur. Denique improbe heic Deum cum creatura pari passu ambulare jubet VELTHEMIUS, dum dicit: *Quodvis ens intelligens, sive Deus sit, sive creatu-*

ra,

ra , *recte judicat actum gratitudinis esse honestum* , *quia in se & antecedenter ad rectum judicium talis est* . Nam de creatura hoc vere asseritur ; Sed dicere , aliquid se antecedenter habere ad rectum judicium Dei, est a creatione istius ipsum excludere. Sane enim judicio Dei, si ita loqui fas est, natura & conditio hominis ita formata est, ut , verbi gratia , gratitudo ipsi omnino conveniret. Ergo illo non magis antecedenter se ad judicium Dei habet , quam proportio & dispositio partium ædificii ad judicium architecti , aut capacitas & figura ollæ ad judicium figuli . Stulte porro quærit VELTHEMIUS, *unde probare velim* , *quod lex in communi conceptu sit jussum Superioris* . Nam ego hoc ita manifestum esse arbitror, ut nemo, cui sensus communis est, de eo dubitare queat. Addit VELTHEMIUS: *se nondum posse penetrare* , *quid desit objecto legis naturalis* , *quo minus etiam antecedenter ad voluntatem Dei sit verum fundamentum legis naturæ* . Atqui valde hebetem oportet VELTHEMIUM esse , si hoc penetrare non potest, quod objectum legis naturalis antecedenter quidem ad voluntatem & dispositionem humanam sufficiens sit fundamentum (cognoscendi) legem naturalem ; id est, quod rationi humanæ ad intelligendum jus naturale sufficiat objectum istius legis , ejusque habitudinem ad naturam humanam considerasse, quippe quod a voluntate & dispositione hominis originem non habet . Verum a fundamento velut existendi legis naturalis voluntatem Dei excludere, & objecto legis naturalis vim producendi necessitatem moralem antecedenter ad voluntatem Dei tribuere, est negare Deum esse rerum omnium conditorem, & a voluntate Dei dependisse, quæ & quales creaturæ producerentur. Et vellem scire, an VELTHEMIUS capere possit quod verba S. Scripturæ , *faciamus hominem ad imaginem nostram*, quam maxime exprimant voluntario agentem , & qui velut in consilium iverit , priusquam ad agendum se determinaret . Unde nisi Deum creatorem humani generis , & auctorem legis naturalis abnegare velit VELTHEMIUS , concedendum utique ipsi est , legem naturalem a voluntate Dei profectam , sed quæ velut attemperavit sese ad conditionem naturæ humanæ divinitus determinatæ, & tributæ . Neque enim quando circa constituendum jus naturale, & ortam inde mo-

ralitatem in actionibus humanis voluntatem Dei antecessisse dicimus, de hac cogitare debemus tanquam de voluntate alicujus hominis, qui etiam absurda & sibi non cohærentia velle potest, & subjectis importune occinit; sic volo, sic jubeo. Sed concipienda est voluntas Dei tanquam Entis sapientissimi & perfectissimi, & sibi per omnia constantis, quique adeo & finem & naturam hominis, & normam actionum ejusdem sibi examussim congruentem, volens utique lubensque effinxit. Sic ut nulla heic necessitas locum habeat, nisi quæ ipsam determinationem Dei per sapientissimam ejus voluntatem factam, consequitur. Nihil ergo attulit VELTHEMIUS, quo minus honestatem & turpitudinem actionum humanarum a convenientia vel disconvenientia cum lege naturali derivare, & peccatum deinceps quoque ἀνομίαν adpellare queamus.

§. XVI. AD demonstrandum porro, originem moralitatis ad Deum esse referendam, ego addideram: *Qui extra impositionem divinam moralitatis actionum humanarum æternam aliquam statuunt regulam, nihil mihi aliud videntur agere, quam ut Deo adjungant principium aliquod coæternum extrinsecum, quod ipse in assignandis rerum formis sequi necessum habuerit*. Hanc consequentiam se videre posse negat VELTHEMIUS. Ast quid mea refert, quantopere iste cœcutiat, aut lippiat. Nam modica tantum perspicacia opus est, ut quis hanc consequentiam capiat: Si moralitas actionum humanarum, earumque habitudo & convenientia cum natura & conditione humana non est a divina impositione, cum eadem non possit esse a seipsa, necessum esse, ut sit a principio aliquo extra Deum. De cetero non opus erat VELTHEMIUM tam prolixe aliorum sententias recensere, quæ me haudquidquam movent; ni evidenti & firma ratione nitantur; præsertim cum ex illis, quas format *positionibus* nihil possit exsculpi adversus me; qui nihil aliud ago, quam ut asseram; Dei voluntatem ab assignandis rerum formis non esse excludendam, & ad eam nihil antecedenter se habere. Sane enim non minus *naturæ actionum*, quæ objectum legis naturalis constituunt, quam aliæ quævis res *ab æterno fuerunt in Dei intellectu secundum esse cognitum;* id est, Deus ab æterno prævidit, qualis quæque res deinceps creanda futura

tura

tura esset.: sed simul etiam cognovit eas, tanquam suo tempore libere, adeoque concurrente utique sua voluntate creandas, & tali natura dotandas. Eoque licet moralitas actionum objective in intellectu divino ab æterno fuerit; non tamen sequitur, eam ut actu exsisteret, non habere a dispositione & voluntate Dei. Cum inter ea, quæ objective ab æterno in intellectu divino esse dicuntur, hoc primo omnium loco ponendum sit, quod quasdam res ipse creare vellet. Sic sit sane *in puncto rationis natura actionis esse objectivum in intellectu Dei, posterius quid convenientia ejus actionis cum lege aut disconvenientia*; quæ secunda est VELTHEMII *positio*, id est, quando intellectum divinum ad modulum nostræ rationis metimur, prius concipimus ipsum esse physicum actionis tanquam motus alicujus Physici, quam ejus convenientiam aut disconvenientiam cum lege. Sed num id prohibet, quo minus affectiones morales actionis a convenientia aut disconvenientia cum norma oriantur? Sic nec tertia *positio*, quod *natura actionis moralis ab æterno a Deo cognita fuit immutabile fundamentum realis convenientiæ cum lege naturæ aut disconvenientiæ*, aliquid habet nobis adversi. Nam naturæ actionum ideo a Deo tali modo, & cum tali habitudine formatæ sunt, ut necessariam cum lege naturali convenientiam aut disconvenientiam haberent. Sed *positio* quarta VELTHEMII fœdum continet errorem. *Convenientia*, inquit, *cum lege naturæ aut disconvenientia fundamentaliter non pendet ab assignatione Dei, sed assignatione Dei prior est nostro concipiendi modo*. Id est, habilitas actionum, secundum quam necessario cum lege naturæ conveniunt aut disconveniunt, non pendet ab assignatione & dispositione Dei. Quis ergo alius præter Deum naturas rerum formavit? Aut num ipsæ sese tali modo effinxerunt? Nimirum id agi adparet a VELTHEMIO, ut munere Creatoris Deus dimoveatur; & res etiam quoad essentiam a Deo dependere negentur. Ratio quam adstruendo suo absurdo subnectit, ficulnea est: *Quia*, inquit, *nostro concipiendi modo prior est actio, quam Deus cognoscit ex sua natura honestam vel turpem, posterior est intellectio, qua Deus eam turpem intelligit*. Sed unde probabitur, nostrum concipiendi modum, ex imperfectione intellectus nostri resultantem, aliquid præjudi-

 care

care ordini & naturæ rerum a Deo constitutæ? Quin ineptus & nugatorius est sensus hujus rationis, nisi hoc modo expliceiur; nostro concipiendi modo Deus prius cognoscit, quod in actione humana est physicum, posterius id, quod in eadem morale est; quia illud subjecti, hoc adjuncti vicem subit. Sed quid hoc contra nos? Denique nec quinta ejus *positio* aliquid ad rem facit. *Natura actionis*, inquit, *quam intelligimus honestam aut turpem ante jussum superioris, adeoque citra superioris impositionem, secundum esse cognitum, quod habet in Deo, est ipse Deus immutabilis*. Id est, Idææ actionum humanarum, quæ objectum legis naturalis constituunt, in intellectu Dei sunt ipse Deus; quia nihil est in Deo, quod non sit ipse Deus, quippe cujus perfectio accidentia, & imagines velut heterogeneas respuit. Sed num ex hoc sequitur: Ergo essentia & habitudo illarum actionum non est a Dei dispositione? Aut uti Deus in se & sua natura non dependet ab alio, ita & natura actionis humanæ ab alio non dependet? Nondum ergo VELTHEMIUS jejunis suis sophisticationibus effecit, quo minus deinceps quoque omnes creaturæ, non exsistentiam tantum suam, sed & essentiam Deo tanquam primæ causæ in acceptis ferre debeant. Et si qui fuerunt Philosophi aut Theologi, qui quasdam naturas rerum a Deo quoad essentiam non dependenter finxerunt, omnino admittere coguntur principium aliud Deo coæternum, ni malint dicere, quaslibet res habere naturas suas a semetipsis; quod non minus absurdum est.

§. XVII. INDE circa isthæc mea verba cavillanda occupatur VELTHEMIUS. *Deum uti omnia, ita & hominem liberrima voluntate creasse, cui consequens est, in beneplacito ejusdem fuisse, qualem homini naturam vellet assignare*. Puto satis clarum esse, id a me dici, a voluntate Dei Creatoris hominem & exsistentiam, & essentiam suam habere, seu quod sit, & quod talis sit. Si nondum capere potest VELTHEMIUS, quid hisce velim, ablegabo ipsum ad Catechesin puerilem, & explicationem articuli primi in Symbolo Apostolico, ubi profitemur, quod Deus nos creaverit, & quod nobis dederit corpus & animam, oculos & aures, *rationem* & omnes sensus. Cum eo autem, quod Deus homini rationem

tionem dedit, conjunctum est, quod quidam ipsius motus seu actiones omnino cum lege naturali conveniant, vel non conveniant. Id si homo non habet voluntate Dei, non opus est, ut Deo gratias agat, quod ipsum creaturam rationalem effinxerit, eoque nomine ad colendum istum sese adstrictum profiteatur. Quod enim nobis per se & sua natura citra beneficium & voluntatem Creatoris adest, pro eo quomodo ipsi obligati queamus esse, non adparet. Frustra jactat VELTHEMIUS: *Naturam hominis esse æternam, non quasi ab æterno homo Deo coextiterit, sed quia immutabilis est connexio hominis cum tali natura, qualis est natura animalis rationalis ac socialis.* Ast unde est illa immutabilis connexio, nisi a voluntate Creatoris, qui præter bruta animalia, etiam voluit creare animal rationis compos, quod vocamus hominem? Neque enim æternitas, quæ essentiis rerum tribuitur, Dei Creatoris voluntatem excludit. Et essentiæ rebus a Deo semel assignatæ sunt immutabiles; quia & in hoc perfectio summi Entis relucet, quod modo quam maxime constanti operetur. Et omnino pro nobis facit locus MENDOZÆ a VELTHEMIO adductus (etsi alias id genus hominum auctoritas parum ponderis apud me habeat): *Essentiæ rebus conveniunt necessario, quia Deus volens producere hominem,* id est, animal rationale ac sociale, *non potest illi tribuere essentiam, lapidis*, id est, corporis anima & organis destituti, *quia non faceret hominem, sed lapidem.* Id est, qui proposuit sibi producere animal rationale, & eo ipso produceret corpus anima & organis destitutum; is vel proposito suo per imprudentiam aut impotentiam excideret, vel absurde sibi repugnantia vellet, quorum utrumque a perfectione divina abhorret.

§. XVIII. INCASSUM inde cavillatur VELTHEMIUS id, quod ego scripseram: *Videmus quotidie bruta tales actus exercere citra peccatum, quibus homo patratis gravissimo se scelere erat obstricturus;* verbi gratia, occidendo, promiscue coëundo. *Non quod motus physicus hominis & bruti in se differant, sed quia moralitas, quæ actionibus hominum per legem est imposita, a bruti actibus abest.* Sane & ipse, dum rationem a brutis abesse subjungo, utique satis innuo, similitudinem actus physici in homine & bruto esse intelligendam, excepta ratio-

tione. Ipſam tamen rationem, ni ſenſu & cognitione legis imbuta foret, citra reflexionem ad legem in hominis actionibus moralitatem deprehendere non poſſe, in aprico eſt; quia contradictionem implicat, norma non cognita aliquid tanquam normæ conveniens adprehendere. Nam poſſent quidem eo caſu actus iſti conſiderari ſub notione utilis aut inutilis, proficui aut noxii, nequaquam autem ſub notione honeſti & turpis, quod relationem ad legem notat. Et falſiſſimum eſt, poſita hac rationis conditione, nihilominus adeſſe omnia, quæ ad cognoſcendam moralitatem requiruntur. Nam, ut ſub debita correctione retineamus exemplum a Velthemio allatum de furto, adeſſet quidem tunc attrectatio rei, quam quis in uſus ſuos ſepoſuiſſet, invito ſeponente: (nam non data lege, proprium & alienum non daretur: quippe cum dominium humanum nitatur pacto, cujus firmitas ex lege eſt:) daretur etiam natura ejus actus, ut nempe irritaretur is, cui ea res auferretur, aut violentam rei defenſionem, aut læſionem auferentis; ex quo ſequeretur relatio ad rationem legis ignaram, quæ adprehenderet eam actionem, tanquam rixae, & pugnæ, & comitantium hanc malorum occaſionem. Sicuti bruta quoque, ſi auferatur cibus, quem ſibi deſtinarant, ad lædendum irritantur: eoque imbecillior canis robuſtiori cibum eripere timet. Sed ſi nulla exſiſteret lex, quæ iſtum actum ſub nomine furti vetaret, impoſſibile foret rationi eam ſub notione turpis, id eſt, a lege diſcrepantis concipere. Nam morſibus & calcibus inter ſe decertare apud bruta quidem nihil turpitudinis habet. Immo inter homines, poſito ſtatu belli, in quo lex dominii ſilet, tunc certare odiis, tunc res rapuiſſe licebit. Sic, verbi gratia, poſito, diætam nulla lege adſtringi, ſana ratio humana capere poteſt, eſum graminis nutritioni eſſe ineptum. Sed ut eundem turpem quoque concipiat, fieri non poteſt.

§. XIX. Valde quoque ſatagit Noſter circa torquendum locum Aristotelis Nicom. II. 6. a Grotio citatum L. I. c. 1. §. 10. ſed non tam ut ſolidi quid afferat, quam ut præſidium in profeſſione ſtuporis & impudenti negatione collocare videatur. Et ſenſus quidem iſtius loci eſt planiſſimus, alibi jam a nobis expoſitus. Sane Aristoteles ibi non docet, dari affectus

aut

aut actum vitioſum citra omnem reſpectum ad legem: verum affectus dari aſſerit malos & turpes, qui non demum propter exceſſum & defectum, ſed etiam intra mediocritatem conſiderati legibus repugnant. Nam etiam mediocriter aut modice invidere, malevolum eſſe malis alienis lætari, vitioſum eſt. Unde & vocabula dantur, quæ vitioſitatem iſtius affectus ſtatim connotant. Sicuti & dantur vocabula actionum, quæ non notant nudum & indifferentem motum phyſicum, ſed motum cum vitio conjunctum, ſeu actionem vitioſam & legibus repugnantem. Ex hiſce dixi non conſequi; Ergo dari affectus aut actiones in ſe turpes, ſine reſpectu ad legem; cum illud ipſum vitium, quod ei affectui aut actioni ineſt, ex diſconvenientia cum lege proveniat. Velthemius tamen pro imperio hanc conſequentiam valere jubet: ἐπιχαιρεκακία aut invidia in ſe mala eſt, nec demum vitioſa fit propter exceſſum aut defectum: Ergo vitium illud non oritur ex diſcrepantia a lege. Simulque pronunciat, vocabulum *in ſe* hoc loco opponendum reſpectui ad legem, *exceſſum* autem & *defectum* notare convenientiam & diſconvenientiam cum lege. Et quia videbat, hac explicatione nihil dari ſtolidius, & a ratione, & mente ipſius Aristotelis alienius; igitur ne quis contra hiſcere audeat, ſacroſanctum ſuum decretum interponit: *Sic enim intelligi hæc verba debent*, inquit. Aſt ego contra dico: ea verba ſic intelligi non poſſe nec debere. Uti creditis Quirites?

§. XX. Ceterum ut ego clarius oſtenderem, locum citatum Aristotelis contra meam ſententiam nihil facere, operoſe explicavi, *vocabula iſta, verbi gratia, malevolentiam, impudentiam, invidiam, adulterium, furtum, homicidium, &c. non notare nudos & meros motus phyſicos, quos nos indifferentes pronunciamus, ſed motus phyſicos una cum aberratione a lege, adeoque actiones quam maxime morales*. Sed uſque adeo nihil effeciſſe me apud Velthemium video, ut dum circa clariſſima ſtuporem ſuum obtendit, in longe majores abſurditates, & nugaciſſimas cavillationes provolvatur. Ac primo quidem putide inculcat, ſermonem eſſe de actibus voluntariis; quaſi ea res unquam in controverſiam veniſſet. Sane & ipſiſſimi motus voluntatis, obſtrahen-

do ab omni lege, verbi gratia, velle, nolle, appetere, aversari, non minus quam aliarum facultatum motus indifferentes sunt. Dein stolide & contradictorie statum controversiæ format, dum dicit: *Quæstio est, an adulterium* (hoc enim exempli causa adsumit,) *per se ac citra respectum ad legem sit turpe?* Nam manifeste contradictionem involvit quærere: An adulterium, quod est actus legi repugnans, sit turpe citra respectum ad legem? cum legi repugnare ad essentiam & definitionem adulterii spectet. Perinde ac si quærerem, num homo citra respectum ad rationem, & ab eadem abstrahendo sit rationalis. Enimvero si in adulterio consideremus id, quod remanet semota ἀνομία, seu moralitate & aberratione a lege, adeoque merum actum physicum, ad quem etiam Deus tanquam conservator naturæ concurrit; dicimus illum actum mere physicum esse moraliter indifferentem. Est autem ille actus mere physicus in adulterio, misceri eidem, cui miscetur & alter; cui tamen nullum in eam peculiare jus competit. Quæ quidem est definitio non adulterii, sed actus seu motus illius physici, qui adulterio tanquam materiale substernitur. Huic autem actui mere physico si accedat morale, seu illud, quod ex aberratione a lege provenit, tunc illa commixtio fit pollutio, id est, impura & turpis commixtio, quia exercetur in alienam uxorem, id est, in talem, in quam per leges soli marito jus, ut cum ea misceretur, erat quæsitum. Unde patet, quam stupide aut improbe Velthemius queratur, a me statum quæstionis mutari. Non enim quæsitum aut dubitatum unquam fuit a me; an adulterium per se, id est, lege naturali, turpe sit, quippe cum natura humana sit ita a Deo formata, ut adulterium non possit non eidem disconvenire. Sed id quærebatur, an remoto omni respectu ad legem, seu si separes ab adulterio, quæ ex ἀνομία seu aberratione a lege ei accedunt, & retineas illud solum, quod in isto actu est physicum, in eo motu physico aliquid turpe sit. Hoc est, quod nego; sed & illud simul nego, istum actum mere physicum ab ἀνομία abstractum, adulterium esse, aut eo vocabulo recte appellari. Fieri enim potest, ut duo viri eidem fœminæ misceantur, sed ut tamen, variantibus requisitis lege determinatis, alia ejusmodi commixtio sit adulterium,

rium, alia licita, alia alio vocabulo veniat. Sic si duo viri soluti eidem scorto misceantur, non adulterium est, sed simplex scortatio. Sic rem habet quis cum uxore alterius, quam post ab isto repudiatam ipse in matrimonium ducit; huic par pari refert prior maritus. Hoc casu concubitus unius ejusdemque cum eadem fœmina, nunc licitus est, mox adulterium evadit, & vice versa. Actus physicus heic idem, sed accedente legis determinatione diversæ indolis actus morales inde proveniunt. Puto non nimis acri opus esse ingenio, ut intelligatur, quid proprie in controversia sit, & quam stulte cum propria umbra luctetur VELTHEMIUS, cujus nugas presse excutere cum summo tædio est conjunctum. Quam furiosum enim est, quod dicit: *totum meum scrupulum huc redire: Si concubitus cum alterius uxore non est adulterium, nisi lex alii uxorem prius addixerit, sequitur, quod citra respectum ad legem adulterium non sit turpe*. Ubi quæso hujus delirii vestigia in meis scriptis deprehendisti, VELTHEMI? An non intelligis ad asserti contradictionem, involvere; esse alterius uxorem, antequam lex eam certo viro addixerit? Nam uxor est socia thori legitima, & cujus possessio soli marito est addicta. Et eo ipso dum aliqua fit uxor, leges eam soli marito addicunt; & quæ alicui viro soli per leges addicitur, eo ipso uxor fit. A lege inquam, est conditio & obligatio uxoris, & quod, si alius cum ea concumbat, adulterium admittatur. Ea antequam leges fœminam alicui viro soli addixerint, ea ipsius uxor non est, nec in ea adulterium patratur. Ineptiæ autem sunt plusquam pueriles, putare, aliquam prius fieri uxorem, & postea, cum jam uxor facta est, soli viro per leges addici. Quid porro cerebri in illo esse credamus, qui quærit: *Quisnam superior inter homines segreges & extra civilem societatem constitutos, uxorem marito addicat, num homo, an Deus?* Credo, nullum rusticum in tota Thuringia tam stupidum esse, quin respondere norit; a Deo tanquam auctore legis naturalis, & per hanc legem marito soli uxorem addici. Atqui reponit VELTHEMIUS, *liberrimo utriusque consensu uxor hujus mariti* (in statu illo segrege extra civitatem) *proprie facta est*. Sed num inde sequitur: Ergo lex divina naturalis uxorem marito non addicit? An non in civitatibus

bus quoque liberrimo viri & fœminæ consensu matrimonia contrahuntur? An solus omnium mortalium VELTHEMIUS ignorat, pacta, mutuo quamvis consensu inita, firmitatem & sanctimoniam suam a lege habere? Denique frivola plane est illa subtilitas, *qua lex quidem antecedenter se ad adulterium habere admittitur, sed non tanquam fundamentum, verum tanquam nuda conditio, eoque turpitudo adulterii utique antecedenter se habeat ad voluntatem legislatoris adulterium vetantis.* Quis enim nudam conditionem antecedentem vocaverit, quod dum Deus indolem generis humani ita formavit, ut eidem utique congrueret, sociam generationis uni esse addictam, id ut observaretur, lege in ipsa creatione lata sanxerit, & contra hanc legem patratum concubitum adulterii nomine damnaverit? Ergo per tædiosas suas nugas nondum evicit VELTHEMIUS, quo minus lex naturæ, quæ est decretum & jussum Dei Creatoris, se antecedenter ad moralitatem in quibusvis actibus humanis habeat.

§. XXI. MONUERAM deinde ego, *non videri* GROTIUM *rem recte expendisse, dum inter illa, ad quæ divina se potentia non extendit, eo quod contradictionem involvat, refert malitiam quorundam actuum humanorum; sicuti ut bis duo non sint quatuor a Deo effici non possit. Talem enim contradictionem non adparere in actibus juri naturali adversantibus, qualis adparet, si bis duo negentur quatuor esse.* Hoc discrimen qui deprehendere non possit, eum ingenio valde infelici oportet esse. Nam ut res numerari possit, non opus est certa ejusdem dispositione, nec præcepto aliquo superioris: verum eo ipso, quo qualiscunque res existit, una est. Si juxta hanc alia res existat, unum & unum est, quod compendii causa duo vocamus. Unum & unum si bis sumatur, fit unum, unum, unum & unum, quod compendii causa quatuor appellamus. Unde qui negat, bis duo esse quatuor, negat idem esse. Ad ejusmodi contradictionem reduci non potest turpitudo, quæ in actionibus humanis conspicitur; quæ ut resultare possit, requiritur tum, ut peculiari modo natura hominis sit formata, tum ut lex tanquam norma actionum ipsi sit posita, ex cujus relatione demum illa qualitas moralis provenit. Cum ad hoc, ut res numerabilis sit, nihil aliud requiratur,

ratur, quam ut quocunque modo exsistat. Unde quod turpe est, non potest quidem non turpe esse; sed ut quid turpe esse queat, id est a peculiari conditione humanæ naturæ; & coæva illi lege naturali. Ex quo fonte quicquid est per se & in se naturalis & intrinsecæ turpitudinis vel honestatis in actionibus humanis tamdiu derivabimus, quousque Deus munere Creatoris & summi Legislatoris a VELTHEMIO nondum fuerit dimotus.

§. XXII. ISTHÆC quanquam circa præsentem quæstionem sufficere poterant: tamen quia in ista Dissertatione VELTHEMIUS prolixam telam miserarum sophisticationum subnectit, ad ista quoque nonnulla reponam, num forte inflatissimus homo ad agnitionem suæ vanitatis adduci queat. Ac initio quidem a suæ sententiæ sectatoribus conatur removere incommodum illud, quo ipsos implicari pronunciaveram in *Apologia mea* p. 35. quod nempe *qui ita crude jactant; quæ in se & sua natura turpia sint, lege naturali vetari, non constituant certum aliquod γνώρισμα ex quo constet, an & cur aliquid in se turpe sit: simulque quod non possint non hoc modo in circulum revolvi*. Adversus hæc VELTHEMIUS primo reponit auctoritatem *Dissertationis suæ de Primis moralibus*, quæ, uti reliquæ omnes ipsius, non tam conscripta, quam per vomitum in chartam eructata videtur. Deinde huc confugit, quod prima principia probari nequeant: esse autem prima principia moralia; *per se & sua natura honestum est expetendum, per se & sua natura turpe est fugiendum*. Id quod non uno nomine ineptum nobis videtur. Nam in jam citata Dissertatione hæc principia simpliciter ita erant expressa. *Honesta sunt facienda, turpia sunt omittenda*. Nunc autem assuitur τὸ *per se & sua natura*; cum tamen non solum ea, quæ positiva lege jubentur aut vetantur, utique facienda sint & omittenda; sed etiam id quam maxime in controversiam veniat, an & quo sensu aliquid in se & sua natura honestum sit, aut turpe. Atqui alio loco ostendimus, ea non esse prima principia, ut ut alias sententiæ sint verissimæ; quia ratio a priori reddi potest, cur homini necessitas incumbat honesta faciendi, turpia omittendi. Denique in moralibus nil magni praestitit, qui novit, honesta esse facienda, turpia fugienda: cum hic præcipuus labor sit investigasse, quænam honesta sint,

ſint, quænam turpia, & quodnam γνώρισμα ſit iſta liquido dignoſcendi. Quod quidem nunquam conſtituere poterit VELTHEMIUS, quamdiu nil niſi circulum ſuum crepare novit. Inde paris me vertiginis reum peragere inſtituit VELTHEMIUS, velut ex principio a me conſtituto idem proveniat circulus, & a me itidem obſcurum per æque obſcurum explicari. Nam *ſi quis ex me quærat, de quibuſnam neceſſario lege naturali diſponatur, me reſpondere, de iis, quæ neceſſario faciunt ad ſocialitatem hominis, aut eam turbant. Sin ulterius quis inſtet, quænam autem faciant ad ſocialitatem, nihil me habere quod reſpondeam, quam ea, de quibus lege naturali diſponitur.* Verum longe tibi heic abeſt calumniandi artificium VELTHEMI. Nam nuſpiam hæc propoſitio, *homini colenda eſt ſocialitas*, a me pro principio primo & indemonſtrabili, ac per ſe noto, & in quo demum ſubſiſtendum ſit, venditata fuit. Sed vocavi eam propoſitionem fundamentalem, ſeu, ad quam omnia præcepta legis naturalis, inprimis quæ alios homines ſpectant, reduci, & in eam reſolvi queant; quæ tamen ipſa ex obſervationibus, e natura rerum & hominum petitis, a priori demonſtratur. Sicuti & illa omnia, quæ ad ſocialitatem facere, aut eidem repugnare a me dicuntur, ex paribus obſervationibus deducuntur. Quod VELTHEMIUM latere non poterat, ſi vel legit ea quæ calumnianda ſibi ſumpſit, vel genuinum demonſtrandi modum intelligeret, cujus ipſum ignariſſimum eſſe patet. Unde & recte pronunciat, *abeſſe a ſe ut judicet:* illiſque judicium relinquit, *qui judicare poſſunt, & debent.* Et ſane quid indignius eſt, quam quod homo; qui nihil aliud quam per pluſculos annos Jenæ in lacunis Metaphyſicorum volutatus eſt, apud nos aliquid de ſtudiis hiſcere velit? Quod enim luculentius ſpecimen eſſe poterat triobolaris eruditionis, quam quod ad lectionem GROTII adſpiraturo, fundamenta *Logices & Metaphyſices* potiſſimum commendet; aut quod ultra dogmata Ariſtotelica in morali & civili doctrina progredi velle nefas judicet, aut quod ſententiam meam de demonſtratione tanquam Ariſtoteli contrariam reiiciat; cum tamen eandem in praxi exprimant Mathematici, penes quos ſolos hactenus demonſtrandi artificium fuit; niſi quod non ita pridem multi eruditi ad alias Philoſophiæ partes; &

ad

ad morales quoque doctrinas eandem adplicare cœperunt. Quod autem primus ego sim habendus, qui glaciem fregerit, viamque ad solidam de jure naturæ & gentium scientiam monstraverim, id jactasse a mea semper modestia abfuit, nec tanto unquam me sum dignatus honore. Quid laboris heic exhauserim, ipse novi; quod operæ pretium fecerim, optimus & eruditissimus quisque liquidissimo judicabit. Id sane confido, si quam meritus sum eo nomine laudem, fore, ut eam furialis calumniatorum factio mihi non detrahat; & si vivum livor premat, posteritas saltem mihi decus meum rependet. Et tu VELTHEMI, non alio facinore superstes eris, quam quia a me vapulasti.

§. XXIII. INDE specimine quopiam ostendere vult VELTHEMIUS, in doctrina a se propugnata utique dari γνώρισμα, ex quo liquido constet, an & cur aliquid in se sit honestum & turpe. In exemplum adsumitur quæstio: *Cur promissa sint servanda?* Rationem ipse hanc adfert; quia promissio est translatio juris in personam, cui fit promissio: Jus vero suum cuique tribuendum. Spero neminem, qui *judicium domi habet*, & qui *helleborosus* non est, (en flosculos Velthemianos!) desideraturum, ut cum VELTHEMIO id ratiocinium in formam syllogismi refingam. Enimvero etsi hanc sententiam, *jus suum cuique tribuendum*, ego quidem verissimam norim; eam tamen ita comparatam nego, ut quis distinctam, claram, & ultimam rationem istius effati, *promissum est servandum;* inde perspicere possit. Sed quia talis juris bruta non sunt capacia, nec de illis dici potest, ipsis esse jus suum; aut iisdem aliquid tanquam jus suum esse tribuendum: igitur merito quæritur, cur homini aliquod jus suum competat: quod ipsi omnino ab altero homine sit tribuendum? Item, cur per promissum tale jus in altero producatur, cujus vi omnino quid ipsi sit tribuendum? VELTHEMIUS sine dubio reponet; frustra hoc quæri, cum nemini ignotum esse queat, alteri injuriam non esse faciendam: id quippe esse per se turpe, sicut jus suum alteri tribuere per se honestum. Atqui hoc modo æque ac antea ignoro rationem hujus effati, *promissum est servandum*; nec eo magis adparet γνώρισμα aliquod, & quidem universale, & ad omnes quæstiones adplicari idoneum, ex quo cogno-

cognosci queat, quare in se & sua natura honestum sit promissum servare. Ac nisi ad quæstiones a me motas apte respondeatur, intelligi nequit, quare promisso non servato injuria fiat. Id quod tamen ex nostra hypothesi planissime, & ad captum etiam idiotarum deduci potest. Interim hoc monemus, etsi Grotiana definitio, ex Scholasticorum lacunis hausta, non nisi per circulum explicari possit; haud ideo tamen istum virum, cujus ingenio tam multa debemus, arguimus, quasi is omnes quæstiones per circulum explicet: Nam fieri potest, ut qui in generali aliqua quæstione impingit, circa particularia rem acu tangat. Neque tamen ideo definitio illa redditur inculpabilis, etiamsi vel sexcentæ quæstiones adducantur, quæ a GROTIO recte decisæ fuerint.

§. XXIV. ALIQUANDO tamen humaniter mecum videtur agere velle VELTHEMIUS, dum *lubentissime admittit, non peccare, qui ad quæstiones de certis quibusdam actibus respondet per convenieniam aut disconvenientiam cum lege socialitatis homini a Creatore injuncta*. Ubi illud observari velim, si assumam aliquam propositionem, verbi gratia: fides est servanda, & eam ex hac ratione adstruam, quia fides ad socialitatem necessario requiritur: cum dante VELTHEMIO fidem servare per se & sua natura sit honestum; utique & hæc propositio, quæ istius rationem continet, nempe de colenda socialitate, erit per se & sua natura honesta. Et tamen VELTHEMIUS dicere non veretur, *legem socialitatis homini a Creatore injunctam*. Cum in eo controversia nostra præcipue vertatur, quod ego voluntatem, dispositionem & legem Creatoris istius perseitate priorem esse adstruam, nec *τὸ per se honestum aut turpe* legi Creatoris opponendum, sed subordinandum contendam: ille contra per se & sua natura honestum & turpe antecedenter ad voluntatem summi Legislatoris se habere clamitet. Verum mox, ne nimis erga nos liberalis fuisse videatur, adducto supercilio addit; *modo responsa sua non venditet pro scientificis, id est, talibus, quæ solidam scientiam quærentibus ex asse satisfaciant*. Solidam autem scientiam quærunt illi, qui tam *candidos*, qualis VELTHEMIUS est, *nacti* fuerunt *manuductores*, & vere *πεπαιδευμένοι lectionique commendatissimorum auctorum assuefacti sunt*, id est, qui ex *Toleto* & *Zabarella*

rella doctrinam analyticam hauſerunt, & per omnem ætatem in luto Sophiſtarum, & qui quintas inde eſſentias extraxerunt, volutati ſunt: Hac ſcilicet via ſola itur ad aſtra.

§. XXV. INDE culturam ſocialitatis, a nobis in fundamentalis propoſitionis locum aſſumptam, carpit VELTHEMIUS, quaſi hoc modo nulla ſtatuantur officia erga Deum & ſeipſum. Enimvero qui librum meum non ſolo calumniandi animo inſpexit, facile deprehendit, mihi præcipue propoſitum fuiſſe, officia hominum erga ſe invicem tradere, & quid juris inter homines mutuo exerceatur; cui fini nullum commodius principium adſumi, quam ſocialitatem poſſe, in aprico eſt. Et eam ob rationem caput de Religione Naturali in eo libro nuſpiam extat. Hoc quippe conſectarium eſt doctrinæ naturalis de Deo, quam alii ad Philoſophiam primam referunt, alii peculiari diſciplina ſub vocabulo Theologiæ Naturalis adornant; eoque nativam velut ſedem in diſciplina Juris Naturalis non ſortitur. Sed cum poſtea in uſum juventutis officia hominis & civis juxta legem naturalem in compendium redigenda forent, caput de Religione Naturali ex illa ſive Theologia Naturali, ſive Philoſophia prima mutuo ſumſi, & in eum libellum tranſtuli. Quod eo minus heterogeneum debet videri in ea diſciplina, ubi cetera omnia ex ſocialitate deducuntur; quia non ſolum lex naturalis a Deo vim atque auctoritatem legis nanciſcitur; ſed & quia Religio naturalis in hac diſciplina, prout ea a nobis adornata fuit, eo tantum modo conſiderari poteſt, prout humanæ ſocietatis vinculum, & velut coagulum eſt. Nam de Religione tradere, prout ad ſalutem æternam adquirendam ſpectat, aut prout illa circa hominem in ſtatu integritatis ſeſe habuit, Theologorum eſt, in quorum meſſem falcem mittunt, qui cum VELTEMIO *finem Philoſophiæ moralis ſalutem æternam animæ* dictitant. Officia autem hominis erga ſeipſum partim ex religione, partim ex lege ſocialitatis fluunt, ita ut ni homo ſervus Dei, & membrum ſocietatis humanæ eſſet, ipſius nulla erga ſemet officia intelligi poſſent. Quæ cum a me jam expoſita ſint in libello de *Officio hominis & civis* L. I. c. 3. §. 13. mirum tamen eſt, vociferante VELTHEMIO auditorium Jenenſe hac immani calumnia-

re-

reboasse; *me nulla agnoscere officia hominis erga Deum & seipsum*. Ex dictis porro facile dispellitur calumnia, qua isthæc verba *præfationis* in opere nostro impetuntur; quod *nondum* valeam*dispicere* , *quænam sit illa morum honestas ubique & extra societatem*, *hoc est*, *reflexionem ad alios homines observanda*. Nam puritas illa animi, & internorum motuum sanctimonia, quam maxime etiam societatis humanæ bono exuberat, & quo quis decentius erga Deum se gesserit, eo religiosius idem officia erga homines observabit. Unde & divinus Scriptor hac nota dilectionem Dei agnosci jubet, si quis fratrem suum diligat; & mendaces proclamat, qui amore Dei se jactant, cum fratres suos odio prosequantur. Fuit etiam qui objiceret exemplum hominis solitarii, qui extra societatem humanam constitutus, utique peccaturus sit, Deum in illa sua solitudine blasphemando, cum brutis corpus commiscendo, aut vitam sibi adimendo, etsi societati, abs qua semotus degere præsupponitur, nihil incommodi inde afferatur. Sed uti quid circa blasphemiam & αὐτοχειρίᾳ respondendum sit, ex superioribus facile adparet: ita commixtio cum brutis utique socialitati repugnat. Quin & illa ipsa vita solitaria, ni ob commodum humanæ societatis sit suscepta legi naturali repugnat. Nam ad hoc *ut quis absque ullis impedimentis tanto majori studio*, *pietati & precibus ad Deum incumbat*, opus non est *a consortio hominum & impii hujus mundi segregare se*, *vitamque solitariam societati anteferre*. Quasi non in vita quam maxime sociali locus sit precibus fundendis, aut quasi pietas commodius inter feras sylvestres, quam homines exerceatur. Add. Matth. V. 14. 15. 16.. Quin & rectius thalamum quam eremum cogitat, cui de tanta fœditate patranda in mentem venire potest. Pariter quod adducitur de Adamo ante Evam conditam, cujus innocentia & pietas a societate, quæ nondum erat, mensurari non potuit, nihil habet difficultatis. Additur, si omnis honestas ad custodiam societatis referenda foret, tunc fas fore, verbi gratia, urgente fame, ut aliqui sese interimant, quo societati multitudine laboranti consulatur; probandum factum Lacedæmoniorum juvenes promiscue cum uxoribus concubituros mittendum apud JUSTINUM L. III. c. 4. laudandam communionem omnium rerum Pla-

Platonicam. Enimvero hic casus partim inepte ad præsentem quæstionem adplicantur, partim confundunt bonum particularis cujusdam societatis cum socialitate; cum haudquaquam ex illo, sed ex hac officia hominum inter se deducantur; multo minus pro regula honesti haberi queat, quod quis per stolididatem ex usu certæ societatis fore credidit. Sic sane omnes particulares societates ad honestatem metiendæ sunt, non vice versa; nec eo minus tamen quid homini adversus hominem honestum ex socialitate colligere licet. Ex qua itidem antecedenter judicari potest, quæ peculiaris societas bona aut mala adpellari debeat. Denique & in superioribus satis ostensum fuit, non repugnare, fundamentalem juris naturalis propositionem esse, hominem debere sociabilem esse; & hujus propositionis evidentiam atque necessitatem ex contemplatione humanæ naturæ exsplendescere. Unum tamen fateor, nostræ methodo deesse, quo VELTHEMII decreta, solide fulciuntur. Hic enim cum fateatur, doctrinam suam moralem, quam ex probatis & receptis scriptis, viva voce hausit, tandem in hasce propositiones resolvi: *Est per se honestum ac sua natura, adeoque expetendum, faciendum: Est per se turpe ac sua natura, adeoque fugiendum, omittendum*: ut stupidos illos homines protelet, qui viam istam in circulum revolvi arguunt, & rationem nosse cupiunt, cur hoc vel illud pe se honestum aut turpe dicatur; *fustes* demum potius illis quam rationem intentandas pronunciat. Ubi miror, VELTHEMIUM usque adeo a gravitate Patriarchæ sui NICOLAI BECKMANNI degenerasse, ut ad rustici alicujus instar fustibus depugnare cupiat; cum tamen hic egregius vir omni annorum genere, spectante & pollicem premente Domino Episcopo PETRO WINSTRUPIO in hujusce aula Lundensi cum circumforaneo lanista tantus Doctor & Professor gloriose decertaverit; ejusque artis fiducia litem, quæ sibi a me propter impressum Indicem Novitatum intentabatur, duello maluerit, quam sententiæ judiciali decidendam committere. Enimvero ego ultimam rationem doctrinæ meæ a fustibus aut gladiis petere haudquicquam constitui. Qui rationes meas capere non potest, aut non vult, non habet, quod cuti suæ metuat. Neque usque adeo operam & oleum me perdidisse judico, ut non spes mihi

 sit,

fit, fore ingenia recta & præjudiciis non distorta, quæ citra metum fustium scripta mea sint æstimatura. Quod si quis tamen tabellis suis & collegiis manuscriptis, quibus insuevit, immori malit, ego sane neque indignor, neque invideo. Quin ultro omnes Bibliopolas oro obsecroque, ne mea scripta deinceps in illa loca adportent, ubi Asinii Tenebrionis sectatores rerum potiuntur.

§. XXVI. MULTA quoque blaterat VELTHEMIUS circa hæc verba *Apologiæ* meæ: *Ex quo & aliud horribile absurdum consequitur: si nempe datur aliquid honestum & turpe in se antecedenter ad Deum, vel admittendum esse fatum Stoicum, cui & ipse Deus sit alligatus; vel dari aliquod principium Deo prius aut coæternum, formas rerum quasi determinans & specificans, cui ne Deus quidem contravenire possit aut debeat.* Quia cum homine stupido mihi res est, aut qui stuporem simulat, ut calumniandi occasio ne desit, tentabo, an efficere possim, ut vim ratiocinationis meæ capere queat. Mea igitur sententia est, moralitatem actionum humanarum, & habitudinem illam, juxta quam aptæ sunt honestæ aut turpes vocari, esse a Deo, ejusque definitione & determinatione petendam, abs qua nullo modo ejusdem voluntas excludi queat. VELTHEMIUS contra contendit, eam moralitatem antecedenter se ad voluntatem Dei habere. Heic ego repono: Si illa moralitas non refertur ad auctorem Deum, tanquam Ens liberum, cum illa utique a seipsa esse nequeat, necessum esse, ut sit ab alio principio extra Deum. Jam autem non adparet, quodnam aliud principium heic fingi possit, præter fatum Stoicum, aut principium Deo prius aut coæternum, formas rerum determinans; id est, ut vel dicatur, actiones humanas moralitatem habere ex immutabili fato, sive ex indeclinabili rerum serie, nescio unde producta cui etiam ipse Deus sit alligatus; vel ut alius præter Deum sit, a quo formæ rerum sint productæ. Utrumque absurdum ego pronuncio, quia per id Deus Creatoris & supremi rerum arbitri munere dimovetur. Heic igitur VELTHEMIUS id primo fastidit, quod fatum Stoicum, aut principium Deo coæternum *horribile absurdum* vocarim. Nam ipse rem leviculam putat, Deum abnegare, omnium rerum Creatorem, modo perseitas sua salva perstet. Dein displicet, quod non di-

distinctius explicarim, quid per fatum Stoicum intelligam, quippe de quo diversæ sint eruditorum opiniones. Atqui moris mihi non est, quacunque occasione locos communes expilare; & quæ addidi verba, *cui & ipse Deus sit alligatus*, satis, quale fatum intelligam, arguunt. Hinc miserrimus & vere deplorandus Sophista delirat; me quod fati Stoici mentionem fecerim, id velle inde concludere, quod qui peccant, ex fatali necessitate peccent, & culpam a se in fatum amoliri queant. Hanc enim consequentiam nectunt illi, qui fatum Stoicum admittunt. (*Nemo fit fato nocens*, *ait apud Senecam.*) Atqui ego fatum Stoicum seu a Deo independens rejicio, & horribile absurdum pronuncio. Quid ergo mihi cum consequentiis, quas ejus fati defensores nectunt? Præterea negat VELTHEMIUS, GROTIUM, & qui eandem heic cum ipso fovent sententiam, statuere aliquod principium extra Deum exsistens, eique coæternum, a quo intrinseca honestas aut turpitudo actionum dependeat. Ast ego nuspiam dixi, eos expresse id statuere: sed hoc dico, id *consequi* ex sententia eorum, siquidem *τὸ per se & sua natura* dispositioni & determinationi divinæ opponant. Sæpe autem contingit, ut quis thesin aliquam afferat, cujus absurdam consequentiam non prævidet; sæpe ut hanc inde fluere neget, ceteri asserant. Addit, *a suæ sententiæ defensoribus neminem in dubium vocare, discrimen honesti & turpis a Deo, ejusque definitione & determinatione petendam esse*. Credas jam VELTHEMIUM sapere velle. Sed quod una manu videri voluit dedisse, altera mox iterum eripit. Statim enim addit: *Modo hoc admittatur, quod a Deo aliter honestas ac turpitudo actuum determinari nequeat, nisi ut horum istorumve actuum, quos per se & sua natura honestos statuimus, natura fert. Quales intellectus Dei sapientissimus agnoscit actus, tales judicat, ut tamen in puncto rationis semper prior sit turpitudo actus, a Deo facta definitione ejus turpitudinis atque determinatione*. Atqui hoc ipsum jam maxime quæritur, unde sit illa natura actuum, cui determinatio divina attemperare sese debuerit? Ego dico, hanc naturam actuum itidem esse a determinatione Dei, utpote qui hominis naturam ita formavit, ut & legis esset capax, & quæ naturalis vocatur lex, omnino cum

ejus conditione quadraret. Namnemo utique præter Deum homini dedit, ut talem haberet naturam, ut talis actuum ab ipso exercendorum esset indoles. Cum autem Deus hominem crearet, cum talem ipsi, ejusque actibus naturam daret, quam maxime voluntarie agebat. Igitur moralitas illa actuum humanorum ad voluntatem Dei antecedenter se habere falso dicitur. Equidem quales actus Dei intellectus agnoscit, tales judicat; sed tales & non alios, taliter & non aliter agnoscit, quam quales creare constituit: id est, agnoscit actus, qui legis naturæ objectum constituunt, omnino naturæ humanæ congruere, velnon congruere, sed & hoc agnoscit, actus illos eam habitudinem cum natura humana obtinere, quia ipse ejusmodi creaturam libere creare constituit. Unde falsum est, quod in puncto rationis turpitudo actus prior sit definitione a Deo facta. Sed primo omnium concipitur homo tanquam creatura rationalis a Deo libere producenda. Inde concipitur habitudo ipsorum actuum, ad normam dirigi aptorum. Post hanc lex, tanquam norma, ad quam actus isti necessario referendi & dirigendi sint, ac demum concipitur honestas & turpitudo, tanquam affectiones actuum ad normam relatorum. Aliud punctum rationis heic comminisci, aut ordinem hunc intervertere, contra rationem est. Quicunque igitur naturam illorum actuum, de quibus sermo est, ad actorem Deum referunt, ab ipso in creatione hominis ita adornatam, illi mecum consentiunt. Qui autem actus illos habitudinem & indolem suam non a divina definitione, determinatione, & voluntate habere contendunt, illi viderint, quem sibi creatorem velint adoptare. Sane neque Velthemius, neque universa ista factio hanc mihi persuasionem nunquam eripiet, me Deo debere, & quod sim, & quod homo sim, & quod creatura sim legis capax, & quod quidam motus mei voluntarii eam habeant indolem, ut omnino adaptandi sint ad normam, quam Deus in creatione mihi injunxit, & quod actus meus, si ad eam normam quadret, honestus & bonus, ubi ab ea discrepet, malus & turpis sit; & denique quod aliquid horum antecedenter ad Deum se habere qui asserat, in Deum Creatorem sit injurius.

§. XXVII. Tandem atrocem quoque oppugnationem

nem subeunt, quæ super necessitate in actionibus moralibus versante proposueram; eam nempe esse *non absolutam, sed hypotheticam, supponentem creationem animantis rationalis, quam nemo est, quin liberrime voluntate Dei adscribat*. Heic ut appareat omnem VELTHEMII conatum frustra in aërem effundi, observandum est; eum locum a me opponi verbis GROTII L. I. c. 1. §. 10. quod actus, circa quos lex naturalis versatur, *a Deo necessario præcepti aut vetiti intelliguntur*. Quæstio igitur est, qualis heic necessitas sit in ordine ad Deum, seu quale genus necessitatis Deum subegerit, ut circa actus istos legem statueret? Ego respondeo, eam esse non absolutam, sed hypotheticam, quia supponitur a Deo animal rationale liberrima voluntate creatum. Posito enim, Deum libere voluisse creare animal rationale, non potuit non circa certos illius actus lege disponere; quia alias voluntas Dei sibi ipsi repugnare fingeretur. Adeoque non absolute necessarium fuit a Deo legem naturalem ferri; sed ea necessitas orta fuit ex suppositione actus, abs Deo liberrima voluntate suscepti, nempe ex creatione hominis. Quæ autem necessario consequuntur actum libere & contingenter susceptum, illa utique ex necessitate non absoluta, sed hypothetica fieri dicuntur. *Si currit, movetur*, est exemplum necessitatis hypotheticæ a VELTHEMIO positum. Antequam quis cursum libere susciperet, neque currere, neque moveri necessarium ipsi erat; posito autem cursu libere suscepto, non potest non simul exsistere motus. Sic antequam Deus crearet hominem, neque creare hominem, neque legem naturæ ferre Deo necessarium erat. Sed posito, creationem hominis ab eo libere susceptam, non potuit non lex naturæ simul ferri. Sic ut sperem, me adplicationem hujus termini augustissimis imperii Metaphysici Monarchis satis adprobare posse. De hac ergo specie necessitatis circa actiones morales versantis, quatenus nempe ad Deum illa refertur, unice mihi sermo fuit. Ast si alio modo formetur quæstio, aliam quoque emergere oportet responsionem. Si enim eam ad hominem referam hoc modo; quæ necessitas homini insit ad actus istos observandos aut omittendos? respondetur, eam esse necessitatem quam vocant obligationis. Sin præcise quæram de cohærentia

 affe-

affectionis moralis cum certa actione humana, verbi gratia, honestatis cum honore parentum, turpitudinis cum adulterio: seu quænam sit illa necessitas, qua parentes honorare honestum, mœchari turpe sit: respondetur, esse necessitatem absolutam in genere morum; quæ contradistinguitur necessitati absolutæ in genere naturæ, qua affectiones physicæ cum rebus naturalibus, verbi gratia, vis comburendi cum igne, conjunguntur. Quæ duo genera necessitatis in hoc differunt, quod hæc nil aliud præsupponat, quam actum creationis, quo rebus ejusmodi natura est a Creatore insita; illa autem præterea superioris impositionem & legem prærequirat. Ex quibus manifeste adparet, a VELTHEMIO primam illam quæstionem, de qua mihi sermo est cum postrema confundi. Quod utrum per imprudentiam factum sit, an vero ut ansam arriperet tam abstrusæ eruditionis Oceanum exonerandi, simulque proterve mihi insultandi, dubium est. Sane uti cucurbitas lippire, & toto cœlo a sententia mea aberrare isti homini insolitum non est; ita splendidum & se dignum finem ut dissertationi suæ imponeret, operam dedisse videtur; dum ea occasione per aliquot paginas doctrinam de necessitate, sexcentis tabellis expositam, & quam lenæ passeres quoque cantillant, non minore eloquentiæ torrente evolvit, quam agyrtæ virtutes adipis murium Alpinorum solent. Hinc sublato immensum supercilio & acerbitate plane Orbiliana imperitiam genuinæ, ac divinitus apud Jenenses sancitæ Metaphysicæ mihi exprobrat in quam impingendo gravissimo me læsæ Majestatis pedanticæ crimine adstrinxerim. Ad quam accusationem paucis repono: ex supra dictis manifestum esse, in quæstione a me proposita terminum necessitatis hypotheticæ proprie, & ex usu omnium Metaphysicorum fuisse adhibitum: sed quod VELTHEMIUS aliam quæstionem substituerit, cui iste terminus non quadraret, culpam nullam penes me esse. Deinde, si vel maxime ego terminum aliquem Scholasticum aliter accepissem, quam tabulis Stahlianis, velut æterna Parcarum lege, sancitum est; num tamen ideo tam inficeto more insultari par erat viro, cui oblatrasse unicam sibi viam ad qualemcunque famam adquirendam sufficere VELTHEMIUS judicavit? An tantus ideo tumultus excitandus, ac si de Ecclesiæ & reipublicæ

blicæ salute ageretur? Præsertim cum omnem illam sapientiam Velthemianam, cujus præcipuam partem *Institutiones Logicæ* sui affinis, & *Tabellæ* STAHLIANÆ absolvunt, plane ignorasse, aut saltem ejus notitiam dissimulasse apud solide eruditos, & quibus me ac mea scripta potissimum adprobare gaudeam, non magis rubori sit, quam aulico cuipiam, quod hircum non oleat. Sed ut quod res est, fatear, juvenilibus annis, & cum studia impetu potius quam judicio tractarem, non paucas bonas horas in ea Philosophia, cujus pulchritudine VELTHEMIUS attonitus stupet, me perdidisse memini. Quin & cum Jenæ eo ipso museo, in quo Stahlius animam exhalaverat, uterer, quotiescunque respirarem, atomos quasdam distinctionum & terminorum Metaphysicorum videbar deglutire, quibus aër iste pertinacissime infectus erat. Postea tamen diversum cœlum pulveres istos ultro discussit, & ex tota illa scientia id præcipuum remansit, quod sciam, eum qui istam solam scit, nihil scire.

§. XXVIII. Ex hisce igitur quilibet cordatus judicabit, num VELTHEMIUS recte clamitet: *Totam litem in abusu terminorum a me facto consistere, & me revera cum istis sentire, quos ex pruritu novandi impugno*. Sane enim non intra sola vocabula hæret isthæc disceptatio; num moralitas actionum antecedenter ad voluntatem Dei legemque se habeat; num illa natura actuum, qui per se honesti aut turpes dicuntur, voluntati Creatoris opponi, an vero potius eidem subjungi & subordinari debeant? Et cum nuspiam thesin suam VELTHEMIUS revocet, aut ita explicet, ut cum mea conspiret, ac nihil attulerit, quo mea sententia destruatur, nescio, quo jure me velim nolim inter suos numerare queat. Verum quid ille sentiat aut non sentiat, mea nihil refert, modo tam inficetis clamoribus meam famam lacerare desinat. Nam uti nihil facilius mihi, quam istius miseras sophisticationes destruere; ita pœnitenda est pugna, ubi vicisse hostem inglorium habetur.

§. XXIX. CUM ad alia pedem jam proferrem, occurrit alia VELTHEMII Dissertatio, quæ inscribitur: *De Statu Controversiæ*; in qua per fœdum mendacium hæc mihi thesis affingitur; quod *nullum actum necessario turpem statuam, sed velle contingenter turpes esse illos*

 actus,

actus, quos consensus communis necessario turpes judicat, exempli gratia: contingenter esse turpe adulterium, quatenus contingit committi ab homine, ut est rationalis. Bone Deus, in quot sese formas vertere non novit dira calumniandi rabies! Si micam boni viri habet VELTHEMIUS, ostendat, ubinam locorum in meis scriptis ea assertio extet. Quam porro non minus ruditatis quam malitiæ isti calumniæ subest! Cui enim ignotum est, omnes actiones humanas respectu exercitii aut exsistentiæ esse contingentes, quia a voluntate tanquam facultate libera procedunt. Verum hæc contingentia non obstat, quo minus illis certæ affectiones necessario competant. Quod jam docui in *Opere meo* L. I. c. 2. §. 5. Neque etiam quo minus, verbi gratia, adulterium homini necessario, id est, ex necessitate obligationis sit omittendum, & quod adulterium necessario turpe sit, id est, lege naturali, non positiva, non obstat, quod illud intelligi nequeat, nisi posito animali rationali & sociali a Deo libere creato. Sicuti incendium intelligi non potest, nisi posito igne, & materia combustibili a Deo libere creata. Ex quibus tamen non nisi triobolaris Sophista inferret: Ergo adulterium contingenter est turpe: Ergo ignis contingenter est calidus.

§. XXX. NONDUM Jena nos dimittit. Post Velthemianas alia nobis Dissertatio offertur anno 1675. habita sub præsidio celebris JCti, sed quam stylus adolescentis fœtum arguit. Cujus temeritatem responsione indignam judicarem, ni suspicarer, robustiores quosdam tela isti suppeditasse. Sed rem ipsam excutiamus, de auctore parum soliciti. Initio igitur sophisticationibus suis astute viam struit. Cum enim *honestum & turpe bono & malo morali respondere* pronunciasset, honestum dein ita definit, *quod præcisa delectione est conveniens naturæ rationali, quatenus est talis*. Quod primum est falsum, quo incautioribus fucum facere conatur. Honestas quippe & turpitudo, bonitas & malitia moralis per convenientiam & disconvenientiam cum lege, tanquam norma actionum, definienda est. Sed convenientia vel disconvenientia cum natura rationali, ut tali, proprie est affectio actionum, quæ naturali lege præcipiuntur. Equidem cum optimo & sapientissimo Creatori placeret condere hominem, cujus libertas certis legibus foret

cir-

circumscribenda, ejusdem naturam ita simul formavit, ut actiones, quæ lege naturali præcipiuntur, non possent non naturæ hominis convenire, & quæ vetantur, repugnare. Sic ut legem ferendo, & libertatem hominis circumscribendo non nude potestatem suam ostentare, aut inutili vinculo molestiam homini facessere, & velut laqueos tendere vellet; sed ut homo, dum obsequium suum Creatori adprobat, & naturæ suæ convenienter ageret, & incolumitatem juxta atque emolumentum suum promotum iret. Unde conveniunt quidem actiones bonæ cum natura hominis; sed in ea convenientia formalis ratio bonitatis moralis non consistit. Sicuti & cum bonitas & malitia actionum sit argumentum obedientiæ & inobedientiæ, quam favor aut indignatio superioris sequitur; intelligi nequit, quomodo quis præcise eo nomine, quia naturæ suæ convenienter egerit, obsequii laudem, & superioris adprobationem mereri queat. Accedit quod utique actio bona sit legi positive obtemperasse, mala eandem violasse. Atqui quæ positiva lege præcipiuntur aut vetantur, haudquidquam cum natura rationali, ut tali, conveniunt, aut discrepant; eoque ex conditione naturæ rationalis investigari nequeunt. Deinde ineptum est, quod divisio actionum honestarum hoc modo instituitur: *Conveniunt porro actiones morales bonæ vel honestæ naturæ vel simpliciter, vel ex arbitrio solius præcipientis*. Nam quæ ex arbitrio solius præcipientis naturæ rationali, ut tali convenire heic dicuntur, revera eidem non conveniunt; sed ad eam in universum consideratam indifferenter se habent, aut saltem certis duntaxat hominibus ex peculiari ratione conveniunt. Adeoque alterum hujus divisionis membrum revera contradictionem implicat. Quia qui positivam legem fert, nequaquam eo ipso naturam hominis ita format, ut ea lex ipsi, qua rationalis est, omnino conveniat: sicuti Creator fecit, dum legem naturæ homini abs se condendo injungere constituerat. Mendose quoque mox dicitur; quod quæ positiva lege præcipiuntur, *casu tantum*, non intrinsece & sua natura honesta sint. Nam sane Deus, & humani Legislatores nequaquam *casu* leges positivas ferunt, sed gravi ratione moti, etsi ea quandoque subjectos lateat. Sic & animadversionem merentur sequentia: *Contra ea, quæ simpliciter homini conveniunt*

veniunt, *illa non ex hypothesi*, *sed sua natura sunt honesta : quoniam non demum agenda sunt propter voluntatem jussumque divinum*, *sed propter intrinsecam suam cum ratione naturali convenientiam* . Ubi propria verba quidem tolerari possunt, si hoc modo exponantur : *Quæ simpliciter homini*, id est, prout est animal rationale ac sociale, *conveniunt* , *illa non ex hypothesi* , id est, non ex suppositione absolutæ & nudæ voluntatis Legislatoris, *sunt honesta ;* seu illa non ideo honesta sunt, quia absolute Legislator ita voluit, non attemperata & formata simul natura & conditione humana, ut ea honesta omnino ipsi congruerent : *sed sua natura sunt honesta*, id est, quia natura hominis ita formata est, ut ista non possent non eidem convenire. Sed posteriora verba plane ferenda non sunt ; quod quæ sua natura honesta dicuntur, *non demum agenda sint propter voluntatem jussumque divinum* , *sed propter intrinsecam suam cum rationali natura convenientiam* . Atqui profecto ultima ratio, quare agenda sint ; quæ lege naturali præcipiuntur, est voluntas & jussum Creatoris ; neque qui peccat, ideo Dei offensam incurrit, quia naturæ suæ convenienter non egit, sed quia adversus voluntatem divinam egit. Qui voluntatem Domini sui non fecit, ille vapulat. Sane LUTHERUS noster in Catechesi puerili rationem obsequii præceptis divinis præstandi a jussu & voluntate Dei arcessitum it, dum ita diligenter inculcat : Debemus Deum timere & diligere, ut hoc vel illud faciamus; cum satius fuisset, ex Theologia istorum hominum dixisse : debemus naturæ nostræ convenienter agere. Neque David Rex uspiam orat ; doce me convenienter agere naturæ rationali ut tali ; sed, doce me agere secundum voluntatem tuam . Sed nimirum ista veteris pietatis scita novæ sectæ patronis sordent, qui omni conatu hoc videntur agere, ut voluntas Dei a constitutione legis naturalis, & formatione generis humani excludatur. Ex dictis porro facile colligitur, quo sensu conclusio istius loci admittenda sit : *Quocirca necessario sequitur*, *condito homine Deum non potuisse non talia jubere vel prohibere* , id est, cum Deus ex libera voluntate constituisset, creare animal natura rationali ac sociali a se donandum, non potuit non talia jubere vel prohibere ; quia alias Deus aberasset a scopo suo, quem

quem in creando homine ſibi præfixerat, adeoque ſibi ipſi velut repugnaſſet & contradixiſſet. Qui enim cum ratione agit, non poteſt non deſignationi ſuæ convenienter agere.

§. XXXI. Nec minus infelicem aut fraudulentum ſe gerit Diſputator ille in formando quæſtionis ſtatu, dum dicit: *Diſquirendum eſt, utrum dentur actiones morales intrinſece, ſive in ſe honeſtæ aut turpes? An potius omnes omnino ex hypotheſi ac mera voluntate Legislatoris ſint tales?* Quis non videt, decipulam inſtrui vocabulo *meræ* voluntatis? Nam nemo unquam aſſeruit, quod actiones humanæ, de quibus lege naturali diſponitur, honeſtæ ſint vel turpes ex *mera* voluntate Dei, id eſt, ut nulla plane ratio eorum præceptorum præter nudam & abſolutam voluntatem Dei allegari poſſit. Quippe cum Deus non potuerit non eas tales declarare, poſita creatione animantis rationalis ac ſocialis libere ſuſcepta. Eoque voluntas Dei, qua actiones iſtas honeſtas vel turpes declaravit, non mera eſt, ſed quæ non potuit non reſultare ex poſito actu voluntario creandi animal rationale ac ſociale. Ut jam non amplius obſcurum ſit, quo ſenſu honeſtas & turpitudo illis actionibus in reſpectu ad Deum & neceſſario, & voluntate ejuſdem ineſſe dici queat. Unde mirum eſt, quod cum Iſte in ſequentibus ſcripſiſſet: *A Deo hominem ad certum finem procreatum, & inde neceſſarium fieri, ut actiones hominum convenienter fini inſtituantur; in maxima autem illarum varietate quaſdam ad finem utique eſſe neceſſarias, quaſdam eidem repugnare:* mox tamen addat: *id non ex voluntate divina contingere, ſed ſimpliciter atque ex intrinſeca actuum natura*. Nam quia & finis iſte homini voluntate divina eſt conſtitutus, & voluntate itidem divina ita ſit formata hominis natura, ut certæ ipſius actiones non poſſent non ad finem congruere vel non congruere: igitur heic natura actuum intrinſeca voluntati divinæ non opponenda, ſed ſubordinanda eſt; cum niſi illud voluntate divina conſtitutum fuiſſet, hoc conſecuturum non fuerat. Unde & lubenter admittimus, quod porro dicit: *Cum ſapientiſſimum Numen ita velit inſtitui hominum actiones, ut finem, ad quem conditi ſunt, etiam conſequantur, neceſſario quoque jubere debuit actiones fini reſpondentes, adverſas*

versas vetare; quia alias sibi contraria voluisset. Sed quod sequitur, ferri non potest: *Tametsi Deus nunquam praecepisset aut vetasset, tamen exercendae omnino vel omittendae forent ex sua & subjecti agentis natura*. Conspirat quippe hoc cum flosculo illo Velthemiano, parum a blasphemia abeunte; quasi lex naturae obligatura fuisset gentes, etiamsi Deus non esset. Et si quis omnino absurdam & impiam hanc hypothesin supponere velit, istos actus nunquam a Deo lege sancitos fuisse: tunc tamen impossibile foret, eas concipere sub notione honestatis aut turpitudinis, sed tantum sub notione commoditatis aut utilitatis concipi possent. Sicuti convenienter meae naturae ago, si saeviente frigore luculentum focum instruam, aut vestes pellibus suffultas geram; quod tamen cum nulla lege sancitum sit, nec fecisse honestum, nec omisisse turpe dicitur. Ac nauci est nova illa Philosophia, quod *legis ea duntaxat vis sit, ut obligetur subjectum, & incurrat poenam contra praeceptum Legislatoris nitens*. Nam hactenus omnes sani crediderunt, primam vim legis esse, subjecto significare, quid agendum, quid omittendum, injuncta simul per imperium obligatione. Neque intelligi potest, quomodo quis obligari, aut poenae capax fieri queat, nisi prius significatum sit, quid ab ipso fieri & quid ab ipso non fieri debeat. Quae igitur necessitas subigit ad tam absurda, & a sensu communi abhorrentia commenta confugere, nisi forte coelum terrae miscendum est, ut Asinii Tenebrionis calumniae aliquo fuco adornentur? *Itaque licet ante legem neque transgressio sit, neque poena; nihilominus tamen actus aliquis necessarius subjecto ad obtinendum finem aut fugiendum statui potest*. Bene; sed non sub notione honesti aut turpis, nisi lex accesserit. *Quod si jam necessario quaedam jubentur aut vetantur*, inquit, *propter intrinsecam suam honestatem & turpitudinem*: (mendose; nam scribendum erat, propter convenientiam, aut repugnantiam cum natura animali ac rationali abs Deo libere formata, quia honestas & turpitudo sunt affectiones actionum, quae legem sequuntur,) *manifestum etiam fit, haud omnia jussa divina vel prohibitiones, mere arbitraria esse*. Atqui haec conclusio aërem ferit, quia nunquam mihi asserere in mentem venit, *omnia jussa divina mere arbitraria*

traria esse, aut] quæcunque a Deo mandata aut vetita sunt, ex solo arbitrio ipsius omnia provenisse, nullo habito respectu ad conditionem naturæ rationalis & socialis ab ipso libere formatam.

§. XXXII. VIDEAMUS, quo acumine candore argumentum a me allatum dissolvere aggrediatur: *Si honesta quædam sunt ante legem divinam, ergo & ante voluntatem Dei, ergo & ante Deum & æternitatem*. Quod argumentum Ipse dicit *acutum & hebetiori inexplicabile*. Expectamus inusitatum & admirabile acumen. Negat igitur id, quod legem divinam antecedit, statim etiam ipsam voluntatem Dei antecedere. *Aliam enim esse voluntatem, aliam declarationem voluntatis cum præceptione aut prohibitione conjunctam, quæ legis appellatione venit. Quanquam enim lex omnis voluntatem Dei præsupponat; neutiquam tamen quicquid ille voluerit fieri vel omitti, statim præcipere aut vetare*. Atqui omnino quicquid Deus vult fieri vel omitti ab homine, seu quas actiones suscipi, aut omitti, id ipsum quoque præcipit aut vetat, & cum voluntatis illius nullus sit effectus, nisi subjecto innotescat, etiam revelat seu promulgat: quippe cum heic nihil desit, quod ad legis essentiam requiratur. Quod enim Noster excipit: *Quid si aliunde perspecta Superioris voluntate ultro eandem sequamur? quid opus tunc lege foret?* id ad præsentem quæstionem stolide adplicatur. Nam impossibile est, creaturam aliunde voluntatem divinam perspicere, nisi Deo revelante. Quicquid ergo ille quocunque modo revelavit, ut ab homine fieret vel non fieret, lex est. Quod non revelavit, id uti ab homine cognosci nequit, ita & lex non est. Quanquam autem *lex posterior sit voluntate, si non semper actu, at ordine considerandi*; quia nempe prius concipimus voluntatem, posterius decretum voluntatis: tamen in hac quæstione nihil interest, utrum neges, honestatem oriri a lege Dei, an a voluntate Dei, quia Deus aliter, quam per modum legis velle non potest, ut honesta ab aliis fiant; eoque ipso dum vult ea fieri, etiam legem fert. Et ab æterno voluit Deus, ut honesta fierent tunc, quando exsisterent, qui facere honesta possent; eoque ipso ab æterno legem ferre homini abs se condendo voluit; etsi ipsa lex actu, antequam homo conderetur, lata non fuit. In has angustias redactus

dactus Noster Disputator, nullam aliam elabendi viam videt, quam ut fœdum illud, VELTHEMIO tantopere commendatum carmen resonet. *Honesta heic loci intelliguntur, quæ facienda nobis sunt, quantumvis nunquam voluisset Deus, nunquam præcepisset, ut faceremus*. Ergo hoc solum restat, ut isti homines dicant; humanum genus futurum fuisse, licet nunquam a Deo fuisset creatum. Pergit; quæ (honesta) *ideo velle, ideo præcipere debuit, quoniam homini facienda erant*. Mirum in ista secta novum quempiam Deum comminiscatur, antea ignotum, qui Deo Creatori humani generis injungeret, quid ipse *velle* & *præcipere deberet*. Et quid lege lata opus erat, si ista & anteà homini facienda & antea honesta erant? Sequitur: *Posita igitur honestate ista, ponitur simul voluntas divina, ut tempore conjuncta sint, ordine considerandi duntaxat separentur. Prius enim adsit oportet objectum voluntatis, antequam velis*. Sed nimirum oblitus est Noster, sermonem esse de voluntate ejus, cujus nullum objectum extra ipsum extaret, ni ipse voluisset; & quod voluntas divina objecta extra se determinet, non quod objecta determinent voluntatem divinam. Hactenus igitur sat crasse circa resolutionem hujus difficultatis versatus est Noster. Sed nunc *subtilius rem rimatus* ita demum statuit. *Non datur honestum, nisi respectu hominis. Ergo non præcedit æternitatem*, id est, non datur honestum, nisi in actionibus humanis ad legem conformatis. *Quod si ab æterno conditus fuisset homo, quin ab æterno quædam ejusdem fini convenerint aut repugnarint, nihil dubitandum*. Non intelligit Noster, contradictionem implicare, *conditum esse ab æterno*. Quod enim ab æterno est, id conditum non est; & quod conditum est, non potuit ab æterno esse, sed omnino principium habuit. *Ut igitur finem obtineri Deus: ita & congrua atque necessaria ei fini, contraria vitari ab æterno voluisset*. Sed num ex admissa hac etiam stolida hypothesi sequitur, quo minus honesta sit affectio actionum humanarum ex conformitate cum lege resultans? Aut numquid per hypotheses contradictorias veritas destrui potest? *At legem forte nullam præscripsisset*. Ast hoc non *forte*, sed fortiter delirare est. Ponitur finis, ponitur effectus, ast non ponitur medium necessarium, seu quo non interveniente, nec finis obtineri,

neri, nec effectus intelligi potest. Si rationem quæras tanti absurdi, nihil audis, nisi *forte* nullam legem præscripsisset. Ita disputare solent, qui VELTHEMIUM, tantum Analytices artificem, cominus vociferantem audiunt? *Quocirca habuissemus honesta, æternitati coæva, lege priora, cum voluntate Numinis arctissime, & in ipso ortu hominis conjuncta*. Adspergamus frigidam huic ratiocinio, quia jamjam sub manibus videtur expiraturum. Et tamen theatro obmutescente plausum sibi ipse dat miser histrio. *Ita obtudimus*, inquit, *acumen*. Risum teneatis amici!

§. XXXIII. NEQUE tamen post tanta deliria desinit argutator Noster: *Licet porro finis, ad quem homo procreatus, positus in divino arbitrio fuerit, ut illo demum constituto actiones quædam intrinsece honestæ aut inhonestæ dicantur; id tamen nobis nihil negotii facessit*. Et quid tali modo disputandi negotium facessere posset, qui per contradictorias hypotheses sua absurda stabilit? *Nam accipiendus jam est finis*, inquit, *prout constitutus est*. Atqui finis iste, prout constitutus est, omnino includit legem, tanquam medium aut normam, ad quam actiones hominum fini a divino arbitrio constituto attemperandæ sint, ut honestæ audire queant. Ergo in mille se formas vertat licet Noster, nunquam tamen efficiet, ut honestas actionum legem divinam antevertat. Denique ut adpareat, istos homines omne suum præsidium in Sophisticationibus reponere, ita totum locum concludit: *Quare non est, cur assentiamur illis, qui omnia Dei jussa vel interdicta tantum voluntaria esse volunt, quasique ante legem nihil referat, sive actus aliquis instituatur, sive omittatur ab homine, sive contrarium ejus fiat*. Ast ubinam ego hanc rem ita explicavi, dum voluntatem Dei uti non a creatione, ita nec a legis naturalis latione excludendam contendi; quod nihil referat, quicquid homini præciperetur? Cum ad nauseam, usque a me inculcatum sit, posita tali natura, conditione & fine hominis, non potuisse non eas leges a Deo humano generi ferre. Fine enim & natura atque conditione semel designata, non amplius *meri* res arbitrii est, quæ media, aut quæ leges sint præscribendæ. Et immane quantum fallitur Noster, quando dicit: *Si meri res arbitrii fuisset, etiam in contraria fini suo potuisset*

tuisset actus dirigere. Nam in contraria fini suo tendere stultitiæ est. Eoque absurdum juxta impium est, arbitrio Creatoris talem libertatem tribuere, quæ contraria fini suo suscipere possit. Hinc & stolide alia quæstio instituitur: *Utrum jus naturæ constet ex præceptis mere arbitrariis, an vero necessariis?* Nam ego semper mere arbitraria præceptis legis naturalis contradistinxi, & necessitatem sui generis hisce nunquam detraxi. Sic quando dicitur: *Naturale jus ex natura objecti oriri, positivum a præcepto;* id ita interpretandum, ut a naturali jure præceptum non excludatur, sed quod attemperatum est ad naturam & conditionem hominis in universum, qualis attemperatio in positivis legibus non conspicitur. Tandem a Nostro carmen Velthemianum repetitur: *Subsistendum esse sciscitanti, cur aliquid natura præcipiat aut vetet? in illa ratione; quia intrinsece honestum, quia intrinsece turpe est. Hæc prima juris naturalis principia, ultra quæ causam nullam reddere a priori scimus. Honesta enim natura sunt, quæ in se, nullo respectu ad legem, conveniunt rationali naturæ, sive quæ in se respondent fini, ad quem homo est conditus.* Ut hoc dogma a nemine deinceps impugnetur, opus fuerit terribili anathemate id munire. Pergit: *Itaque male sic reddideris honesti causam; quia convenit humanæ naturæ, seu quia convenit cum fine, ad quem a Deo sumus procreati. Quis enim sobriæ mentis ita loquatur? Homo, id est, animal rationale est, quia est, quia est animal rationale.* Hoc quidem VELTHEMIO & sociis recte canitur. Verum ex mea sententia quæstiones & responsiones ita sunt formandæ. Cur hoc vel illud, verbi gratia, gratum esse & honestum? quia id lege naturali præcipitur. Cur lex naturalis id lege naturali præcipit: Quia id congruit cum natura & conditione hominis in universum. Unde eam naturam & conditionem sortitus est homo? ex assignatione & dono Creatoris. Cur ejusmodi naturam & conditionem isti creaturæ assignare eidem placuit? Quia ejus sapientiæ & bonitati ita visum fuit. Huc usque ubi perventum fuerit, ego subsistendum demum judico. Atque hæc isti Disputatori sufficiant.

§. XXXIV. ADDAMUS etiam, quæ super hac quæstione philosophatus est Josua SCHWARTZIUS, qui utut mandato Regio juberetur silentium agere, tamen ne

per

per inclusæ sapientiæ fermentationem intestina creparent, maluit spretæ Majestatis Regiæ reus esse, quam isthæc mysteria non eructare. *Quærenti*, inquit, *cur quæ lege naturali prohibentur, absolute, per se & sua natura sint turpia? Respondet, & quidem absque omni ruditatis, malitiæ aut κακοδοξίας rubore*, & prout tam illustris Indicis auctore dignum est: *Non ideo, quod rationi repugnant, (id enim circulus iste foret) qui nobis* (Tenebrionistis) *immerito affingitur; verum quod infinitæ sapientiæ & justitiæ Dei, adeoque summæ rectitudini intellectus, & voluntatis divinæ adversatur*. Ubi primo observandum, quæstionem ex mente VELTHEMII & aliorum vitilitigatorum inepte hoc modo concipi: Nam illi *τὸ per se & sua natura* opponunt cuivis rationi a priori: seu quando aliquid per se & sua natura honestum dicitur, nullam amplius rationem inquirendam putant, sed plane in eo adquiescere jubent. Unde & iidem clamant; honestum & turpe, quod per se tale dicitur, antecedenter se ad voluntatem Dei habere. Dein quæ tanto cum supercilio profertur responsio, obscuritate, & ambiguitate laborat. Nam non satis distincte exprimitur, utrum hoc, quod per se turpia sapientiæ & justitiæ Dei adversantur, ex dispositione, sanctione, & jussu ipsius Dei provenerint; seu utrum ipse Deus effecerit, ut ista per se turpia divinæ sapientiæ & justitiæ repugnarent; an vero illa citra dispositionem Dei per se extiterint. Posterior sensus revera discedit in sententiam VELTHEMII, quam tamen iste visus fuit, rejecisse. Prior autem sensus mihi non contradicit. Nam ego quidem non repugno, si quis asserere velit, Deum condendo naturam hominis procurasse, ut certæ hominis actiones ejus justitiæ & sapientiæ congruerent, quædam non congruerent. Sed tunc ulterius notandum, eam responsionem esse remotam, & velut saltum committere, simulque ex diversa disciplina peti. Nam proxima & immediata responsio ad propositam quæstionem est hæc: Quia Creator naturam hominis ita formavit, ut ista non possent non repugnare legi, quam conditio ejusmodi naturæ requirebat, eoque homini esse vitanda. Ast si quis ulterius quærendo instet; cur Deus naturam hominis ita formavit? tunc quidem ex lumine rationis nullum aliud responsum superest, quam

quod istud optimo & sapientissimo Creatori ita placuit. Nam ea responsio, quod id congruerit sapientiæ & justitiæ divinæ, aut quod divina justitia hoc requisiverit, ex scitis religionis Christianæ petita est. Ratio enim sibi relicta ignorat, quod justitia divina præcise requisiverit ejusmodi animal creari, cujus certæ actiones cum ipsa convenientiam aut discrepantiam haberent. IDEM quoque circa terminum necessitatis hypotheticæ cum VELTHEMIO diversas quæstiones confundit; qua de re supra satis dictum. Denique & novam heic difficultatem movet Noster. Negat quippe, posita mea assertione, quod *omnes actus illi, qui vel turpes sunt, ut blasphemia, incestus; vel honesti, ut cultus & bonor Dei, castitas, temperantia &c. ex hypothesi rationis aut socialitatis liberrime a Deo creatæ, tales sint. Turpes enim & honestos eos esse respectu infinitæ sapientiæ & justitiæ Dei; quod eidem vel repugnant, vel conformes sunt. Cultum quippe Dei & blasphemiam, illum honestum, hanc turpem esse, non solum prout ab homine animante sociali, sed etiam ab Angelo vel Spiritu sociali non creato, id est, diabolo proficiscerentur.* Enimvero & hic scrupulus nihil est. Nam primo ex nostra sententia id, quod ex voluntate Dei profectum est, & id, quod cum ipsius sapientia & justitia congruit, sibi invicem non sunt opponenda; quippe cum commode simul stare possint. Deinde unice mihi propositum fuit, jus quod in homines cadit, inquirere. De jure Naturæ Angelorum & diabolorum dispiciant subtiles isti homines, qui cum Doctoribus Angelicis & Seraphicis familiaritatem contraxerunt, & qui de conditione spirituum non minore confidentia, quam Medici de partibus humani corporis, disputant. Quod autem cultus Dei spiritibus creatis honestus, blasphemia turpis sit, id provenit ex causa, quæ in homines æque ac in istos cadit: nempe quia a Deo creati sunt, intellectu ac voluntate præditi. Tali enim Creaturæ non potest non cultus Creatoris convenire, blasphemia disconvenire. Addantur quoque supra disputata §. 25. Sed qua ratione in Spiritus castitas, incestus, temperantia cadat, nunc intelligemus, quando a SCHWARTZIO de diversitate sexus in Spiritibus, eorundemque diæta traditum fuerit.

§. XXXV. FUIT insuper non nemo, qui alibi locorum

corum scrupulos suos circa meam sententiam publice exposuit. Is igitur admittit, *proximam rationem aut causam, qua Deus adductus sit ad talem nobis vivendi regulam proponendam, esse naturam humanam; quippe cum frustra ab homine exigerentur tales actiones, ni homo esset homo, id est, animal anima rationali præditum. Remotam* tamen rationem esse *ipsam illam actuum, qui lege naturali imperantur, honestatem & pulchritudinem intrinsecam.* Nam tales actus, verbi gratia, *benefactorem amare, colere, venerari, innocentem non lædere, jus suum cuique tribuere, ordinatam & castam degere vitam, stare pactis, non mentiri, neminem iniquis fraudibus opprimere, in se & sua habitudine intrinseca adeo esse justos & honestos, ut pro summa sanctitate & justitia sua non potuerit non istos Deus exigere abs quovis, qui per naturam tales præstare posset.* Enimvero satis patet, gratis heic contradicendi ansam fuisse quæsitam. Nam & nos asserimus, Deum sibi ipsi fuisse repugnaturum, si creato animali rationali ac sociali tales actus eidem non injunxisset. Sed inde consequi negamus, voluntatem divinam hinc excludendam, aut actus istos denominationem bonitatis moralis non sortiri a convenientia cum lege. Absurdum quoque est, hisce actibus intrinsecam aliquam habitudinem tribuere citra suppositionem idonei subjecti, abs quo isti actus exerceri debeant. Nisi enim ponas creaturas rationales ac sociales, hi actus non magis intelligi possunt, quam discrimina sonorum remoto ex rerum natura omni auditu. Eoque habitudo illorum non ex intrinseca & abstracta a subjecto, sed relativa ad subjectum idoneum, cui & ipsi notio legis subest. Inde IDEM contendit, *actionum quarundem bonitatem & malitiam non unice a cujusquam voluntate, aut libera quadam superioris impositione, sed a necessaria istarum actionum cum subjecta convenientia vel repugnantia metiendam esse.* Sed incassum opera heic ponitur, si meminisse voluisset, nos distinxisse inter impositionem, quæ a mera & libera voluntate superioris proficiscitur, & quæ constructionem & determinationem ab eadem factam consequitur. Quarum illa in positivis, hæc in naturalibus legibus locum habeat. Fatetur deinde, *in ipso motu potentiæ physicæ, per se non inesse aliquam moralitatem: humanam* tamen

 actio-

actionem non solius motus physici specificatione absolvi, sed attendendum etiam ad principia actionum, circumstantias, objectum; sed & illud simul monitum, quicquid in actione humana a lege determinatur, id morale esse, cetera ad motum physicum referri. Frustra quoque jactatur, *inprimis habendam rationem objecti, congruatne illud actioni, an repugnet.* Inde, verbi gratia, *amare Deum, honorare parentes benefactores & superiores, probare honesta, vituperare turpia, occidere infestum patriæ hostem, &c. in se & sua natura æquum & honestum haberi.* Atqui an aliquod objectum congruat vel repugnet actioni, id est, an motus aliquis Physicus recte, nec ne circa aliquod objectum exerceatur, id intelligi nequit, nisi posito certo subjecto agente; cui an congruat vel non congruat circa certum objectum aliquem motum exercere, ex ipsius subjecti conditione judicandum fuerit. Sic si pronunciare velis, qualis actio sit *honorare parentes*, necessario ponendum est certum subjectum, nempe homo: posito autem homine, ponitur quoque lex conditioni naturæ ipsius a Creatore assignatæ congrua. Eoque τὸ *in se & sua natura* heic imperite legi opponitur. Porro IDEM ut probet, etiam citra respectum ad legem deprehendi posse moralitatem in actionibus humanis, exempli loco adducit quæstionem, *an Deus sit colendus, an contemnendus.* Cujus priorem partem affirmandam dicit, posteriorem negandam ex sola consideratione naturæ divinæ, idque *colligi non lege quadam, sed necessaria prædicati cum subjecto seu actionis Physicæ cum objecto congruentia.* Atqui quæstio hæc moveri, & locum habere nequit, nisi posita creatura rationali, ex cujus indole facile colligitur, necessitatem colendi Numinis lege ipsi injunctam. Nam an nulla creatura præter brutam exsistente hæc quæstio sit in cathedris agitanda, vix crediderim. Pariter ineptum est, quod additur: *Innocentem lædere, suum nemini tribuere, fidem frangere, probos homines maledictis insectari &c. adeo manifestam implicare iniquitatem, ut quamvis nullus esset sensus legis, nulla veneratio Numinis, nullum supplicii periculum, tamen non possint non etiam sceleratissimi homines fateri, si ad ipsam fœditatem actionum istarum attenderent, haud æquum & honestum esse, ut tali modo se erga proximum & æqua*

lem

lem gerant: saltem alios, ad quos actio illa non spectaret, tale judicium laturos. Atqui tales actus dari non possent, nisi exsisterent homines legibus obnoxii. Nisi forte credimus, quæstiones de honesto & turpi multum negotii daturas, si præter bruta nullum animal orbis terrarum caperet. Et vellem scire, utrum, qui ita pronunciant, rationales ac sociales sese creaturas esse præsupponant, an minus. Si prius, sane dubitandum non est, quin ipsorum judicium procedat ex animo sensu legis naturalis penitus imbuto. Sin posterius, tunc pari certitudine heic pronunciant, ac si homo de meditationibus bestiæ, aut avis, aut piscis liquidi quid definire præsumeret. Quin si quis assumpta tam absurda hypothesi de honestate actionum humanarum pronunciare instituat, perinde feliciter rem expediet, ac si sublata ex rerum natura luce super coloribus disputare vellet. Ex ejusmodi igitur præmissis & hypothesibus num aliquid contra sententiam nostram firmiter concludi queat, & num exinde obligatio aliquid faciendi aut omittendi citra jussum superioris & legem demonstrata sit, eruditi judicent. Quæ præterea rationes adferuntur pro hac sententia, quod *detur aliquid in se & sua natura absque omni respectu ad legem, turpe aut honestum*, facile destrui possunt. Dicitur, quod *Dei actiones justæ sint & honestæ, id non esse ex impositione & lege superioris*. Enimvero jam antea monitum fuit, quæstionem esse non de rectitudine actionum divinarum, sed de origine moralitatis in actionibus humanis. Additur: *adeo necessariam esse actuum quorundam ad certa objecta relationem, convenientiam, ut ni ad conveniens sibi objectum illi referantur, non possit non moralis deformitas oriri; idque non ex lege vel superioris imperio, sed ex ipsa rerum actionumque ad se invicem habitudine provenire*. Atqui illa habitudo ex conditione subjecti promanat, cui lex simul includitur. Sic *cultus Dei* non intelligitur, nisi positis creaturis intelligentibus, quas dum tales produxit Deus, simul sui cultum iisdem imperavit; & ut ille cultus in eas cadere posset, talem naturam iisdem attribuit. Sic *amare & venerari benefactorem* nemo potest, nisi naturam habeat, ut quid & qua de causa ab altero ipsum conferatur, intelligere queat. Ast qui talem naturam sortitus est, eidem illud ipsum lege

 injun-

injungitur. Idem *de honore erga parentes*, *obedientia erga Dominos*, *servanda fide*, *non lædendo innocente* & similibus judicandum. Et sane posito subjecto idoneo tales actus inhonestos pronunciare, aut contrarios hisce honestos, contradictorium foret: non autem exsistente subjecto idoneo tales quosque actus dari nullo modo possunt, eoque de habitudine illarum frustra anquiritur, cùm non entis nullæ sint affectiones. Adjungitur: *cum adquisita notitia honesti & turpis ducatur ab actuum cum objecto, circumstantiisque & principiis collatione, ejusmodi notitiam nullam fore, ni dentur actiones quædam in se & sua natura tales, quibus absque ullo ad legem respectu honestas insit*. Sed fateor, me non esse ita lynceum, ut connexionem hujus ratiocinii perspicere valeam. Urgetur denique: *Si nihil antecedenter ad legem turpe aut honestum sit, necessum esse jus imperii, parendique debitum, omnemque adeo legum vim & obligationem tolli. Vanam enim esse legem, nisi antecedenter ad legem ponatur in imperante jus imperandi, legesque condendi & in parente obligatio ad componendum actiones suas juxta alterius præscriptum. Equidem rationem, cur hoc vel illud agendum sit, recte reddi hanc: quia lege præcipitur: sed cur legi & jussu superioris parendum sit, inepte poni rationem; quia id lege præcipitur, cum idem per idem hoc modo probetur. Ergo saltem hoc antecedenter ad legem per se æquum & honestum erit, ut præstantiori, eminentiori, & prudentiori benefactori cultum, honorem & obedientiam præstemus*. Hoc ratiocinium vim aliquam haberet, si præter humanas leges nullæ divinæ darentur; ac si nullum esset imperium, præter hominis in hominem. Enimvero quia Deus hominem qualem vellet, creavit; & qua uti conditione deberet, eidem assignavit, non opus est aliqua ratione a priori, ut ostendatur, quare Creatoris legibus sit parendum. Nam ut hæc summa esset lex; creatura rationalis legibus Creatoris parere debet, ipse Creator fecit. In conceptu autem Creatoris, notio præstantioris, & eminentioris, & prudentioris, & benefactoris inest. Ut autem humanis legibus pareamus, lex divina imperat. Est autem cerebri valde vertiginosi, aliquem heic *circulum* somniare; velut *quando ex nobis quæratur, cur, verbi gratia, furtum non sit faciendum*, *& re-*

& respondeamus, quia in lege est vetitum; ubi ulterius urgeamur, cur quod in lege est vetitum, non sit committendum, nil aliud habeamus, quod reponamus, nisi quia illud lege prohibitum sit. Nam quando nos hucusque pervenimus, ut dicamus, aliquid lege divina interdici, stultum credimus quærere, qua alia lege ista lex divina confirmetur. Sed hanc rationem ejus interdicti afferimus; quia optimo & sapientissimo Creatori placuit naturam hominis ita formare, ut intermissio ejusmodi actus non posset non eidem congruere. Et hujus rationis rationem ulterius inquirendam non arbitramur.

§. XXXVI. Fridericum Gesenium extremo loco reservavimus, quippe cui nihil aliud propositum, quam calumniandi & conviciandi artem ostentare. Cujus hoc palmarium ipsi videtur specimen, quæ in alios jacta sunt convicia in nos derivare, utut sententiæ utrinque toto cœlo differant. Sic cum Hobbesius dixisset; *Nullam esse communem regulam boni & mali a natura objectorum petendam, verum a persona, ubi respublica non est, vel in republica a magistratu.* Hanc assertionem licet ego confutaverim, eidem tamen simile iste dicit, quod origo moralitatis in actionibus ad impositionem, determinationem, & jussum Dei a me revocata sit. Igitur jam ex ratiocinio Garlæano æquipollent hæ propositiones: Nulla est regula boni & mali omnibus hominibus communis, & Deus est auctor & lator legis naturæ. Prior Thesis Hobbesii est, posterior mea. Etsi mox cum totum meum locum adduxisset, fateatur, si quis *caute & cum cura* explicationem meam legerit, videre eum posse, ad impositionem legis divinæ originem honestatis & turpitudinis a me revocari. Et nihilominus nimium cautus Vigil metuit, ne ex ea locutione vulgus credat, honestatem & turpitudinem illam esse ex impositione hominum, citra fundamentum in re. Atqui ego doctis scripsi; odi profanum vulgus & arceo; & quo doctior obtingat lector, eo æquius ab ipso judicium de aliquo scripto ferre velle, nisi idem prius caute & cum cura lectum fuerit. Et cum expressissimis verbis a me legis divinæ & Dei mentio facta sit, quomodo metuere potui, ne quis eum locum de lege & impositione humana caperet? Inde *pessimas consequentias*, prout ipse vocat, nectere instituit; quarum

hæc instar omnium esse potest: Si actiones humanæ honestatis aut turpitudinis notionem sortiuntur ex convenientia aut disconvenientia cum lege divina, & ex Dei legislatoris definitione, determinatione, impositione & jussu; sique legis naturalis præcepta inter homines invicem exercenda in socialitatem resolvuntur: Ergo *unica tantum virtus erit, quæ malitia dicenda*. Antecedens meum est, ex quo tam lepidum consequens deducit bonus noster Præsul. Num huic bipedi definitionem animalis rationalis accommodabimus? Idem deinde me cum CARAMUELE sentire scribit, quo convicia, quibus iste adspersus est, in me jactare queat. CARAMUELIS Thesis prout a GESENIO refertur, hæc est: *Multa præcepto divino reperiri interdicta, quæ præcisa a præcepto debeant dici indifferentia*. (Si de iis, quæ lege positiva vetantur, sermo est, thesis hæcce nullam reprehensionem meretur). *Peccatorum contranaturalium unumquodque seclusa Dei interdictione nunquam fore malum*. (Hanc thesin contradictionem implicare ego arbitror). Mox adducitur mea thesis, huic, si diis placet, similis: *Actiones hominum antecedenter ad legem, seu abstrahendo ab omni lege, sunt indifferenter, neque bonæ, neque malæ*. Debuerat etiam non omisisse GESENIUS hæc verba: *prout sunt motus facultatis alicujus Physicæ, seu ejus negatio*. Audiamus aliud ratiocinium Garlæanum. Cum communis sit omni naturæ rationali justitia Deo, Angelo & homini, non erit moralitas in actionibus humanis ex impositione Dei; quia absurdum foret dictu, justitiam Dei habere essentiæ suæ rationem a placito, voluntate, & impositione divina. Enimvero diversissimæ est indolis justitia divina a justitia humana; quippe cum illa essentialis sit, hæc nequaquam. Eoque non sequitur: justitia in actionibus divinis non oritur ex impositione & jussu Dei, sed ex essentiali hujus perfectione: Ergo justitia humana non habet essentiæ suæ rationem a placito, voluntate & impositione divina. Sicuti nec hoc sequitur: Dei & hominis actiones recte in multis conveniunt, seu Deus in multis eodem modo erga creaturas se gerit, quo homines adversus se invicem gerere debent; ergo ex eodem principio utriusque actiones promanant. Quæ supra jam dicta sunt, repetere nihil attinet. Neque arbitror, quenquam deinceps fore tam

Helle-

Helleborosum, (quæ VELTHEMII dictio est) qui ex eo, quod ego voluntatem Dei a constitutione legis naturalis non magis quam a creatione excludendam contendi, conclusurus sit juxta regulas Analytices Garlæanæ ; me hoc ipso omne jus naturale funditus evertere aut veterem Carneadis errorem recoquere. Cum nec divinis literis infrequens sit, ut secundum voluntatem & beneplacitum Dei, & secundum legem facere æquipolleant. Add. quoque Psal. CXV. 3. Ephes. I. 11. Apocal. IV. 11.

CAPUT VI.

DE

EXAMINE DOCTRINARUM.

§ I.

CUM L. VII. c. 4. partes summi Imperii civiles distincte explicarem, inter has quoque tanquam partem summe necessariam, magnique usus & ponderis referebam examen doctrinarum, quæ in civitate traduntur. Cum enim homines plerasque suas actiones ex propriis opinionibus regant, & si qua publicæ leges ab hisce diversæ abire videantur, mussitantes pareant, omnesque vias tentent obsequium detrectandi, aut leges quique has sua auctoritate tuentur subvertendi : inde patet, quantum periculi civitatibus, eorumque rectoribus immineat, si per doctrinas in publicum sparsas ejusmodi opinionibus animi civium imbuantur, quæ cum usu & fine civitatum, (quem semper rectum legique naturæ convenientem præsupponimus ; & nihil nobis negotii cum corruptelis rerumpublicarum pravisque dominantium artibus protestamur), repugnant. Eoque conclusimus, *expedire, ut publice civitas ejusmodi doctrinis velut personet, quæ cum fine & usu civitatum congruunt, simulque animi civium a puero istis imbuantur*. Cum autem mihi propositum non esset, universam hanc materiam, imprimis de potestate summorum impe-

imperantium circa sacra Christiana plane exsequi, quod illud a Scopo operis, utpote a quavis religione peculiari abstrahentis, alienum videretur; igitur sufficiebat mihi, proposuisse distinctionem inter dogmata, quæ non sua natura, sed tantum propter intemperiem hominum turbas excitare possunt, & inter illa, quæ sua natura animos hominum ad turbandas civitates disponunt. Circa priora dixi impediri quidem non posse, quo minus dissensiones oriantur; attamen ne turbent pacem publicam per summum imperium effici posse, pœna in conviciatores & vitilitigatores statuta. Verum talia dogmata, quæ *sive sub specie religionis, sive alio modo obtruduntur, jus naturale & principia sanæ Politicæ convellunt, adeoque exitiabiles morbos in civitate producere apta sunt*, a summo imperio civili ad examen revocanda, & e civitate plane proscribenda statuo. Ex hac igitur doctrina tam salutari ac necessaria, grandem mihi calumniam impingendi ansam arripiebat JOSUA SCHWARZIUS, quam & postea ipsius socius NICOLAUS BECKMANNUS impudentissime crocitabat, velut a me traditum fuisset; religionem statui Reipublicæ esse accommodandam, & pro instrumento hujus habendam. Videbatur autem isthæc calumnia scopo ipsorum cumprimis idonea, quod & quam maxime valeret ad irritandos Sacerdotum animos, quos sui in me furoris ministros fore sperabant; & quod eadem Machiavello soleret tribui; quod nomen tantopere vulgo invisum est. Et observanda est hoc loco detestabilis vel socordia vel malitia SCHWARZII, qui, ut calumniæ suæ fucum allineret, ita articulum suum formavit: *Statuit, civitatem ejusmodi doctrina personare debere, quæ cum fine & usu civitatum congruat; explicatque hoc ipsum non tantum de scientia humana sed etiam ea, quæ est circa cultum Dei.* Ast si cui in animo sit, candorem istius loliginis cognoscere, inspiciat modo I. c. p. 910. Ubi postquam scripseram, expedire, ut civitas doctrinis personet cum fine & usu civitatum congruentibus, subjungo: *Equidem nullum fere datur dogma, neque circa cultum Dei, neque circa scientias humanas, unde dissensiones, discordiæ, convicia, & demum bella oriri non possint*; idque fieri dico, *non propter dogmatum falsitatem, sed propter intemperiem & ambitionem humani ingenii*. Quem locum

cum his verbis claudo : *Verum de hisce dogmatibus proprie sermo non est*. Igitur expressis verbis nego, me de religione agere, sed tantum de falsis dogmatibus ethicis & politicis, quæ *sub specie religionis* alicubi obtruduntur. Et tamen nullus pudor est isti homini mendacia spargere, quæ deprehendere potest, quisquis legere novit. Occinit tamen nobis bonus iste vir dictum Matthæi X. 34. 35. quod utique ex religione Christiana dicuntur proventura dissidia etiam inter conjunctissimos, quam tamen eo nomine e civitate proscribendam nemo dixerit. Verum nescio, an magis in Doctore Theologo despuenda sit plusquam puerilis ruditas, quod indoli doctrinæ tribuat effectum, qui ex perversitate hominum oriebatur, sanctissimam doctrinam vesano odio prosequentium; an blasphemiæ similis contumelia religioni Christianæ impacta, quasi illa fini & usui civitatum repugnaret, aut ad turbas generandas apta nata esset. Quo sane nihil malitiosius aut impudentius unquam inter antiquas illas persecutiones religioni Christianæ objectum fuit. Obiter quoque addamus aliud exemplum, in quo singularem suam felicitatem circa interpretandas divinas Scripturas Doctor iste ostentavit. Nuper enim elapso die 29. Octobr. anni 1676. cum per quatuor menses suggestu abstinuisset, receptus ea die Dominica textus ex Matth. XXII. 15. seqq. ipsi idoneus cumprimis videbatur, expromendo in Regiam Majestatem Sveciæ, qualem ter repetitum juramentum requirebat animo, simulque ut de fide & obsequio Principibus legitimis debito auditores suos instrueret. Eaque occasione ex textu arrepta, non sine affectata verborum gravitate auditores informabat, utri ex Regibus circa Scaniam pugnantibus tanquam legitimo suo Domino & velut ex præcepto divino obsequium adprobare deberent. Cui fini locus Roman. XII. 1. ad Regem Daniæ adplicabatur, qui utique potestatem in ipsos haberet, occupatis hujus provinciæ oppidis portibusque, & Malmogia obsidione cincta. Nimirum, quia si diis placet, statim legitimus noster Magistratus fit, qui hostis in terras nostras irrumpit, aut quia inter vim hostilem, & potestatem legitimam nihil interest, aut quia statim facta invasione subditorum fides solvitur erga Regem suum, quam maxime circa sua vindicanda satagentem. Ubi scire velim, si quis

quis isti homini crimen perduellionis & perfidiæ objicere velit, num eo ipso Christianos Domini tetigisse censendus sit; quo elogio ipsum, sociosque inviolabiles pronunciabat GESENIUS, quam maxime circa me calumniis & mendaciis onerandum laborantes.

§. II. ISTHÆC omnia cum late deducta sint tum in Apologia mea, tum peculiari Dissertatione de *Concordia Religionis Christianæ*, (primævæ illius, & ab erroribus atque assumentis humanis repurgatæ) *cum vera politica*; tamen adiungere placet *pessimas* quasdam *consequentias* GESENII, ut adpareat, quousque malitia & vesania hominum progredi possit. Ex quibus hæc est instar omnium: Quia Hobbesius, dum Evangelium Christi una cum religione a civilis potestatis auctoritate suspendit, judicatur omnem religionem evertere; igitur & ego, dum falsa dogmata politica, sub specie religionis obtrudi solita, proscribenda judico, quæ turbarum & seditionum semina continent, & ad evertendum imperium civile tendunt, veram religionem destructum eo. Pari scilicet modo atque frumentum it destructum, qui paleas ab eo separare instituit. Allatrat quoque iste bipes hanc meam assertionem: *Religio quatenus ad disciplinam juris naturalis pertinet, intra sphæram hujus vitæ terminatur*. Id est, in disciplina, quæ & sola ratione, prout ea nunc sese habet, extructa est, de religione non ulterius tractari potest, quam quatenus homines per eandem ad vitam hancce honeste exigendam disponuntur. Sed quatenus per ipsam salus animarum paratur, alterius disciplinæ est dispicere. Sane in patria mea rusticorum pueri docentur, quod extra Christum nulla sit salus. Jam autem de Christo non jus naturale, sed Theologia docet. Num igitur GESENIUS hoc vult, ut jus naturale viam salutis æternæ tradat? Aut num ipsi probantur, quæ VELTHEMIUS in Epitome Philosophiæ Moralis, qua auditorum suorum calamos non ita pridem fatigavit, *quæstione prima* habet? *Utrum finis Philosophiæ Moralis salus & beatitudo sit æterna*. Super qua cap. I. §.8. ita censet: *Finis ultimus Philosophiæ Moralis salus & beatitudo est æterna: intermedii vero conservatio Legum Naturæ, & sanctimonia vitæ, quæ Legibus Naturæ conformetur. Sive potius accurate philosophando* (nam sane antegressa ejus Philosophia

ſophia ſat craſſa fuerat,) *finis hujus Philoſophiæ adæquatus conſervatio Legum Naturæ, & ſtatus iſtius, in quo rectæ rationis noſtræ, legumque naturæ auctori homo non poteſt diſplicere, quantum a ſtudio profectæ honeſtatis, hoc eſt, pietatis, probitatis & juſtitiæ exercitio pendet*. Et §. 6. dicto loco pergit: *Finis ultimus Theologiæ Moralis idem eſt, qui Philoſophiæ Moralis, nempe ſalus & beatitudo æterna*. Ebr. XII. 14. Roman. VIII. 13. Marc. XIII. 13. Enimvero aut me omnia fallunt, aut ab incolis valde deſertum erit cœlum, quo illi recipiuntur, qui per VELTEMII Philoſophiam moralem ſalvantur. Non dubium ergo eſt, quin ipſe GESENIUS peſſimam hanc conſequentiam ſuam ſit vocaturus: Quia ego nego, ex jure naturali, prout id nunc ſeſe habet, ſalutem æternam adquiri: Ergo nego eandem adquiri, per veram religionem ex divinis literis hauſtam; Perinde ac ſi dicerem; rana non poteſt volare; ergo nec ciconia. Non multo melior eſt hæc ejuſdem argumentatio. Quia expedit civitati, ut ipſa perſonet doctrinis, quæ cum uſu & fine civitatum congruunt, id eſt, ut bona ethica & politica publice doceantur: Ergo expedit civitatem perſonare religione Muhamedana, & gentili Chinenſium. Sane ego uti aſſerui, doctrinam, quæ ſua natura civitatem perturbat, eadem eſſe ejiciendam: ita nunquam vice verſa dixi, quecunque doctrina civitatem ſua natura non perturbat, ea omnino eſt recipienda; cum religio eſſe poſſit ſaluti animarum exitiabilis, cui tamen nulla prava dogmata politica ſunt admixta. Multo minus, qui dicit falſam politicam in civitate non eſſe docendam, is negat, veram religionem ibidem docendam. Sicuti qui dicit, Præſulem Carlæanum non debere inſulſis & maledicis libellis nauſeam ſeculi laceſſere; is non negat, eundem cerevisiæ coctoribus concionari debere. Similis farinæ eſt hæc GESENII argumentatio: Quia jam nemo per religionem naturalem ſalvatur: Ergo auctoritas religionis Chriſtianæ non dependet a Deo. Per ejuſmodi igitur conſequentias cum viam ſibi quærat GESENIUS atrociſſima quæque convitia in me ſpargendi, penes lectores eſt diſcernere, utrum homo iſte cœco quodam mentis ſtupore, an infinita malitia laboret. Me ſane ſive bona fide GESENIUS deliret, ſive furorem ſimulet, ejus maledicta non tangunt;

cum

cum quo animi morbo alii infestentur, præstare meum non sit.

§. III. Restat denique, ut verbo tangamus eam controversiam; num in Republica Christiana detur alia doctrinarum ex lumine rationis promanantium censura, eminentior & sanctior illa: quæ summis imperantibus civilibus, quos & ipsos Christianos præsupponimus, competit? Quam quidem quæstionem ego contradictionem implicare censeo, & quod diversa assertio gravia incommoda in republica producere apta sit. Affirmativa tamen videtur placere Josuæ Schwarzio, sociisque, quam & concionabundus adstruit Fridericus Gesenius. Quorum ille quidem colorem inde petit excusandæ temeritati, aut potius sceleri suo, quod modo tam importuno & præpostero censuram ferre instituit in librum a Regia Majestate per eos, quibus id muneris competit, revisum & adprobatum. Quod ausum suum tanta pervicacia persecutus est, ut quanquam repetitis vicibus ipsi gravi sub comminatione injunctum esset silentium, & ut nullo modo me lacesseret, ipse *Index Novitatum*, dignus tam illustri ingenio foetus, publice per carnificem in foro oppidi Lundensis crematus esset; tamen præter calumnias, quibus perpetuo imperitorum aures animosque opplere laboravit, & cathedra sacra ad evomendum suum in me virus abuti, publicis Disputationibus me lacessere non est veritus. Gesenius autem id factum insigniter commendat, velut hic *Atlas*, qui dudum ferendo cœlo defessus est, jam tantorum virorum humeris innixus placide adquiescat. Enimvero id quidem certum est, post tam fœdum specimen censuram librorum in hoc regno Schwarzio haud quidquam deferendam. Quod si autem in publicum prodeat, qui rationibus istam prætensionem stabilire aggrediatur, non deerunt, qui jura summorum imperantium sunt vindicaturi. *Ite domum saturæ, venit Hesperus, ite capellæ.*

SAMUE-

SAMUELIS PUFENDORFII
SPICILEGIUM
CONTROVERSIARUM,
CIRCA JUS NATURÆ IPSI MOTARUM.

QUANQUAM spes fuerat, post editum *Controversiarum Specimen* tandem aliquando liberum mihi fore molestissima scriptione supersedere, cujus necessitatem initio mihi malevolorum improbitas, & inde vitilitigatorum quorundam pro asserendis suis næniis importunitas imposuerat: haud tamen adparet, qua ratione hoc saltem scripti commode defugere queam, per quod ultimus adversæ partis conatus est destruendus. Video enim post concisos calumniarum exercitus, unum aut alterum cavillationum manipulum adhuc frontem obvertere, tum præcipue Serenissimam ac Potentissimam Reginam Metaphysicam, velut fidum barbariei tutelare Numen auxilio vocatam, par distinctionum pulvere haudquidquam decoro sordidarum submisisse, quæ ferocula toto late campo volitant, veluti folæ telis suis in acicularum subtilitatem attenuatis bellum confecturæ. Quas quidem facile opaca nube tectas magnum per inane circumvolitantes ferre poteram; ni subsidentem in insidiis animadverterem sicariorum manipulum, infamibus telis instructum. Id enim jam egregium, ac si diis placet, Theologicum facinus habetur, viros orthodoxos, probatæque vitæ deterrimarum hæresium, ipsiusque adeo atheismi convitio adspergere, occasione quæstionum Philosophicarum, quas salva S. Scripturæ auctoritate ex solo rationis lumine ventilare se profitentur, & quidem antequam ad liquidum fuerit deductum, quid proprie in controversia sit. Id quod plane per silentium digeri non potest. Equidem si solum eruditionis aut ingenii certamen ageretur, facile probarem

corum

eorum sententiam, qui non cuilibet contradicendi & cavillandi prurigine laboranti officium scabendi præstandum censent, præsertim cum tempus nostrum publico ac longe nobiliori labori debeatur. Enimvero cum malevoli non id solum egerint, ut fructu & adplausu industriæ meæ privarer, quod conscientia rectæ voluntatis subnixo vile damnum erat: sed & me velut auctorem ac propagatorem impiorum & noxiorum dogmatum, adhibito omni calumniarum arte, differrent: nimirum inter sanctissima officia est, maleferiatorum hominum conatus evertere. Nam eruditione aut ingenio ut pollere credamur, an minus, parum interest. Sed ne pestilentes opiniones fovere, aut in publicum spargere videamur, usque adeo interest, & magnum crimen sit ejusmodi criminationem abs se non depulisse; & ejusmodi calumniis fidem adstruat, qui non refellit. Demus igitur & hasce horas tuendæ nostræ existimationi, nec vivi ac videntes istam livoris importunitatem feramus. Veniam tamen facile dabunt, qui labores nostros norunt, quod carptim tantum & breviter, quæ ab uno aut altero adhuc objiciuntur, refellam. Nam nugis destruendis ulterius, quam necessum est, insudare, idipsum quoque nugari est.

CAPUT I.

QUO RESPONDETUR AD EA, QUÆ A DN. ZENTGRAVIO OBJICIUNTUR.

§. I.

PRIMO autem loco excutiemus ea, quæ Dn. Io. JOACHIMUS ZENTGRAVIUS, Professor Argentoratensis movet in *Disquisitione de Origine, Veritate & immutabili rectitudine Juris Naturalis secundum disciplinam Christianorum, ad Gentilium tamen captum instituta.* Quæ ipsa inscriptio, insidiosi quid redolens, citra animadversionem præteriri non debet. Cum enim mihi propositum fuerit, jus naturale adaptare ad captum omnium homi-

hominum, abstrahendo quam peculiarem religionem foveant; (nam agnitionem & cultum Numinis in universum id Jus præsupponit, & cum eo stat, caditque) consequens erat, sequestrari quasdam sententias nonnullorum e Christianis Doctorum quatenus extra communem rationem, & consensum generis humani cadunt, ut adeo omnis disceptatio quæstionum circa jus naturale ab auctoritate certorum hominum, ad sanam rationem unice revocetur. Ast ZENTGRAVIUS ut Scholasticorum, & qui sputa horum lingunt, sententias sanctitatis quadam specie adornaret, titulum hunc commentus est, velut abs se tradita ex disciplina Christianorum promanarent; quæ cum etiam circa hæcce ad captum Gentilium quadrent, dubitandum non sit, quin eadem reliquis omnibus præferri debeant. Enimvero ego quidem circa Jus naturale ad disciplinam Christianorum adaptandum operam frustra sumi arbitror, quanquam id a quibusdam propositum meminerim, & JOANNIS SELDENI institutum ZENTGRAVIO præ oculis fuisse videatur, qui ad disciplinam Hebræorum id jus traditum fuit. Nam quod Jus naturæ & gentium Hebraicum ab universali illo, & ad captum omnium gentium formato in non paucis differt, ratio præcipua videtur, quod Hebræi circa fruitionem juris communis discrimen facerent inter eos, qui Judæi; aut horum religioni forent addicti, & ex aliis gentibus oriundos, aliaque sacra professos. Ad hunc quippe fontem pleraque referri videntur posse, quæ ista Hebræorum disciplina peculiaria habet. Ast Christiana religio id discrimen ignorat, per quam etiam prærogativa illa nationis Judaicæ præ Gentilibus est sublata, ac nulli nationi præ altera, præcipui quid tam circa gratiam Christo partam, quam fruitionem juris communis tributum. Neque sane in libris Novi Fœderis præcepta Juris Naturalis alterata, laxata aut restricta deprehenduntur. Eoque si quis ex istis libris præcepta & officia juris naturalis colligere velit, quatenus eadem etiam ad captum rationis, & universi generis humani sunt, nihil inveniet, quod peculiarem disciplinam desideret. Equidem jubemur præcepto Apostoli beneficentiam exercere adversus omnes, sed maxime adversus consortes fidei. Hoc ipso tamen nihil detrahitur officio, quod omnibus hominibus, ut talibus, citra re-

ſpectum peculiarium ſacrorum exhibendum lege naturali eſt; cui non repugnat, ex certa ac peculiari ſocietate ac conjunctione certum officii gradum conſtitui, univerſali officio ceteris paribus prævaliturum. Quæ autem in religione Chriſtiana traduntur de cauſis ad obſequium legi naturali præſtandum impellentibus, & de hujus effectu circa ſalutem æternam animæ: ad Theologiam pertinent, eoque ipſo, ut & omnia, quæ captum communis rationis tranſcendunt, ab univerſalis juris diſciplina excluduntur. Præterea ſi quis ſub obtentu diſciplinæ Chriſtianorum aliquod dogma venditare velit, ei ex Divinis Scripturis id fuerit adſtruendum, aut ſaltem oſtendendum, omnes Chriſtianos, aut majorem & ſaniorem horum partem conſtanter & continuo ita ſenſiſſe & praxi expreſſiſſe. Aſt ſane ZENTGRAVII ſcripto SUAREZ, VASQUEZ, BONACINA, ESCOBAR, PHILIPPUS A TRINITATE, PETRUS A S. JOSEPHO, DURANDUS A S. PORCIANO, & id genus Sophiſtæ utramque paginam faciunt. Quorum nugis immori ſi dulce ſibi judicat ZENTGRAVIUS, caveat tamen dignationem Chriſtiani nominis tanta contumelia adſpergere, ut iſtorum quiſquilias venerabili vocabulo diſciplinæ Chiſtianorum venditare velit.

§. II. PRÆCIPUA controverſia eſt *de Origine moralitatis*, ipſiuſque legis naturalis, abs qua nos voluntatem Dei haudquidquam excludendam, ſed illam ad hanc conſequenter ſe habere contendimus. Ubi id initio probe obſervandum quid circa hanc quæſtionem Dn. ZENTGRAVIUS nobis concedat; quid deinceps & quibus de cauſis, quove rationum adparatu oppugnet. Ac inprimis conſideratione digna ſunt hæc illius verba: *Cauſa, quare divinam voluntatem moralitatis principium eſſe contendunt*, (ego & alii) *eſt, quia ſemper conſiderant hominem in ordine ad exſiſtentiam, quatenus dependens & quid ex conſtitutione Creatoris ſit; cum nos eundem abſolute ratione eſſentiæ ſuæ præciſo iſto reſpectu in hac inveſtigatione conſiderandum eſſe, & conſiderari poſſe, prout prima Philoſophia docet, exiſtimemus.* Agnoſcit igitur Noſter, nihil a me falſi circa hanc quæſtionem aſſeri; ſed ea tradi, quæ rerum naturæ, prout a Creatore actu ipſo conſtituta exſiſtit, congruunt. Cujus autem tradita cum exſiſtentia rerum congruunt, non ſolum vera ſunt, ſed & evidenti, ſolido atque immutabili

tabili fundamento innituntur. Neque vero alia ratione hominem confiderat Theologia, quam prout actu in rerum natura a Creatore conftitutus eft, quem etiam quoad exfiftentiam fuam ad falutem æternam perducere laborat, de effentia quatenus ab exfiftentia præfcindit parum folicita. Et tamen nunquam auditum fuit, Theologis eo nomine dicam ejufmodi fuiffe fcriptam, qualem mihi ab initio Afinius Tenebrio, & alii ejus exemplo impactum ivere. Sic & illud fatetur ZETNGRAVIUS, aliique, legem naturalem referre fuam originem ad divinam voluntatem, quatenus lex eft, & vim obligandi habet; cum lex juffum fit, jubere autem aperte voluntatis actum notet. Unde contendit quidem; *data hypothefi, non effe Deum, ea quæ congrua funt rationali & fociali hominis natura, talia fore, quia effentiæ rerum fint immutabiles*. Agnofcit tamen, *eædem leges non fore, quod lex fit juffum Superioris*. Et alibi: *Quæ lex naturalis jubet, non libero demum Dei arbitrio bona facta fuerunt*, (agnofce detorfionem noftræ dictionis ac fententiæ;) *fed antecedenter ad legis hujus latoris voluntatem fe habent; non tamen hoc ipfo lege tenebitur homo ad ea facienda, aut turpia per fe vitanda: Quia aliud eft decere, aliud eft lege præcipi*. Quanto commentorum inanium adparatu opus eft, ut Afinii calumniæ qualifcunque color circumponatur.

§. III. CUM igitur nobis concedatur, quod moralitas quoad exfiftentiam hominis, & lex naturæ ut talis confiderata, ad voluntatem Divinam confequenter fe habeant, cur nobis heic fubfiftere non licet? Nimirum, quia id vetat *Philofophia prima*, illa divinæ humanæque fapientiæ arbitra, quæ myftas fuos magnum inane ingredi, hominemque confiderare jubet ratione effentiæ, præcifo exiftentiæ refpectu. Quo confiderandi modo moralitas, ut & lex naturalis, prout fpectatur non ut præceptum, fed ut *veritas* antecedenter fe ad voluntatem divinam habebit. Habet autem par hoc diftinctionum ex intimis nugarum receffibus depromptum, id efficaciæ, ut non folum voluntatem Dei in ordinem redigere, & velut erroris aut pravitatis fufpectam poft formas rerum collocare queat; fed & dogmata fua naturæ rerum adaptantes impune & citra ullam impudentiæ, improbitatis aut furoris notam Pelagianifmi aut

 Atheif-

Atheiſmi convicio adſpergere. Ubi primo noſſe velim, quid neceſſitatis ſubſit, ut non ſufficiat nobis, hominem & quamvis rem aliam quoad exſiſtentiam conſideraſſe, cum Deus, primum & perfectiſſimum ens, non poſſit & debeat conſiderari, quoad eſſentiam, præciſa exſiſtentia. Et ſane etiam abſque conſideratione iſta eſſentiæ citra exſiſtentiam licebit diſtinguere ea, quæ alicui rei in univerſum & perpetuo inſunt, ab iis, quæ certis duntaxat individuis, aut non perpetuo ineſſe deprehenduntur, utut ſemper res velut exſiſtens oculis obverſetur. Quem enim alium uſum ea præciſio aut abſtractio habeat, perſpicere non poſſum. Deinde cum eſſentiæ illæ ab exſiſtentia præciſæ nihil ſint aliud, quam conceptus rerum inadæquati, ſubſtantiam ſuam ex cerebellis Sophiſtarum ſortiti; quare, cum moralitas homine quoad exſiſtentiam adeoque conceptum adæquatum conſiderato conſequenter ad voluntatem divinam ſe habere concedatur, illa antecedenter ſeſe ad eandem habere fingitur, ſi homo inadæquate & præciſa exſiſtentia conſideretur? Aut quomodo diverſus concipiendi modus tantam diverſitatem circa influxum Creatoris producere queat? Igitur abſtrahamus, quantum velimus, præſcindamus, concipiamus, modo fixum id ſedeat, uti omnes res creatæ a divina voluntate exſiſtentiam, ita & eſſentiam; uti materiam, ita & formam; uti quod ſunt, ita & quod tales ſunt habere. Cum enim Deus ſit bonitas infinita, non potuit ab alia ratione boni impelli ad optimum quodque faciendum. Et cum Deus ſit ens infinitum, æternum, incomprehenſibile, omnis boni auctor, & a quo omnia dependentiam habent, in ejus conceptu errant, qui aliquid putant eſſe poſſe independenter ab ejus voluntate.

§. IV. Eodem modo inanis eſt diſtinctio illa legis naturalis, ut eſt *præceptum*, & ut eſt *veritas*, velunt illo reſpectu iſta abs voluntate divina dependeat, non autem hocce. Veritas quippe eſt aliquid ordine poſterius exſiſtentia. Prius enim concipitur aliquid exſiſtere; aut poſſe exſiſtere: poſterius veritas, quæ ex congruentia intellectus cum iſta re, prout exſiſtit & revera ſe habet, reſultat. Unde nulla plane re exſiſtente nulla quoque circa res exſiſtit veritas; re intra potentiam hærente, veritas quoque parem indolem gerit,

Præ-

Præterea si a voluntate Dei provenit lex naturalis, ut est lex seu præceptum, verbi gratia, si ita exprimitur, adulterium est omittendum; etiam proveniet eadem a voluntate divina, si concipiatur, ut veritas; verbi gratia, adulterium est turpe, adulterium adversatur naturæ hominis sociali. Hæ quippe propositiones in effectu æquipollent; cum etiam posterior, quæ affectionem aut effectum actionis vetitæ exprimit, præceptum simul insinuet: & prior dum præcipit, præcepti quoque rationem complectatur. Add. RICHARDUS CUMBERLAND de Legibus naturæ, c. 4. §. 1.

§. V. QUANQUAM autem hæc sufficere poterant ad ostendendum, voluntatem divinam a designandis rerum essentiis & veritatibus excludendam non esse: placet tamen strictim percurrere, quæ dicto tractatu Dn. ZENTGRAVIUS molitur, qui omnes thesauros illius sapientiæ, quæ tam parum voluntati divinæ defert, exhausisse videtur. In *Proœmio* igitur pronunciat, *duo in honestate actionum spectari*, *LEGALE & MORALE*, *illud* legem Dei æternam consequitur: *hoc vero*, *quare scilicet alii actus præcisa voluntate divina*, *vel antecedenter ad eandem*, *vel sub hypothesi*, *si non datur Deus*, *uti ob illos*, *quibus sic statum controversiæ formare placuit*, *loqui cogimur*, *in se boni vel mali sint*, *consurgere judicamus ex concursu principiorum illorum*, *quæ ex se dant esse morale*, *& citra mentis operationem illud dare censentur*, *prout vel convenienti vel inconvenienti quadam ratione*, *quæ in se talis*, *objecto accidunt*, *vel inter se connectuntur*. Heic adparet, inepte, & non nisi ad salvandam absurdam thesin discrimen inter *morale* & *legale* in honestate actionum fingi. Mirum quoque, quis virum orthodoxum *coëgerit* laborare circa adstruendam originem honesti, a Dei voluntate non dependentis, ob impiam & absurdam Scholasticorum hypothesin, *si Deus non datur*. An eo jam res rediit, ut *cogamur*, stolide philosophari, quia Sophistis illis ita *placuit*? Quando præstiterat, istam hypothesin plane damnare & proscribere, ac improbam juxta & stolidam curiositatem ducere, anxie inquirere de conditione creaturarum sublato Creatore, de indole effectus sublata causa. Aut cur non potius deformant nobis conditionem generis humani sub illa hypothesi, *si non datur homo?* postquam

illustria ista ingenia non satis habent ea inquisivisse, quæ revera sunt, ni simul circa fingendas aut adstruendas impossibiles hypotheses satagerent. Denique *concursus* ille *principiorum*, *quæ ex se dant esse morale*, si Dei voluntate constitutus dicitur, nostra sententia propugnatur; si aliunde ortus feratur, ostendatur ejus origo; si denique a seipso citra concursum Dei aut alterius causæ extitisse statuatur, jam etiam, si Diis placet, credemus, hunc mundum ex concursu fortuito atomorum in tantam pulchritudinem surrexisse. Abstrahere equidem & præscindere in Philosophia licet, seu ex pluribus natura conjunctis unum considerare, non consideratis reliquis; non tamen, ut præciso antecedente consequens ab hoc naturaliter dependens etiam citra idem subsistere fingas: seu ut negata causa effectum nihilominus sustinere velis. In illis porro verbis, quæ dicto loco, sequuntur; *honestatem atque turpitudinem nonnullis actibus per se citra superioris alicujus libere ita determinantis arbitrium inesse censemus*; fraus, quæ vocabulo *libere* subest, notanda; qua imperitis adolescentibus fucus objicitur, velut quispiam statueret, ex simplici superioris placito absque ullo ad indolem creaturæ rationalis a Deo formatam respectu eam determinationem factam.

§. VI. Aliam inde dicto loco, rationem reddit Zentgravius, quare *aliquid in se bonum & malum, præcisa voluntate divina tale, vel antecedenter ad eandem dari* probatim iverit. Scilicet id *non ideo factum, quasi si moralia divinam voluntatem consequi affirmaret, Deo voluntatem mutante in lege naturali hoc ipso possit contingere aliqua mutatio, quod Vasquius aliique crediderunt; cum leges naturales, quæ utique sunt morales & ipse a voluntate Dei latas sentiat, de aliqua harum mutabilitate minime anxius*. Miram audaciam, Vasquio non assurgere, & constantiæ divinæ tam multum deferre! Nisi fortasse ideo non amplius desultoria quædam levitas in Deo metuitur, quia, jam magno cum supercilio definitum fuit, quid Deum deceat. Quare ergo hypothesin istam Zentgravius propugnat? *Amore veri*, & ut ostenderet, huic universo decus, generique hominum honestatem morum constare posse, si vel maxime Deus non detur. Hoc quippe est verum illud, cujus

jus amor tantopere homines istos urit. Tum *ut solidius ex ultimis oppugnetur Indifferentismus principiis*. Oportet vero horribilem beluam esse illum Indifferentismum, Asinii Tenebrionis fœtum, quod is ex fundamento destrui nequit, ni supponatur, Deum non dari. Ast ego crediderām, quo magis de voluntate Dei legem naturalem sancientis constiterit, eo majorem actionibus moralibus necessitatem adferri, eoque magis indifferentiam tolli. Quanquam alias non opus erat, per tam absurdas hypotheses Indifferentismum oppugnare, de quo quidem nemini mortalium, cui sanum sinciput, in mentem nunc venisset, ni monstrum id ex concubitu Nicolai Beckmanni & Josuæ Schwarzii genitum, inde a præsule Garlæano aqua lustrali circumlatum malevolis potissimum placuisset ad calumnias eo impudentius in me spargendas. Addit: *Nec finguntur hoc nomine Ideæ extra divinum intellectum exsistentes, quas leges naturales laturus Deus intueri debuit, cum quæ sit alicujus rei idea, ex se sciat Numen eminentissimum & sapientissimum*. Atqui cur isthoc ex se scit Deus, nisi quia divina voluntas cuique rei suam indolem assignavit? Resplendent alias in isto procœmio emblemata quædam, haud exiguam bonæ mentis eclipsin arguentia, *Nonnulli*, inquit, *de juris naturalis origine & rectitudine periculose errant, & seposita lege divina actuum humanorum indifferentiam sine fronte asserunt; taciteque omnis impietatis semina spargunt*. Nimirum quia jam omnis pietatis fundamenta in eo vertuntur, ut juris naturalis rectitudo juxta tam sanctam hypothesin deducatur, si Deus non datur; aut quia summa jam impietas est, voluntati Creatoris O. M. origines formarum vindicare. De cetero nemo ZENTGRAVIUM fronte carere arguet, quam adparet, dum ista eructaret, in chalybem usque adeo induruisse, ut vel adversus Beckmanniana aut Schwartziana cornua arietare posset.

§. VII. IN ipso Tractatu ZENTGRAVIUS primo oppugnatum it sententiam nostram, quæ extat L. I. c. 2. §. 6. *de Jure Naturæ & Gentium, in beneplacito divino fuisse, qualem naturam homini vellet adsignare*; seu hominem eam quam habet naturam ex voluntate Creatoris sortitam. Cui disceptationi præmittit (p. 35.) *Deum pro arbitrio nos formare potuisse secundum sapientiæ suæ*

ideam perfectissimam, rerum creandarum naturæ & veritati examussim respondentem; cui ob summam essentiæ suæ perfectionem immutabili quadam & naturali necessitate Deus, libere licet si exercitium actus spectes, convenienter agit, qui alias a seipso diversus esset, & sibi contrarius futurus, si cum idea & sapientia divina non externa conveniret actio. Est nimirum divini intellectus idea de re aliqua conceptus in Deo formalis & immutabilis, ad cujus similitudinem creaturæ producuntur, cuique ita accurate respondent, ut eo modo perficiantur, quo fuerunt divinæ mentis conceptui repræsentatæ, juxta tamen liberæ voluntatis determinationem. Quemadmodum verò divina sapientia perfectissime omnia intelligens divino intellectu ex naturali perfectione, non per liberum voluntatis actum competit: ita quoque ante eundem divinæ menti rerum creatarum rationes exemplaris convenire, hasque proinde æque immutabiles esse, uti immutabilis est sapientia divina, censeri debet. Ex quo consequitur, Deum hominem creaturum, etsi libere quoque eidem hanc, & non majorem perfectionem tribuat, si tamen hominem & non brutum creare velit, non aliam quam rationalem eidem posse concedere essentiam. En Sapientiæ Seraphicæ abyssum! Ubi observandum, Dn. ZENTGRAVIUM heic primo intuitu nobiscum sentire videri; dum asserit; Deum *pro arbitrio* nos formare potuisse, & *juxta liberæ voluntatis determinationem*. Sic & conclusio plane mea est: *Deum hominem creaturum, etsi liber eidem hanc, & non majorem perfectionem tribuat, si tamen hominem, & non brutum creare velit; non aliam quam rationalem eidem posse concedere essentiam*. Nam & nos ipsi dudum asseruimus, Deum dum decrevit hominem creare, non potuisse non creare animal rationale. Addimus rationem planissimam; quia alias sibi ipse contradixisset. Amphora cœpit institui, currente rota cur urceus exit? Id quoque in confesso utrinque est; creationem hominis quoad exercitium actus a libera Dei voluntate provenisse. Et quia id jam agitur, ut divina essentia ad modulum nostræ rationis exigatur, ponamus & id tantisper Deum dum hominem creat, contemplatum fuisse aliquam rationem exemplarem, aut ideam: sicuti homines ad archetypum aliquem opera sua formare soleant. Quanquam in homine

mine id ipsum ex imperfectione intellectus humani provenit; ad quem dum nimis presse divina mens exigitur, Ideæ Platonicæ primum resultasse videntur. Sicuti & Aristoteles, dum animo concipere nequit, abs Numine omnia ex nihilo fuisse facta, mundi & materiæ æternitatem nobis commentus est. In eo tamen ratiocinio nulla est consequentia: *Uti sapientia divino intellectui ex naturali perfectione, & non per liberum voluntatis actum competit; ita quoque ante voluntatis actum divinæ menti rerum creatarum rationes seu ideas convenire*. Non inquam sequitur; Dei intellectus non dependet ab ejus voluntate, ergo ab exemplaribus rerum rationibus voluntas Dei excluditur, aut illæ plane absque eadem proveniunt. Nam ideæ istæ, rerum creandarum formas exprimentes, non utique velut ultro intellectui divino sese potuerunt offerre; non magis quam aliqua res seipsam creare potuit. Eoque ideæ istæ revera præsupponunt decretum voluntatis divinæ de talibus rebus libere creandis. Equidem rerum jam exsistentium ideæ intellectui creato sese velut ultro insinuant. Ast unde primæ omnium rerum causæ idea rei nondum exsistentis offerri queat, nisi præsupposita voluntate talem rem producendi, sane intelligi nequit. Unde & in eo, quod sequitur ratiocinio, antecedens falsum est: *Cum homo pro animali rationali habeatur a divina sapientia antecedenter voluntatem divinam respiciente, non vero demum per liberam voluntatem ejusdem tale sit; Deum quoque hominem conditurum non aliud quam rationale animal creare potuisse relinquitur, quia non nisi sapientissime, id est, essentiali, & per consequens immutabili rerum perfectioni convenienter agere potest*. Præterquam quod sapientia Dei in ordine ad sua opera, seu quando aliquid sapienter a Deo factum dicitur, absque voluntate intelligi nequit. Sapienter enim non agit, nisi qui voluntario agit. Sicuti & insipida est explicatio illa *sapientissime, id est, essentiali & per consequens immutabili rerum perfectioni convenienter*. Sapientia quippe divina ex præstantia operum abs se productorum æstimatur; non quod illa ad essentiales rerum perfectiones sese attemperet, quæ utique ab ista promanant.

§. VIII. IDEM quoque præmittit (p. 37.) de *essentiis rerum*, quas *æternas & immutabiles* dicit, *non*

eo

eo sensu, quasi, verbi gratia, hominis essentia sit semper & irrevocabiliter; idque ab æterno & omnino independenter a Deo: sed ob perpetuam & immutabilem connexionem requisitorum ad certæ alicujus essentiæ, verbi gratia, hominis constitutionem necessariorum. Ast unde ea connexio, nisi a divina voluntate? ni forte essentias illas a seipsis ortas comminisci velis: *Immutabiles itaque sunt rerum naturæ, seu considerentur secundum se & absolute, seu in quantum divinum respiciunt intellectum, in quo repræsentantur.* Hujus asserti vera ratio est; quia talis quæque res est, qualem Creator voluit, qui & assignatam semel rebus indolem constanter servat, quoad hanc rerum naturam non tollit: & quia non potest non intellectui divino repræsentari, quod a Deo decretum aut factum. Dicit porro Noster (p. 39.) *ex hoc non sequi, plura præter Deum esse immutabilia. Nam aliud est necessarium independens, quod a se simpliciter est necessarium tam quoad essentiam, quam attributa propria: qua ratione solus Deus absoluta & immutabili necessitate, est id, quod est: aliud dependens, quod licet non a se, in se tamen in certo genere, ratione scilicet, veritatis suæ est immutabile.* Ast cum dependentia isthæc non se habeat per modum necessariæ emanationis, sane voluntatem divinam eadem non poterit non involvere. Nec vera esset hæc propositio, homo est animal rationale, si Deus nunquam hominem creare decrevisset. Ex superioribus quoque satis patet, quid ad sequentia sit reponendum (p. 40.) *Immutabiles quoque sunt naturæ rerum; si considerentur, prout divinus intellectus eas cognoscit, & prout in mente divina per ideas repræsentantur. Ob summam enim & infinitam intellectus sui perfectionem Deus creaturas non aliter agnoscere potest, quam quales ut sint, natura ipsarum debita exigit. Nec ipsius menti aliter objici possunt, quam quales in se sunt, & esse debent: nec eas Deus aliter ut sunt vel fiant concipere, & aliter concipiendo immutare potest, ob infinitam scientiæ suæ eminentiam, qua ipsius judicium rei, prout est, & esse debet exactissime respondet:* Ast unde est illud *debet*? Num naturæ nondum conditæ, & antequam de iis producendis a Deo decerneretur, potuerunt sibi ipsis jus aliquod, & velut competentiam tribuere; ut tales utique abs Deo crean-

creandæ decernerentur? Pariter frivola sunt, quæ sequuntur: *Divino intellectui objecta res non aliter adprehenduntur, aut dijudicantur, quam quales sunt & adparent*. Numquid ergo illæ res divino intellectui ultro sese objiciunt, sicut rerum natura jam condita sensibus humanis se sistit? *Unde sequitur, non posse Deum, id rei & ipsius naturæ conveniens judicare, quod ipsi repugnat, vel illud ei tribuere, quod eandem destruit, aut in aliam speciem immutat*. Ast caussa est, non quod essentiæ rerum absque voluntate Dei proveniant; sed quia Deus non potest non opera sua cognoscere, sive producta jam, sive adhuc producenda, & quia circa eas cognoscendas aberrare non potest. Addit ex AUGUSTINO: *Ideas, res creatas divinæ menti repræsentantes esse formas quasdam principales, vel rationes rerum stabiles atque immutabiles, quæ ipsæ formatæ non sunt, ac per hoc æternæ, & semper eodem modo se habentes quæ in divina intelligentia continentur. Et cum ipsæ neque oriantur neque intereant, secundum eas tamen formari dicitur omne, quod oritur & interire potest*. Ast, quod pace Augustini dixerim, splendidæ sunt istæ Platonicorum nugæ, quæ si accuratius attendas, non uno modo contradictionem involvunt.

§. IX. His præmissis rejicit nostram sententiam, velut ex eo, quod Deus hominem liberrime condidit, non sequatur; in beneplacito Dei fuisse, qualem homini naturam velit assignare, ita ut hanc, qua jam gaudet, naturæ conditionem Creator homini libere attribuerit. Ea verba jam adversus VELTHEMII clamores asseruimus in Specimine Controvers. c. V. §. 17. 31. 33. Et sane cum Deus, quem nulla utique necessitas ad creandum hominem cogebat, constituisset nobilius brutis animal condere, non potuit quidem non istud fini, quem circa id sibi proposuerat, conforme creare; quia alias sibi ipse repugnasset. Neque ulla tamen heic adparet necessitas, quæ non a divinæ voluntatis suppositione proveniat, aut quæ eandem excludat. Id autem plane absurdum est, quod ZENTGRAVIUS *de individuo aliquo hoc concedit; Deum Te, ut libere condidit, ita si voluisset, brutum condere potuisse*. Atqui cum & Adamus fuerit individuum, & quicquid hominum unquam extitit, aut extiturum est, individua sint, sane si Deus omnia

omnia illa individua bruta condere potuit, etiam hominem brutum condere potuit. Et quod in omnia individua cadit, quo jure speciei idem denegabitur? Quæ sequuntur libenter concedimus: *Quando Deus te hominem condere statuerit, aliam quam humanam, id est, rationalem naturam tibi attribuere non potuisse, ut proinde quanquam libere & ex divino beneplacito sis homo cum tamen homo sis, ex immutabili quadam necessitate naturam humanam sortitus sis*. Modo necessitas hæc ex suppositione decreti divini utique voluntarii promanasse intelligatur. Eodem loco negat, per sententiam nostræ adversam *adjungi Deo principium aliquod extrinsecum, quod ipse in assignandis rerum formis sequi necessum habuerit. Negamus quippe*, inquit, *Deum extra se quidquam positum intueri, ut secundum id constitueret, quod constituebat. Qui enim agit secundum sapientiam suam omni perfectionis gradu perfectissimam rerumque naturas in se immutabiles*, (unde sunt illæ naturæ, aut unde immutabilitatem suam habent?) *immutabiliter quoque ob exactissimam inter divinam ideam & rerum externarum convenientiam, non agit secundum principium externum. Divino enim intellectui creaturæ non repræsentantur per species ab illis desumptas, sed est aliquid intimius Deo, quod res creatas ei adhibet, ipsa nimirum divina essentia, in qua omnes rerum naturæ, sicut in se sunt immutabiles, ita quoque ob summam divinæ mentis perfectionem immutabiliter inhærent*. Quid est sine mente sonum dare, si hoc non est? Denique cum nos dicto loco ex divino beneplacito originem quoque moralitatis assertum iverimus, ZENTGRAVIUS itidem contradicit (p. 44.) *Sicuti immutabili quadam ratione*, inquit, *homo est animal rationale, & ab immutabili quoque divina sapientia pro tali animante immutabiliter habetur ante divinæ voluntatis actum: ita quoque ante eandem, & sic quoque ante legem certos actus homini & naturæ ejus rationali convenire, & non convenire*. Falsum antecedens, falsum consequens.

§. X. ALIO inde ratiocinio voluntatem Dei ab origine moralitatis exclusum it ZENTGRAVIUS (p. 88.) *Prudentia* inquit, *Dei legislatoria non debet a nobis concipi citra dictamina divinæ rationis practicæ in agendis, quibus secundum Suarez* (par Apostolis nomen) *judi-*

judicat, quid deceat suam bonitatem, sapientiam, justitiam. Atqui hæ velut *essentiales Dei perfectiones antecedenter se habent ad voluntatem & beneplacitum Dei. Igitur moralitas actionum sese antecedenter habet ad voluntatem Dei*. Ast ego nego hæc consequi: Sapientia, sanctitas & justitia Dei, juxta quas creaturarum motus diriguntur, non se habent consequenter ad voluntatem Dei; ergo nec moralitas actionum humanarum. Etsi enim sapientia & justitia Dei non sint ab ejus voluntate: ut tamen exsisterent creaturæ, quarum motus ad sapientiam & justitiam Dei exigi possent; voluntatis divinæ actus utique præsupponitur. Sane erat Deus justus, sanctus, sapiens, etiam antequam ullæ creaturæ exsisterent, quæ ad earum perfectionum dictamen motus suos dirigere possent; eoque ut istæ perfectiones divinæ actu regulæ agendorum essent, necessarium non erat, nisi posita voluntate producendi creaturas mentis capaces. Adeoque ut sapientia & justitia Dei innotescat, actuque se exserat, & ut extent, qui eandem imitari queant, id utique a voluntate Dei est. Idem post ait: (p. 97.) *Sapientiam Dei legislatoriam habuisse simul rationem divinorum attributorum, & simul naturæ humanæ*. Atqui a designatione velut naturæ humanæ voluntatem divinam excludere, quomodo possumus? De quo & idem tradit: (p. 100.) *Neque prudentiam Dei legislatoriam, neque dictamina rationis divinæ practica habere rationem legis, quia non proponunt præceptum aliquod, sed tantum ostendunt indicando, quid rei natura habeat, & si considerentur in ordine ad ipsam divinam voluntatem, dictitant, quid Deum ex ratione suæ bonitatis, justitiæ, sapientiæ velle deceat. Ast quando Deus secundum ista dictamina decernit, (quod est voluntatis actus) quo pacto creaturæ rationales suum servare ordinem debeant, tum istud decretum voluntatis divinæ vim legis adquirit, & vocatur Dei lex æterna*. Enimvero per hanc distinctionem voluntas Dei a prima origine legis naturalis, etiam ut est veritas, nequidquam excluditur. Nam ne quid moveam, quod hoc modo nimis proterve Deus ad humanæ rationis modulum exigitur, jam supra ostensum, nil interesse, utrum ea dictamina concipiantur per modum præcepti, *fac*: an ut congruentiam actionis cum subjecto exprimant; *hoc hominis natura*

turæ competit. Neque illa dictamina intelligi possunt, nisi præsupposito subjecto, creato aut creando, cui actus convenire aut non convenire dicatur; abs quo utique voluntas Dei excludi nequit.

§. XI. Post ubi *de naturali discrimine honestorum & turpium* commentatur, repetit fere, quæ hactenus discussa sunt: (p. 234.) *Honesta & turpia stricte talia esse talia in se & antecedenter ad divinum beneplacitum, ejusque impositionem, quam legis quidem, non item bonitatis & malitiæ naturalis in se & idealiter, ratione item veritatis suæ, non prout exsistit in nobis, considerata, causam esse* dicit. Id quod sic probatum it. *Antecedenter quidem ad ipsum Deum, divinamque essentiam in ordine causalitatis, vel ratione exsistendi nihil debet concipi*. (Quippe ni? cum ex mente Zentgravii non nefas sit assumere hypothesin, si Deus non datur). *Cum tamen aliquid possit esse objectum intellectus divini, quem ceu principium dirigens, ante voluntatem divinam ceu principium imperans & exequens concipimus, quin idem ceu objectum divini intellectus antecedenter quoque ad divinam voluntatem id quod est, esse, dici & concipi queat, dubium non est*. Enimvero magnum mihi adhuc dubium est, num quæ nos concipere possumus, dum divinam essentiam ad nostræ modulum animæ metimur, revera ita se habeant. Aut num fas sit, intellectum divinum priusquam voluntatem concipere, saltem hactenus, ut illa prioritas effectum aliquem in ordine ad res obtineat. Deinde nego, aliquid esse posse objectum divini intellectus ante divinam voluntatem, si sermo sit, uti nobis est, de ideis rerum, quæ aliquando actu a Creatore condendæ fuerant; uti jam supra ostensum. Sane non obscure contradictionem implicat, alicujus rei ideam, quæ revera a Deo condita est, intellectui divino velut obversantem concipere, nisi decretum (qui voluntatis actus est) de eodem condendo supponatur. Si quis tamen his non adquiescens contendere velit, saltem ideas rerum possibilium, quæ nunquam futuræ sunt, tale decretum voluntatis divinæ non præsupponere, aut circa ideas rerum creandarum ab ejusmodi decreto præscindendum esse; ei post copiosam hellebori potionem non superfunctoria opus erit castigatione, ut importune divinæ naturæ

turæ

turæ adyta rimari metuat. Velim quoque expendi subtilitatem istorum verborum: *Quod est objectum intellectus divini ante divinam voluntatem potest esse id, quod est*. Unde inania sunt, quæ sequuntur: *Sicut homo est per essentiam*, (quæ nimirum seipsam a seipsa divino intellectui sistit independenter a voluntate divina) *agens intellectuale, & sic ex natura sua ratione moraliter agere potest*, (etiam quando nondum de norma actionum fuit cogitatum) *sic quoque esse morale, quod ab agente intellectuali per naturam est inseparabile, eandem antecedere recte dicitur*. Negato antecedente negatur etiam consequens. *Sicuti itaque hæc propositio*, homo est animal rationale, *vera est citra divinæ voluntatis operationem* (utut citra hanc ne idea quidem hominis intelligi queat,) *salva omni Dei perfectione eminentissima: ita quoque salva eadem, blasphemia, adulterium turpia sunt, præcisa voluntate divina, imo præciso omni divino judicio* etiam quando nondum Deus cogitasse intelligitur de condenda creatura, in quam tales actus cadere possent. Id quidem satis pro imperio. *Et quia hæc talia sunt, sapientissimus Dei intellectus ex infinita perfectione omnia sapientissime judicans, congruum, imo necessarium judicavit, eadem lege lata hominibus præcipere, quæ etiam præciso divino intellectu, ei ceu qui per naturam agens morale est, sunt inseparabiliter convenientia*. Ut patet, jam etiam *intellectu* divino præciso natura hominis, quamvis nondum de ea creanda a Deo decretum præsupponitur, Deo necessitatem adferre potuit certos actus lege sanciendi. Mirum ni homines isti rationem norunt mundum absque Deo condendi. Absurdius adhuc est, quod sequitur: (p. 241.) *Semper nulla etiam prohibente lege malum est, Deum conviciis proscindere, si vel maxime fingas, ne Deum quidem dari*. Antehac credideram, non entis nullas esse affectiones. Igitur si ZENTGRAVIUS cum suis Sophistis Deum utique mundo exterminare cupit, simul ejus affectionem, qua creaturis intelligentibus venerabilis est, exturbare ne obliviscatur.

§. XII. DEMUM & peculiarem sibi doctrinam de moralium actionum indole format Cl. ZENTGRAVIUS, qua non uno in loco, quæ nos super eadem tradidimus, evertere conatur. Ac primo quidem displicet, quod ego formalem rationem actionis moralis consistere dixerim

in

in *imputativitate*, (p. 242.) ad quod vocabulum, non citra veniæ præfationem a me positum nescio, quare frontem contrahant homines, qui totam ætatem ad aures usque lacunis barbarorum Sophistarum rostrum immerserunt, *cum ea potius τὸ morale consequi ceu affectio videatur, quam id ceu formale constituere. Nam nisi actui vel objecto ejus valor quidam insit, qui æstimari queat, vel ad laudem vel ad vituperium, imputativitas non habebit locum, cum nihil sit, quod imputari queat; hoc autem exsistente, data insuper proæresi & libertate agentis, actio jure imputabitur. A valore enim actus proxime habet, ut imputari possit; a libertate autem remote mediante valore.* Atqui adparet, imputandi vocabulum a ZENTGRAVIO in diverso sensu, quam a me accipi. Mihi enim per hanc dictionem, *actio huic imputatur*, nil aliud notatur, quam hunc auctorem ejus actionis haberi, aut eandem ad hunc pertinere, ut super ista ratio ab eo exigi, & qui inde proveniunt effectus, in eundem devolvi queant. Cujus actionis dein, prout ad normam refertur, affectiones sunt bonitas & malitia moralis, justitia & injustitia. Valor autem ille, quem velut formalem rationem moralis actionis iste substituit, ad quantitatem actionum designandam pertinet. Addit: *Quibusdam actibus ex solo objecto inesse moralitatem, positis ceteris principiis, nemine cogitante., & præcisa omni voluntate, & ut sese ad superioris cujusdam impositionem, legem & voluntatem antecedenter habeat.* Enimvero ista congruentia aut discongruentia velut naturalis, quæ in multarum actionum objectis ad agentem comparatis, reducet, haud quidquam voluntatem Creatoris excludit. Quin potius cum Creator animal legibus obnoxium formare constituisset., ita naturam hominis temperavit, ut actus certi eidem congruerent, aut non congruerent, prout illos præcipere aut vetare constituerat. In quo ipso discrimen legum naturalium a positivis verti alibi docuimus. Ad illud porro ratiocinium jam in superioribus fuit responsum: quia sanctitas & justitia in Deo sunt perfectiones essentiales, & perfectissima essentia, non ex libera voluntate resultantes: igitur & moralitas in actionibus humanis antecedit voluntatem divinam. Id enim consequi negamus, cum non ex absoluta aliqua necessitate, sed ex voluntate

tate divina fit, quod creaturæ dentur, quæ imaginem quandam sanctitatis & justitiæ divinæ referre possent. Quod autem ZENTGRAVIUS ita confidenter pronunciat. verbi gratia, sanctitatem, bonitatem, justitiam Dei, *quo minus perfectiones morales adpellentur nihil obstare;* id mihi nondum persuadet: cum non adpareat, quomodo ab hoc termino istæ imperfectiones abstrahi queant, quæ ex primæva significatione & communi usu eidem adhærent, qua morales perfectiones illis, quæ natura aut per essentiam insunt, opponuntur. Sane majore auctoritate est opus, ut iste terminus citra scandalum legatur. Tandem & nihili est ratiocinium hocce: *Deus ex naturæ suæ perfectione est amabilis & adorabilis, non ex voluntatis suæ arbitrio: Ergo actus hi*, Deum amare, colere, *morales sunt antecedenter ad voluntatem divinam*. Nam actus illi utique non possunt intelligi, nisi positis creaturis rationalibus. Et posito actu, agens quoque necessario ponendum est. Hoc autem ut esset, a voluntate divina est. Pergit ZENTGRAVIUS: *Ex quo sequitur, effectum legis formalem non esse hunc, ut ei valor ille, qui esse morale constituit, acceptus debeat referri, ac si hic non possit inesse, nisi lege ita constitueretur.* Ast ego quidem istum effectum haudquicquam legi simpliciter tribui, sed voluntati divinæ, naturam rerum & hominum ita formanti, ut huic certi actus utique congruerent, aut non congruerent. Quæ voluntas Dei legem naturalem includit. Nam quia legibus obnoxium animal creare Deus constituerat, ideo naturam huic fini accommodatam finxit. Et eo ipso, dum certa ratione naturam hominis temperat, ad convenientes isti leges hominem adstrinxit. Quibus observatis ruunt etiam sequentia: *Quod actus physicus fiat actus moralis, id non semper ab impositione superioris provenit, sed consurgit τὸ esse morale ex concursu certorum principiorum objecti, finis, circumstantiarum, agentis rationalis, quæ ex rei veritate per se antecedenter ad omnem voluntatem superioris necessaria sunt;* (ast utique & ista principia, & ut concursus eorundem in actionibus humanis certam habitudinem produceret, id per voluntatem Conditoris provenit,) *nec libere ita definita.* Usitata istis hominibus est cavillatio vocabuli *libere*, velut prius natura hominis a Deo formata fuisset,

cum libertate & indifferentia omnium suarum actionum, & postea ex puro beneplacito citra ullum alium respectum lata lege quosdam actus bonos, quosdam malos esse jusserit. Quod quidem asserere ne per somnium in mentem mihi venit.

§. XIII. HINC ad impugnandam indifferentiam motus physici accingitur. Ac primo negat, (pag. 278.) *motum physicum determinatæ & certæ alicujus actionis, verbi gratia, blasphemiæ esse indifferentem*. Atqui omnes fatentur, in quavis actione humana intervenire motum physicum. Fatentur quoque, Deum tanquam primum motorem ad quemvis motum physicum concurrere; qui tamen ad malum ut tale non concurrit. Ita tollitur a ZENTGRAVIO motor, relinquitur motus. Valde tamen errat Noster, quod putat, merum motum physicum hac dictione exprimi, *motus linguæ contra Deum*. Nam in vocabulo *contra* Deum jam latet moralitas; ac contra Deum loqui, & blasphemare synonyma fere sunt. Igitur motus physicus in blasphemia laxioribus verbis est exprimendus. De cetero heic circa rem ipsam dubium esse nequit. Nam verbi gratia in judicio, ubi de blasphemia anquiritur, eadem verba, quæ reus per blasphemiam evomuit, recitat testis, & actuarius plane sine peccato, diversissima tamen abs reo intentione. Unde facile colligi potest, quid in ista actione physicum sit & indifferens, quid morale & parvum. Sed jam, consumta repente modestia Noster eandem cum illis tibiam inflat, qui jure optimo maximo calumniatores audierunt. *De indifferentia inquit*, (pag. 279.) *in ordine morali dupliciter possumus loqui, 1. sicut ipsum valorem & esse morale ad bonum & malum indifferenter se habere dicamus, & verbi gratia blasphemiam, cædem, adulterium, quod jam adpellamus actiones in se indifferentes esse, bonas etiam futuras, si a Deo uti Vasquez & Reterfortis, vel a Magistratu, quod Hobbes opinatur, fuerint præceptæ, ita ut bonum & malum antecedenter ad divinum beneplacitum naturale nullum detur*. Enimvero toto cœlo a commentis Vasquii, Retefortis & Hobbii distat sententia ejus, qui asserit, moralitatem se non habere antecedenter ad voluntatem divinam, quippe per quam sunt creaturæ moralitatis capaces. Et Nihilosecius pronunciat Noster: *Hunc indif-*

differentissimum moralem alunt, fovent, pingunt; & communt omnes illi, qui moralitatem, omnem bonitatem & malitiam in hoc ordine talem, a nuda impositione provenire affirmant, etsi se id agere contraria factis suis protestatione negant. Bona verba quæso, mi ZENTGRAVI. Sane ego non usque adeo eruditum seculum spiritu calumniæ obsessum confido, ut de mea sententia non mihi potius, quam tibi sit crediturum. Præsertim cum heic abs Te non minus infamium artium adhiberi deprehendam, quam quas in ceteris calumniatoribus jam acriter, non tamen supra meritum, castigavi. Nam fraudulenter infarctum est vocabulum *nuda*, cum sat clare a me ostensum sit, longe aliter se habere impositionem circa res, quæ lege naturali, & circa res, quæ positiva lege sancitæ sunt; cum Deus legem naturalem homini daturus, ejusque actionibus moralitatem impositurus naturam hominis simul certo modo formarit: id quod circa leges positivas secus se habet. Idem & circa sequentia observandum: *Dum enim*, inquit, *in actionibus & objectis moralitatem a tali impositione TANTUM, & lege superioris, provenire urget, indifferentia hoc ipso sint, necesse est, in se omnia, si qualia sint in ordine ad τὸ morale, præcisa ista impositione considerentur.* Sed addendum est, istam præcisionem ita fieri debere, ut simul & lex, & quæ pari passu cum lege ambulat, formatio naturæ humanæ ad eum finem peculiari a brutis modo facta abstrahatur, utque adeo nihil remaneat, nisi quod mere sit physicum. Sequentia autem verba mirum stuporem præ se ferunt. *Concubitus, verbi gratia, cum alterius uxore si ideo adulterium adpellatur, quia est contra legem naturalem, hoc quidem sequitur, adulterium tunc non esse actum indifferentem. Quo minus tamen ipse concubitus cum alterius uxore antecedenter ad omnem legem & talem impositionem spectatus, nisi in se etiam, scilicet ut Grotius Thomam secutus, Deum non esse fingas, aut actum talem lege eum non prohibuisse ponas, turpis esse dicatur, indifferens ex data hypothesi sequatur, nihil impedit: quicquid deinde sit de adpellatione talis actus, seu adulterium adpellari debeat, seu non, si lege non est prohibitus. Relinquitur enim ipsum concubitum cum alterius uxore antecedenter ad impositionem & præcisa lege consideratum esse actum in-*

indifferentem quod admitti nequit. Enimvero mihi sermo fuit de actu physico, abs quo omnis moralitas abstracta concipitur; ZENTGRAVIUS autem profert exemplum actus, quam maxime moralis, *concubitus cum alterius uxore*. Hic enim non est actus physicus indifferens, sed moralitatem & legem quam maxime involvens. Concubitus cum fœmina est actus physicus, sed cum uxore alterius moralis & lege vetitus, qui uno vocabulo adulterium vocatur. Uxor enim notat fœminam, quæ uni soli legitime data fide corpus suum addixit. Unde contradictoria & nugatoria est quæstio: An concubitus cum alterius uxore sit malus antecedenter ad omnem legem & voluntatem Dei? Quid autem pronunciandum sit, posita insana illa hypothesi, si Deus non datur, tunc demum patebit, quando ZENTGRAVIUS ad hanc quæstionem liquido responderit: num, posita hypothesi, si Deus non datur, Nicolaus Beckmannus & Josua Schwarzius cum infamia e Suecia fuerint relegandi? Pergit nugari Noster: *Illam difficultatem non tolli distinctione mea inter vocabula, quæ merum motum physicum significant, & quæ actum physicum cum moralitate conjunctum. Cum enim omnis moralitas ex ipsorum mente sit ab impositione, recte, quæritur, qualis ergo sit iste actus*, cohabitare alterius uxori, *præcise impositione illa consideratus, an mere Physicus; an quid moralitatis in se contineat?* (Eodem jure quæri potest, num ZENTGRAVIUS sit animal rationale). *Posterius dici non potest, cum præscindamus principium, quod genuinum & adæquatum τὸ esse moralis dicitur*. Ast si velis principium moralitatis, totamque adeo moralitatem heic præscindere, & nihil præter merum Actum physicum retinere, amovenda quoque est notio *uxoris alienæ*, quæ citra moralitatem intelligi nequit. Add. quæ in Specim. Controversiarum c. 5. §. 20. adversus Velthemium disputavimus. Hinc inepte infert ZENTGRAVIUS: *Prius ergo dicendum erit, quod cohabitatio alterius uxori facta, sese mere physice habeat, in se indifferens sit, nisi lege prohibeatur cum alterius uxore consuescere turpe non sit*. Non minus stolida sunt sequentia: *Ex quo ulterius hoc consequitur, quod de posse absolute loquendo, sique Legislatoris sapientiæ ita visum fuerit, adulterium uti prohiberi, ita & præcipi possit; pos-*

posse enim in vita sociali, & naturæ humanæ convenienter tales dari casus; ut ceu personale, non commune adulterium in se malum non foret; quod nos contendimus, præcipi posset, dubium non est. Apage istas consequentias, ZENTGRAVI, quæ non nisi Gesenio cuipiam condonari possunt, cui sensum communem Garlææ fumi dudum ademerunt. Te enim ita delirare non decet. Ac non possunt non viri cordati valde detestari artificium illud obscœnum, quo aliqui ita impudenter se jactant, ut primo falsam quampiam hypothesin alteri affingant, indeque deductas absurdas consecutiones isti nolenti volenti impingant, non sine horrendarum hæresium exprobatione. Ceterum pleraque hactenus disputata a ZENTGRAVIO repetuntur *Articulo X. de Immutabilitate Legis Naturalis*; quam crambem recoquere putidum fuerit; cum præsertim adversarii circa modos concipiendi, abstractiones, præcisionesque & absurdam hypothesin sese torqueant: mea autem sententia id, quod re ipsa exsistit, fatente ZENTGRAVIO, exprimat.

§. XIV. CIRCA alia diluenda minus operæ est. Ac circa fundamentalem propositionem juris naturalis de socialitate movet, ex eadem officia erga Deum & nos ipsos deduci non posse aut debere. Cui objectioni jam satisfactum in Specim. Controv. cap. 5. §. 25. Tantum id heic observo, ea verba, quæ ex præfatione libelli mei de Officio hominis & civis carpuntur, *religionem naturalem ex socialitate indirecte derivari*, insidiose interpolari, additis de suo verbis, *ceu ex fundamento*: quæ in loco, quem iste respicit, non extant. Circa amorem sui seu philautiam quoque monet, *eam esse priorem obligatione erga alteram, quia ordinata charitas incipit a seipsa; aliis etiam facere non debeamus, quæ nobis facere nolumus*. Ast nondum probatum est, amorem sui in se, & si homo non consideretur, ut servus Dei & societatis humanæ membrum, esse in obligatione. Sic non falsa solum, sed & Reipublicæ perniciosa est sententia: *Neminem teneri alterum magis diligere, quam seipsum*. Nam dantur casus non infrequentes, ut vita & fortunæ nostræ a nobis pro aliis impendi debeant. Falsum quoque est, quod *officia, quæ homo sibi ipse debet, regula sint officiorum, quæ alteri, quicum vivimus, exhibere decet*. Quin contra amor ille nostri, ne in de-

via abeat, neve societatem humanam perturbet, per officia erga alios homines est temperandus.

§. XV. CAVILLATUR inde rationes a me Lib. II. c. 3. §. 20. (pag. 123.) adductas, quod socialitas homini pro imperio injuncta sit; petitas a constructione naturæ humanæ, a religione, & a morsibus conscientiæ. Si quis enim consideraverit naturam humanam ita abs Creatore formatam, ut nisi culta vita sociali salva esse nequeat; & leges, queis socialis vita continetur, cujusvis religionis partem constituere, hominemque violatis illis legibus morsus conscientiæ sentire, certissimum læsi Numinis indicium; sat firmiter puto, quis inde concluserit, socialem vitam abs Creatore homini pro imperio impositam. Quibus argumentis & alii multi tam Gentiles, quam Christiani Scriptores ad idem demonstrandum usi sunt. Quæ in contrarium a ZENTGRAVIO afferuntur, vix aliud arguunt, quam inane studium aliorum labores maligno dente arrodendi. Ait, *persuasio, quod Deus velit, jubeat, ut homo sit sociabilis*, non sufficere ad hoc evincendum, quod vita socialis pro imperio sit homini imposita; *cum persuasio illa si vera & efficax esse debeat, lege quadam, quæ satis* innotuit, nitatur opus sit. Atqui ex tali persuasione, quæ non temere in genus humanum invasit, sed ex ipsa consideratione humanæ naturæ promanavit, recte ad investigandam legem naturalem ascenditur. Et cum ZENTGRAVIUS agnoscat, *ex hac ratione necessitatem tantum legis pro vita sociali ferenda inferri*; nobis sane ulterius ratiocinari licebit: cum Deus naturam hominis ita formarit, ut necessarium ei sit, per legem vitam socialem imperari, Deum utique legem ejusmodi tulisse. Addit, *persuasionem istam primo & per se non in honestate, sed utilitate fundari, quam etiam id quod indifferens est, non intrinsece necessario honestum promovere potest: probatque eadem præcepta socialitatem concernentia, utilia quidem, non autem necessario honesta esse*. Ast potest aliqua utilitas ita comparata esse, ut etiam necessitatem arguat; præsertim cum eidem argumento alia quoque conjungantur. Nec quia Apostolus *pietatem ad omnia utilem* pronunciat, ideo eadem in præcepto non est. Frivolum quoque est, quod circa argumentum a religione & metu Numinis petitum movet. *Hic Numinis*

nis metus, inquit, *nisi aliunde homini obligatio imponatur, non adigit per se eundem, ut vitam socialem pro imperio sibi injunctam agnoscat; cum de quo non constat, quod sit a Deo mihi pro lege præscriptum, illud nec numinis metus præcise, ut pro lege, cui adversari non liceat, habeam, efficit*. Atqui omnes, qui aliquam religionem & metum Numinis agnoscunt, hanc quoque religionis partem fatentur, ut homo adversus hominem socialitatis leges observet. Pergit: *Conscientiæ morsus nihil aliud probant, quam quod divina aliqua lege ista prohibita sint, quæ commissa conscientiam sic afflixerant*. Atqui sic probatur meum ratiocinium: si conscientiæ morsus consequuntur facta vitam socialem perturbantia, igitur vita socialis homini pro imperio est a Deo injuncta. Inania quoque sunt sequentia: Quod peccatis societas humana turbatur, *id ad effectum, non rationem sceleris vel peccati, qua tale est, pertinet. Lege quidem prohiberi illa, quæ socialem vitam tollunt, evincunt morsus conscientiæ: sed id per se & primo esse propter vitam socialem, aut legis vice esse, si quis hoc asserere vellet, vel genuinum & adæquatum harum legum fundamentum, principium & rationem, ex hoc non sequitur*. Ast qui meminerit, quo sensu & quatenus a me legis naturalis fundamentum socialitas asseratur, satis videt, propria cum umbra luctari ZENTGRAVIUM.

§. XVI. QUÆ dicto loco adversus sufficientiam socialitatis disputantur, iis facile supersederi poterat, si scopus mei scripti, & quæ in Specim. Controv. c. 5. §. 25. monui, observata fuissent. *Autochiriam* tradit Noster, *peccatum fore, etsi vel extra omnem societatem, vel solus in mundo ceu species monadica homo viveret*. Hanc ego illicitam probavi, quia homo a Deo in hujus mundi statione locatus est; & quia adeo servus Dei, & membrum societatis humanæ est. Probet jam ZENTGRAVIUS, ullum homini ad se conservandum obligationem esse, si idem nec Dei servus, nec societatis humanæ membrum foret. Sed & nuspiam a me assertum est; *socialitatem sufficientem exprimere finem hominis, ad quem Deus eum destinavit*. Aut, *imaginem Dei homini concreatam propter socialem vitam tantum, vel præcipue concessam fuisse*. Aut, *reliquias imaginis divinæ non primo cultum Numinis, inde vitæ socialis conservatio-*

 nem

nem inculcare. Nec *supercilium* profecto est, naturalem Theologiam, a disciplina juris naturalis, officia hominum inter se complexa, distinguere. Injuste quoque arroditur, quod ego dixeram; religionem, quatenus ad disciplinam juris naturalis pertinet, intra sphæram hujus vitæ terminari; quo nomine etiam ad socialitatem referri potest, quatenus socialitati humanæ efficax vinculum præbet. Sane enim nec de religione, quatenus ad salutem animarum post hanc vitam facit, agere ad disciplinam juris naturalis pertinet; & religioni naturali peculiaris a me disciplina assignata fuit. Cum autem ei, qui societatis humanæ indolem, vincula, legesque unice sibi exponenda sumpsit, non possit divini Numinis consideratio plane sequestrari; quippe cum ab eo legum socialium origo & firmitas promanet, non alio quam hoc respectu religio in hac disciplina considerari potest: quam quatenus ea societatibus humanis firmissimum coagulum præbet; nisi diversas plane disciplinas turpi errore miscere velimus. Ex hoc autem non nisi per calumniam inferri potest; *socialitatem esse religionis & cultus per naturam debiti fundamentum*. Et non decebat Zentgravium, dudum castigatam Asinii Tenebrionis & fraterculi ejusdem Gesenii cantilenam coccyssare: *Non profecto ludendum est cum religione, quasi pro ratione status ea formanda esset, vel ceu medio politico ea uti liceret, ad terrorem simplici populo incutiendum*. An enim, si dicam, Deus est auctor & stator vitæ legisque socialis, nec citra hanc persuasionem civilis societas firmo stare talo potest; id perinde est, ac si dicam; religio etiam salvifica pro ratione status est formanda; aut ficta religione simplici plebeculæ est illudendum? Tales sane consequentias nemo format, quem pudet calumniæ convinci. Unde & inanis est solicitudo ZENTGRAVII: *Religio, quæ ad societatem unice refertur, ex ductu rationis sibi soli relictæ, facile potest in idolatriam degenerare*. Et febricitantium somnia referunt illa, quæ sequuntur: *Ex iis, quæ ad socialitatem adversus alios colendam faciunt, non cognosces, qua ratione Deus etiam per naturam coli debeat. Nam vel ex vitio seculi, vel duro populi genio permittuntur, quæ in se impia sunt, ut libellus repudii; & inter piratas ac latrones societatem esse*, (num etiam ad jus natura-

le

le formatam?) *justitiam & honestatem non esse*.

§. XVII. (p. 169.) Pergit socialitatem carpere noster. *Normam*, inquit, *secundum quam a nobis dijudicari debeat, quid sit juris naturalis, non ego quidem in thesi esse hominis socialitatem*. Ast ego nuspiam socialitatem pro norma juris naturalis, venditavi, sed pro fundamento, & quidem eo sensu, qui explicatus est in Specim. Controv. c. 5. §. 1. & quo dilectio fundamentum legis dici potest. Unde æque bona est hæc consequentia: hoc necessario facit ad finem & conservationem vitæ socialis, igitur est juris naturalis; quam isthæc; hoc est contra dilectionem Dei & proximi, igitur & contra Decalogum. Sicuti & ipse Zentgravius nupero scripto charitatem pro fundamento legis naturalis ex disciplina Christiana substituit, me sane non repugnante, cum ista socialitati amice conspiret. Nisi quod magis Theologiam moralem id sapiat; usum autem fori humani ob oculos habenti socialitas magis congrua videtur. Et ex usu fori humani certa tantum sunt officia, quæ ex charitate proprie provenire dicuntur. Unde qui, verbi gratia, æs alienum exsolvit, & alia ex obligatione perfecta præstat, non ex charitate agere dicitur. Ceterum quam maxime cavendum ab illa fallacia, per quam Zentgravius aliique viam sibi ad calumniam struunt, dum socialitatem generis humani confundunt cum peculiaribus inter homines societatibus, & quæ ad illam necessario faciunt cum his, quæ ad singularem harum utilitatem referuntur. Quo observato haudquidquam sub censum legis naturalis venient *etiam ea, quæ in se indifferentia sunt*, utut *societatem humanarum particularium utilitatem promoveant*. Reliquis, quæ isto loco moventur difficultatibus, ex supra dictis facile satisfieri potest. Adducit tandem scrupulos viris cordatis indignos, ac prope dixerim aniles. *Utilitatem veram promovere, id esse Juris Naturæ & Gentium* fatetur; *negat* tamen *naturam ubique dictitare, quid utile sit revera & constanter*. Audiamus elegantem probationem. *Utile putet religionem veram fovere, quamdiu Respublica in tranquillo statu est. Sin autem ea propterea turbetur, vel in periculum adducatur, quod jactura religionis hactenus recepta averti possit, non cogitur sua scilicet naturæ lege veram religionem abjicere,*

ni

ut Respublica servetur? Hoc ratiocinium muliercula forsan, & olitores cum plausu excipient; sed metuo, ut cordati sibilo se abstinere possint. Nam primo socialitas generis humani cum utilitate unius aut alterius oppidi vel provinciæ male confunditur. Sane socialitas ista, nunquam postulabit, ut vera religione ob quemcunque respectum abjecta falsa suscipiatur. Deinde nuspiam ego officia hominis erga Deum, multo minus, quæ ex religione Christiana promanant, ex socialitate deduxi; cum duas tantum propositiones Theologiæ naturalis mutuo sumptas in opus meum transtulerim: quod nempe Deus & legis naturalis, & societatis civilis, & quæ hujus seminaria sunt, matrimonii & imperii paterni, auctor sit. Vid. L. II. c. 3. §. 2. & L. VII. c. 3. Ista quippe ad institutum nostrum sufficere poterant. Quæ autem mea sit sententia circa casum notatum, colligi potest ex L. VII. c. 8. §. 5. p. 1004. lin. 8. & L. V. c. 12. §. 23. p. 737. lin. 12. Paris indolis reliquæ sunt objectiones *de magistratu colendo, cæde vitanda, polygamia, stupris & illegitimis divortiis detestandis, fide servanda, honestate colenda &c. quamdiu ea e Republica fuerint; sin e re hujus magis fuerit contrarium facere, tum demum jure naturali non obligari, ut id perpetremus.* Quid his ratiociniis putidius? quorum futilitas adhuc magis pelluceret, si peculiares casus distincti expressi fuissent. Addit: *Tot perplexos & intricatos casus sæpe in praxi inprimis, quando ad specialiora descenditur, occurrere, ut si illos e ratione utilitatis & necessitatis quæ societati humanæ & Reipublicæ* (debebat *Reipublicæ* vocabulum omisisse) *incumbit, decidere velis, graviter sis aberraturus.* Nimirum, si modo tam anili ratiocinari instituas. Pariter ineptum est, quod sequitur: *Socialitatem cum rationalitate conjunctam admitti pro norma tantum officiorum, quæ aliis debentur.* Quasi nobis de socialitate formicarum & sturnorum, non de socialitate animalium rationalium actum foret. Falsum denique est illud: *Amor sui est norma amoris erga alios, ergo philautia est magis fundamentum juris naturalis, quam socialitas.* Quin amor iste maximis malis ansam præbet, ni respectu socialitatis rite temperetur. Et inter dogmata illa, ob quæ Hobbesius tantopere vapulat, est vel præcipuum, quod amorem sui velut fundamentum

tum

tum legi naturali substernat. Neque sequitur: Diliges proximum tuum, sicut teipsum; ergo officia adversus alios homines exercenda ex amore proprio æstimanda sunt. Est quippe iste amor inter præsupposita societatis humanæ, cum hæc intelligi nequeat, ni singulis conservatio sui sit cordi; ac sæpe ab aliis exigi nequeat illa cura, quam sibi quisque præstare potest.

§. XVIII. Quanquam autem nobis sufficiat ea, quæ contra nostram sententiam afferuntur, diluisse, neque indignemur aut invideamus, si quis suo sensu abundare malit: paucis tamen monemus circa *conformationem creaturæ rationalis cum Creatore*, quam pro socialitate nostra obtrudit Zentgravius, eam huic scopo parum esse accommodam. Id quod jam in Specim. Controv. c. IV. §. 3. seqq. late ostensum. Neque statim quod aliqui Platonici aut Stoici per solitam sibi grandiloquentiam jactant, id statim ad captum est omnium hominum. Et in genere quidem dici potest, estote sancti, misericordes, benefici, sicuti Deus talis est, etsi & isthæc diversa ratione in Deum, atque in homines cadant. Sed si ad particularia præcepta descendatur, facile patet, neque officia hominis erga Deum, neque magnam partem officiorum erga seipsum & proximum inde liquido deduci posse. Nec aliud insinuant ista verba: *Uti divinæ sanctitatis rectitudo & divinæ rectitudinis sanctitas est boni & mali* ἀρχήτυπον (nolo cavillari hoc, sanctitas Dei est ἀρχήτυπον mali;) *ita quicquid nobis connatum partim est, partim ad quam contendere debemus, rectitudo* ἔκτυπον *istius esse debet; ut sic ista gentilibus & Christianis tantopere deprædicata hominis ad Deum assimilatio oriatur. Quæ quidem non quoad omnimodam æqualitatem cum infinito bono, sed qualemcunque cum virtutibus hujus similitudinem æstimanda & affectanda est.* Atqui ut liquido discerni queat, quæ attributa divina ab homine utcunque exprimi possint & debeant, quæ non possint, ad nostra demum principia erit recurrendum. Ast si *qualiscunque similitudo* sufficit, magnam vim hypothesium in jure naturali fingere licebit. Sic jubemur in divinis literis imitari formicas, esse sicut serpentes & columbæ, jubemur esse non sicut asinus & mulus. Revera tamen quicquid ejusmodi hypothesium

assu-

assumitur, non tam illustrandæ, quam intricandæ huic disciplinæ inseruit. Sicuti & ipse ZENTGRAVIUS talia de sua hypothesi tradit (pag. 326.) quæ parum liquidæ ac distinctæ cognitionis pollicentur. *Phrasi Scripturæ*, inquit, *quid imaginis divinæ notione veniat, in talibus constitui nequit, quæ etiam in hominis non renati animum cadunt. Unde confirmatio illa & similitudo non ea intelligenda est, quæ imaginis divinæ per lapsum amissæ reparationem infert; quippe quæ non nisi per renovationem fieri potest, nec hujus est loci; sed de assimilatione quadam externa ad exemplum divinum, divinaque attributa est instituenda.* Et alibi: *Ne jus quidem rectorium inter homines per omnia coincidere cum jure rectorio, quo Deus utitur adversus creaturas. Concessum esse hominibus aliquid juris rectorii, non tamen ulterius, quam ad vitam socialem necessarium est.* Quid igitur ambagibus opus est, ubi plana via patet? Sic idem alibi: *Sensu Biblico imaginem Dei amissam, sed sensu Ecclesiastico rudera ejus imaginis superesse.* Quæ Ecclesia ejus sensus est auctor? universalis, an particularis; an certi Doctores? Num & his infallibilis auctoritas circa designanda illa rudera? Num & illi hæretici, qui horum tradita adspernantur? Et ne tricandi materia desit, jam etiam si Diis placet, jus naturale est adornandum *ad disciplinam Platonicam*, & circa ejus dicta accommodanda aut detorquenda labor est sumendus: velut parum sit scholas per tot secula explicandis Aristotelis textibus incassum insudasse. Equidem maxima fuit ingenii vis Platoni, fuit & Aristoteli; sed ut disciplinæ abs nativa sua habitudine ad ipsorum tradita utique detorqueantur, id necessum non est.

§. XIX. DISPLICET quoque Dn. ZENTGRAVIO (p. 142. seqq.) quod a me propositiones actuales & distinctæ circa agenda & fugienda in animis infantum deprehendi negentur. Quas cum nemo mortalium observare possit, nec ipse diserte eas statuere audet; sed tantum per ambages dicit: *Legem homini interiorem esse habituale quid, congenitum, ipsiusque intellectui tanquam lumen recti, & semen boni superadditum, & intellectui ipsius animæ tanquam tabulæ inscriptum.* Addit tamen: *Sicut illa, quæ ex ætatis imbecillitate, quæ usum rationis derogat, eveniunt, non possunt nega-*

re ipsam rationem, ita ex eo, quod paulatim sese notitiæ insitæ exserant, non licet propterea illas negatum ire. Ast ego contradico; uti infantes quidem rationem habent, actu exserendam, ubi ætas accesserit, nec ideo tamen per infantilem ætatem actualia & distincta observantur ratiocinia: ita inest utique animis infantum facultas intelligendi legem naturalem, quando usus rationis sese exseruerit; ut tamen ante usum rationis actuales & distinctæ propositiones non adsint. Ex dicto Rom. II. 15. nego duntaxat consequi, actuales & distinctas propositiones de legibus naturalibus infantum animis inhærere. Neque opus est, ut cum ZENTGRAVIO litigem, num phrasis *inscribi cordibus* proprie an tropice sit intelligenda, cum ipse nescire videatur, quale genus actionis scripto proprie dicta denotet. Dictum Lucæ II. 12. eo tantum fine a me adductum fuit, ut ostenderem, æquipollere phrases illas, recondere aliquid in corde suo, & inscribere cordi. Ex eo porro, quod vis & obligatio conscientiæ non sit ab adsuetudine, sed a Deo, nimis liberaliter infertur; animis infantum actuales & distinctas propositiones circa agenda & fugienda adesse. Quando dicitur, legem naturæ intellectui hominis quid esse *superadditum*, observandum est, legem primo & proprie in legislatore esse, cujus notitia dein subdito imprimitur. Eoque & lex naturalis non est pars hominis aut facultas aliqua congenita. Sed ut eadem lex a Deo insita homini queat dici, sufficit, naturam hominis a creatore ita formatam & dispositam, ut notitia ejus legis utique animo hominis sese insinuet, quamprimum rationis usus sese exserit. Sicuti verbi gratia non necessum est, ut organis sensuum species visibiles actu ab ipsa natura inhæreant, sed sufficit, illa per naturam sic esse disposita, ut ubi ab istis feriantur, statim eadem comprehendere & dijudicare queant. Sic & mens hominis a Deo formata est, ut statim atque super actionibus suis se possit reflectere, de eorum rectitudine & pravitate, & num sibi conveniant, an minus, judicare queat. Ea vis humanæ mentis lumen, ac semen, radius an scintilla vocetur, mea nihil interest, cum nihil horum actuales & distinctas propositiones notet. Vellem quoque scire, quibus popularibus verbis suum illud *habituale quid* explicaturus sit. Nam sine

ſine dubio dat ſine mente ſonum, quando dicit (p.151.) *Etſi homo ubi naſcitur, actu nondum cognoſcat leges, promulgationem tamen vel nondum factam, vel hominem recens natum per leges has non obligari dici nequit. Penitus enim infantes ignorare non poſſunt, dari leges haſce, ceu quas habitu cognitas habent, etſi iſta cognitio ſe nondum exſerat: ex quo ſequitur, quod non ſint penitus ſine obligatione ſcil. habituali.* Quæſo amove iſta verba inſignificantia, & ſi quid dicere velis, dic, infantum animis ineſſe actuales & diſtinctas propoſitiones; & ſimul eas nobis oſtende.

§. XX. Quæ reſtant, exigui ſunt momenti; velut quod carpit, a me *juris naturalis ſcita ad uſum duntaxat fori humani adaptari*; quia in Theologiam moralem mihi falcem immittere non placebat: aut quod *jus naturæ* dicto modo tractatum *maximam partem circa formandas hominis exteriores actiones verſari* dixeram. Adverſus quod fruſtra a Zentgravio objicitur: *Ex impuro corde non niſi impuras exoriri actiones; & cui impune licet in mente atrocia quæque moliri ſcelera, quid mirum, ſi cogitationum impuritas in externam abeat malitiam.* Atqui dixi ego *maximam partem:* igitur & interioribus actionibus ſuum reliqui locum. Quod autem in foro humano & diverſas inter gentes maximam partem ſuper actionibus exterioribus diſceptetur, impudens foret negare. Cogitationis pœnam in foro humano neminem luere tralatitium eſt. Impuritatem autem cordis & actionum conſiderare ad Theologiam ſpectat. Eſt & illa ſequela oppido quam craſſa, diſciplina juris naturalis ad forum humanum adaptata maximam partem circa exteriores hominis actiones verſatur; igitur impune licet in mente atrocia quæque moliri ſcelera. Nam nos utique paſſim diſcrimen divini & humani fori inſinuamus. Pergit: *Amplitudini divini in homines imperii adverſatur, ſi quando actus interiores, qui per ſe & primo ſunt actiones hominis, quorum ſigna ſunt actus exteriores, eidem mortales obnoxios negemus.* Indagandus eſt Zentgravio, cui hanc objectionem obtrudat. Nam mihi quidem nunquam in mentem venit negare, actus interiores divino imperio obnoxios eſſe. Neſcio etiam, quam accurate dicatur, actiones exteriores interiorum *ſigna* eſſe. Diſplicuiſſe quoque ipſi videtur, (p.86.)

(p. 86.) quod ego tradiderim, Decalogum in republica Iudaica habuisse vim legum civilium: Quo sensu id a me dictum fuerit, ostendit Apologia §. 13. Quin autem ea præcepta, quatenus dictamina legis naturalis continent, omnes homines etiam gentiles obligaverint, nullibi a me in dubium fuit revocatum. Quod porro dicit: *Quanquam Mosis ministerium ad Israelitas tunc pertinuerit, ipsa tamen LEX MORALIS a Deo per Mosen promulgata omnes concernebat homines* (imo & ante Mosis promulgationem) *ita ut lege Decalogi obligarentur non ideo præcise, quod quæ eo continentur, moralia sunt, sed quatenus etiam ab ipso Deo solemniter est promulgata;* id Theologis excutiendum relinquimus, qui nescio an sint probaturi, obligationem gentilium ad legem moralem & naturalem a promulgatione Decalogi in monte Sinai facta derivari. Ab eodem quoque falso (pag. 18.) arguitur, me contradicere illis, quæ ab ipso super pudore traduntur; quod cuivis, qui meam & ipsius thesin contulerit, ad oculum patebit. Denique & nescio, quid Dn. ZENTGRAVIO (p. 117.) in mentem venerit, quod dum ipse negatum it, *legem naturæ esse ipsam vim animæ nostræ intellectivam & facultatem judicatricem*, verba mea p. 179. velut istam sententiam propugnantia adduxerit, cum dicto loco, utique *primorum & verorum principiorum*, seu *axiomatum* a me expresse mentio fiat, quæ sane a vi animæ differunt. Atque hæc fere sunt, quæ amoliendis Dn. ZENTGRAVII objectionibus monere visum fuit.

CA-

CAPUT II.

QUO IIS, QUÆ A DN. D. VALENTINO ALBERTO, LIPSIENSI PROFESSORE, OBJICIUNTUR, RESPONDETUR.

§. I.

Venio nunc ad Dominum D. Albertum, adversus quem quo scriptionis genere utar, fere dubius hæreo. Ita enim proterve me lacessit, id iracundiæ & ineptiarum miscet, ut non levi brachio castigari mereatur. Præsertim cum humanitatis officium videatur, nimium suorum libellorum amorem excutere viro cetera non spernendo, & amarius aliquod antidotum opponere nimis saccharatis amicorum encomiis, qui deosculando ipsius compendio immoriuntur. Contra non est, quare id servitutis mihi imponi patiar, ut cujusvis scabiei scalpendæ mihi utique vacandum sit. Ac spes est, bonam mentem ultro scabituram, postquam ab Asinio Tenebrione excitata nubes jam evanuit. Igitur non plura dicam, quam pro me necessarium est; cetera veteri amicitiæ condonabuntur. Eoque omisso titulo libelli, nostro Specimini Controversiarum ex parte oppositi, qui μίμιον viro gravi parum decoram præ se fert, circa *præfationem ad Lectorem* moneo, dictata ipsius, cum a me conspicerentur, haudquaquam me *ad indignationem* commovisse; cujus affectus vestigium libellus meus eo loco præ se non fert. Fas tamen mihi fuit, non insuper habere horribilem criminationem, velut & ipse sim inter eos numerandus, qui instinctu diaboli disciplinam juris naturæ & gentium cum orthodoxa fide commiserint: nisi forte inter blanditias isti ducitur, inter ministros Satanæ alios disponere. *Dignitas juris naturalis* a me *violata* dicitur, quam Dn. Albertus *omnibus modis asserere* studet. *Quam obscurant*, inquit, *divinam originem juris naturalis ea, quæ de homine in mundum undequaque projecto, inque statu miserrimo primum vivente fingit.* Ast quam obscurant opinionem candoris

doris & ingenii tui, quod in ipso disceptationis limine obscœnum JOSUÆ SCHWARZII carmen reiones? *Fingere*, quid dicitur, vel qui falsi aliquid pro vero venditat, vel qui aliquid, quod ipse falsum profitetur, tantisper supponit certæ rei illustrandæ gratia. Posteriori sensu ego fingo hominem undecunque in mundum projectum, ut declararem, quam miser futurus esset homo solus in mundo inculto destitutus, & ni peculiari Numinis cura foveretur. Ast D. Albertus priorem sensum mihi affingere non erubescit, quasi ego *fingam*; id est, falso asseram, hominem nescio, unde in huncce mundum conjectum. De cetero meam methodum sequenti non minus divinitas juris naturalis oculis obversatur, quam qui in pictura compendio Alberti præfixa inconnivis oculis defixus hæret. Sed nec detrahitur quid dignitati juris naturalis, quod illud ex ratione jam corrupta derivatum eam, *adeoque cæcum cæco ducem dem*. Sane corruptela illa non obstat, quo minus homo adhuc sit animal rationale, & Mathematici demonstrationes fallere nescias extruant. Neque enim viam salutis æternæ ex nostra disciplina investigatum imus. Quin vehementer fallitur D. ALBERTUS, si putat, aliunde se regulas suas, & canorum illud *formaliter normaliter* hausisse, quam ex ratione eheu! quam corrupta. Sane, quod accuratiores Theologi afferunt, nec D. ALBERTUS abnuit, phrasi Scripturæ quid imaginis divinæ nomine veniat, in talibus constitui nequit, quæ etiam in hominis non renati animum cadunt. Ex quo recte infertur, quæ in Divinis Literis de imagine Dei traduntur, ad doctrinam de jure naturali nihil pertinere. Neque vero in historia status integritatis, quam sacer Codex describit; vola aut vestigium regularum istarum adparet. Et revera tota ista machina innititur phrasi extra divinas Literas a Philippo Melanchthone ni fallor inventa, & ab aliis citra curiosam inquisitionem assumpta; qua nihil ad illustrandum jus naturale profici compendium D. ALBERTI satis ostendit. Denique nec in eo quid a me dignitati juris naturalis detrahitur, quod idem ad socialitatem referam, & circa exteriores actiones maximam partem versari doceam. Nam ego illa, quæ ad Theologiam spectant, disciplinæ ad usum fori humani adaptatæ admiscere ἀπαίδευτον judico. Nec qui proximum & pecu-

liarem finem alicujus disciplinæ exprimit, is ideo communem finem excludit, aut abnegat. Et quod jus naturæ exercendum esse adversus alios homines ad colendam socialitatem dicitur, id non obstat, quo minus illud ad auctorem sui Deum nos manuducat. Claudit istum locum ridiculo ratiocinio ALBERTUS: Quia ipse in postulata mea consentire nullo modo vult, nec potest, ideo me dissensum ejusdem ægre ferre. Quasi aut ille sapientiæ humanæ dictator foret; aut mea tantopere intersit, num alius mihi consentiat, an minus.

§. II. INSTITUTUM porro meum, quo a peculiari religione abstrahendo disciplinam juris naturalis ad captum omnium hominum, queis aliqua rationem excolendi cura, adaptavi, elumbi valde cavillo insultat ALBERTUS, nescio, quæ *de scientia ac fide Universali Compendiana* ganniens. Quasi disciplina juris naturalis & gentium non sua indole sit universalis, seu omnes homines, gentesque spectans; quæ stolido consilio ad certarum duntaxat gentium captum restringitur. Notantur inde quædam a me tradita, velut a captu omnium hominum abhorrentia. Exempli causa adducitur, quod ego doceam, *paternum imperium niti præsumto liberorum consensu*, non unice, sed inter alias rationes, *& pro occasione illius, non pro causa nativitatem habendam esse*. Atqui ni ostendatur, hæc rationi repugnare, utique ad captum omnium hominum eadem esse censendum est. Socialitatem quoque inter arcana dogmata a Chinensibus habitum iri judicat, lepido sane ratiocinio: Quia Principes omnia ad socialitatem referunt, igitur non judicabunt e re civilis societatis jus naturale publice doceri. Id est, quia omnium Principum interest, ut cives sui sociabiles se gerant, igitur præcepta socialitatis publicanda non sunt, sed inter paucos tantum secreto sunt habenda. Ceterum nec ego gentilibus rationem, & quicquid facultatum humano generi concessit Deus, eripio. Quæ modo si retineant, haud ægre laturi videntur, quæ præter Scripturam sacram finguntur, rudera divinæ imaginis sibi eripi. Quod si tamen Christianus Orbis D. ALBERTI Compendium non capit, me sane non invidente iter ad Chinenses suscipiat: ubi sine dubio maximus populi adplausus adventantem excipiet, si picturam Compendio suo præfixam, Dio-

xippi

xippi Athenienſis pugilis, & Horratæ Macedonis pugnam, ex Curtii L. IX. ut puto exprimentem, ſibi præferri curaverit; ex qua inuſitatum ſibi ſpectaculi genus pollicebitur.

§. III. SCRIPSERAM quoque ego, exemplis conſtare, quam non ex uſu ſit, Theologis politicam architectonicam formandam relinqui. Excipit D. ALBERTUS, id ad orthodoxos Theologos non ſpectare. Id quod ego facile admitto; cum illa, quæ innui, exempla a Jeſuitis & Fanaticis profecta ſint. Sed quia nulla non ex ſectis Chriſtianorum orthodoxiæ ſibi gloriam vindicat, ubi noſtrates Theologi ſibi, ut talibus, Politicam ſubjecerint, ne ceterarum quidem ſectarum Theologi deterioris eſſe conditionis volent. Igitur in univerſum ſatius fuerit, Theologos ut tales ſuæ Theologiæ adquieſcere; Politicam velut diſciplinam rationi ſuperſtructam propriis & domeſticis principiis relinquere. ALBERTUS tamen, cum *peſtilentiſſimam aliorum* πολυπραγμοσύνην perſtrinxiſſet, ſui oblitus mox ſubjungit: *De hac injuria viderint alii*, Jeſuitæ & Fanatici, *ad quos ea propius pertinet*. Ergo quibus ipſe peſtilentiſſimam πολυπραγμοσύνην tribuit, iiſdem dum paria a me objiciuntur, injuriam fieri arguit. Valde ſuaſerim D. ALBERTO, ne per iracundiam deinceps quid in chartam conjiciat. Sed nec video, quare D. ALBERTUS in ſe potiſſimum trahere voluerit quæ ego in genere de ſolicitudine antiquorum magiſtrorum circa collegia ſua tetigeram; cum communis iſte ſit affectus eruditis, ut fœtibus ſuis exiſtimationem detrahi ægre ferant; cui affectui vincendo vix centeſimus quiſque par fuerit. Neque vero tam *gravem culpam* ALBERTO impingere, in mentem venit, *ac ſi doceret, ut diteſceret*. Sane quo minus præmium laboris accipiat, nemo vitio vertet. Nam quod jactat, ſe ſuos libros gratis docere malle, quam meos cum ſpe lucri, non is contemptus pecuniæ eſt, ſed pura puta invidia; cui an id futurum potentiæ ſit, ut libros meos omnium manibus ſit excuſſura, valde dubito: qui cur non abſque ipſo interprete legi aut intelligi poſſint, nihil rationis video. Id quoque parum Ipſi decorum, poſtquam paſſim jam Aſinii Tenebrionis veſania deſpuitur, ab iſto vocabula *novitatum* & *incautæ juventutis* mutuo ſumere, ac jam dudum exſibilatam calumniam denuo

in scenam producere. In docendo ei *gloriam Dei & bonum publicum* esse propositum facile crediderim. Sed & illud sibi persuadeat velim, non alium mihi scopum fuisse, & esse. Neque sane Pufendorfio veritate corrupta opus est, cujus asserendæ Albertus necessitatem sibi impositam credit, nisi forte animi sanctimoniam prolixitate pallii metitur. Haud quidquam tamen gloriæ divinæ magis interest, ut veteres & inanes næniæ cantillentur, quam ut bonæ scientiæ nativo cultu adornatæ exsplendescant. Id quoque nunc facile crediderim, nihil ipsum affectui in affinem suum Virum Celeberrimum Dn. D. Scherzerum dedisse. Nam cum ALBERTUS profligatam jam litem ultro suam fecerit, ille longe sapientius ac generosius solicitationes Beckmanni, Schwarziique & Gesenii adspernatus est, ac indignum se judicavit, istorum sese furori propugnatorem præbere. Cum iste contra, quo plura per inconsultum animi impetum conscribillat, eo magis morbos animi sui pandit. Quam effœminatum enim hominem arguit, quod *Christiana patientia* in subsidium advocanda fuerit digerendæ contumeliæ, quam vocabulo *veterum Magistrorum naris minus emunctæ*, *commentorum* sibi injustam credit. Etsi dente plusquam Theonino armata sit illa Christiana patientia, quæ pro veteris Magistri honore *irrisoris & malignantis* convicium, quam modestissime reponit, ac impietatis arguit illum, qui certa in re parum perspicacem ipsum monuerat. Sed & illud valde putidum est, quod velut magnam mihi invidiam facturus me subinde *Censorem* indigitet: cum abs ipso censendi & traducendi initium sit factum; mihi autem adversus alienas obtrectationes defensio suscipienda fuerit. Quanquam revera non ita sit invidiosum in Alberti Compendium censuram exercere. Sed nimirum non possunt non istorum hominum animi per enormia elogia, queis aures ipsorum quotidie verberantur, inflari. Qui enim nil aliud audit, quam lumen & columen Ecclesiæ, flumen & fumen sapientiæ, bitumen & alumen eruditionis; ubi alium citra adulationem de se judicare videt; velut maxima injuria illata excandescit. Circa stylum denique satius fuerat, nihil tangere, cum ego nunquam Alberto scribendi Magistro uti constituerim. Id tamen non præter rem, quod *similitudines* meæ ipsi tan-

tantopere displicent; quippe queis Asinium sociosque ad vivum tactos constat. Et hæc quidem ad præcalidam illam præfationem.

§. IV. Ipso in opusculo Lamperti Danæi verba adducuntur: (p. 4.) *An Deus possit quodvis malum, etiam odium sui præcipere, & omne bonum prohibere, etiam amorem & cultum sui.* Quibus subjungit: *Utinam si ab illis semper dissensit Pufendorfius, nulla harmoniæ in vocibus extarent vestigia.* Jura liquido, si potes, Alberti, te isthoc non calumniandi animo scripsisse; cum satis nosses, me istam sententiam contradictionis & absurditatis arguisse. Controversiæ Hofmannianæ (p. 5.) ego sane nondum ingens ponere pretium possum, quippe quam ratiocinia ex sensu communi petita destruere valent. Ac modestius utique judico, morositatis aliquem & zeli a scientia parum instructi arguere, quæ humana vitia sunt, quam per mansuetudinem, si Diis placet, Theologicam inter diaboli instrumenta referre. (p. 6.) Distinctiuncula inter *essentiam* & *exsistentiam* juris naturalis haudquidquam efficit, ut jus naturale orthodoxæ fidei adversum evadat ob admixtos a Doctoribus errores. Sicuti Verbum Dei ob falsas quorundam interpretationes non ideo quoad exsistentiam corruptum dici potest. Quod si tamen quis errata auctorum a veris ejus disciplinæ scitis separare instituat, illi paulo curatius lavare manus convenit, quam Asinius Tenebrio fecit, qui ad cubitum usque malitiæ & calumniarum sordibus heic inquinatus adparet; nec parum ipsius Alberti digiti illuvie squalent. De cetero in Alberti gratiam nemo me in exilium expellet. Neque multum mihi a censuris eorum metuo, queis suo jure de politica architectonica cura est, modo ipsi propriis oculis, non perspicillis ab Asinio Tenebrione corruptis, cernere velint. (p. 8.) Num commendata Alberto methodus, ut juxta thesin semper antithesis ponatur, commodissima sit, ingenia judicent, quæ furfuribus saginari non sueverunt. Et maneant equidem capita & libri ex Aristotele, quibus veterum quorundam commenta destruit, aut cavillatur. Sed ut ista in perpetuum refricentur, etiam quando nemo est, qui veterem errorem defendit, inutilis ac inamœnus labor habeatur. Facile quoque Platoni assentimur, ut a falsis

K 3 dog-

dogmatibus animum repurgatum habeat, qui veris est imbuendus. Sed sæpe de falsis in mentem non venisset, ni intempestiva repetitione quis monitus fuisset. Præterquam quod non omnibus est ea stomachi firmitas, ut ad talia non nauseent. Id tamen valde modeste ALBERTUS, quod *præfiscini* exclamare non obliviscitur, dum *ad virorum maximorum judicia* provocat, quæ usque adeo invitus audire *necessum* habuit, ut vi metuque coactus ea frontispicio libri sui præmiserit, nescio, an ultra tertium lapidem valitura. Denique & insolenter & pueriliter facit ALBERTUS, quod me interrogare non patitur, unde ipse hoc sibi arroget, ut sana ratione melius, quam ceteri usus, judicetur. Nam si hypothesin suam pro fœtu sanæ rationis venditat, cur nemo ceterorum mortalium ex inspectione naturæ rerum, aut ex sensu communi hactenus eam eruere valuit?

§. V. ACCEDIT inde ad thesin suam primariam adstruendam D. ALBERTUS: (p. 11.) quod *pura juris naturalis notitia ex orthodoxa doctrina de statu integritatis hauriri possit* ac *debeat*. Ratio *præcipua* additur: *Quia jus naturæ est inter reliquias imaginis divinæ, quam homo in statu integritatis habuit*. Ad quam statuminandam toto sacco rancidulæ distinctiones scholasticæ effunduntur. Enimvero eam operam frustra sumi adparet, si consideretur, accuratiores Theologos, non refragante ipso ALBERTO tradere; *imaginem Dei sensu Biblico sola spiritualia complecti*; quo sensu eam *penitus periisse*. Igitur quæ in divinis literis super imagine Dei traduntur, ad jus naturale penitus non spectant, eoque per Theologiam orthodoxam, quatenus ea divinis literis innititur, & ex hisce deducitur, ad jus naturæ nihil proficiscitur. Et alias cultura juris naturalis ad reparationem imaginis divinæ in regeneratis, & sanctificationem pertineret; quod nemini per somnium hactenus asserere in mentem venit. *Conceduntur* tamen ab iisdem *usu Ecclesiastico rudera aliqua divinæ imaginis*. Id est, quia Theologus quispiam notionem imaginis divinæ præter sacram Scripturam finxit, quem alii complures citra accuratiorem disquisitionem secuti sunt: igitur ne, qui errorem istum deprehenderunt, cornicum oculos confingere voluisse videantur, sensus Ec-

Ecclesiasticus concedendus est, sensui Biblico contradistinctus, & rudera sunt agnoscenda, quæ nunquam ad ædificium destructum pertinuerunt. Sic quia Theologi quidam antipodes dari negârunt, aut Solem die Paschatis saltare, cœlosque vetustate corrugatos jam multis millliarium millibus humiliores asseruerunt; ideo ne isti quapiam in re impegisse videantur concedendum est, sensu Ecclesiastico homines in altero hemisphærio in cœlum prolabi, eodemque sensu Solem tripudiare, aut cœlos ingentibus rugis obsitos esse. Equidem ut quis impropria locutione utatur, ego parum curaverim. Ast ut locutioni per Melanchthonem introductæ sacrosancta quædam auctoritas circumponatur, & eam explodentes heterodoxiæ convicio notentur, id sane ferendum non est. Nec qui sapit Theologus, si quid extra Scripturam sacram profert, præ ceteris Philosophantibus auctoritatem sibi arrogabit. Nec promovet, quid ALBERTUS suis distinctiunculis, quæ ad absurdum redactis Magistris ultimum κδηςφύγετον sunt, ne plane obmutescere necessum habeant. Distinctio *inter jus naturæ, & ejus notitiam*, ad rem nihil facit. Nam qui intelligit, quid lex sit, in homine præter notitiam legis nihil investigabit. Notitia *perfectior* & *imperfectior* haudquidquam exinde provenit, quod quis orthodoxus aut heterodoxus, planeve infidelis sit, quippe cum quæ sacra Scriptura de imagine Dei tradit, ad jus naturale non spectent. Et quæ ALBERTUS in naturali jure novit, ea non Orthodoxiæ suæ, sed lectioni Grotii debet. Unde & falso *Christianorum propria* dicitur *cognitio distincta* ejus juris. Nam distincta cognitio cujusvis disciplinæ a studio & meditatione provenit; quæ per se æque in infidelem, quam in Christianum cadit. Quod autem ea cognitio jam maxime inter Christianos floret, est, quia pleræque bonæ literæ a Christianis excoluntur. Nec minus inepta sunt sequentia: (p. 14.) *Principum*, inquit, τῶ ἐν εἶναι *in scientia & intelligentia*; (*quarum hæc congenita principia præstat*,) *maxime vero in intelligentia est Theologia revelata. Ab hoc principio pendet orthodoxia & heterodoxia in Philosophia. Si enim illud negligimus, aut in erroneum (Hæreticorum) incidimus, heterodoxe philosophamur; si verum & genuinum assumimus & sequimur, ortodoxe*. Nam Theologia revelata vel eadem

dem principia tradit, quæ ratio invenit, vel aliqua hisce superaddit. Ubi prius fit, sane & qui conjunctim illis principiis bene utitur, recte philosophari simpliciter dicitur, non orthodoxe? & qui solam rationem secutus S. Scripturæ ignarus, si ex veris principiis bene raitocinetur, itidem recte philosophari dicitur, non orthodoxe, nec heterodoxe. Sicuti verbi gratia Cicero, qui de Officiis absque Theologia revelata tradit, haudquidquam heterodoxe aut hæretice philosophari dicitur, etiam ubi a vero aberrat. Contra qui Philosophiæ aliquid ex Theologia revelata admiscet, is non orthodoxe philosophatur, sed intempestive theologicatur. Sic quando ALBERTUS inter prandendum de rebus Theologicis differit, aut Nicolaus Beckmannus cum recentibus suis combibonibus Monachis inter pocula de virtutibus Rosarii commentatur, non ideo aut ille orthodoxe prandere, aut hic heterodoxe potare dicetur.

§. VI. OPPOSUERAM porro ego: Statum integritatis inter duos homines ad breve tempus fuisse, nec in ejus descriptione juris naturalis mentionem fieri; eoque illum non posse normam esse tam variarum actionum; quæ in genere humano multiplicato certum moderamen desiderant. Heic ne plane obmutescat Dn. ALBERTUS, sententiola adducitur: *Brevitatem perfectione compensari, & ad hanc, non illam in norma adspici.* Ast non ideo verum esse definit, quod de naturali jure in historia status integri nulla mentio fiat. Quin de actionibus Adami in Paradiso nihil memoratur, nisi quod animantibus vocabula imposuerit, Evam dilexerit, & nudus absque pudore incesserit: hinc statim de lapsu memoratur. Præter hæc, quantum ego recordor, in tota S. Scriptura de actionibus Adami Paradisiacis nihil recensetur; nec ullibi eadem in imitationem, aut exemplum perfectæ vitæ ceteris hominibus proponuntur. Nam novus ille homo, quem Paulus induere nos jubet, Adamus non est. Et si ALBERTO utique placebat Theologiam moralem, cum naturali jure confundere, cur non potius in normam ejus juris placebant actiones saltem communes Salvatoris nostri Jesu Christi? Obiter quoque mirari libet, quod, cum ALBERTUS usum similitudinum mihi exprobraverit, ipse exempla de acu magnetica, & horologio attulerit, quæ ridicule plane ad præsentem quæstionem

ad-

adplicantur. Negat inde ALBERTUS (pag. 16.) requiri, *ut in sacris literis totidem verbis extet, jus naturæ esse inter reliquias imaginis divinæ*. Atqui ne res quidem ipsa, sensusque divinis literis continetur, prout supra h. c. §. 5. ostendimus. Opposueram quoque ego, principia etiam theoretica ab ALBERTO inter imaginis divinæ reliquias referri; nec ideo tamen Arithmeticis aut Geometris ad statum integritatis confugiendum. Adversus quæ iste excipit, utraque quidem principia esse interna, id est, naturæ humanæ congenita; differre tamen in hoc, quod theoretica principia testimonio sensuum declarentur, practica non item. Quæ exceptio inanis est. Nam & principia theoretica ratione, & practica, per sensus illustrari possunt. Sic si D. ALBERTUS ope sensuum declarare velit principium illud juris, neminem lædere, abeat modo, ac viro forti colaphum impingat, ac statim veritatem sibi ejus principiis circa aures oberrare sentiet. Tandem (pag. 18.) D. ALBERTUS *inferiorem certitudinis gradum non invidet lumini rationis sibi relicto, superiorem vero eidem ad ductum luminis gratiæ pollicetur*. Atqui summus, quem naturale lumen pollicetur, certitudinis gradus est demonstratio; qua obtenta nemo ulterius inquirere laborat. Lumen gratiæ aliam certitudinem suppeditat non circa res demonstrationi Logicæ subjectas, quæ sciuntur, non creduntur, sed rationi humanæ absconditas, & ad salutem animarum facientes; quæ certitudo fide constat, veritati & promissis divinis innixa. Igitur, si Diis placet, eadem fide, qua credimus Salvatorem nostrum pro peccatis mundi satisfecisse, deinceps credemus, pacta esse servanda, gratum animum benefactoribus adprobandum.

§. VII. MIRE dehinc se torquet D. ALBERTUS (pag. 20.) ut Philosophiam nobis aliquam Christianam comminiscatur. Sed adhuc desideramus illas *Theses aut assertiones Spiritus Sancti quas Philosophus Chistianus in foro humano convertit in hypotheses certissimarum scientiarum*. Quæso, ne invideas orbi erudito istas theses revelatas, scientiarum humanarum hypotheses. Nam de aquis supracœlestibus ipse ultro remittere videris. Nec quid novæ scientiæ humanæ e *propositionibus personalibus* exsculpi queat, adparet. Equidem jure merito

castigo

castigor ego, quod non satis pedantice dixerim, *illas ideo inusitatas vocari, quia ratio humana capere non potest connexionem subjecti & prædicati*. Id enim longe sublimius & divinius erat dixisse: *non prædicantur nec in quid, nec in quale*. Assume tamen quæso thesin illam Theologicam, & converte eam in hypothesin certissimæ scientiæ, ac gigne nobis nova theoremata Philosophica; ac deinceps nobis Magnus Albertus eris. Nam a Deo posse fieri, quæ rationis humanæ captum excedunt, etiam Philosophi non Christiani admittunt. Et *materiam Deo non esse coævam*, *nec mari meteoricam esse naturam*, etiam ex ratione ostendi potest.

§. VIII. Inde dum circa objectiones meas dissolvendas satagit, primo jactat, quia ego *abstrahendi* vocabulo aliquoties usus eram (p. 23.) idcirco sese meo exemplo idem vocabulum adhibuisse. Ast mihi nunquam *abstrahere* idem fuit, ac præsupponere; quæ Alberti confusio est. Quanto satius igitur fuerat, agnoscere, per inadvertentiam istud excidisse, quam ita impudentem & frivolam excusationem comminisci. Præfracte dehinc contendit, Christiano ad hoc, ut philosophetur, intuendum esse statum integritatis (p. 24.) *Intueatur*, inquit, *homo corruptus hominem integrum, pie, juste, tranquille peragentem omnia*; næ *ille statim videbit, quomodo se huic in actionibus suis conformare, eoque ipso præceptis juris naturalis satisfacere possit & debeat*. Atqui tam pauca de actionibus Adami traduntur, ut quomodo nostræ actiones ad illas formari queant, non adpareat. Sed nec si totos dies illum integrum hominem, quem Albertus in frontispicio Compendii sui æri incisum exhibet, intueri velim, adparet, quid ad sapientiam aut probitatem inde proficere possim, nisi forte nudo saltare placeat. Addit, valde id quidem aniliter (pag. 25.) *Utinam eodem modo puerperæ & obstetrices, respicientes ad Evam in statu integritatis, dolores in pariendo minuere possent*. Quæ talia fando Psyllomache, Baucisve, uxorque edentula Fauni Temperet a lachrymis! Sed parcite ocellos fletu corrumpere aniculæ. Nam auspicatum secretis vestris nomen Albertus, uti videtur, libellum de arte obstetricandi ad analogiam status integritatis commentabitur, pari felicitate, ac *bellum* nuper ad eandem analogiam dedit. Abs cujus ingenio etiam com-

commentarium de officio carnificis ad analogiam status integri expectamus. Enimvero etsi *præcipuæ Christianorum factiones* in eo consentiant, *hominem integrum fuisse virtutibus examussim imbutum*; cum tamen de hoc non nisi ex lumine revelato constet, non ideo statim id pro hypothesi disciplinæ ex naturali lumine profluentis habebitur. Sed nec ideo Philosophis Christianis sola obsequii gloria relicta est, quia ALBERTUS Logicam & Physicam tantopere ex Theologia locupletavit, &, quod mysterium hactenus omnes Philosophos latuit, ostendit, mare non esse meteorum, & materiam non esse æternam. Cum porro juri naturali domestica sint principia (p. 26.) quid opus est hypothesin *ex verbo revelato* eidem substernere, quod fatente ALBERTO ei disciplinæ *externum est principium*. Ne tamen plane obmutescat, fingit nobis *duplicem* scientiarum *subordinationem*, *secundum esse*, *& secundum bene esse*. Ast nobis sufficit obtinuisse, jus naturale quoad esse suum Theologiæ non subordinari. Num autem ALBERTUS (pag. 27.) tantum lumen isti disciplinæ intulerit, ut ad bene esse eadem Theologiæ utique sit subordinanda, eruditus orbis judicet. Qui sine dubio multum ingenio istius viri debere se agnoscet, quod repente Rempublicam literariam nova disciplina auctiorem dedit, dum jam etiam *Theologiam naturalem Christianam* eleganti contradictione enixus est. Sicuti & gratulabitur sibi de isthoc theoremate Albertano: (p. 28.) *Philosophus Christianus imaginem Dei*, puto integram, *præsupponere potest ac debet tanquam normam certissimam, cui actiones nostræ secundum reliquias ipsius sint conformandæ, adeo ut in hac consideratione Philosophica imago Dei se habeat idealiter, in Theologia actualiter*. Hoc quidem est sine mente sonum dare; nisi forte in euphonia vocabulorum (p. 29.) *idealiter*, *actualiter*, mysterii quid latitat. Post exhaustum distinctionibus pedanticis saccum, ne plane ad silentium redigatur, e calumniis Nicolai Beckmanni & Josuæ Schwarzii nonnihil mutuo sumit, velut istis sua elogia invideret. Quin enim tantus distinguendi artifex discrimen a me ad nauseam usque inculcatum inter socialitatem adversus omnes homines exercendam; & inter peculiare commodum seu interesse societatis alicujus particularis etiam vitiosæ, animo complecti potuerit, mihi

mihi persuadere non possum. Quod ergo tam grave ac certum periculum reipublicæ imminet ex mea socialitate, nisi quod ab Asinio Tenebrione primo fictum, mox alii pari stupore an impudentia distulere? Id tamen constat, homines Reipublicæ tractandæ peritos, quos ipse invidioso scilicet vocabulo Statistas vocat, jus sibi suum ex compendio Albertino non formaturos; sed facile passuros, ut in aula pedanteriæ istud se jactet. Denique & illud (p. 30.) a Nicolao Beckmanno mutuo sumptum, quod perstricto Winstrupio *charitatem proximi & reverentiam superiorum* a me violatam arguat. Ergo jus naturale Albertinum requirit, ut inepta carmina, & insipida scribendi stribligo divinis elogiis onerentur; utque atroces errores falso objecti non arguantur, sed per silentium agnoscantur, ne alter calumniæ convincatur. De cetero Winstrupius ille nunquam eousque superior mihi fuit, quo minus injuriam inferentem repellere potuerim. Quem omni officio colebam, quamdiu se, uti decebat, adversus me gerebat. Cum furori Beckmanniano ducem se præberet, repuli, sed longe breviore brachio, quam merebatur; ac vindictam Deo commisi. Quanquam & revera inter officia humanitatis sit, stultam alicui philautiam excutere. Sicuti, ni fallor; Philæmon ille, qui Dionysii carmina stultitiæ plena adspernabatur, de hoc melius merebatur, quam adulatores, qui ista ad cœlum efferendo aliorum ludibrio tyrannnum exponebant. Sicuti & ego, si recte æstimare velis, de tuo Compendio orthodoxo melius mereor, quam amici tui, qui isti deosculando immoriuntur.

§. IX. In *capite secundo* alias quasdam assertiones suas vindicare nititur Albertus. Ac primo quidem cum constet, quædam præcepta juris naturalis locum habere non nisi in statu corrupto posse, ut nihilo secius ex integro deriventur, asserit: (p. 31.) *Ea præcepta habere statum corruptum pro objecto, integrum pro principio.* Ego censebam hæc obscuritatem habere apud juvenes præsertim. Et quanquam cernerem, ista Alberto velut maxime perspicua jactari, tamen admiratione potius quam invidia tantæ perspicaciæ perstrictus dixeram: *Sive illa axiomata homini in statu integro inhæsisse, sive demum post lapsum in animis hominum enasci cœpisse*

statua-

ſtatuantur, rem difficultate non carere. Difficultatem illam latius deducere omiſeram, quod crederem, non temere fore aliquem ita ſtupidum, cui illa non ultro in mentem veniat. Nam primo homini in ſtatu feliciſſimo hæc præcepta actu in animo hæſiſſe; pauperibus eleemoſyna eſt danda, pupilli non ſunt defraudandi, defunctorum bona pro ratione graduum cognationis ſunt dividenda, & ſimilia, vix ALBERTUS mihi perſuaſerit, præſertim cum tam breve tempus Adamo in Paradiſo tribuatur, ut vix otium ipſi fuiſſe videatur, hypotheſin mortis & corruptæ naturæ fingere; & ad iſthanc leges naturales & conditionem generis humani ſpeculari. Cum probabilius ſit, ipſum præter cultum Numinis rebus naturalibus contemplandis potiſſimum vacaſſe. Ni dicere velis, iſta omnia etiam ſub diverſis hypotheſibus conſiderata uno intuitu ejus intellectui ſeſe obtuliſſe. Quod facilius dixeris, quam probatum dederis. Quod ſi autem iſta principia in animis corruptorum hominum enata demum dicas; mirum videbitur, plus luminis congeniti actu exſiſtere in homine corrupto, quam integro. Aſt ALBERTO omnia heic plana; omnia expedita. Vnde citra ſcrupulum pronunciat: *Iſta partim homini in ſtatu integro actu inhæſiſſe, & in nos propagata eſſe, ut ſuperiori eſt parendum, Deo aut magiſtratui juſto: partim apud Chriſtianos e cognitione ſtatus integri puriſſime reſultare.* Enimvero uti facile concedo, Adamo vel primo loco hoc præceptum, Deo eſt parendum, animo hæſiſſe: ita an etiam actu de hoc in mentem venerit, magiſtratui juſto eſt parendum, non immerito dubites. Sane enim in Adamum hujus præcepti exercitium nunquam cadere poterat, quem ego filiorum imperio nunquam ſubjiciendum haud crediderim: niſi & hoc velis eſſe ex decoro ſtatus integri, ut pater cum filiis faſces alternis gerat. Deinde de magiſtratu paradiſiaco res nondum ad liquidum perducta eſt. Et ſi quid ingenio polles, nec cenſorem metuis, quæſo deforma nobis Civitatem Paradiſiacam, & diſtincte exprime, quæ ratio ad eam inſtituendam homines moverit, & cur non imperio paterno, inde auctoritate contenti, libertatem naturalem, qua nulla tunc mala libidine, ſecure gaudere poterant, retinuerint: quæ vis tunc imperii, quæ poteſtas magiſtratus, quæ indoles legum civilium; quæ ſanctio: an majore

majore ſtudio homines recta ſectaturi fuerint ob juſſum magiſtratus. Tum quæ forma civitatum; quis imperium habendi modus; num magiſtratus tunc a ſacerdotio diſtinctus: num iſtius magiſtratus poteſtas amplior, quam paterna fuerit; & ejus generis plura. Quæ tu ſi ita explicaveris, ut cordati riſum aut lachrymas continere queant, non triobolaris Statiſta habeberis. Sed circa alteram præceptorum claſſem, quam Chriſtianos ex conſideratione ſtatus integri hauſiſſe dicis, vereor ne petas id, quod eſt in principio, & jubeas nos de natura habitus judicare ex privatione, de natura lucis ex tenebris; Sane de beneficentia hactenus tum ex lumine rationis, tum eximie ex libris Novi Fœderis Chriſtiani cognovimus; Et nullibi tamen ſacræ literæ, quibus hæc doctrina maxime cordi eſt, jubent nos heic ad ſtatum integritàtis reſpicere. Nec ulli puto mortalium ante Te in mentem venit beneficentiam erga pauperes deductum aut illuſtratum ire ex ſtatu Integritatis; id eſt, illam actionem, quæ unius hominis abundantiam, alterius miſeriam & egeſtatem præſupponit, ex eo ſtatu, ubi quæ homini alendo requirebantur, natura ultro ſuggerebat, ubi nulla opum exundantium cura, nulla eas cumulandi cauſa & ratio, nulla indigentia, nulla debilitas. In quo ſtatu etiam *communicationem* fuiſſe *benigniſſimam*, ego quidem capere nondum poſſum. Aut tu me doce, quænam demum illæ res fuerint, quæ ita liberaliter communicaverint homines, inter quos nullum augendi res ſtudium, nulla egeſtas; & quibus pleræque res ignotæ, aut nulli uſui, circa quæ jam vita noſtra maximam partem occupatur. Idem cenſendum (p. 33.) de his quæ ſequuntur: *Hæreditates, actiones tutorum, ſententias judicum, pœnas, bella, fœdera, innumera alia recte ſe habere intelligimus, quando audimus, ea, quæ ſtatui corrupto propria ſunt, hodie ad analogiam ſtatus integri fieri non poſſe, niſi in jus naturæ impingere velis.* Atqui de his omnibus recte hactenus & perfecte a ICtis & Politicis traditum fuit; quibus de Alberti hypotheſi nunquam cogitatum. Nec video, quid ex iſthac rectius aut accuratius circa talia, quam ex horum principiis tradi queat. Denique in quamcunque ſe formam vertat Albertus, inepta eſt illa & abſurda, quam comminiſcitur analogia. Cum enim analo-

analogia in similitudine, proportione, & paritate rationum consistat, sensus communis utique dictitat, affectionem illam analogicam in illo, ad quod alterum analogiam habere dicitur, in excellentiore gradu inesse, quam in eo, quod ad illud analogiam habet. Quo posito necessum fuerit, hereditates, actiones tutorum, sententias judicum, pœnas, bella, fœdera, in statu integro longe sublimiori gradu extitisse, quam nunc in corrupto. Dicere autem, quod non exsistit, cum eo quod exsistit analogiam habere, aut illud hujus normam esse, extremum in stultitia est. Et si deliciis dictionum suarum uti me patitur ALBERTUS, potius dixerim; non nisi ea normaliter ad statum corruptum referri posse, quæ statui integro insunt formaliter. Sanctitas & innocentia status integri nobis in statu corrupto norma esse possunt; non ea, quæ ab isto statu plane abhorreat. Unde quanquam etiam ALBERTO non monenti discrimen inter medicinam & jus naturale notum sit, verum tamen adhuc perstat; non magis de legibus peccatum & mortem præsupponentibus, quam de natura & cura morborum; ex statu integro cognosci posse.

§.X. REPETIT dehinc obsoletam querelam ALBERTUS, quod jus naturale maximam partem ad usum fori humani retulerim. Cujus instituti me nondum pœnitet. Quod tamen *forum internum quam maxime rectitudinem motuum internorum requirat*, ego dudum docui L. I. c. 8. §. 2. de jure Naturæ & Gentium. Ut mirum videatur, ALBERTUM dicere, me hæc *neglexisse*, *aut spernere*. Sed quia etiam ex lumine rationis intelligo, me peccatorem esse, non autem, qua ratione Numen peccatis offensum placandum sit, quod sola Theologia revelata docet: igitur jus naturale ex solo rationis lumine traditum frustra ad forum internum, saltem primario, refertur, ubi solo hoc jure instructus damnari possum, absolvi non possum, & ubi morsus conscientiæ sentiuntur, medicina non invenitur. Unde, quæ ad forum internum spectant, ad Theologiam remittere placuit, quæ præter cogitationem peccati etiam expiationem docet. Id porro facile concesserim: ALBERTUM de libero hominis integri arbitrio recte sentire, (p. 37.) quippe cui imago Dei *utrosque oculos* implet: (credent homines ALBERTO duo paria oculorum esse,) sed tamen revera

revera vocabulum *perinde* cum magno grano salis capiendum est, quod neque in dictis ex Augustino citatis occurrere deprehendo. Quæ dein ego de præceptis negativis in statu integritatis *præfatione libelli de officio hominis & civis* meditatus sum, ALBERTO improbari video rationes sententiæ meæ, destructas non video. Nec valde me movet augustum & terribile nomen DOMINICI A SOTO, qui adducto loco in principia Theologiæ impingit, quod de statu integritatis loquens peccati *mortalis* mentionem faciat., cum ea distinctio peccati mortalis & venialis in statu tantum regenerationis locum habeat. Ubi enim omnia peccata quoad effectum paria sunt, tautologum est terminum *mortalis* adhibere. Deinde, etsi nemo negaverit, si Adamus in statu innocentiæ aliud quoddam peccatum admisisset, non impune fuisse laturum: tamen quia in solam comestionem de arbore vetita atrocissima illa sanctio mortis expresse statuta legitur; quid obstat, quo minus dicamus, modo isto peccato abstinuisset homo, nullum aliud peccatum fuisse patraturum. Certe quomodo hanc sententiam ex sacris litteris refutare possis, non video. Et si solis auctoritatibus res agatur, cur non potius mihi, quam Dominico a Soto credere malis? Præsertim cum illecebra arboris vetitæ in S. Scriptura exprimatur, Deo similem fieri; aliorum peccatorum illecebras in eo statu, ubi vitiosi cupidines non sunt, percipere non possim. Et rationes quæ exaggerando illo peccato adferuntur, in alia peccata non quadrant.

§. XI. CIRCA prohibitionem matrimonii inter fratres & sorores, (p. 39.) quam etiam in statu integro majoris honestatis causa faciendam ALBRRTUS absque idonea ratione tradit, nihil habet quod adferat, præter par distinctionum; *inter legis sanctionem & repetitionem*, *& inter jus naturæ primævum & secundarium*. Atqui non sufficit distinctiones adferre, sed oportebat etiam eas ad præsentem quæstionem adplicare. Nam si vel maxime concedam, legem de vetitis inter fratres & sorores connubiis, Levit. XVIII. non primum esse latam, sed tantum repetitam: ostendendum tamen erat, quando illa utique lata foret. Nescio quoque, an qui tot per annos Logicam publice docuit, capere possit, nullam esse hanc consecutionem: Leu. XVIII. 9. lex

de

de vetitis inter fratres & sorores connubiis non primum lata est; igitur illa in statu integritatis post multiplicatos homines majoris honestatis causa ferenda fuerat. Ut autem inanem illam distinctionem inter jus naturæ primævum & secundarium admittamus, majore auctoritate opus est. Quid tamen revera super hac quæstione definiendum sit, ego haudquidquam me torserim. Id tantum monuerim, solam communionem sanguinis in statu integro sufficientem rationem non esse prohibendi connubii, inde videri constare, quod primi hominis uxor ex viri costâ formata sit, caro de carne ipsius; quo nulla major communio sanguinis existere potest. Igitur ni inutili quæstione abstinere malit D. ALBERTUS, aliæ ipsi rationes fuerint investigandæ.

§. XII. AD extremum regularum suarum auctoritatem adstruit ALBERTUS (p. 40.) quas *sponte sibi venisse* asserit, sicut zizania solent, quorum etiam proprium est, facile se multiplicare. Num autem nos infelices, quibus revelatio regularum Albertinarum facta non est, *confusam forte* duntaxat juris naturalis notitiam obtineamus (p. 41.) *quæ ex genuino istarum regularum usu obtinetur certissima*, tunc demum liquido adparebit, quanto earum regularum adminiculo huic disciplinæ fastigium impositum fuerit. Interim non possum non miserari puerilem plane D. ALBERTI jactantiam, qua regulis suis triumphum acclamat, velut a me ultro campus esset desertus: cum mihi suffecerit fundamenta subruisse; quibus sublatis debilis compages ultro corruit. Unde verendum est, ne intempestivo triumphatori occinatur: *O Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit!*

§. XIII. TERTIUM caput D. ALBERTUS miscet ex illis, quæ ipsi per injuriam scilicet a *Censore* imputata sunt. Negat igitur primo, mihi abs ipso imputatum, quasi ego statuerim, hominem *casu* in hunc mundum projectum. Ibi enim Epicuræos sibi ob oculos fuisse. Sed *lupum ante clamorem festinasse*, qua humanitatis plenissima phrasi utitur latrator ALBERTUS. Ast profecto tantam calumniarum colluviem expresso aut suppresso nomine in me effusam hisce annis comperi, ut vitio mihi vertendum non sit, si cuipiam plus justo suspicax videar. Et nihilominus dum unam a me avertit calum-

niam, parem mihi impingit, (p. 42.) jubens me *audire sententiam Lactantii adversus eos, quibuscum loquor, mutata saltem voce casu, in agnatas particulas* utcunque *vel* undecunque. Sane quid Lactantius contra Epicuræos disputet, non demum ex ALBERTO discere debebam. Quid ergo opus erat, ista verba mihi occinere, ni forte arbitratur, de veris humani generis originibus non æque mihi atque ipsi constare. Quam porro immanem calumniandi rabiem hoc arguit, quod vocabulum *casus & undecunque* agnatas particulas vocet, velut & ego non multo melius, quam Epicuræi hominem in mundum projectum statuam. Cum ego isto vocabulo innuam, me dicto loco, origines hominis in medio relinquere; non quod illas ignorem, aut de iisdem dubitem; sed quia thesi, quam ibi probandam suscepi, veritas constare potest, quamcunque de illis originibus sententiam supponas. Quod si autem neget, calumniandi causa ista ab se scripta, arguendus erit stupor tam aperta perspexisse non valentis. In secundo loco, (p. 43.) dum una via a contradictione extricare sese nititur, alia in eandem prolabi videtur, dum meis verbis hanc de suo parenthesin infercit; *axiomata (juris Naturalis quæ statui corrupto propria sunt:)* Si enim nobis post lapsum connascuntur, quæ statui corrupto propria sunt, quomodo eadem apud Christianos ex cognitione status integri resultare dici potest? Cum illa, quæ ex cognitione Christianis propria resultant, non connascantur; quæ autem connascuntur, etiam in non Christianos cadunt. Circa vocabula *oblique* ac *perinde* importunam pertinaciam ostendit, (p. 44.) dum ne incommodius quidem verbum sibi excidisse agnoscere detrectat, velut ipse mera oracula funderet. Nec eo secius mihi fas erit circa vires liberi arbitrii in homine integro vocula *perinde* abstinere. Par pertinacia est (p. 45.) circa phrasin *a peccato retrahere*, quam peccatum jam præsupponere sensus communis dictat: eoque absurde adhiberi censebitur, ubi de Legislatore sermo est, legem positivam primum condente. Illa vero (p. 46.) non est eximia humanitas se a fœdissima & maestiosissima calumnia abstinuisse, quasi quidquam erroneum illa dictione contineatur: *Deum condito præcepto positivo effecisse, ut actus, qui lege naturali pec-*

ca-

catum non erat, *peccatum fieret*. Credo apud Asinium ista calumnia etiam citra hederam venditari poterat. Sed nimirum nemo adhuc repertus est tam impudens, ut æquipollens GROTII dictum L. I. c. 1. §. 10. (p. 46.) cavillari auderet: *Deus positiva vetando illicita facit*. Gloriatur inde, se humanitatis, ut nempe in meliorem potius, quam deteriorem partem incautius dicta interpretetur, in Compendio suo aliquoties specimina edidisse, *non applaudentibus omnibus*. Atqui non aliud abs isto heic præstitum, nisi quod naturali lege præcipitur, & bonis omnibus in usu est. Quod si tamen jactura istius adplausus Te torquet, mi D. ALBERTE, age, retracta tuam humanitatem, & impudenter calumniare. Quo facto statim quatuor viri calumniarum, Schwarzius, Nicolaus Beckmannus, Fridericus Gesenius & Valentinus Velthemius in maximos plausus erumpent, teque lubenter fraternitati suæ adscribent. Sed & circa *sextum* operam ludit Albertus. Licet enim vel maxime *honestum* etiam *utili* opponam, ac dicam, in statu integro matrimonia inter fratres & sorores non ob utilitatem fuisse prohibita, sed ob *honestatem*: non minus tamen hæc dictio præsupponit, id quod ante istud interdictum in usu fuit, minus honestum fuisse. Quid denique (pag. 47.) solidi subsit commentitiæ distinctioni *inter assertiones de re practica*, & *præcepta* de eodem jam alibi excussum. Non puto habet ALBERTUS, quod jactet, per Vindicias suas *plenissime* mihi *satisfactum*.

§. XIV. CETERUM ne Dn. ALBERTUS gratis mihi titulum Censoris impegerit, pauca quædam circa *Compendium* ipsius *Orthodoxum* monere lubet. De cujus scopo haud obscure videtur colligi ex palmario isto axiomate: *Quidquid ex hypothesi status corrupti necessario nobis faciendum est, id ad analogiam status integri orthodoxe exposito facere nos jubet jus naturæ*. Sane analogiam istam S. Scriptura nullibi deducit, nec de illa cuipiam mortalium ante istum puto in mentem venit. Et pauci videntur eo delirii prolapsuri, ut bellum, & quicquid actum in genere humano ex peccato & subsecuta inde miseria redundavit, ad chymæricam analogiam status integri concipere possint aut velint. Restat igitur, ut deinceps Jus Naturale ALBERTI di-

ctatis sit metiendum, & qui cum eo senserit orthodoxi vocabulo superbus incedat; ceteri, ad quorum palatum ista non sunt, hæreticorum nomine traducantur. In *Præfatione ad Lectorem* video Albertum pari solicitudine circa Decalogum agitari, cum Indicis Novitatum auctoribus; quæ unde originem duxerit, mihi persuadere non possum. Sane perstat Decalogo auctoritas & sanctimonia sua, etsi disciplina juris naturalis ad ordinem decem præceptorum non digeratur. Quin ipse ALBERTUS in Compendio suo non Decalogum, sed fictitiam analogiam & regulas passim inculcat. Dein scire velim, ex qua visione ALBERTO constet, quod *diabolus torvo vultu Decalogum adspiciat*. Cum, siquidem exitio hominum iste lætatur, gaudio potius perfundi eundem credibile sit conspecto Decalogo, quo maledictio & damnatio adversus peccatores promulgatur. Sed & nescio, quid purulenti habet adjecta similitudo. Sane infecit genus humanum peccato diabolus: idem, dum Decalogum quoque corrumpere satagit, num *peccati medicinam* corrumpit? Mallem quoque claro latratu, quam obscura mussitatione expressum fuisse, (p. 2.) quinam forent illi non pauci, qui *rationi magis, quam revelationi faveant, & quibus Decalogus nauseam magis quam animum moveat*. Fortasse enim fustis non defuisset. Gratis quoque dicitur; (p. 3.) *qui olim ac hodie in incunabula juris naturalis inquisiverunt, utroque oculo ad antiquissima tempora respexisse, & quomodo primi homines vixerint, fundamenti loco posuisse*. Id enim factum est, & fieri convenit ab illis, qui de origine culturæ humanæ, aut civitatum anquirunt. Circa originem juris naturalis id neque factum ab omnibus, aut plerisque, neque fieri necessum est. Sane Grotius primævum hominum statum fundamenti loco non supponit, sed obiter de eo mentionem injicit, ubi origines dominii indagat. Sed nec in nostra hypothesi necessarium est super primæva hominum conditione inquirere, cum etiam hodie vita humana citra socialitatem sit miserrima. Et qualem vitam primi homines egerint, quæstio facti (p. 5.) est, quæ nisi ex S. Scripturis cognosci potest. Sed & nullum est illud ALBERTI ratiocinium: jus naturæ perfectum est, igitur illud ex perfectissimo statu derivandum. Per imperfectum enim statum perfectioni

ctioni

ctioni legis Naturalis nihil decedit, sed cognitio tantum ejus redditur difficilior, & obsequium ei debitum imminuitur. Quo ALBERTUS in Theologiam revelatam exspatiatus quæsivit & invenit, id ex primo illo & perfecto homine non eruit, sed ex cerebro suo in futiles regulas fœcundo per vanitatem venditavit, velut summam perfectionem legi naturali dare idoneum. Quin inter spatiandum in ecstasin incidisse videtur, ita multæ phantasiæ homini occurrerunt, quas nunc exagitare non vacat. Ex dicto Rom. I. 25. (p. 7.) nihil minus, quam id colligi potest, hominibus in statu defectionis citra revelationem liquido de jure naturæ constare non posse, nisi in subsidium adsciscant doctrinam Christianam orthodoxam de statu integro. Et quid fiet de dicto Rom. II. 25. cujus heic data opera obliviscitur? Debuisset & nobis nominare *Monarchomacos illos*, qui citra paralogismos & ἀσυλλογισίαν *socialitatis via incedentes in id præcipitium inciderunt, licitum ob socialitatem esse regem, si Rempublicam peccet, e medio tollere*. Absurde quoque pro se adducit ALBERTUS (p. 14.) illa Grotii verba: jus naturæ per se *hominibus non corruptis* patet. Per tales non intelliguntur, qui in statu integritatis vivunt, sed quorum judicium per pravam educationem & consuetudinem non est detortum. Et alias non ignotum, quid Grotius de perfectione primi hominis senserit. Neque ob dictum Jac. III. 9. ad intelligendum jus naturæ cognitio de homine integro est excutienda. Sane & qui hodie *exaggerate* velit peccatum injusti bellatoris, eodem modo dicere posset; eum morti objicere homines, pro quibus Salvator noster sanguinem suum effuderit. Num vero inde colligere licet: fontem e quo a Christianis pura juris Naturalis notitia hauriri debeat, esse orthodoxam doctrinam de passione Salvatoris? Denique & testimonium MELANCHTHONIS hoc, quo ALBERTUS vult, sensu prolatum non fuit. Qui sane *in argumento ad Officia Ciceronis (membro I.)* quod ad hanc disciplinam attinet, expressis verbis a Scriptura abstrahi jubet. *Neque ego*, inquit, *de religione dico, quæ ex sacris libris petenda est. Civilis vitæ consuetudo a Cicerone describitur, cum qua religio nihil pugnat. Scripsit de Officiis etiam* D. AMBROSIUS, *credo ut pueris inculcaret religionem, de qua videbat in Ci-*

ceronianis nihil præcipi. Verum ego religionem ex divinis literis censeo hauriendam esse, de civilibus malim audire Ciceronem. Obiter quoque scire velim, num qui ex cordatis Theologis *fidei orthodoxæ censores* se vocari velint. Sane vitiosa, aut quæ vitii suspecta sunt, censuræ obnoxia habentur. In fidem autem orthodoxam, qui censorem feret? cujus tituli stoliditatem & insolentiam ipse credo Romanus Pontifex adspernabitur.

§. XV. QUANQUAM autem in ipso D. ALBERTI Compendio passim occurrant, quæ castigationem merentur, tamen cum tam ignobili labore tempus impendere improbum sit, paucis tantum notabuntur ea, quibus nostra tradita cavillatur, & vellicat. Inter quæ vel præcipuum est, quod dicit (p. 39.) *me hominem in hunc mundum projectum sine artibus & extra societatem misere viventem posuisse loco hypotheseos meæ* quantumvis *ficta* illa sit. Sed non magis calumniam certorum hominum, quam stuporem circa istum locum discussisse molestum est. Thesis mea seria & vera est; hominem, prout nunc se habet, in solitudine destitutum citra ullam opem humanam, aut peculiare Dei auxilium vitam miserrimam agere. Alias enim neque in deportatione pœna erit, neque in expositione infantum scelus. Ad illustrandam hanc thesin, quam nemo sanus abnuet, dico; ei veritatem constare, si sequestrata notitia, quæ super veris humani generis originibus ex S. Scriptura hauritur, quamcunque velis hypothesin de origine generis humani fingas. Num ejusmodi fictio veritati quid præjudicat? Sic si dicam, Nicolaus Beckmannus, si vel maxime Spartaci familia ortus, aut e nubibus ad ranæ instar depluisse fingatur, obscœnissimus morio est. Unde ideo veritati natalium ejus quidquam detrahitur? Unde insipida valde est gravitas, per quam ALBERTUS crepat: (p. 40.) *Nos Lutherani adsueti sumus ad fingendum nihil (ne in Philosophia quidem, quia Christiana esse debet,) cujus contrarium a Deo ipso revelatum est.* Quasi ad Lutheranam fidem quid faciat, docendi gratia falsi quid tantisper ut fictum, non ut verum supponere. Aut quasi ZENTGRAVIUS minus bonus Lutheranus censeretur, licet adversus me ex absurda hypothesi, si Deus non datur, disputet. Calumnia quoque est, quod quispiam *verissimam Christianorum notitiam*

tiam de actuali hominum statu, eoque felicissimo in gratiam dissimulet, aut in fictionem de statu miserrimo transmutet. Sane si quis Evangelium Gentibus annunciaturus esset, is male faceret, si in ipsorum gratiam de statu integritatis dissimularet. Sed disciplinam juris naturalis, abstrahendo a peculiari religione universaliter traditurus, non magis de statu integritatis mentionem facere necessum habet, quam qui Medicinam docet, quod vero, *si status integritatis habeatur pro hypothesi, jus naturæ longe certius & clarius, quam ullo alio modo sine omni errandi periculo deduci possit*; id quidem ex ALBERTI Compendio nondum adparet, ex quo generis humani oculi nondum eximia quadam luce perfusi cernuntur. Et vellem scire aliquid ad disciplinam juris universalis pertinens, quod ex nostra methodo *confuse* tantum, ex Albertino Compendio *distinctissime* percipiatur. Porro qui leges naturales ad caput de socialitate (p. 42.) refert, non ideo negat, actionum humanarum finem esse *debere gloriam Dei*. Num autem solus integritatis status *naturalis* vocabulo insigniri debeat. Specim. Controv. c. 3. §. 3. (p. 44.) satis expositum. Ea quoque fœda est calumnia, quod §. 33. thesin meam; in disciplina juris naturalis hominem esse considerandum, prout ipsius natura est corrupta, hoc additamento interpoletur: *Recte modo* 1. *non excluderetur status integer tanquam principium*. Ast ego non excludo statum integritatis, sed ab eo præscindo, tanquam qui ad Theologiam revelatam pertineat. Quem quare non præsuppofuerim, tanquam principium huic disciplinæ, satis ostendi. Inepta quoque est secunda nota: *Modo status corruptus habeatur pro objecto*. Ubi quæso diversum a me traditur? Sane ego pravas inclinationes hominis considero non tanquam regulam agendorum, sed tanquam morbum, cujus pravi affectus per legem naturalem sunt sistendi. Quod carpit, a me tradi, (p. 37.) Jus Naturale maximam partem circa externa occupari, præter alibi dicta repono illud PHILIPPI MELANCTHONIS Epit. Philos. moral. p. 3. *Philosophia moralis est explicatio legis naturæ, demonstrationes ordine in artibus usitato colligens, quantum ratio judicare potest, quarum conclusiones sunt definitiones virtutum, sive præcepta de regenda disciplina in omnibus hominibus, congruentia cum Deca-*

logo, quatenus de EXTERNA disciplina concionatur.

§. XVI. De illa quoque quæstione, (p. 49.) an congruum fuerit in statu integritatis præcepta legis naturalis positivis potius quam negativis vocabulis exprimi, alibi a nobis dictum. Frustra Albertus objicit: *Exemplo legis divinæ positivæ cognoscimus, ad ea expresse inculcanda, ad quæ nulla inclinatio est, libertatem contrarietatis sufficere.* Nam ad fructum illius arboris utique congenitus homini adpetitus erat, innoxius, ni divinum interdictum accessisset. Ast, verbi gratia, ad homicidium, adulterium, furtum, nulla congenita erat inclinatio. Et mirum est, Albertum usque adeo sensui communi ex sola contradicendi libidine reniti; cum meæ sententiæ, quoties placuerit, capere queat experimenta. Sane si etiam infimæ conditionis civi Magistratus pupillæ cujuspiam tutelam deferat, ac ipsi inculcet, ut pupillæ bona diligenter administret, ejusque pudicitiam custodiat; ea monita æquo is animo admittet. Ast si id solicite ingeratur, ne dissipet aut furto subducat rem pupillæ, ne ipse eandem constupret, aut aliis prostituat, ne venenum eidem propinet, cum indignatione ista audiet, velut contumelia sibi allata. Reliqua alibi discussa sunt; aut talia, ut non sit operæ pretium, istis confectandis tempus impendere. Non possum tamen, quin impudentiam viri notem, qui, ut sese Strimesio, velut nimium me laudasset, purget, dicit: *Comparative, & si cum* Hobbesio *comparer, me laudasse*; & uti pullus ipsius, cui adhuc rostrum flavet, pipit, non tali comparatione, qua virtus cum vitio, sed qua minus vitium cum majore vitio comparatur. Ast ego te cum comparativa tua laude in malam rem abire jubeo, & te vicissim quoque comparative ad Fridericum Gesenium, & Valentinum Velthemium, aut si hæc non sufficiunt, ad Josuam Schwarzium & Nicolaum Beckmannum laudo. Equidem gratia Te mea opus non habere lubens agnosco. Et ita morosus ego sum, ut si vel in cœlum me laudibus extollas, Compendium tamen tuum exosculaturus non sim. Vehementer tamen suaserim, ut cavillandi & calumniandi finem facias, & si utique litibus delectaris, alium tibi deligas adversarium, magis otio abundantem, quicum vitilitigationis serram reciproces. Est enim, cujus prurientes in satyram

tam manus vix contineo, abs quo erudito orbi ludibrio expositus, sero ingemisces, ni quietem tibi mature imperare queas.

CAPUT III.

QUO OBJECTIONIBUS DN. SAMUELIS STRIMESII RESPONDETUR.

§. I.

ACCEDENDUM tandem est ad Dn. SAMUELEM STRIMESIUM, Professorem Francofurtanum, quem adparet ingressu novi muneris me potissimum oppugnato inclarescere voluisse. Cui & ipsi quantopere extra oleas vagetur, paucis ostendendum est, postquam jam plane istis litibus defungi placet. Ac in *Praxiologia* quidem *Apodictica* p. 43. cum Hobbesii statum naturalem atrocibus verbis damnasset, addit: *Ob eandem causam me non ullam mereri excusationem, quod statum tantum corruptum, & ab omni integritate alienum tanquam hypothesin non quidem veram, sed fictam propterea præstruo, ut disciplinam ita generaliter traderem, ut & eadem ad captum Ethnicorum foret, quos statum integritatis, vel rectius Creationis, ignorare facio ex solis divinis Scripturis addiscendum*. Circa istam accusationem observandum, primo STRIMESIUM mihi de suo affingere, quod supponam statum *tantum* corruptum, & *ab omni integritate alienum*. Contrarium enim hujus a me docetur L. II. c. 1. §. 5. & L. II. c. 2. §. 9. Deinde naturam hominis nunc corruptam ego non suppono tanquam *hypothesin fictam*, sed tanquam thesin nimis quam veram. Nisi forte Francofurti homines absque labe originali nascuntur. Sed longe diversa sunt, quæ a me velut ficta tantisper supponuntur; quæ accuratius expendisse decebat STRIMESIUM, antequam vivum & respondere paratum lacesseret. Denique num rectius dicatur *status creationis*, quam integritatis alii litigent. Id saltem constat, illam integritatem & sanctimoniam, quæ lapsa primi

primi hominis amissa fuit, Ethnicis ignoratam, ex sola sacra Scriptura addisci. Cujus contrarium non evincunt dicta quorundam Philosophorum PHILIPPO MORNÆO & aliis adducta, quæ nullam aliam corruptelam hominum, quam ex prava adsuetudine & velut contagio præsupponunt. Unde & nimis pro imperio pronunciat STRIMESIUS: *Non esse necessarium, ut in disciplina Juris N. homo nunc consideretur, prout ipsius natura est corrupta, & prout est animal multis pravis cupiditatibus scatens.* Atqui citra istam considerationem æque perfectum habebimus Juris N. systema, ac si Theologi sua disciplina peccatum & corruptionem hominis excludere vellent. Quod tamen hi altius ad primævam integritatem ascendant, ratio est, quæ in disciplinam Juris N. non cadit. Et ipse STRIMESIUS p. 85. tam de statu *institutionis*, quam *perfectionis* post hanc vitam pronunciat: *Neuter status heic attendi meretur, alibi nempe in Theologia iterum atque iterum inculcandus.*

§. II. HAUD saniora sunt, quæ p. 89. seqq. circa statum naturalem a me traditum cavillatur. Ubi primo per summam injuriam *idem cum Hobbesio inculcæ* me arguit, quem prius horridorum errorum reum peregerat. Ast ego efficiam, ut omnes cordati intelligant, illum quid carperet, non intellexisse; quod quale sit nemini ignotum est. Quam frivolum enim est, quod p. 90. ait: *Statum naturalem, qui per fictionem talis est, nulli omnino usui inservire, nisi ut subministret, vel quo modo genus humanum calumniis proscindi, vel quo pacto origo rerum Creatori erepta cum Epicuro atomis, aut alii ineptiori causæ tribui.* Jurares, istum Friderici Gesenii fraternitatem ambire. Talia refutationem non merentur, quæ scriptorem quid scriberet nescivisse arguunt. Circa statum naturalem qui revera exsistit, monet: *Male ei opponi adventitium, qui statum etiam inter patrem & filium complectitur quam maxime naturalem.* Nimirum incognita est ambiguitas vocabuli naturalis, quod pro diversa oppositione diversas sortitur notiones. 2. *Contradictorie dici: Statum hunc id habere, ut quis cum aliquibus hominibus peculiari societate jungatur, & tamen hominem nemini præterquam Deo in eo subjectum esse, omnibus vero hominibus æqualem.* Male sit illi, qui STRIMESIO librum meum legenti per-

spi-

ſpicillum ſubduxerat. Sane neque citato loco, neque alibi extat; in eo ſtatu hominem ſoli Deo ſubjectum *omnibus hominibus æqualem* eſſe; ſed iſta verba ibi extant: *Quivis cuivis alteri, cui neque ipſe ſubjectus eſt, neque eundem ſibi ſubjectum habet, æqualis cenſetur*. Unde magni ſtuporis eſt argumentum, quod oſtendi ſibi a me petit *ſocietatem, in qua omnes æquales ſunt, nec alter alteri ſubjectus*. Magnus profecto pudor eſt, quod Profeſſori Moralium a me demum inculcandum ſit, quod conjuges & parentes cum liberis invicem non vivant in ſtatu naturali. Quod de cetero ab inæqualitate virium ad inæqualitatem jurium non liceat argumentari, diſcere poterat ex L. III. c.2.§.2. de Juris Naturæ & G. Æque ſtupida eſt quæſtio p. 91. *Ubi locorum reperiatur hominum ſocietas, in qua omnes tum ex proprio judicio agunt, ex proprio itidem judicio de mediis ad ſui conſervationem facientibus definiunt, tum ſinguli agunt, quæ rectæ rationi conſona ſunt*. Ego trado de Juribus eorum, qui in libertate naturali vivunt. Strimesius quærit, ubi locorum ſit ſocietas, in qua omnes utantur juribus libertatis ſeu ſtatus naturalis, id eſt, quæ non ſit ſocietas. Eſt magnæ patientiæ argumentum, etiam a puero talem quæſtionem æquo animo audire. Denique conſervationem ſui a me conſervationi univerſi non opponi, ſatis adparet ex iis, quæ a me traduntur L. II. c. 3. §. 16. Et ſui ipſius conſervationi quam maxime ſtudet, qui credit, ſe non ſibi, ſed toti mundo genitum. Quia porro Strimesius p. 220. quam Fridericus Geſenius in me calumniam evomuerat, regustat, etiam illa, quæ huic dudum a me reſponſa ſunt, ſibi dicta putet. Ad illam quoque calumniam, quæ p. 221. ponitur, alibi abunde reſponſum. Vanum quoque eſt, quod contendit; non niſi quatuor hominum ſtatus dari poſſe, eoque naturalem ſtatum non dari: cum quadripartita illa diviſio ad Theologiam ſpectet; qua non obſtante in alia diſciplina alia humani ſtatus poteſt eſſe conſideratio.

§. III. Sed & circa illam quæſtionem, num quid malum ſit ante omnem legem divinam & humanam, aliquot ſophiſticationes promulgat Strimesius p. 232. *Si nulla*, inquit, *actio ante interdictum vel divinum vel humanum mala eſt, tum nec Deus nec homo unquam ma-*

malum prohibuerunt. Ratio consequentiæ est, quia juxta hanc hypothesin prohibitio semper prior est malo, quod per & propter illam demum naturam suam nanciscitur. Sed illud absurdum foret dicere: Deum nihil unquam prohibuisse, nisi quod sua natura vel bonum vel indifferens fuit. Ergo: nec illud sibi constat, nullum sua natura bonum vel indifferens esse. Enimvero si sophismate hoc nostram sententiam petit STRIMESIUS, longe ipsum ratio fugit. Nos quippe illam actionem necessario bonam dicimus, quæ cum conditione humanæ naturæ a Deo conditæ ita congruit, ut hæc sine illius observantia subsistere nequeat: malam contra, quæ ita repugnat naturæ a Deo conditæ, ut eandem destruat. Unde absurde concipitur actio bona aut mala, antequam concipiatur subjectum, a quo actio illa exercenda sit, ni effectum prius, quam causam concipere velimus. Non autem credo aliquem eo absurditatis prolapsum, ut diceret, malum actu extitisse ante legem, quæ humano generi coæva, id est, adjunctum ante subjectum. Id autem ego nuspiam tradidi, quodvis malum per & propter solam prohibitionem naturam demum suam nancisci. Jungitur quippe a me prohibitioni certa humanæ naturæ structura a Creatore facta. Inde & *secundum* istius *argumentum* ultro corruit: *Si nihil ante est malum, quam prohibitum, & ideo solum malum, quia prohibitum, tum omnia mala possunt fieri bona.* Nam ut quæ lege naturali repugnant, mala sint, non a nuda & sola prohibitione divina oritur, sed etiam, quia indoles humanæ naturæ a Deo condita violatur. Non minus inane est tertium ratiocinium: *Si omnia per se sunt indifferentia, tum Deo impossibile est ad quidquam nos obligare. Nam alias facta etiam clarissima legis promulgatione adhuc in nostra potestate situm erit, num illi promulgationi fidem habere velimus, nisi per se bonum sit, Deo credere, & per se malum, illius veritatem in dubium vocare.* Ad hoc jam in Specim. Controv. cap. 5. §. 35. p. 205. respondimus. Nam quod homo necessario fidem Deo adhibere & parere debeat, id provenit ex indole naturæ humanæ, quam Deus ipsi in creatione assignavit: qua non posita, intelligi nequit, necessarium esse, hominem Deo parere. Quæ autem rationalis creatura intel-

telligit, hanc legem a Deo conditam esse, ei non amplius integrum est, jussa Dei pro libidine sequi aut detrectari; quia hoc indoli creaturæ rationalis adversatur.

§. IV. IDEM tamen in *Originibus Moralibus* non parum in melius profecisse videtur, saltem circa præcipuam quæstionem super origine moralitatis in actionibus humanis; quam ut ante voluntatem divinam reponat, extrema argumenta videtur adferre. Ut non videam, quid istis destructis amplius adversus meam sententiam reponi queat. Eo magis opera danda est, ut plane & perspicue difficultates istæ removeantur. Ac primo quidem monendum, sermonem nobis esse de sola moralitate in actionibus humanis. Nam quod bonitas divina a voluntate divina originem non ducat, nemo, cui sensus communis, negabit. Unde a STRIMESIO quæstio insidiose formatur: *Num nihil omnino boni concipi possit ante voluntatem divinam?* p. 65. Deinde quanquam alii eandem mecum, aut similem sententiam propugnent; tamen quatenus vel eandem justo latius porrigunt, vel ex alio fundamento deducunt, me nolle teneri vel ad fulciendum istorum argumenta, vel ad consequentias, quæ illis impinguntur admittendas, præsertim ubi non strictissime cum nostra sententia conveniunt. Nam & sæpe exiguo discrimine veri & falsi confinia discernuntur; & fieri potest, ut duo eandem thesin tueantur, sed quatenus ex diversis principiis eandem deducunt, in uno sinistra quædam consequentia hæret, abs qua alter est immunis. Unde ceteri, quos iste impugnat, Clarissimi Viri, si adhuc in vivis sunt, sententiam & rationes suas defendant. Mihi de mea nunc unice curæ est.

§. V. JAM igitur eo sunt redacti adversarii, ut admittant, controversiam non esse de rebus, prout revera & actu exsistunt, sed de nostro concipiendi modo, & fere quatenus nos mortales essentiam divinam ad modulum nostræ rationis concipimus. Unde si vel maxime adversarii suam intentionem obtinuissent, non tamen adhuc evictum foret, rem utique sic se habere. Vertitur autem cardo causæ in distinctione inter essentiam & exsistentiam: juxta hanc voluntas divina moralitatem actionum humanarum antecedere conceditur; juxta illam non item. Huic sententiæ statuminandæ STRI-

STRIMESIUS p. 52. pronunciat, *essentias rerum sine exsistentia nil aliud esse, quam possibilitates seu aptitudines ad exsistendum, in ipsum exsistendi actum erupturas, simul ac Deus voluerit*. Enimvero valde dubito, an isthanc essentiæ descriptionem proceres regni Metaphysici sint probaturi, quorum concilium prius cogendum fuerit, antequam istud dogma publice recipiendum sit. Sane si essentiæ rerum in sola illa possibilitate consistunt, & vero universitas creaturarum omnipotentiam divinam non exhaurit, adeoque Deus intelligitur posse quæ nunquam produxit, aut producturus est, etiam non entium dabitur essentia. Aut ostendat mihi, quantum a nihilo differat possibilitas, quæ nunquam in actum deducta fuit, aut deducenda est. Enimvero essentiis illis exsistentiæ contradistinctis ortum dedit abstractio Philosophorum. Nam uti quod exsistit proprie & revera esse dicitur: ita & illa realis & vera est essentia, quæ cum exsistentia est conjuncta: & quod Deus esse jubet, id eo ipso exsistit. Ast Philosophi naturas rerum ortui & interitui obnoxiarum contemplantes ista duo, essentiam & exsistentiam, natura conjunctissima cogitatione cœperunt divellere; quod absurdum ducerent, veritates de indole rerum semel exsistentium hisce intereuntibus mutari, aut interire. Unde formati sunt generales conceptus & propositiones de rebus; quæ propositiones quia præscindebant ab exsistentia mutationi obnoxia, pronunciatum de illis est, eas esse æternæ veritatis, id est, eas cum individuis rerum mutationi obnoxiarum non stare aut cadere, verbi gratia. Quæ de natura rosæ traduntur, ea in hyeme quoque vera esse, quando nullæ uspiam exsistunt rosæ. Hinc & factum, ut essentiæ rerum pronunciarentur æternæ. Id quod uti hoc sensu facile admittimus, quod nempe conceptus generales de rebus ab interitu individuorum non dependeant: ita absurdum est, illam æternitatem ante primam rerum originem velut retrotrahere, ac fingere, essentias rerum, a voluntate Creatoris, quæ exsistentiam iisdem dedit, non dependere. Extra hanc explicationem pronunciatum illud de æternitate essentiarum non magis admitti potest, quam hoc, mundum esse æternum.

§. VI. His præmissis adparet, STRIMESIUM arcem causæ suæ in eo ponere, ut possibilitates illas, quas essen-

ſentias rerum vocare ipſi placet, ſtatuat objectum eſſe potentiæ divinæ ante actum voluntatis, & omnipotentiam Dei veram & adæquatam eſſentiarum omnium cauſam atque originem. Et has ante voluntatem Dei concipiendas eſſe; quia in ordinata attributorum divinorum conceptione & adprehenſione omnipotentia Dei voluntatem ejus, ceu potentia actum neceſſario antevertit. Quoniam autem poſita omnipotentia Dei conceptaque omnes ſimul poſſibilitates ſeu eſſentiæ ab omnipotentia omnino illatæ non poſſunt non poni & concipi; etiam id patere, eas ipſas eſſentias ante voluntatem Dei ſecundum noſtrum concipiendi modum antecedaneas eſſe. Eoque omnipotentiam divinam eſſe cauſam adæquatam, immediatam & proximam eſſentiarum, ſicut voluntas divina cauſa adæquata, proxima & immediata exſiſtentiarum perhibetur. Enimvero probe heic obſervandum, quæſtionem proprie non eſſe confuſam & indeterminatam, hoc modo: quodnam primum velut fundamentum ſit, ut aliquid extra Deum eſſe queat. Ad hanc enim quæſtionem ita confuſe formatam ultimata eſt reſponſio: quia Deus eſt omnipotens, ſeu quia in Deo eſt potentia aliquid extra ſe producendi. Sed quæſtio a nobis agitatur diſtincta & determinata: unde ſit, quod verbi gratia, homo talem habeat naturam, ut certa quædam ei neceſſario honeſta, quædam turpia ſint, quæ brutis talia non ſunt. Ad hanc quæſtionem ultimata reſponſio non eſt; quia Deus eſt omnipotens, ſed quia Deus ita voluit. Sane aliter ſeſe habent potentiæ determinatæ, finitæ & velut brutæ, quibus poſitis effectus talis, & non alius ponitur. Sicuti in quovis genere machinarum conſpicitur, ubi vera & adæquata effectus cauſa ad potentiam refertur. Aliter ſe res habet in potentia indeterminata, libera, exercitiique ſui moderamen penes ſe habente, abs qua quod talis vel talis effectus producatur, cauſa ad liberam determinationem ejus potentiæ refertur. Adeoque quando circa originem talium effectuum anquiritur, potentia quidem neceſſarium eſt præſuppoſitum ad producendum effectum, proxima tamen & adæquata cauſa eſt beneplacitum agentis. Et ſane omnipotentia in Deo concipitur non tanquam facultas neceſſaria, ſed tanquam libera, ſeu quæ non neceſſario ſeſe exerit, ſed prout Deo placet, alias,

alias enim Deus semper ageret omnia, quæ posset; cum Deus illa tantum faciat, quæ vult. Ut falsum plane sit; posita omnipotentia Dei poni omnia ejus objecta. Unde quilibet ex sensu communi judicare potest: si quæram, cur Deus hominem creaverit animal rationale, incongrue responderi, quia est omnipotens. Nam statim excipere possem: si omnipotens est, cur non potius aliter, quam sic fecit? Sed si respondeas, quia Creatori sapientissimo & optimo ita placuit; nil habeo, quod excipere queam.

§. VII. INDE ultro corruunt argumenta, quibus sententiam suam stabilire nititur D. STRIMESIUS. *Quia*, inquit, *essentiæ rerum theoreticarum ex attributo voluntate Dei priore, nempe omnipotentia Dei derivantur. Ergo & essentiæ rerum practicarum. Ratio consequentiæ est, quia inter essentias theoreticas & practicas nullum discrimen intercedit. Nam uti posita omnipotentia divina, necessario ponitur idea & essentia hominis exstituri, simul ac Deus voluerit; ita eadem posita ponitur necessario idea suum cuique tribuendi.* Quæ omnia inania esse ex superioribus constat. Quibus addo, in artifice quidem, verbi gratia, figulo, cui potentia sua adquiritur, ideam ollæ necessario videri præcedere voluntatem ollæ faciendæ, quæ exsurgere non potest, nisi posita potentia seu facultate agendi. Ast in Deo, qui est a seipso, & cui omnipotentia est essentialis, nullas definitas ideas rerum creandarum præsupponi necessum est, antequam ponatur voluntas quidquam extra se producendi. Unde & nulla est consequentia; negata possibilitate hominis ad exsistendum, negatur simul ejus omnipotentia; igitur & posita omnipotentia, statim idea distincta, aut essentia hominis ponitur.

§. VIII. QUÆ porro IDEM p. 62. excipit adversus dicta a me Specim. Controv. c. V. §. 21. quod in turpitudine actionum humanarum non sit ejusmodi contradictio, qualis est, si bis duo negentur esse quatuor, pariter inania sunt. Est quoque illa frivola argumentatio p. 63. *Ad ideam boni ad humanam naturam restricti non opus est certa dispositione hominis, nec præcepto aliquo superioris, sed vel sola omnipotentia divina sufficit, vel hominis essentia ex omnipotentia emanans, qua supposita bonum morale secundum essentiam adeo necessarium est,*

est, ut negans id neget idem esse idem. Ast vel verba mea non intellexit STRIMESIUS, vel data opera cavillari voluit. Nam ut res sit numerabilis, sufficit, si qualiscunque sit. Musca æque ac Elephas numerari potest. Sed ut alicujus entis actiones turpes sint, non sufficit qualecunque id esse, sed requiritur, ut certo modo a Deo sit formatum. Unde non in rem inanem aut brutum, sed in hominem turpes actiones cadunt, quia hic certo modo a Creatore præ illo formatus. Interim non negamus, esse in turpitudine certum genus contradictionis, quæ ex posito hominis fine & natura resultat. Nam contradicturus sibi Deus fuerat, volendo creare hominem, id est, animal rationale, & ad sublimiorem quam bruta finem, & tamen certum genus actionum ipsi non interdicere volendo. Neque cuilibet ideæ turpitudo repugnat, sed ideæ hominis, quæ ab aliarum rerum ideis, in quas numerus cadit, utique differunt.

§. IX. SECUNDO *Argumento* STRIMESII jam nervus est præcisus, ut id repetere superfluum sit. Sed nec *Tertio* quid roboris inest. Admisi ego duplicis generis impositionem; unam ex solo lubitu imponentis citra peculiare fundamentum in re: alteram ab imponentis voluntate ita ortam, ut aliter imponere velle non potuerit, siquidem sibi constare debeat. Quærit STRIMESIUS; *Unde sit illa necessitas volendi, & quodnam istud fundamentum in re, ob quod imponens non potest non quædam velle?* Ast ego puto, sufficiens responsum contineri hisce verbis; *siquidem sibi ipse constare debeat.* Scilicet quia ad perfectionem sapientissimi & optimi Entis pertinet, sibi conformiter agere, & non mutari in horas: ideo recte voluntas antegressa sequentis velut regula dicitur; sic ut quia Deus voluit antecedens, non possit non velle, quod cum eo connectitur, & ex eo necessario sequitur, & si finem vult, non possit quoque non media velle. Sic vult Deus sui cultum, sed non nisi volita prius creatura intelligente. Nam si Deus nihil creasset, aut non nisi bruta creasset, cultum etiam sui velle non potuisset. Ceterum voluntati sapientia & bonitas non opponenda, sed conjungenda est; etsi effectus potissimum ad voluntatem refertur, tum quia hæc agendi principium, tum quia sapientia & bonitas sine voluntate, ac nisi liberæ, non intelliguntur. *Quartum*

denique STRIMESII *argumentum* est, *quia posito omnia bona moralia ad hominem restricta a voluntate divina tanquam prima origine profluere, ratione originis inter legem naturalem, & legem Dei positivam nulla amplius reliqua erit differentia*. Ast quid absurdi erit, si dicam, ratione originis tam naturalem, quam positivam legem ad Dei voluntatem referri: id tamen esse discriminis, quod positiva a Dei voluntate absoluta proveniat; naturalis autem certam conditionem humanæ naturæ adsignatam præsupponit?

§. X. Ex eo autem nihil sane candoris relucet, quod p. 64. arguere videtur, me in Specim. Controv. c. IV. §. 3. p. 60. non rectius, quam BURMANNUM sentire, cui errorem Sociniano simillimum tribuit. Ast ubi ego nego, necessitatem justitiæ Dei punitivæ ex ipsa Dei natura fluere? Quod si tamen STRIMESIUS ex solo rationis lumine demonstraverit dogmata circa justitiam divinam, quæ substernuntur & implicantur articulis fidei de lapsu Adami, & subsecuta inde generis humani labe, de incarnatione Filii Dei, ejusque satisfactione, merito & passione, de justificatione hominis, & similibus, adeoque hæc omnia captum humanum non superare, nec abire a regulis justitiæ in foro humano usitatæ, lubentissime ipsi fasces ingenii submittam. Interim tutissimum reor ista fide amplecti, quam rationem ne quidquam fatigare.

§. XI. CONATUR hinc p. 71. STRIMESIUS argumenta mea elidere palmaria illa distinctione inter essentiam, & exsistentiam, cui quid roboris insit, abunde a me ostensum fuit. Peculiariter autem circa exceptionem ad argumentum meum primum, mirum videtur, cuinam eandem opponat, aut quid ad præsentem quæstionem faciat, dixisse: *Nil prohibet, quo minus peccatum vocetur ἀθεότης: aut quo minus morales Doctores altius quam rustici ascendant, & originem moralitatis ab ea sententia derivent; ubi nullus Deus, ibi nullum bonum morale.* Nisi forte putat, qui bonum morale a voluntate Dei deducit, illum idem a Deo non deducere. Circa secundum meum argumentum id quoque mirum est (p. 72.) quare negare velit, omnem obligationem esse a superiore, ac neminem sibi ipsi obligari, *nisi de stricte dicta obligatione capiatur*. Atqui sane de proprie dicta

dicta obligatione mihi sermo fuit, & quidem de tali, quæ a principio extrinseco provenit. Circa exceptionem ad argumentum meum tertium verbo monendum, haudquaquam æquipollere; hoc rectæ rationi, humanæ naturæ, & imagini divinæ congruit; & hoc per se & sua natura est honestum. Circa exceptionem denique ad quartum meum argumentum moneo, illam abs Deo necessitatem utique removendam, per quam voluntati ejus detrahitur, quod creaturæ tales factæ sint.

§. XII. Designat quoque p. 79. novum conceptuum ordinem Strimesius, ut ab origine suarum essentiarum divinam voluntatem utique excludat, qui citra animadversionem prætermitti non debet. Quando enim primo omnium loco concipitur Deus, consideratur tanquam a seipso existens, & cujus perfectiones omnes sunt essentiales, quarum in respectu ad ipsum Deum una non est prior aut posterior altera, (non loquimur de perfectionibus personalibus, de quibus ex sola Religione Christiana constat,) nec una velut ex altera emanat. Hoc modo etiam Deus consideratur tanquam αὐτάρκης, nulla re extra se indigens, omnes beatitates ac perfectiones in se continens, & qui solus necessario est. Quia autem præter Deum nihil necessarium est, igitur quando ad res extra Deum concipiendas progredi volumus, primo omnium concipiendum est, Deum voluisse aliquid extra se producere; qua voluntate Dei non posita ejus omnipotentia velut otiosa quiescere intelligitur: sed eadem posita Deus rebus naturam suam pro sapientia & bonitate sua assignat, actuque ipso attribuit. Ita credo D. Strimesius non prohibebit, quo minus voluntas Dei primum principium rerum extra Deum sit, ac in posterum quoque maneat.

§. XIII. Tandem & socialitatem tantopere agitatam plane jam *exterminare* constituit, (p. 97.) ut vacuum commento suo locum faciat. Ubi id primo reprehendendum, quod pro socialitate a me posita *societatem* substituit, quam sive fraudem, sive incuriam in aliis jam notavi. Rationes hasce adfert, quia ex isthac socialitate non possunt deduci officia hominis erga Deum, seu religio naturalis: neque officia, quibus homo extra societatem consideratus sibi ipsi obstringitur: neque officia nostra in bruta tendentia, quale est, ut ab omni

crudelitate erga ea abstineamus. Ad primam Objectionem præter ea, quæ alibi a me dicta sunt, repono: cum a me religio naturalis & jus naturæ pro distinctis disciplinis habeantur, non opus mihi fuisse principium indagare, ex quo officia erga Deum & homines simul deducerentur. Deinde non repugnat, præcepta de socialitate colenda, seu dilectione proximi esse partem religionis naturalis præcipue quatenus exercentur, obsequio in communem Creatorem testando; & socialitatis humanæ præceptis firmitatem a religione accedere. Circa alteram objectionem scire velim, quænam officia homini solitario tribui possint, quæ nullum plane respectum ad Deum aut alios homines habeant. Nam si forte objicias castitatem, sane totus is adparatus naturæ humanæ, illique stimuli ob socialitatem sunt instituti: sic ut si ad solitariam vitam homo a Deo esset destinatus, non magis castitas in ipsum caderet, quam in arborem aut lapidem. In hoc tamen fateor a me gravissime peccatum fuisse, quod dum officia hominum inter se trado, ejusmodi principium non adsumpserim, ex quo officia quoque erga boves & asinos deduci queant. Quo nomine etiam Advocatum Generalem asinorum, qui Leonis Frideburgii vocabulum sibi imposuit, non mediocriter indignari video; oblitum, inter ea, quæ Sapiens Hebræus asinis præstare jubet, esse quoque fustem & verbera. Poterat tamen minore in asinos pietate tangi STRIMESIUS, si voluisset inspicere, abs me tradita L. IV. c. 3. §. 6. de Juræ Naturæ & Gentium. Objicit præterea, deprehensum fuisse, quædam manifeste naturali legi repugnantia societati parum aut nihil obfuisse; uti furta, & adulteria in Republica Messagetarum & Lacedæmoniorum. Ast non sequitur, ob corruptos mores certæ Reipublicæ hoc vel illud vitium, hanc vel illam societatem peculiarem parum turbasse: ergo id vitium non repugnat socialitati generis humani in universum. Adu. L. VIII. c. 1. §. 3. de Jure Naturæ & Gentium. Oportet quoque valde superfunctorie STRIMESIUM legisse scripta mea, dum pronunciat, omnia officia legis naturalis, quæ alios homines respiciunt, valorem, omnemque obligationem suam ultimo a cultu societatis sortiri. Ni grave est, inspiciat L. II. c. 3. §. 20. de Jure Naturæ & Gentium. In hac porro propositio-

ſitione ; officia adverſus alios homines exhibenda in ſocialitatem reſolvuntur, non magis tautologum quid eſt, quam in illo Poëtæ: ut ameris, amabilis eſto. Denique theſes illæ; innocentem ab æternis pœnis immunem aſſerere, peccatum haud impunitum dimittere, cum ſint axiomata juſtitiæ divinæ, indagandus eſt quiſpiam STRIMESIO, qui iſta ad ſocialitatem hominis referat. Qui autem conſideraverit, quæ a me ſuper differentia juſtitiæ divinæ & humanæ tradita ſunt, agnoſcet, abſurde dici, juſtitiam divinam & humanam, qua formam ſimilem eſſe, non qua modum & gradum. Sane eſſentialis Dei, & imperata hominum juſtitia, quoad formam eadem non ſunt; cum ad formam juſtitiæ quam maxime pertineat, ex quo principio id, quod juſte factum dicitur, ſit profectum.

§. XIV. DENIQUE quod poſt exterminatam, ſi diis placet, ſocialitatem ſubſtituitur principium, *ſuum cuique tribuere*, non eſt pro tanto hiatu. Revera id certam duntaxat juſtitiæ ſpeciem abſolvit; ac non niſi per violentiam velut ad omnia officia extenditur, ac invita plane Minerva. Sic ridicula eſt illatio: furtum non eſt faciendum, homicidium non patrandum, quia ſuum cuique eſt tribuendum. Sed & difficultatem a me Specim. Controv. c. 5. §. 23. motam haudquidquam diſſolvi poſſe arbitror, ſi cum STRIMESIO dicamus; ſola terminorum explicatione opus eſſe, (p. 120.) Expectaveram ſubtilius quid a D. STRIMESIO, quam ut commento ſtuporis Velthemiani adquieſcere vellet. Nam adhuc quæſtio reſtat; unde aliquid cuique *ſuum* ſit: cum, verbi gratia, bruto adverſus hominem nihil ſuum ſit; & Hobbeſius neget, civi adverſus civitatem aliquid ſuum eſſe. Unde ad iſtud axioma ſtabiliendum plus, quam nuda terminorum explicatio requiritur. Sed mihi mea vindicaſſe ſuffecerit, quo minus quiſque ſuis deliciis gaudeat, ego nec invideo, nec curo.

MEREBATUR etiam caſtigationem VALENTINI VELTHEMII Introductio ad libros GROTII de Jure belli & pacis. Sed quia his, poſtquam Aſinii Tenebrionis Archivarius factus eſt, non mores ſolum, ſed & dictionem Nicolai Beckmanni exprimere ſtuduit, ejuſque nugæ & a nobis antea deſtructæ ſint, & ab illis ipſis, qui noſtra impugnant, rejiciantur, turpe foret, cum barbaro

isto animali ulterius colluctari velle. Et constat lixivium a Rollero temperatum mire ad ipsius scabiem quadrasse: cujus adhuc affatim superest, si mutire deinceps ausus fuerit. Quale balneum etiam illis polliceor, si qui nondum calumniandi & cavillandi pruriginem exuere poterunt. Longe turpius foret, mendacia & calumnias JOSUÆ SCHWARZII majore, quam latratus canis scabiosi dignatione habere, cujus perjurio non simplici, & flagitio cooperti contactum merito omnes honesti refugiunt. Et satis jam istam belluam ulti sunt mores sui; quem licet altera vice carnificis manus elapsum, intra præcordia ipsius habitans tortor sat excruciatum dabit.

JULII

JULII RONDINI
DISSERTATIO EPISTOLICA, SUPER CONTROVERSIIS, QUÆ SAMUELI PUFENDORFIO CUM QUIBUSDAM ALIIS CIRCA JUS NATURALE INTERCESSERUNT.

PETIS a me Marce Primasi, Consobrine suavissime, ut brevibus tibi exponam, quo demum redactæ sint controversiæ, quas aliquot ante annos Samueli Pufendorfio circa Libros de Jure Naturæ & Gentium ab ipso editos, nonnulli haud levi animorum motu intentaverant. Nam per triennium Cantabrigiæ agenti nihil amplius ad eandem spectans occurrisse fastidio Bibliopolarum Anglicorum, ejusmodi scripta fere adspernantium. Et tamen Te pro singulari in eam scientiam studio exitum istius certaminis nosse cupere, cujus primordia Tibi sæpe indignationem, quandoque & risum excitaverint. Idemque petere V. Cl. Richardum Cumberlandum, aliosque ibi eruditos viros, quibus Te suggerente ea lis innotuerit. Quibus & ejusdem disceptationis genio perspecto mirum desiit videri, tam pauca, quæ solidam, profundamque meditationem sapiant, illis ex oris prodire, quæ alias scholis, virisque literas professis refertæ sunt. Quis enim circa expoliendas bonas scientias operam impendat, si id summum laboris fuerit præmium, calumniantium importunitati non succubuisse. His igitur viris ut gratificer, ac Tibi præcipue, cui imperium in me necessitudo nostra, ac singularis, quo jungimur, amor detulit, faciam, quod alteri

alteri vix annuiturus eram, non tam ob rei difficultatem, quam quia tantum temporis negotiis, quibus premor, ægre in præsens decerpere licet. Ac ne mutilato officio defungar, non solum quod ex eo tempore, quo tu hinc abiisti, scriptorum sit editum, Tibi nunc transmitto; sed & quid circa alterius partis postrema scripta mihi videatur, adjicere placet. Nam Pufendorfium post editum Controversiarum Spicilegium graviora, quibus distringitur studia, non permittunt de istis altercationibus amplius cogitare, quas adversa pars prurigine scribendi & contradicendi in infinitum extractura videtur. Præsertim cum eidem tota hac disceptatione, id tantum fuerit propositum: ut calumnias sibi intentatas depelleret; cetera securus, quid opinionum Metaphysicarum unus aut alter Jenæ aut Francofurti ad Oderam in deliciis habet.

Inter Pufendorfium igitur, & Valentinum Albertum, Theologum Lipsiensem, non tam super re ipsa & dogmatibus, quam super methodo disceptatum fuit. Nam ille quidem legibus methodi conveniens duxerat, suam disciplinam e genuinis & domesticis principiis adornare, abstractis tantisper & sepositis, quæ a religione divinitus revelata commodato sumi possunt; non quidem fastidio divinarum literarum, sed ne controversiis Theologicis velut vortice quodam involveretur disciplina universum mortalium genus spectans, non prout peculiaribus & ad salutem æternam tendentibus circa sacra dogmatibus imbutum, sed prout ratione præditum est. Tum & quia praxis ejus disciplinæ non inter Christianos duntaxat, sed & inter Gentiles & Muhammedanos inter se, & cum Christianis negotia tractantes conspicitur. Ast Alberto potius visum scita Juris Naturalis ipso e Paradiso petere! quo fine & regulas quasdam concinnavit, non absimiles illis, quæ apud Logicos de inventione medii termini occurrunt, insigni usu ad juvandam hominum ratiocinationem, si jam consecutionem rerum norint. Quibus quidem ut se suosque oblectaret, Pufendorfii nihil intererat. Unicus titulus scrupulum injiciebat, cui orthodoxiæ vocabulum infarctum erat, quo se perstrictum, suosque libellos, a quibus adolescentes ab Alberto absterreri constabat, heterodoxiæ argui non obscuris indiciis judicabat. Qui non parum

parum in fermento erat, adversarios suos tam detestatam cordatis artem a Monachis, & immitibus Sacerdotibus Romana sacra professis mutuari, ut etiam circa innoxias quæstiones ab se dissentientes hæreticorum vocabulo apud imperitos differre instituant. Unde vindicandæ existimationi acrius ad destruendum id commentum connixus est, quam alias istius indoles merebatur. Albertus contra, ne per *Spicilegium* ad silentium redactus videatur, in *Parænesi* sua præcipuis rebus tacite præteritis tantum hinc inde nonnulla sat frigide vellicat, & haud eo secius velut pro tribunali calculum pro se fert; quo jure, quæve injuria extra studia partium positi judicent. Mihi sane isthoc e scripto decessisse potius nonnihil, quam accessisse sentio ad æstimationem, qua alias istum virum prosequebar. Equidem recenset hic exempla Philosophiæ per Theologiam locupletatæ, ubi denuo adducuntur propositiones, quas vocant, *inusitatæ*: sed per quas etiam ipsius Logicæ theoremata non magis augentur, quam Physica aut Medicina e miraculis. Circa *aquas supracœlestes* debuisset distinctius supponere certum Mundi systema. Ptolomaicum, an Copernicæum aut Cartesianum. Sed nec usquam Sacra Scriptura docet, *fontes & flumina* ita oriri e mari, ut ex hoc ad illorum capita per tubos seu canales quosdam subterraneos aqua permanet. Eoque Scripturæ Sacræ non contradicit, si quis docet vapores e mari adscendere, e quibus in pluvias resolutis & spongiosa tellure exceptis fontes & flumina oriantur. Nec ad reliqua exempla, quod excipi possit, forte defuerit. Sed si utique deinceps ita philosophari pertendit Albertus, nemo sane prohibebit, nec puto magnopere admirabitur, modo alios, quibus confusus philosophandi modus non placet, heterodoxias crimine non adspergat, nec velut literarum divinarum contemptores traducat. Equidem in hisce complures passim propositiones occurrunt, cum ad alias Philosophiæ partes, tum præcipue ad moralem spectantes. Sed cum is earundem scopus non sit, ut Philosophiam doceant, istæ velut obiter & extra primarium scopum adjectæ intelligi debent, quæque adeo nativam constitutionem & indolem disciplinarum, e quibus quævis istarum propositionum petitur, alterant. Sic licet Propheta Regis Ezechiæ apostemati emplastrum imposuisse dicatur

tur e ficubus confectum, aut Samaritanus oleum & vinum viatoris vulneribus infudisse, haud ideo chirurgia utique e divinis literis discenda aut Chirurgia Christiana est comminiscenda. Non magis, quam Geometria Christiana opus est, quia populari modo in libris divinis ratio diametri ad circumferentiam exprimitur. Quanquam autem ponas, omnia præcepta legis naturalis sacrarum Literarum complexu contineri; id tamen non obstat, quo minus peculiaris sit disciplina juris naturalis domesticis principiis, modoque demonstrandi & deducendi sua scita constans. Sic Scriptura S. præcipit, ne quis fratrem suum in emendo vendendoque defraudet. Sed num ideo ex eadem petendum, quid emptio venditio sit, quæque ejus requisita? Aut ideo Jurisprudentia Christiana extruenda, & si quis ex indole ejus contractus, ac communi constitutione generis humani id præceptum demonstret, tantum non pro homine profano est habendus? Aut quia Apostolus ultimas voluntates validas esse debere dixit, ideo JCti non e domesticis principiis de natura & validitate testamentorum tradunt? Unde etsi ipsa præcepta legis naturalis in Theologia & jure perpetuo eadem sunt; manet nihilominus juris perpetui peculiaris disciplina, alteri non subordinata, præsertim ubi non quæstio est de veritate præceptorum, sed de methodo ejus disciplinæ, principiisque & modo demonstrandi; quæ usque adeo unice e rationis lumine promanant, ut ne Theologi quidem e sacris literis petere soleant; qua methodo corpus aut systema Theologiæ sit adornandum, sed Logices tradita respiciant: Sed & labes, qua intellectus humanus infectus deprehenditur, non minus illos urget, qui sacra tractant, aut hypotheses suas e paradiso petunt, quam alios, qui solo rationis lumine prævio philosophantur; cum non minus errorum & contradictionum sit aut fuerit inter eos, qui circa sacra dogmata versantur, singuli orthodoxiæ elogium sibi raptantes, quam inter Philosophos. Ubi tamen ob prava hominum interpretamenta veritas Verbi divini in se non corrumpitur, sed abstersis istis eadem pura enitescit: ita errores Philosophantium lumen rationis, & naturam rerum, velut genuinæ Philosophiæ principia, non corrumpunt, quin ejusdem liquida scita elucescant illis, qui abdicatis præjudiciis so-

lidam

lidam ratiocinandi & demonstrandi viam insistunt, quoad quidem humanæ perspicaciæ penetrare datur. Injuriam porro Philosophiæ faciunt, qui eam hominibus, ut sunt labe infecti, auctoribus attribuunt; cum & illa divinæ sit originis, resultans ex lumine rationis, nobilissima utique Dei creatura, opera divina debito studio contemplantis. Quod si labes humanæ mentis eo usque porrigi debeat, ut ne modus quidem demonstrandi & sequelas nectendi sincerus supersit, non video, quod certi ipsa Theologia sibi polliceri queat. Sane hæc res ipsas duntaxat, non modum sciendi tradit, & formalis connexio thesium Theologicarum, & quam subinde in ore habent Theologi bona consequentia animæ humanæ fœtus est, quam nisi observaverit Theologus, sine mente sonum dare, aut delirare videbitur, quicquid verborum aut sententiarum hinc inde e sacris libris consarcinet. De cetero inanis est Alberti metus; universalem hominum socialitatem ideo non posse haberi regulam agendorum, quia peculiaris societatis bonum ejusmodi regulæ vicem sustinere nequit. Id enim perinde est, ac si dicerem; bonus civis non potest omnia metiri proprio commodo, igitur non potest omnia metiri bono civitatis. Sed quia Albertus causæ suæ præsidium non tam in ponderibus rationum, quam flosculis eloquentiæ suæ repofuisse videtur, dum precibus blanditiisque tantum non puellaribus delicias suas invitat, ut Lipsiam iterum advolare velint ad degustandam compendii orthodoxi ambrosiam, nemo ipsius adversario suaserit, ut ineptiendo cum isto certet, aut ad captandos aliquot imperitorum adolescentum plausus velut ad aram Lugdunensem non sine anxietate declamet.

Acrius insurgit in Episcopi sua Samuel Strimesius, Professor Francofurtanus, non solum omni Sophistices adparatu, sed & effusa ubertim conviciorum & scommatum colluvie, qua tanto importunius jactare se cœpit, postquam immensos spiritus eidem videntur accessisse, quia Pufendorfius rationes ipsius circa quæstionem de origine moralitatis præ Velthemii scopis dissolutis commendavit. Quem & audio ingenti desiderio responsum a Pufendorfio hactenus expectasse, quod scabiosum ipsius caput acri lixivio valde opus habeat. Sed puto præstiterit, ut Strimesius seipsum scalpat, postquam

in

in præsens nemo tanto honore eundem dignaturus est, ut tam fœdam impudentiam aliter quam contemptu vindicandam judicet. Mihi in tui gratiam, Marce suavissime, suffecerit paucis perstrinxisse, quæ circa rem ipsam idem dicto scripto movit.

§. I. Arguit igitur, Pufendorfium, circa considerationem hominis, in disciplina Juris Naturalis statum tantum corruptum, ac nihil integri complexum supposuisse. Pufendorfius hoc ipso injuriam sibi fieri queritur, cum locis ibi adductis de Jure Naturæ & Gentium L. II. c. 1. §. 5. & c. 2. §. 9. consideraverit hominem prout multis, egregiisque a Deo dotibus est præditus, quæ & hodie licet infra primævam perfectionem supersunt: uti est dignitas & præstantia humanæ naturæ præ brutis, anima immortalis, ratio, ingenium, intellectus ordinis; ac non solum in statum integrum, sed & eum, qui nunc est, cadunt. Hisce bonis affectionibus ejusdem pravæ inclinationes subjunguntur. Ast qui in homine bona considerat, & idem hominem considerat, *prout* natura ipsius corrupta est, is haudquaquam hominem *tantum* considerat ut corruptum: nec si posteriori considerationi particula *prout* adponatur, ideo statim consideratio immediate prægressa aboletur. Sic & circa statum hominis quid velut fictum, quid tanquam verum consideret Pufendorfius de Officio L. II. v. 1. §. 4. & Dissertatione de statu hominum naturali aperte tradit. Eas fictiones si Strimesium pro sua gravitate *considerare non decet*, non decebat quoque easdem haud intellectas aut cavillatione detortas damnare. Interim Pufendorfius hominem semper consideravit non ut bestiam, sed ut hominem, id est, ut animal ratione præditum. Id quoque nullus mortalium animo concipere potest, quare indignum sit homine, aut quomodo ad genus humanum susque deque habendum disponat, si quis vel hominem ab omni auxilio humano destitutum, vel genus humanum imperio plane sublato sibi animo conceperit, ut vel utilitatem societatis, vel imperii civilis æstimare inde discat. Hypothesin aut thesin Pufendorfii per hoc retundi, quod *in nobis supersint reliquiæ bonitatis:* neque opus esse, *ut in jure naturali homo consideretur prout corruptus est & prout scatet multis pravis cupiditatibus*, id gratis & sine sensu dicitur. Nam reliquiæ illæ bonitatis

non

non utique universas humanas affectiones absolvunt, sed præter eas in homine multæ quoque occurrunt pravæ cupiditates. Cur ergo non liceat in homine considerare & quod bonum superest & quod corruptum est? Addit: *Hujusmodi hominem hic supponendum, non vero in disciplina Juris Naturæ tractandum ex professo*. Sed quis vetuerit in disciplina regendis hominum moribus destinata pravas in homine cupiditates non supponere solum, sed & ponere, quippe quæ etiam citra sublimioris disciplinæ subsidium ipsis sensibus deprehenduntur? Præsertim cum citra has necessitas vitæ civilis intelligi nequeat. Neque tamen ex professo de statu corrupto hic, uti in Theologia, agitur, quæ in oppositione ad statum integrum, & secundum alios effectus, alioque fine istum considerat. Ita de pravitate mortalium Pufendorfius jure agere potuit, cum de primæva integritate paucis duntaxat insinuaret, quia juris naturalis disciplinam pro hominibus quales nunc sunt, tradidit, non pro illis, quales in Paradiso quondam erant.

§. II. Circa statum hominum naturalem quæ Strimesius movet, parum candoris aut ingenii præ se ferunt. Mirum est, istum Pufendorfio Hobbesium exprobrare non desinere, cum satis constet, in Germania hunc, qua a verbo abit, a nemine solidius destructum, quam a Pufendorfio, & quidem non solo Novatoris convicio, quo velut fulmine Cartesium prosterni a se judicant veteramentarii, sed rationibus ab ipsa naturæ & rerum indole petitis: ut tamen idem multa durius dicta ad genuinum sensum, quantum res ferret, deflexerit, & recte dicta adspernanda non duxerit eam solam ob causam, quod ab Hobbesio prolata forent. Quo candore si omnes Philosophantes uterentur: plus profectuum, minus rixarum in re literaria exsisteret. Igitur qui post tot protestationes ac demonstrationes Hobbesii nomine Pufendorfio invidiam apud vulgus literatorum facere non desinunt, malignitatem animi sui nimis quam impudenter apricantur. Porro quæ Strimesius circa statum naturalem, prout is a Pufendorfio designatus est, carpit, manifeste arguunt, ipsum quid hic eo sibi statu velit, non intellexisse. Ad nauseam usque a Pufendorfio inculcatum fuit, statum naturalem ipsi vocari conditionem eorum, qui nulli humano imperio subsunt, ut ta-

lium.

lium. Quali in ſtatu omnes vivunt Reges, & qui par hiſce imperium habent. Cujus indolem atque jura ita diſtincte & perſpicue deſcripſit Puſendorfius, ut ante eum nemo. Eo turpius labitur Strimeſius, quod eum ſtatum naturalem a Puſendorfio *ſociali ſtatui opponi* ſcribit; quod nuſpiam ab hoc factum. Recte porro Puſendorfius in ſtatu ſuo naturali hominem a nemine præter Deum dependere ſtatuit. Sed quod idem ejuſmodi homini jus tribuat ad omnia conſervationi ſui ſe judice inſervitura, idque juxta naturalem, omnibuſque animantibus inſitam legem; aut quod genus humanum non ad ſuperiorem dignioremque quam de corporis ſui conſervatione homini cum brutis communem legem alligatum arbitretur; id quomodo ſalva fronte dici queat, non video. Sane rationem, eamque ſenſu æternæ legis imbutam in ſtatu naturali viventium regulam facit Puſendorfius; quæ puto non omnibus animalibus eſt inſita, nec homini communis cum brutis lex. Dum autem Strimeſius Puſendorfium reprehendit, quod ſuo ſenſu ſtatum naturalem dari dixerit; eadem opera damnat Reges atque Reſpublicas, quibus ea præcipua dignatio habetur, quod præter Deum neminem ſuperiorem agnoſcant. Quod de contradictionibus pergit, quibus ſtatum naturalem a Puſendorfio deſignatum premi arguit, vix citra commiſerationem legi poteſt. Jam antea monitum fuit; Puſendorfium nuſpiam ſtatum naturalem revera exſiſtentem *ſtatui ſociali* opponere. Unde non magis contradictio eſt, ſi dicam; ſtatus naturalis revera nunc exiſtens id habet, ut quis cum aliquibus hominibus peculiari ſocietate jungatur; quam ſi dicam: Rex Perſarum vivit in ſtatu naturali reſpectu aliorum Regum & Rerumpublicarum qui tamen idem cum uxoribus, cum liberis, cum miniſtris, cum civibus ſuis peculiari ſocietate jungitur. Secundam contradictionem ipſe Strimeſius explodet, ſi mente concipere poſſit, unum eundemque hominem reſpectu quorundam hominum vivere in ſtatu naturali, reſpectu aliorum in ſtatu adventitio. Sic Rex Perſarum reſpectu Turcæ, Mogoris, Moſci aliorumque Regum in ſtatu naturali, reſpectu ſubditorum ſuorum in ſtatu civili degit. Nam Perſa, Turca, Mogor, Moſcus invicem unus alteri non ſunt ſubjecti, neque communem in terris habent dominum; quæ eſt defi-

definitio in ſtatu naturali viventium : qui tamen plurimos alios homines poſſunt habere peculiari ipſis vinculo innexos. Tertiam contradictionem nemo ſomniabit, cui integra valetudo conſtat: *Hominem cum aliquibus hominibus peculiari ſocietate junctum, nemini tamen præterquam Deo ſubjectum eſſe*. Sane Schach-Abas cum aliquibus hominibus, puta uxoribus, liberis, aulicis ſuis peculiari ſocietate jungitur; nec eo minus gloriatur, ſe nemini præterquam Deo ſubjectum. Quarta itidem contradictio expirat, ſi Puſendorfii theſis cum Strimeſii commento conferatur. Illa eſt: in ſtatu naturali conſtitutus, habet facultatem e proprio judicio & arbitrio agendi omnia, quæ ſanæ rationi congruunt. Quæ plurimum diſcrepat ab ea, quam Strimeſius finxit: *Hominem ſtatu naturali ex proprio judicio atque arbitrio agendi habere facultatem; & nihilominus ſingulos juxta dictamen certæ rationis agere*. Id nimirum ex mente Puſendorfii eſt fraternitatem Geſenii affectare, non de ſacris ejuſdem participare velle, ſed alterius theſes non intellectas aut malitioſe detortas impudenter cavillari. Paris indolis eſt quinta contradictio. Theſis Puſendorfii eſt: *Status naturalis antequam in civitates conceſſum eſt*, id eſt, ſtatus patrum familias ſegregum *multa habet adjuncta incommoda*. Hanc ita deformat Strimeſius: *In hoc ſtatu ſingulos juxta dictamen rectæ rationis agere, & nihilominus ſtatum hunc per ſe plurima habere adjuncta incommoda*. Hoc nimirum eſt alium contradictionis arguere. Porro quanquam ſtatus verbi gratia, parentum & liberorum recte poſſit vocari naturalis hoc ſenſu, quod naturæ rerum & placito Creatoris ſit congruus; haud minus tamen fas fuit Puſendorfio, eundem ſtatum parentum & liberorum inter adventitios referre, naturali in alio ſenſu contradiſtinctos; quia idem non niſi facto humano interveniente exſiſtit. Id quoque contradictionem involvere videtur Strimeſio: *Statum naturalem id habere, ut quis cum aliquibus hominibus peculiari ſocietate jungatur, & tamen hominum nemini præterquam Deo in eo ſubjectus ſit, omnibus vero hominibus æqualis*. Etſi hoc a Puſendorfio tradi Strimeſius negat: æquivalentia tamen verba ſenſumque apud eundem reperiri contendit. Nam, inquit: *Si in ſtatu naturali quivis cuivis alteri, cui*

neque

neque ipse subjectus est, neque idem subjectum habet; æqualis censetur: qui fieri aliter potest, quam ut aliquibus hominibus peculiari societate junctus, & nemini præterquam Deo subjectus, illis omnibus, pariter nemini præterquam Deo subjectis, æqualis sit? Hanc sententiam Pufendorfio non repugnare perspicio: sed eandem priori sententiæ Strimesii haud æquivalere manifestum est. Sane æquivalentia non sunt: qui in naturali statu vivit, omnibus hominibus est æqualis: & qui in naturali libertate vivit nulli homini subjectus, is æqualis est omnibus illis, qui nemini subjecti sunt. Prius assertum, quod Strimesius sibi finxit, falsum est. Posterius Pufendorfii traditum manifestæ veritatis est: saltem illis, qui rem intelligunt. Pertinacis porro stuporis est indicium, quod Strimesius denuo sibi ostendi petit *Societatem*, in qua omnes æquales sint, nec alter alteri subjectus. Nec minus, quod idem *societatem* & *statum naturalem* pro synonymis habet. De cetero, quid planius est illis, quæ Strimesius animo concipere non potest? Sane, verbi gratia, Schach Abas cum aliquibus hominibus, puta Persis, peculiari societate jungitur, ipse velut Rex soli Deo obnoxius, cum ceteris Regibus itidem nemini subjectis, æqualis agit, quod in omnes Reges congruit. Sed & nosse debebat Strimesius, statum eorum, qui in naturali libertate invicem degunt, utut communi socialitate junctorum, societatem proprie non esse, nec vocari posse: verbi gratia, Mogor, Persa, Turca, Moscus invicem in una societate non vivunt, seu una peculiari societate non continentur; singuli tamen cum aliis sibi subjectis in societate vivunt. Sententia Pufendorfii, *quod sui ipsius conservationi quam maxime studeat, qui credit, se non sibi, sed toti mundo conditum*, quare carpatur, non perspicio, cum ei conspiret dictum 2. Sam. XVIII. 3. 21. 17. Negat denique Strimesius, rationem fuisse redditam, quare plures quam quatuor status dentur. Atqui subjunxerat utique Pufendorfius, in Theologia quadruplicem duntaxat hominis statum id quod non obstat, quo minus hominis status seu conditio in disciplina Juris aut Medicinæ alio respectu consideretur. Ita toto hoc capite stuporem suum apricatus est Strimesius, dum a se non intellecta miro animi impetu oppugnat.

§.IV.

§. IV. Super principali quæstione de origine moralitatis in aperto est, statum controversiæ a Pufendorfio non insidiose, sed ingenue & simpliciter formatum & ad moralitatem in actionibus fuisse restrictum; extra quam aliis eandem protrahere fas non est, ni cum propria umbra luctari velint; a qua culpa nec Strimesius immunis est. Ceterum principio ejus controversiæ de distinctione inter exsistentiam & essentiam rerum nihil jactatum reperi, sed ab auctoribus rixæ illius simpliciter voluntatem Dei ab origine moralitatis exclusam; eamque distinctionem post prolatam ab illis, qui nugatoribus istis succenturiari voluerunt. Pufendorfio etsi satis esse poterat evicisse, moralitatem rerum quoad exsistentiam voluntate Dei posteriorem esse; tamen lacessentibus adversariis idem quoque circa essentiam asserere est conatus. Et quia de rerum essentiis, ideis atque universalibus veteres juxta & recentiores philosophi in diversa abeunt, Pufendorfio hæc arrisit sententia, quæ essentias rerum ab exsistentia abstractas non nisi conceptus rerum inadæquatos agnoscit, in cerebris philosophorum primum enatos. Unde nimis liberalem putamus illationem Strimesii: *Si conceptus rerum generales* e rebus utique exsistentibus aut exituris formati, *ab interitu individuorum*, seu ab exsistentia vel non exsistentia hujus vel illius individui *non dependent*, (non simpliciter ab exsistentia vel non exsistentia;) *absurdum non esse istorum æternitatem ante primam rerum actualem originem & exsistentiam velut retrotrahere* hactenus, ut cum exsistentiam earundem voluntas divina antecedat, hæc in conceptibus illis abstractis rerum naturam consequatur. Omnipotentiam autem Dei, prout a voluntate ejusdem abstrahit, essentias rerum non inferre haud obscurum arbitramur. Nam præter rationes jam a Pufendorfio allatas patet, essentias rerum utique certi quid esse, atque definiti. Atqui omnipotentia Dei, antequam ad certi quid per voluntatem determinata fuerit, indifferenter ad hanc vel illam, talem vel talem essentiam habere se intelligitur. Igitur posita potentia Dei, ponitur sane aliquid extra Deum esse posse: sed quia illa potentia in se non est definita, & ad certi quid determinata, seu quid est *omnipotentia* ideo illis, quæ esse posse dicuntur, certa & definita essentia tribui ne-

quit, quousque omnipotentia illa per voluntatem Dei ad certi quid restricta fuerit. Sane qui negat hominem esse posse, negat Divinam omnipotentiam. Nequaquam tamen posita omnipotentia Divina ponitur essentia certa & definita hominis seu rei, cui certa definitio competat, nisi, posita quoque voluntate Dei. Igitur Pufendorfius quando concessit: *primum fundamentum, ut aliquid extra Deum esse possit, esse omnipotentiam*, nihil concessit, unde Strimesio pæana sibi canendi tanta causa surgeret. Nam nuda & indeterminata possibilitas essentiæ nomine venire nequit, & *essentia indeterminata* εἰδοποίζυλον est. Contra ultimata responsio, quare cujusvis rei essentia talis sit, non est hæc, quia Deus est omnipotens, sed quia Deus ita voluit. Quo non parum faciunt, quæ Pufendorfius de discrimine potentiarum addiderat; ad quæ ultro oculos sibi clausisse videtur Strimesius, ut sine rubore convitiari posset. Sane quam maxime ad rem facit, omnipotentiam Dei, quantum ad exercitium & ad extra non esse facultatem necessariam, ut eadem essentialis sit. Equidem si Deus non esset omnipotens, Deus non esset: ejus tamen omnipotentia non necessario, sed libere se exserit. Saltem id inde patet, male ratiocinari Strimesium, quod ait: *Omnipotentia divina concepta essentias rerum in genere & indeterminatas, sicque per consequens easdem in specie hominis & honesti humani determinatas, etiam non concepta Dei voluntate, concipiendas esse*. Sic posito figulo & argilla, possunt fieri vasa fictilia. Sed antequam figulus secum constituerit, an operari omnino, & qualia vasa conficere velit, urcei aut patinæ essentiam frustra investigaveris: quæ tunc demum resultat, quando figulus ad operandum, & hoc ac non alio modo operandum, se determinaverit. Ante eam determinationem, quæ voluntatis est actus, potentia figuli indifferenter ad hanc vel illam vasis essentiam se habet. Vasibus semel confectis licet eorum essentiam ab exsistentia abstrahendo concipere; ut tamen, si quæstio exsurgat, unde vasibus talis & non alia sit essentia, voluntas figuli nullo modo excludi, aut illa essentia ante ejusdem voluntatem poni queat. Nam conceptus, & modi concipiendi sequuntur ipsas res, prout exsistunt, non vice versa: Est tamen discrimen inter Deum Creatorem & figulum,

id est inter omnipotentem, & eum, cui finita est potentia, disciplina aut meditatione adquisita, quod in hoc ante opus requiratur idea, quæ & exsistere potest ante voluntatem producendi: quod inde provenit, quia in isto est potentia certis limitibus circumscripta. Id quod in eo non videtur necessarium, in quem quadrat illud: *Dixit & facta sunt*. Igitur infeliciter ratiocinari arbitramur Strimesium: *Si adquisita potentia ideas objectorum necessario infert*, nempe propter finitam naturam; ergo & omnipotentia Dei essentiales objectorum suorum ideas necessario inferet, & quidem tales, quæ voluntatem divinam antecedant. Perdit quoque operam Strimesius in sequentibus.

§. VIII. Non negat Pufendorfius in actionibus turpibus occurrere certum genus contradictionis, quod tamen, nisi posita voluntate divina, intelligi nequeat. Talem tamen in actionum humanarum turpitudine contradictionem negat apparere, qualis est, si bis duo negentur esse quatuor. Hoc enim negato, idem negatur esse idem. Qualem quidem contradictionem Strimesius hic nondum demonstravit.

§. IX. Porro uti Strimesio πρῶτον ψεῦδος Pufendorfii videtur, hominis ideam a sola voluntate divina ceu origine proxima suspensam, non autem ab omnipotentia Dei antecedenter ad ejus voluntatem promanasse: ita contra Pufendorfius πρῶτον ψεῦδος Strimesii judicat, aliam originem exsistentiis rerum, aliam essentiis, quæ non nisi inadæquati istarum conceptus sunt, attribuere; & cum concedatur, a voluntate Dei esse, ut res, quales sunt, exsistant, negare earundem essentias, ut tales sint, a voluntate divina esse. Cui & displicet, essentias rerum velut possibiles ab omnipotentia divina, velut voluntatem divinam antegressa, derivare. Sufficere quoque judicat Pufendorfius essentias rerum inquirere, quæ per voluntatem divinam extitere, & adhuc exsistunt. Sed quia omnipotentia Dei latius se extendere posse intelligitur, quam universitatem rerum creatarum utpote finitam; hæc puto Strimesii mens est, illis etiam, quæ contradictionem non involvunt, cum ab omnipotentia Dei produci non repugnet, essentiam utique velut possibilem tribuendam esse, utut ea Deus neque produxerit, neque producere voluerit. Quibus essentiis deli-

quit, quousque omnipotentia illa per voluntatem Dei ad certi quid restricta fuerit. Sane qui negat hominem esse posse, negat Divinam omnipotentiam. Nequaquam tamen posita omnipotentia Divina ponitur essentia certa & definita hominis seu rei, cui certa definitio competat, nisi, posita quoque voluntate Dei. Igitur Pufendorfius quando concessit: *primum fundamentum, ut aliquid extra Deum esse possit*, *esse omnipotentiam*, nihil concessit, unde Strimesio pæana sibi canendi tanta causa surgeret. Nam nuda & indeterminata possibilitas essentiæ nomine venire nequit, & *essentia indeterminata* ἀδιόρθωτον est. Contra ultimata responsio, quare cujusvis rei essentia talis sit, non est hæc, quia Deus est omnipotens, sed quia Deus ita voluit. Quo non parum faciunt, quæ Pufendorfius de discrimine potentiarum addiderat; ad quæ ultro oculos sibi clausisse videtur Strimesius, ut sine rubore conviciari posset. Sane quam maxime ad rem facit, omnipotentiam Dei, quantum ad exercitium & ad extra non esse facultatem necessariam, ut eadem essentialis sit. Equidem si Deus non esset omnipotens, Deus non esset: ejus tamen omnipotentia non necessario, sed libere se exserit. Saltem id inde patet, male ratiocinari Strimesium, quod ait: *Omnipotentia divina concepta essentias rerum in genere & indeterminatas, sicque per consequens easdem in specie hominis & honesti humani determinatas, etiam non concepta Dei voluntate, concipiendas esse*. Sic posito figulo & argilla, possunt fieri vasa fictilia. Sed antequam figulus secum constituerit, an operari omnino, & qualia vasa conficere velit, urcei aut patinæ essentiam frustra investigaveris: quæ tunc demum resultat, quando figulus ad operandum, & hoc ac non alio modo operandum, se determinaverit. Ante eam determinationem, quæ voluntatis est actus, potentia figuli indifferenter ad hanc vel illam vasis essentiam se habet. Vasibus semel confectis licet eorum essentiam ab exsistentia abstrahendo concipere; ut tamen, si quæstio exsurgat, unde vasibus talis & non alia sit essentia, voluntas figuli nullo modo excludi, aut illa essentia ante ejusdem voluntatem poni queat. Nam conceptus, & modi concipiendi sequuntur ipsas res, prout exsistunt, non vice versa: Est tamen discrimen inter Deum Creatorem & figulum,

id

id est inter omnipotentem, & eum, cui finita est potentia, disciplina aut meditatione adquisita, quod in hoc ante opus requiratur idea, quæ & exsistere potest ante voluntatem producendi: quod inde provenit, quia in isto est potentia certis limitibus circumscripta. Id quod in eo non videtur necessarium, in quem quadrat illud: *Dixit & facta sunt*. Igitur infeliciter ratiocinari arbitramur Strimesium: *Si adquisita potentia ideas objectorum necessario infert*, nempe propter finitam naturam; ergo & omnipotentia Dei essentiales objectorum suorum ideas necessario inferet, & quidem tales, quæ voluntatem divinam antecedant. Perdit quoque operam Strimesius in sequentibus.

§. VIII. Non negat Pufendorfius in actionibus turpibus occurrere certum genus contradictionis, quod tamen, nisi posita voluntate divina, intelligi nequeat. Talem tamen in actionum humanarum turpitudine contradictionem negat apparere, qualis est, si bis duo negentur esse quatuor. Hoc enim negato, idem negatur esse idem. Qualem quidem contradictionem Strimesius hic nondum demonstravit.

§. IX. Porro uti Strimesio πρῶτον ψεῦδος Pufendorfii videtur, hominis ideam a sola voluntate divina ceu origine proxima suspensam, non autem ab omnipotentia Dei antecedenter ad ejus voluntatem promanasse: ita contra Pufendorfius πρῶτον ψεῦδος Strimesii judicat, aliam originem exsistentiis rerum, aliam essentiis, quæ non nisi inadæquati istarum conceptus sunt, attribuere; & cum concedatur, a voluntate Dei esse, ut res, quales sunt, exsistant, negare earundem essentias, ut tales sint, a voluntate divina esse. Cui & displicet, essentias rerum velut possibiles ab omnipotentia divina, velut voluntatem divinam antegressa, derivare. Sufficere quoque judicat Pufendorfius essentias rerum inquirere, quæ per voluntatem divinam extitere, & adhuc exsistunt. Sed quia omnipotentia Dei latius se extendere posse intelligitur, quam universitatem rerum creatarum utpote finitam; hæc puto Strimesii mens est, illis etiam, quæ contradictionem non involvunt, cum ab omnipotentia Dei produci non repugnet, essentiam utique velut possibilem tribuendam esse, utut ea Deus neque produxerit, neque producere voluerit. Quibus essentiis deli-

neandis, ut Strimesius sese jactat, Pufendorfius credo non invidebit. Ceterum neque in Cartesii, neque in ullius Philosophi verba juravit Pufendorfius, etsi valde probet institutum virorum ingeniosorum, qui magis e dictatis sanæ rationis, & curiosis naturæ observationibus, quam e Scholasticorum ac vulgarium Peripateticorum nugis sapere malunt. Strimesius porro nunc omnipotentiam divinam sanctitati & bonitati sociat, cum hactenus solius omnipotentiæ mentionem in hac disceptatione fecisset. Eam sapientiam atque bonitatem liberas facultates neque absurde neque incogitanter pronunciavit Pufendorfius; quia sapientia & bonitas ideo maxime adoranda est, quod libera voluntate comitante exercetur. Sed glossema Strimesii putidam cavillandi libidinem arguit, *liberas*, *id est*, *non necessarias:* quasi quispiam sanus in dubium revocare possit, quod Deus utique essentialiter & necessario sit sapiens & bonus; cum nisi talis non esset, Deus non esset. Nec minus tamen sapientiam & bonitatem Deus non exserit necessario, velut machina quæpiam, sed libere, id est, ex optima sua voluntate. Nuspiam tamen Pufendorfius originem bonitatis & malitiæ in *absolutam* Dei voluntatem contulit. Etsi haud quidpiam sinistri humano generi metuendum autumet, si origines rerum in voluntatem Creatoris optimi & sapientissimi referantur, quam alii essentiis a voluntate ipsius non dependentibus velut capitulatione aliqua Cæsarea adversus abusum potentiæ circumscribere velle videntur. Quomodo autem per hanc sententiam discrimen legum naturalium & positivarum tolli, aut peccatorum æqualitas statui videatur, quod Strimesius arguit, nobis quidem haud adparet.

§. X. Si igitur Pufendorfius haud magnopere metuit indignationem Divorum Metaphysicorum, Regni Barbariei numinum tutelarium, nec adeo difficulter sententiam suam ab absurditatibus philosophicis liberabit, quas ut aliqua specie impugnare adversarii possent, id solemne artificium adhibetur, ut subinde vocabula quædam inserciant, quo ejusdem sententiam depravent, suspectamque & calumniis oppportunam reddant. Sicuti sane non est pro Strimesii candore, cujus ipse solus præconem agit, quod dicit; a Pufendorfio omnem bonitatem & malitiam a *libera* Dei voluntate ceu fonte ul-

ultimo arcessi; quod vocabulum circa hanc quidem materiam in scriptis ejus non extat, & quid eidem insidiarum subsit, haud obscure pellucet. Cum cordatis quoque Theologis facile Pufendorfio conveniet, qui magno studio circa tradendum Jus Naturale id egit, ne quid controversiarum Theologicarum attingeret. Quo fine & monuit, quæ de indole justitiæ punitivæ in foro humano exercendæ docentur, ad justitiam divinam in tribunali divino exercendam omni ex parte haud quadrare; eoque ex hisce principiis Socinianos vix solide refutari posse, cum tota œconomia salutis nostræ mysterium sit rationi sibi relictæ incognitum, supraque ejusdem captum positum. Revelatione autem divinitus facta nunquam dogmata ista parum rationalia seu rationi repugnantia censuit Pufendorfius. Cum positis principiis quæ revelatio divina suggerit, non adeo arduum sit rationalem quasi consecutionem & catenam articulorum fidei investigare; ac misere se res Christiana haberet, si id demum e Strimesio disci deberet. Sed qui revera ingens ingenii sui specimen editurus esset, si ista e sola ratione, amota revelatione divina, demonstratum iret. Quam feliciter Hugo Grotius, aut alii e principiis juris humani Socinianos refutaverint, disquirere a Pufendorfii instituto alienum fuit; cujus quoque non interest, quid circa hanc materiam meditetur Strimesius, a quo insigne hic jubar edita hucusque Specimina vix pollicentur. Qui & malignum candoris sui specimen exhibet, quod cum primum de errore alterius proposuisset, post quomodo ab eodem Pufendorfius se liberet, lectorem ad ejusdem scripta remittat: quod artificium est illorum, qui imperitis scrupulos & sinistram de aliis opinionem insinuare instituunt. Quare enim is non potius aperte arguebatur, aut absolvebatur? Quod denique ex justitia Dei argumentum duci posse putat Strimesius, ut Pufendorfius causa tota cadat, id nondum ad liquidum perductum est. Est Deus utique natura sua justus, & si injustus esset, Deus non esset. Sed quia justitia est attributum Dei, ut est conditor & rector hujus universi; Genes. XVIII. 25. neque intelligi potest, nisi alii extra ipsum exsistant, sicuti & humana justitia est virtus ad alios: igitur non repugnare videtur, a voluntate Dei primo esse, ut sint objecta, circa quæ justitia Dei locum habeat.

§. XI. Ceterum postquam Strimesii vestigia legere placuit, etiam qua ille subinde ad prius jam inculcata revolvitur, sequendum est, etsi non sine meo, tuoque, Consobrine suavissime, tædio. Protestatus fuerat Pufendorfius, a se tantum investigari originem moralitatis in actionibus humanis. Ejus origo cum quoad exsistentiam a voluntate Creatoris fit, quod nemo abnuit, putat Pufendorfius etiam quoad essentiam non aliud eidem principium posse attribui. Ideo nempe quia essentiæ rerum creatarum non sunt aliquid ante ipsarum exsistentiam, sed sunt conceptus rerum inadæquati. Quarum & ideæ fingi cum ratione nequeunt, nisi posita voluntate Dei talibus aliquando exsistentiam tribuendi. Huc progresso quiescere non conceditur Pufendorfio, sed utique ad rimanda divinæ naturæ adyta compellitur, dum importune occinitur; in signo rationis divinæ a bono morali voluntatem præcedi; cum iste temerarium judicet, si mortales ita confidenter naturam divinam ad modulum humanæ rationis exigant. Nam id signum rationis quid aliud est, quam ordo & modus concipiendi naturam divinam ad modulum nostræ rationis? Quia tamen eam disceptationem defugere ipsi per importunitatem adversariorum non licuit, non adeo arduum ipsi fuerit ostendere, voluntatem in signo rationis post bonitatem & sanctitatem non esse collocandam, quidquid Scholasticorum scita dictitent, quibus nondum, quod sciam, auctoritas omni exceptione major consensu Deorum atque hominum collata est. In summo quippe Ente ad normam rationis nostræ considerato tria potissimum e positivis attributis velut prima occurrunt, intellectus, voluntas & omnipotentia: cetera attributa positiva isthæc velut comitari intelliguntur. Sic sapientia concipitur velut perfectio intellectus divini; bonitas, justitia, sanctitas, velut perfectio voluntatis. Quam ob rationem bonitas in Deo, voluntati non opponenda, aut anteponenda, sed vel postponenda, vel quasi concomitans concipienda est, ut dicatur bona, sancta, justa Dei voluntas. Hæc quippe attributa in Deo, nisi posita ejus voluntate, non magis intelligi possunt, quam suo gradu in homine, si huic voluntatem detrahere velis. Etsi haudquidquam afferatur, illa hactenus a voluntate divina originem ducere, ut ab actu divinæ volun-

tatis demum resultarint. Duorum igitur attributorum, si unum se ita habeat ad alterum, ut illud absque hoc intelligi nequeat, & singularem quandam perfectionem eidem largiatur, illud utique priusquam hoc concipi non potest & debet. Jam autem Deus bonus, sanctus & justus intelligi non potest, ni voluntate praeditus concipiatur, eoque ista attributa Dei sunt ut volentis, divinaeque voluntatis perfectiones. Unde patet, frustra in hac disceptatione vel naturam Dei, vel ejus sanctitatem aut bonitatem voluntati ejusdem opponi, aut illam potiori jure, quam hanc primam bonitatis moralis normam dici. Palmaria sic ratione destructa nil amplius periculi sententiae Pufendorfii imminet a distinctiunculis inter actum primum obligationis, & actum secundum, inter essentiam legis, ejusque existentiam; quarum inanis adplicatio facile patebit, si quis superius & alibi disputata expendere velit. Ac non nisi abusive obligatio dicitur consecutio ejus, cujus antecedens a voluntate nostra originem traxit. Nec tantas tragoedias excitari par erat, quod quaedam verba ex OSIANDRO pro sua sententia allegasset Pufendorfius, etsi circa aliam partem iste ab eadem discrepet. Deinceps quoque puto, desinet mirari Pufendorfius aliquid quantumvis ineptum, aut importunum a Strimesio proferri postquam hic tanta specimina tetrici aut maledici Sophistae dedit. Qui enim antea bene de aliquo senserat, is miratur, cum turpiter eum se dare videt: sed ubi pudorem plane eundem decoxisse perspicit, nihil amplius miratur, quicquid idem stolide effutierit. Id quoque non repugnat, ut diversae rationes adducantur, quare homini bona facienda, mala omittenda sint, puta, quia id divinae sanctitati, aut rectae rationi, aut imagini divinae congruit. Ex quo tamen nullo modo consequitur, moralitatem actionum humanarum promanare a principio, quod antecedat voluntatem divinam; adeoque non sequitur; hoc vel illud congruit imagini divinae, igitur per se & sua natura honestum est antecedenter ad voluntatem divinam.

§. XII. DENIQUE & conceptum Pufendorfii circa attributa divina frustra cavillari videtur Strimesius. Utrinque in confesso erat, attributorum divinorum ratione ipsius rei non esse unum altero prius aut posterius. De quo quod Pufendorfius verbo monuerit, nulla Stri-

mesio mordendi causa erat. Nostro autem concipiendi modo attributa divina considerari possunt vel simpliciter, vel in ordine ad productionem rerum creatarum. Circa priorem considerationem agere, Pufendorfio propositum non fuit; qui & semper protestatus est, sibi tantum originem moralitatis in actionibus humanis investigari. Circa posteriorem autem considerandi modum haud adparet ratio aut necessitas, quare Deus prius omnipotens, quam intelligens & volens seu liber concipiendus sit. Saltem id manifestum est, voluntatem Dei velut ab ejusdem omnipotentia dependentem non intelligi; aut Deum non posse liberum ens concipi, nisi prius concipiatur omnipotens. Id enim falsum est, quod Strimesius tradit, omnipotentiam Dei voluntate divina necessario priorem concipiendam, quia *potentia in signo rationis semper actum antevertit*. Nequaquam enim omnipotentia divina habet se ad voluntatem divinam, sicut potentia ad suum actum. Quin ipsa voluntas non notat actum seu volitionem, sed potentiam libere se determinandi. Unde sophisticatio est, qua non nisi pueris illudi queat, quod subjungit Strimesius: Deus cumprimis in respectu ad res extra se positas prius *posse velle*, *quod omnipotentia comprehenditur*, quam actu velle intelligitur. Nam id *posse velle;* id est, ea facultas libere se determinandi non comprehenditur sub omnipotentia; sed omnipotentia respicit extra Deum res creandas, quæ cum sit omnipotentia, id est, immensa, infinita, circa investigandas origines rerum creatarum prioris præ voluntate principii rationem habere nequit, quippe cum per voluntatem demum ad certi quid determinari intelligatur. Uno verbo; omnipotentia Dei non ideo dicitur, quod Deus possit intelligere aut velle, sed quia potest facere, quicquid vult. Quod autem e sententia Pufendorfii sequatur id, quod quidam Cartesianorum admisere, si Deus aliter voluisset, bis duo non fuisse futura quatuor, eoque essentias rerum ab omnipotentia, non a voluntate provenire, hoc mihi non videtur. Pufendorfio sufficit, naturam rerum & intellectum humanum voluntate Creatoris ita formatum, ut hanc propositionem, bis duo non sunt quatuor, concipere nequeat. Quid futurum fuisset, si Deus rerum naturam & intellectum hominis aliter creasset, ut ea velut vera con-

concipi possent, quæ nunc ut se mutuo destruentia concipiuntur, alios anquirere patitur, quibus magis vacat, telas aranearum texere atque retexere. Nec ideo omnipotentiæ Dei voluntatem ejusdem priore loco a rebus creandis depulerit, quia confusa & indistincta quæstio, cur *aliquid* extra Deum esse queat, in potentiam Dei sit resolvenda. Nam istud *aliquid*, nunquam accedente voluntate Dei, quantum a nihilo differt? Aut quid essentiæ est *aliquidditas*? Ut autem rebus certa essentia attribui queat, necessum est, potentiam Dei, quæ non definita aut limitata, sed omnipotentia est, ad certi quid & definiti a voluntate fuisse determinatam; unde & ad hanc præcipue origo effectus refertur. Super *Socialitate* & *fundamentali legis naturalis propositione* cum Strimesius maledicentiæ & irarum affatim, solidæ rationis nihil adferat, non est, quod cordatus quispiam ista moretur.

Modestum se satis, & prout eruditum virum decet, exhibuit Joh. Joachimus Zentgravius in Originibus Juris Naturalis. Earum procemio hactenus quidem satisfecisse Pufendorfio videri potest, quod declarat, non ipsum, sed alios a se insimulari ejusmodi errorum, quos bonus ac pius vir de se credi, tolerare non potest, nec debet. Etsi satius fuisset, isthanc declarationem priore scripto fuisse distinctius expressam, & clarius expositam, si quid circa Pufendorfii sententiam monendum videretur, nec ejus nomen illis admixtum, qui dogmata sua ab absurditate aut impietate purgare vix possunt. Et cum non diffiteatur Zentgravius, discussionem sententiæ Pufendorfianæ, præcipuam sibi occasionem præbuisse scriptum id formandi, non vacabat ratione suspicio, ne in ipsum jacta forent dicta, quæ nemo honestus tacite deglutierit; præsertim cum non constaret, de quonam Lectores eadem accepturi essent.

Circa controversiam primam de doctrina Juris Naturalis ad disciplinam Christianorum tradenda post factam hancce a Zentgravio declarationem parum dissensus superfuturum videtur, quæ nullas fuisse insidias ostendit, quales in Alberti Compendio *Orthodoxo* pellucebant. Id tamen non inficiabitur Zentgravius, ad liquidum prius deducendam universalem doctrinam juris naturalis e solo rationis lumine petitam. Qua adornata ne-

nemo repugnabit, quo minus si quid peculiarium dogmatum inter sectas Philosophantium, vel certam religionem professos receptum fuerit, subvertatur. Ubi si quis universi juris disciplina probe imbutus fuerit, ei in proclivi est observare, quæ singularum civitatum Legislatores superaddiderunt, quemadmodum autem infeliciter circa jura versantur, qui nullo positivorum & perpetuorum discrimine hæc invicem confusa tractant: ita intricari magis, quam illustrari disciplinam juris naturalis judicaverim, ni hoc discrimen probe observetur. In isthac autem tractatione, quod Pufendorfius nullam rationem habendam censuit Moralistarum, qui duobus abhinc seculis orbem Christianum immensa voluminum mole oppleverunt, nec adhuc opplere desinunt, causa ipsi fuit, quod eorum institutum priscis Ecclesiæ Doctoribus ignotum id spectet, ut Laicorum, quos vocant, actiones non amplius e liquidis divinarum literarum, aut rectæ rationis dictatis, sed e Sacerdotum libidine suspendantur, omnia ad dominatum sacrum referentium.

Circa secundam quæstionem, quæ palmaria est, *de Origine Moralitatis seu Legis Naturalis*, id agnoscit Zentgravius, Deo ejusque voluntati cum bonitate, sanctitate, & sapientia conjunctæ quicquid est in acceptis referre suum esse, tum ut sit id, quod est, & ut tale sit, & a Creatore unicuique creaturæ assignatum tum essentiam, tum partes & requisita, e quorum combinatione talis & non alia prodiret natura. Sed si quæratur *de ratione ipsius naturæ rei, unde in genere causæ formalis, non in genere causæ efficientis, sit, quod verbi gratia, homo sit animal rationale, blasphemia turpis, ad voluntatem Dei non esse recurrendum: sed sicut verbi gratia in triangulo e tribus angulis contiguis formaliter oritur triangulum, ita e combinatione animalitatis & rationalitatis oriri hominem. Unde sicut ratio veri, prout ficto opponitur, ita requirat in triangulo, non qua antecedens præcise divina voluntas: ita veritatem humanæ naturæ, quæ immutabilis sit, immutabiliter quoque determinatam certorum essentialium requisitorum connexionem requirere, cum non ex quolibet fieri queat, nec idem ut vere idem seu eadem natura sit, & maneat, ex diversa & opposita constare possit ratione, sic ut velit proin*

proin Deus hominem creare animal rationale, quia ejus veritas quatenus ficto opponitur, ita habet; non autem ideo præcise homo sit animal rationale, quia Deus ita vult. Esse quidem voluntatis divinæ etiam antecedentis & assignantis, ut animalitas & rationalitas ad creaturam completam, quæ homo dicitur, constituendam combinetur: sed ipsam combinabilitatem, & veritatem hanc, quod ex animalitate & rationalitate combinata oriatur species, quæ homo dicitur, & quod hæc sic exoriens species, quæ talis horum & non aliorum requisitorum connexionem immutabiliter velit, hoc se vicissim ad illam habere antecedenter. Addit tamen, *haud crude dicendum, voluntatem Dei ab eo penitus excludi, quod ad eam se antecedenter habet. Quod enim consequenter Deus designat, approbat & confirmat ex infinitæ suæ sapientiæ dictamine, fieri decernit, ab eo voluntas ejus non simpliciter exclusa dici debet.* Puto me sensum horum dictorum recte concipere, & brevius juxta, clariusque exprimere, si dicam: Voluntati Dei omnes res creatas, & cuique essentiam suam una cum exsistentia assignatas: sed quod homini talis natura qualem jam habet, & non alia fuerit tributa, id non a voluntate Dei esse, sed antecedenter se ad eam habere, quia alias non verus homo, sed fictus & quasi contradictorius factus esset: cum veritas rerum ac mutui earum respectus a voluntate Dei non sint, sed eam antecedere intelligantur. Pufendorfium contra video essentias considerare, vel prout res jam sunt creatæ, vel prout nondum creatæ concipiuntur. Priori modo essentias nil aliud censet esse, quam conceptus rerum inadæquatos, qui a particularibus & variantibus rerum attributis, & hujus vel illius individui exsistentia abstrahunt. Sic quando verbi gratia, ab homine omnia attributa, quibus individua varie vestiuntur, abstraham, & id solum retineam, quod ita illi proprium est, ut eo negato in diversam speciem sit abiturus, remanet natura animalis & rationalis. Quod si autem quis interroget, unde constet, homini hanc essentiam non ficte, sed vere attribui; adeoque veram esse hanc propositionem, homo est animal rationale; id planissime putat posse responderi, quia talis creatura in rerum natura exsistere conspicitur, cui hominis vocabulum inditum. Contra enim si conjungantur conceptus,

ptus, qui in rerum natura non exſiſtunt, verbi gratia, chimæra, ficta, non vera res exprimitur, non minus ac ſi, quæ natura disjunxit, conjungere aggrediar, verbi gratia, ſi hominem animal latrabile, canem animal rationale dicam. Cum igitur exſiſtentia revera prior ſit eſſentia, & hæc non niſi partem exprimat ejus, quod exſiſtit, & verum exprimat id, quod revera datur ſeu exſiſtit, fictum notet id, quod exſiſtere traditur, cum non exſiſtat, aut ſecus exſiſtat: dicendum ipſi videtur; ſicut a voluntate Dei res habent exſiſtentiam, ita & eſſentiam, & quod vere ſint illud, quod ſunt, quas ſi homo taliter conceperit, verum concepiſſe, ſin prave, falſum, ſin conceperit, quæ non extant, ficta concepiſſe dicitur. Si igitur eidem non adparet, quomodo & a naturali connexione attributorum cujuſque rei eſſentialium, & a veritate ejuſque fundamento, hoc quidem conſiderando modo excludi queat voluntas divina, etſi intellectus humanus, dum res contemplatur, tantiſper ab ipſarum prima origine abſtrahere queat, adeoque & a voluntate, rerum natura, quam exſiſtere conſpicit, contentus. Verbo, cum eſſentia exſiſtentiæ contradiſtincta ſit, tantum conceptus inadæquatus ejus, quod exſiſtit, & veritas velut expreſſio reſpondens ei, quod exſiſtit, exſiſtentia autem a voluntate Dei ſit, igitur nec ab eſſentia, nec veritate rerum voluntatem Dei excludi poſſe, ſed utramque ab hac utique promanare. Quod ſi autem eſſentiæ rerum, & connexiones attributorum eſſentialium cujuſque rei ante earundem exſiſtentiam, & prout ante creationem conſiderentur, Puſendorfius putat, eam ab intellectu humano concipi non poſſe, niſi concepto decreto voluntatis de creanda qualibet. An vero ante decretum Dei de creanda rerum univerſitate eſſentiæ rerum, quales nunc concipiuntur, intellectui divino obverſatæ ſint, eademque tunc rerum veritas & conceptuum combinabilitas fuerit, qualis nunc eſt Puſendorfius inquirere non vult; nec credit alium operæ pretium facturum, ſi ea de re vigilans ſomniet. His ita poſitis non deſunt, quæ ad Zentgravii tradita reponi queant: *Veritas humanæ naturæ eſt immutabilis*; eſto, non tamen antecedenter ad voluntatem divinam, ſed quando Deus decrevit facere hominem ad ſui ſimilitudinem. Eo decreto poſito humana natura immutabi-

biliter requirit certorum essentialium requisitorum connexionem, quia ejus, qui sapienter agit, voluntas sibi non contrariatur; quod fieret, si volendo creare animal mentis capacius altæ non vellet creare id rationale. Unde *combinabilitas* animalis & rationalis naturæ sub hac hypothesi tantum necessaria est, si Deus voluit hominem creare. Alias in se ista *combinabilitas* usque adeo necessaria non est, ut plurimæ dentur animales naturæ, quibus rationalis conjuncta non est, & rationales, quibus animalis conjuncta non est. Similitudo, quam Zentgravius adfert, de artifice candelabrum aut amphoram producente, ut ad præsentem disceptationem quadret, ita est adaptanda. Ponendus est artifex, qui primus omnium vasa formare instituit. Is habet materiam ductilem ad quasvis formas: sed prout ex vase aliquem finem quærit, ita figuram eidem indit. Si igitur velit formare vas sustinendis candelis, talem formam assignat, qualem fini suo congruere judicat. Atqui & forma ejusmodi vasis, quod candelabrum dicimus, & congruentia ejus formæ cum fine ad voluntatem artificis antecedenter se non habet. Sed idem si, dum candelabrum voluit formare, amphoram formaverit, stolide operatus censebitur. Ita nec rationes istæ formales, nec terminorum, & attributorum connexiones voluntatem Dei antecedunt. Et plane contradictorium videtur, immutabilem & æternam essentiam veritatemque voluntate Dei priorem ponere rei, quæ, quod sit, & talis sit, a voluntate Dei habeat. Quanquam autem abstrahendo a voluntate Dei Creatoris, qui rebus omnibus suam formam assignavit, interna requisitorum cujusque rei habitudo considerari possit hactenus, ut illorum inter se congruentiam novo divinæ voluntatis actu sanciri opus non sit: propter abstractam tamen illam considerationem dici non potest, hominem esse animal rationale, non quia Deus voluit, sed Deum voluisse talem creare, quia essentia ejus talis est. Nam ratio sanctitatis, justitiæ, misericordiæ, & sapientiæ: secundum quam Deus aliquid velle & ordinare declaratur, intelligitur quidem antecedere volitionem Dei, seu actum hoc vel illud volendi, non tamen ipsam voluntatem, ut est essentiale Dei attributum, cujus istæ perfectiones sunt. Equidem jactatur. *Deum ex infinitudine sapientiæ naturaliter*

ter intelligere ante omnem actum voluntatis per voluntatem formaliter elicitum, quid fieri queat, & quid ipse facere seu creare possit. Sed de istis *possibilitatibus* quid sentiendum, jam supra ostendimus. Et istius assertionis nullum aliud est fundamentum, quam quia mortales Deum ad modulum nostræ rationis, indolemque animæ humanæ metimur. Et quomodo probari poterit, Deum intellectu suo totam velut abyssum omnipotentiæ suæ perlustrasse, antequam de quibusdam rebus a se creandis decerneret? Saltem quomodo essentiæ immutabilis & perpetuæ vocabulum tribui poterit illis, ut humano modo loquar, cogitationibus circa vires omnipotentiæ, antequam voluntate Dei decretum fuerit, an & quid creare velit? Sane formam & essentiam ædificio dant non indefinitæ speculationes architecti, antequam constituerit secum, an & quale ædificium extruere velit. Porro, uti supra jam dictum, conjunctio illa formalis requisitorum essentialium semper præsupponit eam hypothesin, si talis res datur. Quo posito intelligitur etiam, quid actionum ipsi congruat, quid non. Ante eam suppositionem verum non est, hominem esse animal rationale. Prius quippe verum esse debet, homo est, quam verum intelligi queat, homo est animal rationale. Equidem quin ante voluntatem divinam concipi possit, *non repugnare hominem esse, aut hominem esse animal rationale*, non negaverim, sed hoc ipso nihil certi ac definiti exprimi apertum est; & in sola nonrepugnantia, ubi nihil præterea accesserit, essentias rerum collocare, voluntati Dei necessario sequendas, mihi quidem oppido quam jejunum videtur. Neque æquipollent hæc duo: Deus potest creare animal rationale; & homo est animal rationale. Porro ad veritatem cujusque rei requiritur, ut hæc sit, saltem ex hypothesi; cum veritas nil aliud sit, quam expressio quæpiam, aut ἐκτύπωμα rei. Unde tunc demum vera est hæc propositio; Homo debet colere Deum: si homo datur, aut si Deus eum creare decrevit. Sic posito Deum præter ea: quæ jam extant, aliud corpus naturale producere velle, id e materia & forma constabit. Neque tamen vera erit propositio hæc: Corpus quod nunquam extitit aut extiturum est, constat ex materia & forma. Sic posito luminarium cœlestium motu regulari, in multa secula

præ-

prædici possunt eclipses, non nisi tamen sub conditione mundi extituri. Unde vera erit propositio hæc: Erit eclipsis Solis anno post Christum natum 2400. si tunc orbis adhuc superstit. Posito autem finem mundi interim intervenisse, falsum est, eodem anno eclipsin fore. Denique quod Pufendorfius judicat, inaniter constitui discrimen inter id, quod *decet* hominem, & quod eidem *præceptum* est, hactenus ut illud antecedere, hoc consequi voluntatem divinam dicatur, hæc ipsum ratio movit; quia quando de moralitate, id est, bonitate & malitia (non de aptitudine ad imputandum) in actionibus humanis sermo est, hominis essentia a Deo jam definita & constituta utique præsupponitur. Atqui hac posita id, quod eum decere dicitur, hoc ipso quoque præceptum intelligitur; cum hæc duo ex uno eodemque actu divino profluant, & gratis fingatur, uno actu divino effectum fuisse, ut hoc vel illud humanam naturam deceat, alio actu idem pro imperio eidem injunctum. Ceterum uti Pufendorfium circa ea, quæ non ipsi, sed illis a se objecta testatur Zentgravius, facile adquieturum crediderim: ita quo minus & hic suam mentem super iis, quæ ipsi objiciuntur, explicet, nemo prohibuerit.

§. VIII. Porro Zentgravius, quo naturam hominis ad voluntatem Dei antecedenter se habere ostendat, quæstionem ita formandam judicat: *Nam Deus aliam requisitorum essentialium combinationem velle potuerit, ut inde prodiens æque verus esset homo, atqui is est, quem animal rationale vocare constituit?* Sed ea nihil a Pufendorfii assertione abire videtur. Nam posita combinatione animalitatis & rationalitatis certa creaturæ species resultat, cui hominis est vocabulum. Quod si autem Deus alias naturas combinare vellet, quæ illam ipsam creaturam absolvere deberent, ex animalitate & rationalitate constantem, tunc Deus sibi ipsi contradiceret; id quod a perfectione summi Entis abhorret. Hoc tamen modo nihil adparet, quod voluntatem divinam antecedat. Antequam autem voluntate Dei animalitas & rationalitas ad unam creaturam constituendam fuerit combinata, aut ad combinationem designata, non potest dici hominem esse animal rationale; sed id tantum: Deus duas illas naturas combinare valet: per

quam

quam propositionem nondum essentia hominis infertur saltem hactenus, ut vere dici queat, homo est animal rationale. Exempla Mathematica, quæ in hac disputatione passim adducit Zentgravius, peculiarem & profundiorem habere videntur disquisitionem, quam aliis relinquo, quibus pinguius otium suppeditat per inania consumendum. Addit Zentgravius: *Deum ante decretum voluntatis ex intellectus sui infinitudine æque cognoscere, quid & qua ratione aliquid fieri possit & debeat, atque suam essentiam cognoscit;* quæ cognitio *naturalis* vocatur, contradistincta *liberæ*, quæ voluntatem Dei sequitur. Atqui admissa etiam hac distinctione non video, quomodo negari queat, naturaliter Deum cognoscere quædam ut creanda, quædam ut nunquam creanda. Prioribus voluntas Dei utique includetur: posterioribus quid essentiæ & veritatis immutabilis tribuere possit aut velit Zentgravius, ipse viderit. Sane Pufendorfio eadem somnum haud abrumpent. Quod præterea idem pronunciat: *Humana natura requirit combinationem animalitatis & rationalitatis tanquam requisitorum essentialium, non quia Deus vult, sed quia ita humanæ naturæ veritas se habet*, id si penitius inspiciatur, identicum & inane est. Concipitur quippe humana natura velut aliquid antecedens combinationem animalitatis & rationalitatis; cum tamen ex horum combinatione ejusmodi natura resultet, quæ humanæ vocabulo ab hominibus notatur. Dum combinatio illa divina voluntare decernitur, vera quoque fit hæc propositio, homo est animal rationale, & si homo diceretur, qui vel animal, vel rationalis non esset, is fictus, non verus foret. In quibus tamen omnibus nihil est, quod voluntatem Dei antecedat. Non adparet etiam, quis casus Zentgravii splenem titillaverit, ut ridiculum pronunciet, quod Pufendorfius absurdum judicet ab ipso *concedi de individuo aliquo, Deum, uti libere illum hominem condidit, ita si voluisset, brutum condere potuisse:* addita ratione, quod *utique ipse gratias agat Deo, quod animal rationale eximiis donis ornatum sit creatus*. Sane singulos nostrum poterat Deus non creare, sed quod nos voluerit exsistere, eo nomine Creator utique grates meretur, licet dum noluerit condere Me aut Te, non potuerit non animal rationale creare. Et quid sit *individuum adhuc ad certam speciem de-*

determinandum, paulo distinctius a Zentgravio fuerit explicandum, ut constet, an ei assertioni sanus sensus insit.

MINUS difficultatis circa originem moralitatis videtur, quam Pufendorfius voluntatem Dei consequi, Zentgravius antecedere contendit. Sane cum honestas aut turpitudo actionum certam & determinatam hominis naturam requirat, non adparet, quomodo ista intelligi queat, nisi hac posita. Fides, inquam, gratitudo honestæ; idololatria, adulterium, furtum turpia intelligi non possunt, nisi præsupposita natura humana, cujus determinatio voluntatem divinam antecedere non potest. Neque sequitur, homines sancti & misericordes esse jubentur ad exemplum Dei, igitur non a voluntate divina determinata & designata est natura hominis, ut tales actiones ipsi utique quadrent. Equidem jactatur, *infinitæ sapientiæ & scientiæ Numen posse utique scire, qui rerum in se possibilium motus ad sapientiam & justitiam ipsius exigi debeant, etiam antequam eas creare secum constituerit*. Enimvero conceptus rei præcise ut possibilis id tantum infert, ut ea res per potentiam, de qua sermo est, produci queat. Unde idem hac propositione exprimitur; potest produci a Deo creatura, cujus naturæ conveniat fides, repugnet adulterium. Ea tamen propositio nondum infert hanc, fides est servanda, adulterium est omittendum, quia uti vulgo dicunt, a posse ad esse non valet consequentia. Sed ut e possibili oriatur certi quid ac definiti, necessarium est, ut a voluntate agentis fiat determinatio. Et cum possibile ita præcise sumptum concipiatur velut aliquid incertum & vagum, cujus determinata non est veritas, a voluntate potius, quam a sanctitate & justitia determinatio fieri dicenda est; cum istæ perfectiones Deo insint, ut est voluntate præditus, quæ ideo ante voluntatem ejus collocari nequeunt. Sic si de homine dicam, fecit pro sua clementia, pro sua humanitate, non negatur primus fons ejus actionis esse voluntas hominis, quæ clementiæ & humanitatis virtute est imbuta. Igitur cum aliud sit posse esse, aliud esse, quorum prius indefiniti quid, hoc certi & determinati notat, essentiæ autem, naturæque rerum certum quid & determinatum sint,

necessum est earum primam originem non a nuda omnipotentia Dei, sed ab ejusdem voluntate, sancta illa & justa, & cum sapientissimo intellectu conjuncta derivari. Unde & cognitio illa Dei naturalis, quamdiu possibilitatem tantum, & vastitatem potentiæ divinæ concipere intelligitur, certas & definitas rerum essentias concipere censenda non est, nisi concepto prius principio, quo essentiæ rerum determinantur. Multo minus dici potest, ab eadem concipi adulterium ut turpe, nisi prius concipiatur natura certa & ita determinata, ut ea actio isti repugnet; qualem determinationem sola possibilitas non infert. Et quo fundamento quis probaverit, per naturalem Dei cognitionem res adprehendi tantum ut possibiles, præcise futuræ sint, an minus, earum omnium essentiam designari: ac non potius res futuras, velut certam ex voluntate Dei essentiam habituras concipi, possibiles autem & nunquam futuras velut indeterminatas in medio relinqui? Nam speculari possibilitatem absque suppositione futuritionis non est speculari essentias rerum, sed suam tantum potentiam. Non recte quoque hoc loco jactatur tritum illud, non ex quolibet fieri quodlibet, ut idem revera sit & maneat, velut ante voluntatem Dei detur rerum veritas, & interna requisitorum essentialium, eaque definita ad talem præcise quidditatem convenientia, eaque immutabilis. Nam dicterium illud præsupponit res certas & definitas, ac proprie locum habet in mutationibus rerum jam existentium, quæ mutabilitatis suæ certos fines habent. Cum autem potentia Dei hæc creata rerum natura exhausta non censeatur, quin plura producere potuerit, nec dubium habendum, quin plures sint rerum convenientiæ, quam in actum deductæ sunt, igitur non videtur cuicunque rei extra Deum immutabilem attributorum essentialium connexionem attribui, nisi sub hac hypothesi, si Deus talem rem producere velit. Nam omnipotenti Deo & qui e nihilo producere aliquid potest, materia sua velut infinitum obsequitur, nec ullam formam adspernatur velut incongruam, quam ipse pro sapienti & optima sua voluntate eidem attribuere placuit. Sic ut nexus ille essentialium partium utique a voluntate Dei sit, optimi & sapientissimi. Sed & val-

valde adhuc dubium eſt, num intellectus Dei infinitus, & cui omnia præterita, præſentia, & futura uno velut momento intuenda ſunt expoſita, abſtractionum & præciſionum leges, quas Philoſophi commenti ſunt, obſervet, & puras poſſibilitates a *futuritione* præciſas prius ſpeculetur, voluntate interim velut otioſa, quoad illa ſpeculatio fuerit abſoluta. Denique cum veritas ſit aliquid rem conſequens aut affectio rei prout eſt, combinatio autem animalis & rationalis ad conſtituendam creaturam, quæ homo dicitur, voluntate Dei facta ſit, non adparet, quomodo nudus conceptus poſſibilitatis duarum iſtarum naturarum eſſentiæ & veritatis rationem habere poſſit, & talis quidem, quæ voluntatem Dei anteceſſerit, quemque voluntas Dei in deſignanda velut creatione utique ſequi neceſſum habuerit. Cum ſuper duabus iſtis naturis, antequam per voluntatem Dei combinatæ intelligantur, nihil aliud vere pronuntiari poſſit, quam hoc: ſi Deo placuerit naturam animalem & rationalem conjungere, evadet creatura aliqua egregia brutis nobilior, Angelis inferior. Eoque veritas hæc, homo eſt animal rationale, ante divinæ voluntatis ſuppoſitionem intelligi nequit; quia aliud eſt eſſe, aliud poſſe eſſe, ſeu non repugnare ut ſit. Sic non repugnat, Zentgravium eſſe Doctorem Sorbonicum. Interim quouſque Deus hoc decreverit, vera non eſt hæc propoſitio, Zentgravius eſt Doctor Sorbonicus, ne in intellectu quidem divino; ſed tantum hæc, ſi Zentgravius Deo volente foret Doctor Sorbonicus, verus eſſet, & non fictus Doctor. Sic non repugnat Lunam creatam fuiſſe triquetram, aut quadrangulam, ſexangulam, octangulam, cylindri figura, &c. Neque enim hic aliquid ſupra potentiam Dei poſitum adparet. Antequam igitur per voluntatem Dei figura ejus rotunda fuit determinata, concipi potuit tanquam poſſibile quid Luna triangula, quadrata, ſexangula: id quod tamen Deus non voluit, nec forte unquam volet. Et nihilominus juxta Zentgravii tradita, quia datur ejus conceptus tanquam poſſibilis, veræ erunt ſimul omnes hæ propoſitiones: Luna eſt triquetra, Luna eſt quadrata, Luna eſt ſexangula, octangula &c. Id ſi Zentgravio abſurdum videtur, concedendum ipſi erit, certas & determinatas veritates ſeu

ut veræ propositiones formari possint, non fluere ab omnipotentia Dei antecedenter ad voluntatem Dei res determinantem. Est enim vera quidem hæc propositio: non repugnat, Lunam potuisse creari quadratam, sed isthæc propositio non æquivalet huic: Luna est quadrata. Quod si igitur Zentgravius pro essentiis rerum nunquam futurarum pugnare perrexerit, valde metuo, ne cordati ipsum de lana caprina litigare judicent.

SUPER indifferentia motus Physici in actione morali parum aut nihil controversiæ inter istos superesse videtur. Quod autem Pufendorfius eo loco concitatius egisse arguitur, id sine dubio ideo factum, quia Zentgravius hunc Sophisticis quibusdam pravas sententias foventibus ita immiscuerat, ut non cuivis in proclivi foret discernere, num eadem ipsum cum ceteris classe censeret, an minus. Et vel suspicione ejusmodi opinionum perstringi atrox injuria est, quam inferens si acerbius repellatur, habet quod sibi imputet, qui virum bonum nulla necessitate lacessitum ivit. Quæ supersunt dissensiones, exigui momenti sunt, & super quibus viros amplius certare vix decorum sit. Sicuti nec operæ pretium videtur de ROBERTO SCHARTOCKIO quid movere, qui nova editione libri sui de *Officiis* Pufendorfii tradita uno & altero loco carpere voluisse videtur: Mihi sane quid reprehendat, aut qua de causa, nondum divinando assequi licuit. Ceterum uti Pufendorfius, quæ initio intentabantur, calumnias plane dissipavit, ac si quid solidæ controversiæ fuit, eo deduxisse videtur, ut facile ferre possit, eruditos in suffragia super iisdem ire: ita dissimulare non possum, eundem a multis accusari, quod nimium acerbitatis, & salem plus satis asperum scriptis suis expromserit, ac male temperato calore litem aluerit, quæ moderatione adhibita mox ultro expiratura videbatur. Etiam bonam causam iracundia actoris sæpe corrumpi. Tum non sat magnanimitatis ostendere, qui æmulorum injuriis plus justo commoveatur, Alii contra, qui propius virum norunt, placido ingenio memorant, & cui nunquam alios lacessere libido fuerit; & qui provocatus joco potius, quam invectivis adversarios protelare maluerit. Ast quæ ipsi mota fuerit, litem ita malitiose fuisse instructam, ut eadem ad modum di-

sce-

sceptationis literariæ expediri non potuerit. Ad eum fortunis evertendum incubisse primo Nicolaum Beckmannum & Josuam Schwarzium, aliosque. Id cum non successerit, Beckmannum edito libello famoso profugum, infamiaque per sententiam judicialem notatum, ut impune furorem expromere posset, sacra mutasse, ac insulsissimis scriptis exempli fœditate seculo decus conciliasse. Alterum, quem superiorum respectus utcumque continuerat, mox furori prophetico fræna laxasse, postquam Suecorum res per Scaniam tunc ipsi conclamatæ videbantur. Itaque Lundini aurigas inter & vetulas in absentem Pufendorfium e cathedra sacra declamasse heroica plane confidentia, cum neminem responsurum nosset. Mox Hafniam delatum publicatis istis declamationibus, nil aliud effecisse, quam ut Nicolao Beckmanno improbitatis palmam ambiguam redderet. Ad quas calumniæ & vesaniæ manifestas aliquid reponere Pufendorfio nunquam tanti fuit visum. In tales quid tam aspere dici potuit, ut non longe infra eorum merita id sit? Fridericus quoque Gesenius, & Valentinus Velthemius quomodo mollius potuerint tractari, non adparet; quorum huic audio succenturiatum Slevogtium quendam, insipido libello famoso in Pufendorfium composito, quo ipso quodnam operæ pretium facturum se speraverit divinando consequi non licet, facinore apud omnes bonos detestabili, & quod nil salis insuper homini inesse arguat. Strimesium quoque longe asperiore ictu repelli potuisse, ni Pufendorfio magis quid se deceat, quam quid ille meritus foret, respicere curæ fuisset. Accedere, quod protervis ingeniis, & pruritu scribendi laborantibus insolentia gliscat, si ipsorum improbitas modeste, velut re bene gesta, excipiatur; quia aspere protelati facilius in se descendunt. Neque vero dubitandum, si Pufendorfio adversarii contigissent, qui citra obscœnas calumniantium artes solo veritatis amore disputationem suscepissent, quin ipse nemini eorum moderatione & humanitate concessurus fuerit. Nunc dolendum ejusdem fatum, qui fere a talibus lacessitus fuit, adversus quos eruditos decens gravitas adhiberi non potuit, præsertim cum talia ipsi impingere instituerint, quæ si levi brachio rejeceris, pro-

pe agnoviffe videaris. Habes epiftolam argumento fpinofam, verbis incomtam, quam quidem nemo alius a me extunderet, præter Te, cui cupienti quidquam abnuere nefas mihi dico. Meum ftudium tibi non difplicuiffe hoc judicio colligam, fi paris prolixitatis epiftolam de rebus, quæ apud vos in re literaria aguntur, remiferis. Bene Vale! Hamburgi, die 3. Junii Anno 1683.

SA-

SAMUELIS PUFENDORFII
COMMENTATIO
SUPER
INVENUSTO VENERIS
LIPSICÆ PULLO,
VALENTINI ALBERTI
PROFESSORIS LIPSIENSIS
CALUMNIIS ET INEPTIIS OPPOSITA.

JOANNES DE LAUNOY
THEOLOGUS PARISINUS
DE VARIA FORTUNA ARISTOTELIS IN PRÆFATIONE.

NON omnes quibuſcum agitur, veritatem puram amant, aut ferre volunt. Quin etiam ea in manifeſtam lucem prodita expalleſcunt, immurmurant, maledicunt, tumultuantur, ſuoque exemplo docent, imperitis hominibus nihil eſſe crudelius, & dum accedit fucata pietas, ne pilus quidem ullus ſupereſt ad augendum tantæ iniquitatis faſtigium.

JOANNES CHRISTOPHORUS BECKMANNUS

PROFESSOR FRANCOFURTANUS

IN PARALLELIS POLITICIS p. 5.

Dolenda certe rei literariæ ista infelicitas, qua gloriæ nobis vertimus, si quid boni ab aliis prolatum impetere possimus: quasi vero non omnibus nobis in excitanda e ruderibus imagine divina laborandum sit, quod certe non subtrahendo rebus inventis, sed addendo effectum dabitur: Mechanici longe melius in rebus suis versantur, quibus si bonæ frugis sint, non rem ab aliis suæ sortis male gestam carpere, sed eandem etiam perfectam magis perficere curatio est. Unde & tanta rerum a Mechanicis dependentium nostro tempore sublimitas. At nos meliorum haudquaquam satagentes satis nobis ducimus aliena refutasse. Sic quid res non sit, scimus cum ignarissimis, quid vero demum sit; æternum ignoramus.

Res mira atque inaudita! Venus dearum quondam formosissima, tot per secula male compatato connubio Mulciberi juncta, ex hoc nullam unquam prolem, ex adulteris non paucos genuisse memoratur: ut quæ aliis maritis lætitiæ esse causa solet uxorum fœcunditas, huic doloris atque ignominiæ foret. Sed nunc demum senio gravem, & de adsciscendo extraneo herede, cui forcipes malleosque relinqueret, agitantem Venus sua vetula jam atque edentula, cum rugæ mœchos dudum protelassent, immenso gaudio perfudit Lipsia gravida facta, quando a cœna Platonica reversus flore Liberi, Zythique distentus *optatos dedit amplexus, placidumque petivit Conjugis infusus gremio per membra soporem*. Toto gestationis tempore uti singularem semper præ se tulit solicitudinem Vulcanus, velut de forma prolis suæ parum ampli auguratus: ita cum jam Junonem Lucinam inclamari audiret Musis alioquin semper aversus, repente poëtico oestro tangi cœpit, raucaque voce insonuit: *nascere cæce puer, claudi patris excrementum!* Liquidius mox fuit gaudium, quando in conspectum ipsius allatus est puer: quem hic statim vere suum, & citra dubitationem genuinum recognovit, deformitatem

ac

ac sordes ipsius mire exprimentem, & qui ubi paululum adolesceret citra formæ jacturam purgantis a fuligine paternæ officinæ caminis adhiberi posset. Cum de imponendo nomine inquireretur, pater quidem in hoc renovari cupiebat memoriam Cæci filii quondam longe dilectissimi ab Hercule indignis modis interemti. Sed prævaluit matris ratio, ut quia proles ista nil materni decoris præ se ferat, saltem a fratris uterini blando vocabulo quantulumcunque gratiæ mutuaretur. Ceterum quanquam Vulcanus ipse hac sibi prole mire placuit: aliis tamen novo isto Erote conspecto in mentem venit illud Philosophi pronunciatum, cum puerum stupidum, & mentis parum compotem vidisset: *Hunc quidem pater ebrius sevit*. Nam & istum genitum adparebat, dum patri uno & altero congio vini cerevisiæque tumenti *claudicat ingenium*, *delirat linguaque mensque*. Alii in hunc Erotem mire quadrare cavillabantur illud Comici: *In Amore omnia insunt vitia*, *injuriæ*, *suspiciones*, *inimicitiæ*. Ejus tamen rei causa non statim adparebat, quare Vulcani gena iste Eros importuna gesticulatione, ac molestis morsicationibus, orisque proterve distorti deformitate simiæ potius catulum, quam Cupidinem referret; ni quidam monuissent, Vulcanum a simiis nutritum atque educatum. (vid. NATAL COMES Mythol.) Unde verosimile esse, e nutricis lacte aliquid morum simialium in Vulcanum, & ab hoc in Erotem derivatum. Quam ob causam etiam, quia Eros iste simioformis sat feroculum se ostendit, atque altius imprimere dentes conatur, scutica nimirum accipienda fuerit, & extantiores dentes excutiendi, ut probe contusa & exarmata bestiola deinceps molesta esse desinat.

SCILICET non spes esset, tandem aliquando importunæ liti finem imponendi, Valentinus Albertus, toties licet repulsus, rixositati suæ imperare non potest, quo minus dudum ad fundum usque discussas & evisceratas cavillationes denuo instauret, ac novis accumulatis injuriis respondendi necessitatem imponat. Quibus intemperiis hominem agitari, aut quem fructum ex ejusmodi scriptione captare credamus? Nam gratis quidem ludibrio se orbis literati exponere manifeste deliri hominis videbatur. Sine dubio igitur præcipua causa ab *interesse* derivanda fuerit, cujus cupiditas tantopere ani-

me

mo Alberti infixa eſt, ut etiam ſummas rationes non ſolum religionis Pontificiæ, ſed earum, quæ ab hac diſceſſerunt ſtolidiſſimo libello ad *intereſſe* referre conatus ſit. Sortitus fuerat iſte ſpartam valde quidem jejunam & ſterilem, tum & cumprimis triſtem atque inamœnam, quæ nec lucri anſam, nec famæ parandæ præbebat. *Triſte ſolum, ſterilis ſine fruge, ſine arbore tellus; Frigus iners; illic habitant pallorque tremorque, Et jejuna fames.* Sane Lipſiæ Collegia Logica & Metaphyſica, vix quadrante æſtimantur; & ſi publice juxta privatimque eadem cantilena fuiſſet cantanda, brevi occiſura erat *miſerum crambe repetita Magiſtrum*. Igitur alia hedera erat ſuſpendenda, quo nummos ſemunciales in caſſes pelliciendi occaſio foret. Cui fini Juris Naturalis diſciplina maxime idonea viſa fuit, in quam cognoſcendam ab aliquo tempore juventus ſat prona fuit deprehenſa; etſi alias neque inſignem aliquam operam iſte circa eandem poſuiſſet, & quæ publice injuncta erat functio huc non traheret. Iſta collegia ut cum aliqua juvenum frequentia, & non ſine ſtrepitu inſtitui poſſent, lis intentanda erat alicui ſcriptori in eo genere non plane obſcuro: tum novi aliquid comminiſcendum, ut imperiti adoleſcentes, dum inuſitatos, & nemini antea cognitos ſapientiæ theſauros heic effoſſuros ſe credunt, eo promtiores ad prænumerandum didactrum redderentur. Ac ne per invidiam veteri amico obtrectare videretur in eo loco, ubi nec huic amici deſunt, orthodoxiæ vocabulum obtentui ſumere placuit, velut quæ reliquis omnibus reſpectibus prævaleat, & qua periclitante vel paventes in crucem agere fas piumque ſit. Iſthanc viam ubi ſemel ingreſſus fuiſſet Albertus, *intereſſe* requirebat, ut qua ratiocinia deficerent, calumniæ & cavillandi impudentia in ſubſidium vocarentur, ne cum auctoritate dulcis lucri proventus intercideret. Ac ne tandem aliquando vitilitigandi pauſa fieri poſſet, jam quoque facem, & *atro Lumine fumantes fixit ſub pectore tedas* heros, cui, ſi ex elogio ALBERTINO menſurari debeat, nec antegreſſa ſecula parem viderunt, nec futura viſura ſunt. Quem tamen, ſi quid adhuc læva ſub mamilla ſalit, credimus inſipidis juxta & enormibus paraſiti ſui elogiis rubore ſuffundi, atque indignari. Nam ut condonemus, nec *inter nobiles doctio-*

rem,

tem, nec *inter doctos nobiliorem* unquam extitisse, ac totum qua patet literatum orbem tribus scriptis Teutonica lingua ab ipso editis mire fuisse illustratum, sic ut qui vel eam linguam non intelligunt, vel ista scripta non legerunt, in tenebris sedeant, & umbra mortis: quis sine risu legere potest illud *Bonorum omnium Asylo*? Sane ut infelicibus facinorosis, aut obæratis asylo opus sit, frequens est. Sed ut omnes boni asylo indigeant, non nisi tunc contingere potest, quando quicquid est Principum repente in tyrannos degenerent, ac ad virtutem exscindendam incumbere cœperint. Qua calamitate tamen si genus humanum obruendum sit, vix puto bonos omnes Meuseluici satis tutum refugium inventuros, sed quicquid hujus sit, isthoc *divinæ veritatis propugnaculum*, *Justitiæ humanæ oraculum*, *Seculi miraculum* factum jam quoque est liti Albertinæ spiraculum, ac revera *asilus*, *œstron Græci cognomine dicunt*, *Asper, acerba sonans: quo tota exterrita sylvis Diffugiunt armenta*. Ab hoc quippe postquam Compendium Albertinum inter insignia columnia reputatum fuit, queis in ruinam vergens res Christiana cumprimis fulciatur; jam non amplius induciis aut paci locus est, quin ne temperamento quidem e statu paradisiaco promananti. Hoc titulo quoque, opinor, quicquid calumniarum & mendaciorum in me spargetur, apotheosi mactabitur, velut stabiliendo Christianismo adhibitum. Tanto enixior mihi opera danda est, ut Alberto demum larvam detraham, & quid iste sub talari pallio inscitiæ atque malitiæ tegat, in apricum producam; tum & recentem illum Erotem Vulcanigenam ita deplumatum dem, ut longe deinceps ipsi sit futurum spicula veneno tincta in me torquere.

In fronte igitur pusionis hujus adparet nescio quæ postulata fat purulenta, morbi non optimæ notæ indicium. Eridem Scandicam dicit ab Erote Lipsico repelli cum *conviciis* & *erroribus* suis *mascule*, *modeste* tamen. Albertum a me convitio adspersum non memini; nec si indolem scriptorum ipsius paulo significantiore vocabulo notavi, id statim pro vitio habendum fuerit. Primos Eridis auctores, Indicis Novitatum compilatorem editoremque, eorumque in me ausa propriis nominibus expressi non supra meritum, nec præter fas. Sane qui alterum

terum convicerit, res ipsius clanculum subduxisse, si eundem furem nuncupet, neque convitium dicit, neque injuriam facit, sed hominem debito elogio designat. Homines autem rudes, qui per malitiam inscitia mixtam tumultum movent, paulo asperiore sale defricare etiam inter humanitatis officia habetur, ut stolidus fastus ac petulantia istis decedat. Sicuti contra adulando & excusando alterius stultitiam aut improbitatem alere in vitio est. Neque vero ipse Albertus, qui status integri exemplum seculo exhibere studet, indecorum sibi duxit, adversarios suos Pontificios *scurrarum* vocabulo non sane honoris gratia insignire; præsertim cum id negotium huc plane non spectet, & post tantum temporis spatium, rixa dudum oblivione sepulta, irarum fluctus in animo viri paradisiaci dudum consedisse debuerint. Id tamen vellem liquidius fuisse expressum, num Alberto propositum fuerit, propriam duntaxat causam agere, an vero ceterorum quoque patronum se ferre, qui me impugnaverunt. Hi enim, cum calumniæ publicæ sint convicti, eoque nomine pœnas dederint, si Albertus nunc eorum facinus defensum eat, recusare non poterit, quo minus in partem sceleris ab istis patrati, meritorumque elogiorum veniat. Sed si istorum flagitium a se improbari, ac suam duntaxat causam cordi sibi testetur, facile concedere possum, ut paulo remissioris malitiæ gradu defungatur; etsi & ipse in id omnes nervos ingenii, quod sentio quam sit exiguum, intendat, ut falsas sententias mihi affingat, id est, ut calumniatorem agat. Ab *errore* nemini mortalium privilegio aliquo cautum est, ne isti quidem Alberto, *qui Magno Major habetur*; præsertim ubi quis circa res obscuras, difficiles, & nondum ad liquidum deductas versetur. Circa quas uti aliquando impegisse apud bonos facilem veniam habet; ita eo nomine statim alterum insultare dira inhumanitas est. Enimvero erroris aliquem circa divina dogmata, & qui scripturarum divinarum tradita falsi arguat, insimulare, atrocissima est accusatio; quam si quis idonee demonstrare haud queat, summam injuriam intulisse, calumniamque exercuisse censendus est.

Quod crimen ab Alberto in me admissum & antea ostensum, & deinceps clarius demonstrabitur. Et eo

eo impudentior conatus fuit istorum calumniatorum, quod inter præcipuas causas susceptæ a me circa Jus Naturale scriptionis fuerit, ut ab omnibus quæstionibus Theologicis eam disciplinam separarem, eoque ipso eandem extra fluctus disceptationum Theologicarum, ac Theologorum supercilium atque censuram subducerem. Quos uti merito honore libenter afficimus, quamdiu intra limites officii sui versantur; ita si, dum falcem in alienam messem mittunt, prout par retundantur, injuriam sibi factam queri non possunt. Cur enim Albertus non maluit Collegiis Theologicis, quam Juris Naturalis se jactare? Ast si quis privatus Doctor, utut cathedram othodoxam calefaciens, alterum statim erroris ideo insimulare volet, quod hic in uno vel altero capite a dictatis ipsius & collegiis manuscriptis etiam Philosophicis dissenserit: eidem prius demonstrandum fuerit quidquid divinæ humanæque sapientiæ extat, pectoris sui scrinio contineri, ac præter Alberti cujuspiam placita sapere nefas esse. Quam *mascule* Albertus hoc scripto rem gesserit, in progressu adparebit. Hactenus equidem causam suam sat aniliter egit. *Modestiam* ab ipso adhibitam ita conabimur exprimere, ut ne in aere ejusdem mansisse videamur. Obiter quoque notari velim novam inscriptionis formulam: ALBERTI *Eros Lipsicus*; *scriptum est ad* SECKENDORFIUM. Hanc elegantiam sine dubio eruditi deinceps, repudiata vetere & nativa formula: magno cum applausu recipient.

CETERUM *Præfatio ad Lectorem* nonnihil modestiæ præ se fert, & candoris, dum citra ambages exponit, in quonam proprie cardo controversiæ nostræ vertatur. Ubi id quidem credat, qui potest, quod Albertus negat e studio partium, aut rixandi libidine suam se sententiam toties defendere. In medio quoque relinquo, quod dicit: *de veritate sua sententiæ per conscientiam suam sibi certissime constare*. Etsi non immerito quæri possit: quisnam Alberti conscientiam fecerit veritatum theoreticarum regulam? Aut num ideo simiæ catulus revera sit pulcerrimus, qui matri talis videtur? Sed quod Albertus jactat, suo se modo philosophandi *reperisse aliquid toti Reipublicæ Christianæ utile*; id vero est aliquid, de quo *Grammatici certant*, & *adhuc sub judice lis est*. Quanquam enim revera controversia inret

ter nos præcipua sit de fundamentali propositione (non hypothesi, quæ ab ista plurimum differt, (uti infra ostendemus,) in disciplina Juris Naturalis: tamen quia hac occasione ad universam philosophandi rationem delapsi sumus, non inficior, me ab Albertina methodo dissentire, necdum perspicere, quid rei Christianæ intersit, si Theologiam Philosophiæ, revelationem rationi immisceamus, & e sacris literis hypotheses petamus, quibus disciplinæ philosophiæ superstruantur. Sane non memini, Dominos Professores Jenenses, cum lauream Philosophicam mihi conferrent, ad ejusmodi philosophandi modum me adstrinxisse. Quin contra censeo, quemadmodum ubi theologari placet, ad solam revelationem confugiendum est, sequestrata ratione, si quid adversus istam scopuli movere audeat; ita si quis philosophari instituat, ei sanæ rationis usum & solertem naturæ rerum contemplationem adhibendam, nec opus esse, ut divinas literas in subsidium advocet, atque inde hypotheses petat. Idque quia Deo non fuit propositum, dum viros sacros inspirat ad scripto consignandos libros Biblicos, dogmata philosophica homines docere, sed viam ad salutem æternam humano generi pandere. Hisce libris inspersa hinc inde sunt nonnulla ad disciplinas philosophicas spectantia, non quidem philosophico modo accurate deducta, sed prout in sensus & notitiam populi incurrunt. Circa quæ divinitus falsi quid traditum fuisse, nemo sanus aut pius asseveraverit. Nec tamen cordatus quispiam abnuerit, quin nonnullæ ibi reperiantur dictiones communi populi usu tunc receptæ, quæ ad ἀκρίβειαν philosophicam parum quadrant. Etsi ideo Scriptura sacra erroris aut ignorantiæ insimulari non potest aut debet, quia cum ad populum loqueretur, non poterat aliter quam ad hujus captum loqui; & incongruum plane fuerat futurum, circa talia scholas quasdam Philosophicas scriptis divinis immiscere. Sic si Concionator ad populum verba faciens, ubi mentio inciderit de socru Petri, quam Salvator noster a febri curavit, vellet digressionem facere de natura & differentia febrium, de fermentatione, de causis intensionum & remissionum in febribus, de venæ sectione, de virtute radicis Chinæ, Chinæ, & similibus, etsi hæc omnia verissima & argutissima essent, ab auditoribus tamen plane delirare cense-

censebitur. Si quis adeo insaniverit, ut putet, Deum qui omnia numero, pondere, & mensura fecit, ignorare accuratam proportionem diametri ad peripheriam? Et tamen manifestum est, illam non esse accurate talem, qualis est 10. ad 30. Etsi quia proxime ad eam accedit, populari sermone talis exprimatur 2. Paral. IV. 2. 1. Reg. VII. 23. Quia nempe ejusmodi minutiæ, ac fracturæ numerorum atque mensurarum in sermone populari non attenduntur. Et tamen si quis secundum ἀκρίβειαν, mathematicam id dictum accipere velit, ac istud velut hypothesin e sacra Scriptura petitam Geometriæ substernere aggrediatur, dubium non est, quin quicquid operationum & demonstrationum ex eo principio deductum fuerit, falsum sit futurum. Sic quis dixerit, Deum hominis conditorem ignorare, ubi animæ humanæ sedes sit, & ubi ea præcipuas suas operationes, quas inter & cogitationes sunt, exserat? Et nihilominus nemo Medicorum se irriverentem credit in Deum & sacram Scripturam, si animæ rationali sedem non in corde, sed in cerebro assignet; sicuti & omnes sentimus, cogitationes nobis per cerebrum, non per cor volutari. Scilicet quia frequentissima sacris literis dictio cogitationes cordis non secundum ἀκρίβειαν Anatomicorum capienda est, sed populari sensu de cogitationibus occultis, & quas omni studio dissimulare quis studet; sicuti cor in centro velut corporis humani occultatur. Quod si tamen aliquis Medicis hanc hypothesin tanquam e sacris literis petitam utique obtruere conetur: cor esse sedem cogitationum & animæ rationalis, Medici quidem primo istum in theatrum Anatomicum adducent. Si ne sic quidem adquiescat, elleboro purgandum censebunt. Unde in ejusmodi effatis Scriptura sacra non quidem e Philosophia & rerum natura corrigenda, multo minus erroris arguenda, sed duntaxat dextre explicanda est, nempe eo loco adhiberi dictionem popularem, non quæ ad subtilitatem philosophicam exasciata sit. Unde etsi alias auctoritati Papæ a me nihil deferatur; non tamen improbare possum censuram illam Alexandri VII. super hypothesi Copernicea: si ex natura rerum & ratione circa controversiam demonstrari possit terram moveri, id non fore contra Scripturam sacram: quia eo casu phrases Scripturæ de motu Solis essent

ſent explicandæ populariter & ſecundum adparentiam. Unde commento ſuo, quo tantopere ſibi placere videtur, Albertus neque religioni Chriſtianæ, neque Philoſophiæ conſulit. Nam ſi talia dicta mordicus pro hypotheſibus diſciplinarum phyloſophicarum venditare inſtituat, ab omnibus cordatis ineptire, & auctoritatem divinarum literarum proſtituere cenſebitur. Et uti ſententiæ philoſophicæ, quæ rationi & naturæ rerum congruunt, haud eo minus veræ ſunt, licet in ſacris literis non extent: ita ſi quæ ibi ſententiæ philoſophicæ reperiuntur, eæ ad ſanam rationem & naturam rerum exigendæ ſunt, ut conſtet, populariter, an ſecundum ἀκρίβειαν philoſophicam capiendæ ſint. Unde non adparet, cui bono fingatur aliqua Philoſophia Chriſtiana, cujus hypotheſes e ſacris literis ſint tranſumendæ. Ne nunc dicam, quod ratio, quæ Philoſophiæ genuinum principium eſt, velut retundatur, ſi alligetur ad principia inde petita ubi rationi locus non relinquitur, & ubi illa captivanda eſt ſub obſequium fidei. Quæ cum ita ſint, arbitramur Alberti pronuntiatum contradictionem implicare, *quantum poſſit Philoſophiam examuſſim conformandam revelationi divinæ*. Sane enim veritates philoſophicæ non ſunt objectum revelationis divinæ, ſeu Deus non ideo peculiari modo hominibus ſe revelare voluit, ut ipſos talia doceret, quæ antea per rationem, & inſpecta rerum natura cognoſcere dabatur; ſed ut viam ſalutis æternæ rationi incognitam eis oſtenderet. Et quæ huc ſpectant proprie ſub revelationum cenſum veniunt, non autem ſi quid præter & extra hunc finem e communi vita, ac natura rerum divinis paſſim libris inſperſum legitur. Sicuti nemo puto revelationem divinam dixerit, quod in ſacro codice volucres cœli nidos habere dicuntur. Igitur cum revelatio divina, & Philoſophia circa diverſa objecta verſentur, hæc cum illa conformari nec poteſt, nec debet, non magis quam Juriſprudentia ad Medicinam. Quod ſi tamen quis illa, quæ præter & extra revelationem in divinis literis occurrunt, cum philoſophicis placitis conferre velit, nemo id quidem prohibebit, dummodo nec populares ſententias pro theorematibus philoſophicis nobis impingat, aut hypotheſes parum congruas diſciplinis philoſophicis inferciat, nec eos, qui librum Scripturæ uſui theologico,

librum naturæ & rationem usui philosophico unice adplicant, velut profanos homines diffamet, aut quod maximum est, illis per summam impudentiam theses sacris literis adversas affingat. Uti quidem Albertus neque mascule, neque modeste, neque pro viri boni officio facit, dum; *Ne contra manifestum sacræ Scripturæ ὑπογράμμα assumere figmentum de primo homine valde misero, meumque ei socialitatem adplicare*. Est inter alia crumenisecarum artificia & hoc, ut ubi jam jam in flagitio sunt deprehendendi, repente surdos se fingant, quo supervenientium quæstiones eludant. Ita & calumniatores ac vitilitigatores quandoque stuporem simulant, velut partis adversæ responsionem non percepissent, quo non desit occasio ad nauseam usque repetitos coccysmos recinere. Sane vocabulum *fingendi* diversos habere significatus, quorum respectu fingere aliquando illicitum, quandoque licitum sit, satis jam a me inculcatum fuit. Erid. p. 357. Ac nihilominus Albertus dudum a me jugulatam calumniam revomit, eoque & mihi necessitatem infert decies ingesta summo cum tædio repetendi. Fortasse tamen magis ad captum Alberti fuerit, si dicamus, aliud esse fictionem positivam seu cathegoricam, aliud suppositivam seu hypotheticam. Prior est, si quid falsum excogitatur, quod pro vero venditatur; uti Pontificii purgatorium finxerunt, quod simplicibus pro vero obtrudunt. Posterior autem est, si tantisper aliquid supponitur, non ut pro vero assumatur, sed ut consecutiones rerum inde illustrentur. Quæ cum in docendo insignem usum, incommodi nihil habeat; nemo hactenus ita deliravit, ut vel eam fictionem damnaret, vel alteri ob eandem adhibitam tam inficetam dicam scribere ausus sit. De cetero ubinam ego finxi, id est, pro vero venditavi, primum hominem, id est, Adamum cum compare Eva fuisse miserum, in eo nimirum statu, in quo initio a Deo revera constitutus erat? Ubi *fingo*, id est, falsum hoc tanquam verum statuo, primævam conditionem primi hominis fuisse miseram? Aut num fingit aliquid scripturis divinis adversum, qui tradit; eos, qui sacrarum cognitione literarum destituti primos homines e terra prorepsisse conceperunt aut finxerunt, non potuisse non istis tribuere statum miserrimum? Aut qui dicit, si fingas, si concupias, si cogites,

hominem sine auxilio Dei & hominum nescio unde in mundum projectum, ejus status erit miserrimus? Sane ipse Albertus millies dixit, si asinus volat, habet pennas; cui æquipollet, si fingamus asinum volare, idem habebit pennas.. Ast num ideo molitor Thomanus unquam in jus Albertum eo nomine vocavit, quod asinos ipsi alatos fingat, qui cum saccis alio sint avolaturi? Aut num quis Alberti auditor tam simplex fuit, ut ubi pennæ asininæ venales extarent, inquireret? Sane qui per quadrantem seculi Logicam publice ac privatim cantillavit, non potuit non auditoribus suis infinities inculcasse; in ejusmodi propositionibus non attendi, utrum antecedens sit verum, an minus, sed sufficere, si eo posito inde promanet consequens. Imo in ipso Compendio Orthodoxo, quod Venere & Cupidine auctore conditum esse indicio est, quod viri tanto impetu ad idem osculandum ruunt, idem ratiocinandi modus occurrit p. 139. *Finge per impossibile, extitisse tum tantum hominum numerum, quantus ad possidendum terrarum orbem fuisset requisitus, singulis dominii partem aliquam concedere opus habuisset protoplastus.* Non opus autem est, ut *τὸ per impossibile* semper addat, qui mavult Ciceronis, quam Alberti Magni dictionem imitari. Qua de re pluribus infra erit agendum, ubi crassam istam calumniam cum omnibus fibris radicitus evellemus. Unde & ultro corruit calumniæ istius corollarium; *me haud invitum aliis permittere meo exemplo, ut in doctrinis philosophicis fingant sacris literis adversa.* Enimvero ego neque finxi aliquid sacris literis adversum, neque aliis ad ejusmodi fictionem auctor sum. Id duntaxat optaverim, ut si cui philosophari sit propositum, ne farraginem quandam e Theologicis & Philosophicis doctrinis misceat. Ex quo quænam philosophandi licentia, damni quid producere apta, proveniat, ego quidem perspicere non possum. Nam hoc modo sacris literis sua perstat auctoritas, usque earum integer servatur, justoque loco adhibetur. Et ratio veterum magistrorum servitio exsoluta campum nanciscitur, ut opera curiosæ inquisitionis in naturam rerum, vitæque humanæ compagem penitius admiranda divinæ potentiæ & sapientiæ introspiciat, ac solidas de rebus sententias fovere discat. Sane revelationem Deus certis terminis

cir-

circumscripsit, eique addi quid, denique vetuit. Ast solertiæ rationis & ingenii humani ut quousque possit progrediatur, & in Creatoris gloriam, ac humani generis decus & insigne emolumentum redundat. Nisi vero reliquas artes quotidie novis inventis enitescere præclarum habetur, solam Philosophiam in sterquilinio Aristotelis æternum volutari par est. Et cur non etiam Medicinæ interdicitur, ut ne quid supra Scholam Salernitanam sapere audeat? Et cum laudandum ducamus agricolam, si fertilem agrum tritico conserere malit, quam avena aut eruo; cur vitio vertamus ingeniis discendi cupidis, si circa solidam rerum investigationem occupari malint, quam inter spinosa & pulverulenta vocabula, rerum inania, ætatem consumere? Allegantur tamen ab Alberto HOBBESIUS & CARTESIUS velut insignia exempla eorum, qui philosophandi licentia abusi Philosophiam *fictionibus* impleverint. Ubi illud primo valde dubium mihi videtur, num Albertus unquam utriusque scripta legerit, eorumque sententiam recte perceperit. Nam infinitis experimentis mihi constat, quo atrocius quis in istos Philosophos declamat, eo minus eum nosse, quid iidem doceant. Prout & non ita pridem apud magnum Principem Theologus quidam primarii ordinis admodum turpiter se dabat, dum Cartesium accusans ac interrogatus, quidnam pravi iste doceret, nil aliud respondere posset, quam eundem tradere, nihil omnino esse credendum. Scilicet quia aliquando audiverat, a Cartesio doceri, solide philosophaturum mentem ab omni præjudicio liberare debere, eoque de receptis dogmatibus dubitandum, eaque ad examen revocanda. Sed fingamus per impossibile, Albertum utriusque sententiam callere velut ungues digitosque suos; non tamen inde habebit aliquid idem, quod jure mihi objiciat. Quid enim ipse de Hobbesio judicem, abunde a me expositum est; nec cordatos plus a me desiderare arbitror. Eum me *diligenter legisse* non inficior, nimirum quia Apostolus dixit: omnia probate; quod bonum est tenete. Sane & falso ab isto tradita multum mihi lucis attulere ad complures veritates eruendas aut stabiliendas; & illa ipsa falsa nemo in Germania me solidius destruxit. In Cartesii autem verba non magis quam in cujusvis alterius juravi. Sed ne istius

viri ingenium æstimarem, ac placita ejusdem, universamque philosophandi rationem Aristotelicis longe præferrem, idem mihi exprobrandum esset, quod Alberto, si rastrum Lipsicum cerevisiæ Servestanæ, aut rapas & brassicam turdis atque alaudis antehaberet. Ac non exiguum operæ pretium facturus sit, si quis e Cartesii osoribus distincte orbi erudito velit exponere, quidnam in ejusdem Philosophia sit reprehendendum? num methodus philosophandi in universum? num quæ is de Deo & anima tradit? num doctrina de homine? aut de passionibus? num hypothesis physica? num quæ ad Geometriam & Algebram spectant? num hæc omnia, aut singula in universum; an certa ex iisdem loca? Nam ejusmodi distincta accusatione instituta non defuturi essent, qui responderent. Sed nunc si istos homines urgeas, ut ad peculiaria descendant, demum isthanc confessionem exprimis: Cartesium equidem ipse non legi; audio tamen multos de eo male sentire, qui fortasse & ipsi judicium suum ignorantiæ superstruxerunt. Sane memini, cum Ienæ agerem, Professorem ibi fuisse, qui cum de Cartesio mentio injiceretur, ingentes cachinnos tollere solebat, velut stupidissimus iste, & insanissimus mortalium fuisset; cum tamen constaret, bonum illum Professorem ne unicam quidem paginam in Cartesio legisse, nedum intellexisse. Igitur & Albertus, & alii id genus homines dictum sibi putent; incivile est judicare causa non penitus cognita & perspecta. Addit tamen Albertus, ab istorum virorum, Hobbesii & Cartesii κακοζηλία Lipsiæ parum fuisse periculi, *quia non fuerint cives nostræ Ecclesiæ*, quam rationem ego veram non censeo, cum plurimi scriptores Pontificiis ritibus addicti, qui vulgarem Philosophiam tradunt, juventutis manibus Lipsiæ terantur. Sed primariam causam ejus rei hanc puto, quia Cartesius subtilis est & difficilis, cujus placita prompte percipi nequeunt, ni quis modo demonstrandi mathematico adsuetus fuerit; id quod inter veteres magistros rarissimum est. Cum itaque illa Philosophia sine solerti manuductore addisci nequeat, ac nemo sit, qui eam docere audeat, quin plurimi in eandem invehantur; quæ via superest adolescenti, ut Lipsiæ ejus Philosophiæ notitiam haurire queat? nisi forte ad Medicinam sese adplicuerit. Nam eo perversitatis,

proh dolor! prolapsi jam sunt omnes per Europam Medici, ut Cartesianam Philosophiam pluris quam Aristotelicam faciant; quos & dudum credo anathemate perculissent Magistri nostri, ni istis in promtu foret vindictæ sumendæ facultas, ex hypochondriis laborantes sine ope destituere. Sed nec illud insuper habendum puto; quod cum infiniti fuerint Aristotelica prius Philosophia imbuti, qui post ubi Cartesianam degustare cœperint, illa abdicata huic se plane addixerint; contra, quantum mihi constat, nullum exemplum detur alicujus philosophiam Cartesianam docti, qui hac deserta ad Aristotelis castra transfugerit. Quid causæ subesse dicamus? Num omnes isti fuere ingenio ita depravato, ut relicto meliore deterius amplexi sint? An Philosophiæ Cartesianæ peculiares quædam illecebræ insunt, aciem ingenii obtundere aptæ, ut veritatem perspicere amplius nequeat? An vero Philosophia Cartesiana habet aliquid argutius, nitidius, ac naturæ rerum accommodatius, quam qua hactenus scholarum parietes resonuerunt. Quicquid tamen hujus sit, nescio sane, quo jure istorum virorum invidia fraudi mihi esse, ac me prægravare debeat; cum ego collato pede in Hobbesium pugnarim, Cartesius autem Philosophiam moralem non attigerit. Enimvero quid illi faciant, qui extra Ecclesiam nostram sunt, Alberto parum curæ videtur esse. Ast Pufendorfio libertate philosophandi utique interdicendum est, cui & nullo modo a Philosophia Alberto probata discedere fas est, idque quia Ecclesiæ Lutheranæ membrum est. Studiosos enim Lipsienses facile ea cogitatio subire potest: si Pufendorfius non damnatur, quia non credit in Compendium Albertinum; ideo nec nos damnabimur, si tempus, & nummos nostros ad alios usus, quam collegium Compendii Albertini impendamus. Ceterum ego non memini, me legisse, ubinam Augustana Confessio suos sequaces ad certam sectam Philosophiæ, aut certos auctores philosophicos adstringat. Deinde certissime mihi persuadeo, posse dogmata nostrarum Ecclesiarum contra quosvis dissidentes defendi non minus, si Cartesianam, quam Aristotelicam & Scholasticam Philosophiam profiteamur. Nam nec dextre minus ratiocinantur Cartesiani, nec minus sensa sacræ Scripturæ ope linguarum & bonæ interpretationis eruere possunt, aut propositio-

 nes

nes theologicas idoneis terminis exprimere; nec ita delirant, ut dogmata theologica ex hypothesibus Physicis demonstrare velint. Equidem in Gallia constat eruditos quosdam Pontificios id incommodum in Philosophia Cartesiana notasse, quod ejus principiis stantibus non adpareat, quomodo dogma de transsubstantiatione idoneo colore incrustari queat, & quod ullo sensu sano dici queat, substantiam periisse integris persistentibus accidentibus. Enimvero non credo, ullum Theologum Lutheranum fore tam dementem, ut nostræ religionis interesse putet, quo fuco isti monstrosum suum dogma adornatum eant; aut orthodoxam doctrinam de sacra Eucharistia e Physica esse petendam. Denique non puto aliquem in nostram religionem tam iniquum esse, ut eam labem huic addictis adspergere velit, quasi γνησίως Lutherani nota characteristica sit stupor & crassities, ac ultra tritam Philosophiam Aristotelicam nihil sapere. De cetero quanquam Albertus testetur, *se non esse ex iis, qui μορμολύκεια sibi fingant:* manifestum tamen est a spectris ipsum agitari, aut per visiones eidem illudi, dum scribit; me hausisse πρῶτον ψεῦδος novaturientium incertum an e Cartesio, an Hobbesio, *quod licitum sit fingere in Philosophia, tametsi contrarium in sacris literis descriptum extet*. Nam hoc quidem figmentum nusquam in Cartesio & Hobbesio, multo minus in meis scriptis extat, ac revera ψεῦδος Albertinum, & impudentissima calumnia est. Quale autem genus fictionis ego adhibui, ejus & in Theologia & Philosophia innoxius usus esse potest, quamdiu modus ratiocinandi per incommodum aut impossibile licitus erit; de quo quid Aristoteles Priorum Analyt. L. II. c. 11. 12. 13. 14. tradat, Albertum fugere non potest; ubi nempe *ponitur seu fingitur id, quod quis evertere vult, deducendo hominem in mendacium confessum*. Sed & valde dubium est, utrum ingeniosi adolescentes majus operæ pretium facturi sint, si tabulis, collegiis Manuscriptis, & libellis Alberto probatis mancipio se addixerint; totamque in iis ætatem consumserint, reliquis omnibus velut veneno infectis procul habitis; an vero eam, quam ego secutus sui, studiorum rationem imitentur, & si quid melius aut solidius inveniant, quam quod a Magistris suis traditum fuit, ideo haud adspernentur; sicuti nec Albertus

tus

tus cerevisiam Eulenburgensem rejicit, eo nomine, quia Lipsica non est. Neque vero hoc modo statim in *effrænem philosophandi licentiam* abitur, quippe cum hæc potissimum in eo consistat, si quis per falsa principia philosophica, ac prave adplicata mysteria religionis Christianæ impugnare, aut Rempublicam perturbare conetur, aut invita ratione digna indigna comminiscatur. A qua licentia toto cœlo differt justa libertas philosophica, cui primo omnium divina revelatio, & leges Reipublicæ inter Sacrosancta habentur; de cetero assensus uni alicui scriptori mancipio non addicitur, sed a quibusvis tradita, ubi rationi congruerint, admittuntur, nec si meliora inventa fuerint, prius credita abdicare turpe habetur; tum opera datur, ut diligenti meditatione & investigatione in intima scientiarum, naturamque rerum longius penetretur. Eam viam insistentes Medici hoc sæculo artem suam insigni modo perfecerunt, & quotidie adhuc perficiunt. Per eandem scientia Physica admirando modo efflorescere cœpit, ad quam comparata scientia eorum, quibus summa probandi ratio hæc est, *habemus expressum textum in Aristotele*, ne triobolo quidem digna est. Ac nisi bona quædam ingenia frænum istud pedanticum abrupissent, ad mundi usque finem Philosophi poma Aristotelica ad scarabæorum instar in circulum voluissent, scientia rerum naturalium ne hilum quidem promota. Eodem modo & aliquid supra Ethica & Politica Aristotelis profectum fuit, nisi per Albertum in vetus argastulum retrahamur. Neque vero quid ex hac philosophandi libertate damni in Ecclesiam aut Rempublicam redundet video, nisi quod id sæpe contingit, ut si verus quispiam Magister cum aliquo recenti Philosophia imbuto collidatur, isti mox aqua hæreat, ut quo se vertere debeat nesciat, attonitus veteres suas regulas inter quisquilias haberi. Quo & ipso dictatoria illa auctoritas, qua isti homines hactenus turgebant, in auras evanescit, & dictata, atque collegia Manuscripta, quibus describendis miseri adolescentes tantum laboris insumserunt, ad piper involvendum adhibentur, aut alios usus, quos dicere nolo. Sed revera quod damnum a Philosophia in Ecclesiam illatum est, id prioribus quidem seculis a Platonica, propioribus ab Aristotelica philosophia promanavit, e qua

otiosi homines monstrosam illam & inquinatam Theologiam juxta ac Philosophiam Scholasticam concinnarunt. Quæ cum tam idoneum instrumentum præbeat Regno tenebrarum, hodie quoque in tanta luce nobilioris Philosophiæ ab ejus Regni propugnatoribus mordicus defenditur. Hujus quippe quam maxime interest, solidam notitiam rerum divinarum, ac quæ hujus ministerio accommoda est, sapientiam humanam alta caligine esse submersam, aut non nisi apud paucos hærere intimæ velut admissionis. Cum contra Ecclesiarum Protestantium intersit, ut etiam omnes rustici & mulieres divinarum humanarumque rerum cognitione vel Albertum Magno Majorem superent. Quo magis a ratione alienum est, quosdam nostratium Theologorum tantos in simpulo fluctus excitare, quod bona ingenia aliquid supra tritam illam philosophiam sapere velint. Nam illa ipsa est, paucis tantum hinc inde resectis & interpolatis, quam Albertus velut Palladium aliquod orthodoxis Academiis custodiendum contendit, & illa *via regia*, in qua omnes propugnatores Regni Pontificii incesserunt, & adhuc incedunt; a qua ne nostrates juvenes deflectant meliora sectati, Albertum scilicet *conscientia & officii ratio* subigit; ne forte exsurgant, qui veteris Magistri luminibus obstent. Provocat tamen ad *majorum suorum* auctoritatem Albertus, quos *sapientissimos viros* deprædicat, qui ob causas gravissimas *e priscis gentilium Philosophis certum ducem discentibus pariter ac docentibus*, nempe Aristotelem *adjunxerunt*, *putantes nimirum, vagum philosophandi genus, inutile prorsus atque noxium, optime hoc modo coërceri posse*. Hoc loco non possum non laudare ingenuitatem Alberti, qui jam tandem sine circuitione veram causam adducit, quare nonnulla veteris pedanteriæ mancipia tam torvo vultu scripta mea adspexerint; nimirum quia istorum collegiis Manuscriptis parum convenire visa sunt. Enimvero scire velim, quinam fuerint illi homines sapientissimi, qui statuta Academiæ Lipsicæ primum condiderunt? Qui utique vixerunt, antequam Vir Clarissimus Magister Irus Perlirus ejusdem illustre sidus fulgeret. Quo & tempore qualis cultus ibi fuerit, vel id indicio esse potest, quod colloquio in arce Lipsiensi inter D. Lutherum & Eccium instituto ex aliquam mul-
tis

tis decuriis Magistrorum nemo reperiri posset, qui acta colloquii scripto excipere, seu protocollum concinnare nosset; id quod ex ipsius B. Hulsemanni ore audisse memini. Sed istis quidem hominibus ego facile ignosco, qui inscitia meliorum illi adhærebant, qui tunc solus per omnes scholas rerum potiebatur. Nam ea sola aut præcipua est ratio istorum statutorum, quod præter Aristotelicum nullum tunc Philosophiæ genus esset cognitum; quod per Arabes in Hispania agentes in reliquam Europam fuit propagatum. Platonicæ autem & Stoicæ Philosophiæ monumenta ob Grecæ linguæ ignorantiam vix de nomine tunc erant cognita, quæ & ipsa ad scholarum genium parum accommoda videntur; ad quem contra Aristotelica doctrina, prout per ejus instauratores fuit adornata, mire congruebat, velut ad clamosas disputationes & infinitas objectiones ac responsiones formandas, strepitumque adeo & nubem pulveris scholastici excitandam cumprimis apta. Quæ & causa est, cur hodie qui disputandi facultate inter imperitos adolescentes quam maxime se jactare callent, tam obnixe Aristotelicam Philosophiam tueantur, quæ infinitam vim sonorum sine mente, & distinctiuncularum suppeditat, queis auditoria ingenti alteratione reboare possunt, Doctore, qui in summa cathedra barbam sibi demulcet, miris modis sibi placente & intus plaudente. Quod circumforaneum disceptandi genus, una cum inani illa gloriola fere exoliturum esset, recepto novo philosophandi genere, ubi e certis principiis & hypothesibus omnia mathematico demonstrandi genere deducuntur, quod omnem istum clamorem & pulverem adspernatur; prout & in scholis Mathematicorum istis altercationibus, exceptionibus, & responsionibus nullus usus, nullum pretium est. Uno verbo, quia multi Theologi disputare, quam vivere, multi Philosophi dubitare, quam demonstrare malunt; ideo reperta licet meliore philosophandi ratione tanto ardore pro Aristotelica Philosophia pugnatur, disputationum & dubitationum nutricula solertissima. Quæ & ideo merito *vagum philosophandi* genus dici debet. Id enim vocabulum nullo modo in Cartesianam & novam Philosophiam quadrat, quæ non vagari docet, sed e certis principiis certas propositiones per justas demonstrationes formare. Quam viam philo-

so-

sophandi si quis insistat, ei non vagari licet, sed idem per tramitem fallere nescium ad solidam & veram scientiam grassatur. Nec est quod Albertus nobis occinat JOSEPHUM SCALIGERUM, venerabile inter eruditos nomen, sed in cujus eruditione Philosophia Aristotelica minimam partem facit. Cui & allegato loco de Petro Ramo sermo est, viro docto, & Matheseos perito, sed qui de cetero in Philosophia modicum operæ pretium fecit. Nam is & multa in Aristotele reprehendit, sed ut meliora non substitueret: & circa Logicam suscepit mutationem exigui usus, infarcta parte Metaphysices, & introducto odioso divisionum superfluarum genere. Sed & Scaliger non tam de veritate Philosophiæ Rameæ, quam de turbis & factionibus inde proventuris solicitus est. Ac sane Philosophia Aristotelica e commercio cum regno Antichristi, cui illa utile instrumentum præbuit, eam immanitatem traxit, ut dissentientes omnibus modis persequatur. Prout & Rami æmulus Jacobus Carpentarius ejus spiritus illustre documentum edidit in nuptiis Parisinis, immissis in illum sicariis, cujus *viscera pueri furentes magistellorum pari rabie incitatorum impulsu per vias sparserunt*; quæ THUANI verba sunt L. LII. Ac operæ pretium est evolvere JOANNEM de LAUNOY de varia Aristotelis fortuna cap. 13. & 14. ubi multis memoratur, quibus artibus rabidi Sophistæ in Petrum Ramum usi sint. Sicuti igitur Orthodoxi spiritum illum persecutionis & crudelitatis merito inter notas bestiæ Antichristicæ habent: ita & tuto judices licet, ubi quis Philosophiam suam persecutionibus, interdictis, calumniis tueri instituit, eundem de ejusdem soliditate parum prolixe sibi polliceri. Nam veritas sua luce citra vim, malasque artes subsistit. Et qui hanc solam respicit, satis habet firmis rationibus eandem adornasse; ac optat quidem alios eam arripere, sed si hosce eam adspernari videat, non indignatur nec bellum movet, sed æquo animo fert, ut qui ita volunt, etiam post fruges repertas glandibus ventrem farciant. Unde longe ratio fugit Albertum, si credit, Deo & Ecclesiæ gratum se opus facere, si *obicem* ponere instituat *hodiernæ novaturientium luxuriæ*, uti vocat, *quem nisi quis injurius esse in religionem velit, nemo e nostris effringere aut laxare possit*: id est, si omnem Philoso-

losophiam, ipsius dictatis adversam, proscribat sub pœna violati genuini Lutheranismi, si quis contra istam hiscere audeat. Id scilicet unicum remedium supererat conservandæ tam scabiosæ Philosophiæ, a tot cordatis explosæ & laceratæ, ut specie quadam apotheoseos consecrata sub orthodoxiæ obtentu hominibus obtruderetur, ad Inquisitionis forum trahendis, qui vel latum unguem ab ea discedant. Enimvero an ea Alberto auctoritas futura sit, ut ipso auctore novæ Inquisitionis tribunal Lipsiæ erigendum sit, ac num omnes ibi vesaniæ suæ suæ applausores sit inventurus, ego quidem valde dubito. Et si maximo stultitia eo usque exsuperet, ut quicquid Lipsiæ est docentium & discentium sacramento Alberti & barbariei adigatur; Spes tamen est, ejus Inqisitionis jurisdictionem ultra primum lapidem haud porrectum iri. Unde habent, quod sibi gratulentur, qui ferulæ Albertinæ manus subduxerunt; qui nec ægre ferunt, istum cum deliciis suis quoad vita superest nugari. Ceterum quod quis non magnifice de Philosophia Aristotelis sentire, & haud eo secius γνησίως Lutheranus esse queat, puto non obscure ex ipsius Lutheri verbis colligi posse, quæ huc idiomate Teutonico transcribere placeat, quod genium dictionis vix ulla versio sit assecutura. Extant autem illa *Tom. I. Altenburg.* 505. Lutheri verba, quæ ob Sermonis proprietatem Teutonicè retulit Puffendorffius, pro majori lectorum intelligentia latinè, quoad fieri potuit, ita reddere curavimus „ Universitates maximam habuerunt reforma-„ tionis necessitatem. Id tamen non dissimulandum, „ quod & ægro animo dico, Papatus instituta atque or-„ dinationes potius indictas fuisse ad refrænanda pecca-„ ta, quam ad evellendos errores. Quid enim sunt „ Universitates? quam huc usque præbuerunt normam? „ In libro Machabæorum nuncupantur *Gymnasia Ephe-„ borum*, & *græcæ gloriæ*: Sed in his laxior agebatur „ vita, & non docebatur Sacra Scriptura, nec Fides Chri-„ stiana; immo parebant omnes cæco pagano magistro „ *Aristoteli*. Accedit quod *Aristotelis* libri, in quibus „ continebantur physices, metaphysices, & de anima „ tractatus, meliores hactenus habiti, nunc reformatio-„ nem meruerunt cum aliis omnibus, qui de rebus na-„ turalibus tractavere: ex hisce tamen neque res ipsæ

„ na-

„ naturales, multoque minus Sacræ addisci poterant. Ce„ terum quis unquam intelligere valuit, quæ nam fuis„ set *Aristotelis* intentio tantum adhibendi studium, „ tantumque inutilem laborem, ut tempus perderet & „ cum tempore tantas animas? Dicerem, & quidem „ recte, ignavum figulum plus artis, & scientiæ in re„ bus naturalibus habere, quam quæ in talibus elucet li„ bris. Intime displicet hunc damnatum, superbum, va„ frumque paganum inani & falso verborum adparatu „ meliores Christianos in stultitiam adduxisse & a recta „ traxisse via. Deus pœnas a nobis cum ipso sumsit „ propter scelera nostra. Hoc miserum ingenium docet „ in suo pretiosiori libro, qui *de anima* inscribitur, ani„ mas mori cum earum corporibus, quamvis multi ejus „ errorem excusare magnificis verbis satagerunt. Quid „ ex hoc libro eruendum, quod nos possit de rebus sa„ cris instruere? defuit *Aristoteli* minimum etiam ea„ rundem lumen. Hinc mors paganum subegit; nec ali„ ter cogitare possumus, quam quod malignus spiritus „ eum ad hujusmodi libri compositionem impulerit. Si„ militer liber, cui titulus *Ethicorum*, multo est dete„ rior; nam directè evertit gratiam Domini & virtutem „ Christianam, sed tamen unus e melioribus existima„ tur. Procul, procul itaque ab omni Christiano similes „ libri, quibus neque proficere, neque meliorari potis „ est. Non sum verbosus, neque absque ratione loquor „ amice charissime: quod loquor egometipse satis in„ telligo. Novi *Aristotelem*; eum etiam legere pla„ cuit, & majori legi attentione, quam S. *Tho„ mas*, aut *Scotus*; atque ista glorior absque superbia „ attentione, quam ostendere possum ubi & quando opus „ fuerit. Non miror in tanto longævo annorum spa„ tio tantam fuisse huic studio datam operam, sed „ tot tantosque errores in tam longo tempore sub„ sistere potuisse. Ferendum *Aristotelis* libros de *Logica*, „ de *Rethorica*, alias operas poeticas lectu utiles esse „ ad edocendam Juventutem in bene loquendo, & „ prædicando; uti tamen suis commentariis non debet; „ id commatis est etiam *Ciceronis Rethorica* absque „ commentariis, ejusdem *Aristotelis Logica*, simplex „ vero & commentario libera. Verum enimvero nunc „ alia traditur loquendi, & prædicandi ratio, ob dispu-

„ ta-

„ tationem, quæ invexère historiæ omnes, & matheseos „ disciplinæ scriptæ Latino, Græco, & Hæbraico idiomate. Adversus hæc si Albertus excipiat; se non esse mancipium Aristotelis, se errores ipsius e Sacris literis corrigere & Philosophiam Christianam hoc modo effingere; ei apposite occini poterit illud Salvatoris Luc. V. 36. *Nemo immissuram novi vestimenti immittit in vestimentum vetus: alioquin & novum rumpit, & veteri non convenit immissura nova*. Quod si igitur Aristotelis nomine me impugnat Albertus, sat gravem auctorem habeo, quo me tuear. Sin *cardinem Philosophiæ Christianæ*, quam tantopere crepat, in eo consistere arbitratur, *ut nihil in Philosophia ullo modo fingatur, quod sacræ scripturæ sit adversum; nihil in illa quocumque prætextu in dubium vocetur, quod per hanc adstruatur, aut narretur*; oppido quam parum profecit meditationibus suis, quæ per quadrantem seculi ipsum occupatum tenuerunt. Nam ejusmodi Philosophiam adornare, quæ verbo Dei adversa fingat, fictaque pro veris venditet, aut ibi tradita in dubium vocat, nemini quidem in mentem venit, cui Christiani nominis sanctimoniam tueri cordi fuit. Ego sane de ejusmodi insania ne somniavi quidem; neque tale quid e scriptis meis unquam calumnia exsculpserit; utut in omnes se formas vertat, & cavillandi astutia etiam ipsum Diabolum superet. Quin & certo persuasus sum, ideo me tot molestiis petitum ab illis, quos minime omnium decebat, quia pro modico captu ingenii aliquid ad impugnandum regnum tenebrarum conferre conatus sum, quod subsistere & florere Satanæ tantopere interest. Quo & solatio subnixus omnem calumniarum & maledictorum colluviem, qua impuri homines me adspergere sategerunt, alto semper animo despexi, nec per illam animi mei tranquillitatem turbari passus sum, certa spe fretus, tempus & veritatem istas nubeculas plane dissipaturam, ac famæ meæ splendoris potius, quid, quam maculæ, inde accessurum. Interim non invideo Alberto ob studium illud suum, cui *immorari*, ac *immori* constituit, & per quod *effecturum* se confidit, *ne Ecclesiæ nostræ per nostram Philosophiam ulla vis inferatur, multum subsidii conferatur*. O felices Ecclesias nostras tali Atlante! Optarim tamen, Albertum paulo curatius ruminari illud CICERO-

NIS

NIS pro sexto Roscio: *Anseribus cibaria publice locantur, & canes aluntur in Capitolio, ut significent si fures venerint. At fures internoscere non possunt: significant tamen, si qui noctu in Capitolium venerint; & quia id est suspiciosum; tametsi bestiæ sint, tamen in eam partem potius peccant, quæ est cautior. Quod si luce quoque canes latrent, cum deos salutatum aliqui venerint, opinor iis cura suffringentur, quod acres sint etiam tum, cum suspicio nulla sit. Simillima est accusatorum*, & qui vigiles se Ecclesiæ adversus Philosophiam profitentur, *ratio. Alii vestrum anseres sunt, qui tantummodo clamant, nocere non possunt; alii canes sunt, qui & latrare & mordere possunt. Cibaria vobis præberi videmus; vos autem maxime debetis in eos impetum facere, qui merentur, hoc populo gratissimum est. Deinde si voletis etiam tum cum verisimile erit aliquem commisisse, in suspicione latratote, id quoque concedi potest. Sin autem id agitis, ut arguatis aliquem* sacris literis adversa fingere, *neque dicere* possitis, ubi *aut quomodo, ac tantummodo sine suspicione latrabitis, cura quidem nemo vobis suffringet*, cum jam antea Vulcanum satis exprimatis; *sed si bene ego novi* eruditum seculum, *literam illam ita vehementer ad caput affigent, ut postea neminem alium, nisi* malitiam aut inscitiam vestram *accusare possitis*, si impudentes calumniatores habeamini.

SED postquam in *Præfatione* Kalendis Januarii scripta Albertus nonnihil modestiæ & gravitatis præ se tulisse visus est, credo memor doctrinæ Nasonianæ, *Lite vacent aures, insanæque protinus absint Jurgia*, an quia epomide Rectorali indutum ineptiæ parum decere videbantur; in ipso Opere aliud plane schema induit. *Non vultus, non color unus, Non comtæ mansere comæ, sed pectus anhelum, Et rabie fera corda tument*. Ac ingressum quidem scriptioni conatus est formare valde magnificum, ac splendidum, sed qui nil nisi ineptum ac puerilem tumorem exprimit. Quid enim ad tranquillitatem populorum Borealium lis Scholastica? Aut num hæc ad pacem aut bellum aliquid momenti habuit? Ac valde inscite de affinitate inter Reges contracta injicitur, cum Eris Scandica septennium ante jam deflagrasset, auctoribus ejusdem regelatis, aut silentio damnatis. Cujus & memoria dudum exolitura fuerat, ni malesa-

ni

ni quidam homines in Germania, ubi ineptire & calumniari impunius licebat, litem distulissent, ac reliquis tacentibus Albertus demum rixæ immori cuperet. Quem & cerebro sat perturbato uti indicio est, quod nil nisi Erinnyes, Furiæ faces, crinesque anguibus & hydris impliciti animo obversantur, atque os in voces plane deliras distorquere subigunt. Tales equidem gesticulationes exprimi decebat ab histrione, quando Hercules furens agendus erat: non a Theologo, qui exemplo suo paradisiacam vitæ rationem repræsentare instituit. Cum itaque tota oratio illa sit hominis furentis, nescio an operæ pretium sit, singulas ineptias notare. Velut quod plane contra sensum Poëtæ adducit verba: Erinnys invisum Numen terras, cœlumque *levabat*. Et quod de *amœnitate* Scaniæ nugatur, quasi hæc obstare possit, quo minus unus & alter impudens ibi, & rixosus calumniator exsurgere possit; a quo malo ne Lipsia quidem immunis est, ocellus Germaniæ. Sed non animadvertit. Albertus, quod quo atrocius in Eridem Scandicam declamat, eo majus præjudicium creat sociis suis, quibuscum eandem tibiam inflat. Nam ista Eris Scandica non me habet auctorem, sed meos adversarios, seu, si flosculum Latinitatis Albertinæ mutuari fas est, ea Eris mea est duntaxat passive, non active. Nam cum ego Spartam, quam tunc sortitus eram, pro virili ornare conarer, edito inter alia opere de Jure Naturæ & Gentium, cui aliquod apud eruditos pretium erit, ut Valentinis, & reliquæ invidorum turbæ ilia rumpantur, in me insurrexere Erinnyes Nicolaus Beckmannus, & Josua Schwarzius, a quibus traditam facem Velthemius & Gesenius distulere, donec & his in vertiginem datis Albertus demum unus instar omnium infamem tædam quassat. Istæ ergo furiæ pomum Eridis projecere condito Indice Novitatum; isti faces, calumniis, maledictis atque ineptiis constanter jactarunt. Quos compescuisse non crimen, sed officium maxime necessarium fuit. Idque ab omnibus viris bonis probatum est, nisi quod nonnulli plus satis acerbitatis a me adhibitum arguerint. Quod nec ipse inficiarer, si res mihi cum viris solide eruditis, & bonis fuisset. Sed in ejusmodi rudes & malitiosos homines quid dici potest tam asperum, quod non longe infra eorum meritum sit? Postquam igi-

igitur Albertus causam eorum, qui litem istam mihi moverunt, non obscure probare videatur, eorumque se patronum ferat; non injuriam patietur, si quantam ex eo flagitio partem sibi sumit, tantam etiam ex elogiis eorundem capiat. Sane si Petri Dunæi scriptum tam detestandum Alberto videri potest, ut is inter Erinnyes ideo referri mereatur, haud obscure Nicolai Beckmanni facinus videtur probare, ac sententiam legitimi magistratus damnare, qua is cum infamia relegatus, ejusque scriptum per carnificem combustum fuit. Quod autem ego uni & alteri meo scripto fictum vocabulum præposui, id exemplo multorum egregiorum virorum feci; nec id in ullius fraudem tendit; nec istorum me auctorem unquam negavi. Sed quod & illa mihi tribuat, quæ Rolleti nomen præ se ferunt, obesi nimium nasi se arguit Albertus, quod e diversitate styli alium auctorem deprehendere non potuit. Quam etiam insipidum est, quod ex vocabulo RONDINI argutatur de homine τετραγώνω: cum succurisse debuerit illud HORATII de viro bono: *Totus teres atque rotundus*.

SED qui hactenus tam aniliter paratragoediat, jam repente ad Pantomimi instar, uno momento vultum vertere callentis, novum schema sumit, ac stolida cum gravitatis affectatione pronunciat: *Alius Erinnyn habeat, meus sit, maneatque Eros, isque Christianus!* O impudentem tam sancti nominis illusionem! O improbum hypocritam! Postquam virum honestum, & se meliorem omni furiarum adparatu deformatum orbi prostituere ausus est, jam repente Erotem Christianum crepat. Atqui profecto magis tolerari potest Nicolai Beckmanni vesania, qui citra dissimulationem, & velut bona fide calumniatorem egit. Albertus, cum par illi venenum, nisi quod pauculo saccharo adspersum, evomat, medio in furore sanctulus videri vult. Nam hypocrita in eo professum nebulonem superat, quod iste insuper Deo hominibusque illudit, quibus inter flagitia sua pro bono viro se venditare instituit. *Ago tibi gratias Deus, quod non sum sicut alii homines:* Atqui profecto alia est indoles Charitatis Christianæ, quam ejus, qualem in me exercet Albertus. Quam & ideo credo insignire voluit vocabulo sacris literis incognito, & quo salaces poetæ incentorem impurarum libidinum notant. Prout

& val-

& valde suspecta est dictio *exercendi*, e qua, qui Juris Consultorum libros evolverunt, facile suspicionem concipere possunt, Albertum Lipsiæ Cenonem agere. Sane qui puellas meritorias alit, æque commode dicere potest, *se Lipsiæ Erotem fovere & exercere*. Ac totus iste locus nescio quid molle & amatorium spirat, ac usque adeo Alberti cor Cupidinis sagittæ emollierunt, ut etiam in *ipsa arena*, inter *prælia* sua spectatoribus nil nisi Erotem accinat, ipsosque antagonistas suos obiter *scurras* per blanditias amatorias vocet. Nec eo minus *gratulatur* sibi, & *in sinu gaudet*, quod mira felicitate *scribendo statui integro* se conformem gerit, adeoque eloquentiæ paradisiacæ specimen jam præbet, utut, si accurate attendas, non paucæ dictiones, & sententiæ ipsam Styga oleant. Uti autem Tartuffus proprias laudes putide debuccinat; ita contra in PUFENDORFII Methodum eristicam non sine causa invehitur. Nam est ea asinis, & calumniatoribus valde molesta, qui & ipsum dudum devorassent, ni idem aculeorum asperitate plerosque protelasset. Neque vero socialitatis leges violat, qui calumnias improborum a se repellit, non magis quam qui vi adhibita aliorum injurias a vita & fortunis suis propulsat. Sicuti & sedulo a me opera data fuit, ut officia mea tam civibus meis, quam exteris, pro cujusque captu ac meritis admetiret.

POSTQUAM paulisper in genere ineptivit orator noster paradisiacus, jam ad singulas calumnias eructandas accingitur. Quas inter primum locum magnitudine impudentiæ facile tuetur, quod *Academias* a me *aulas pedanteriæ haberi* mentitur, ut quicquid est in iis docentium & discentium in me irritet. Tale quid si a me dictum scriptumve fuisset, non improbe solum, sed & stulte factum esset; cum & ipse in duabus Academiis docendi publice munere per quatuordecim annos functus sim, & quicquid fortunarum obtigit, post Dei favorem studiis litterarum debeam. Calumniæ ansam præbuere verba quæ extant, Erid. Scand. p. 367. *Id tamen constat, homines Reipublicæ tractandæ peritos jus sibi suum ex Compendio Albertino non formaturos; Sed facile passuros, ut in aula pedanteriæ istud se jactet*. Manifestum est, ultimam phrasin mutuo sumptam ex l. *Aeneidos*, *illa se jactet in aula Aeolus*. Sicuti autem hoc Poetæ loco

neque aula proprie dicta, neque Academia ventorum, sed simpliciter sedes horum notatur: ita aula pedanteriæ in genere quemvis locum notat, ubi pedantes agunt. Sic ut simplicissimus & nativus sensus dicti sit: Albertus suo Compendio non inter homines Reipublicæ peritos, sed inter pedantes applausum invenire potest. Quis nisi calumniandi artem professus hoc ad Academias torqueat? An nullibi, quam in Academiis pedantes inveniuntur? Aut an hæ institutæ sunt, ut pedanteria ibi regnet? Sane L. II. c. 4. §. 13. de Jure Naturæ & Gentium diserte satis professus sum, pedantismum esse vitium mentis, non literarum, aut sectæ seu professionis alicujus, sed omnis generis, conditionis, & ordinis homines perambulare. Unde non in Academiis solum, sed & trivialibus in scholis docendi munere funguntur viri politi, & ad genium vitæ civilis maxime accommodi; qui nempe ita libris se immerserunt, ut tamen indolem conversationis civilis haud negligerent. Divisi etiam dicto loco literas trifariam, in *utiles*, *elegantes seu curiosas*, & *inanes*; e quibus tertiam classem, nempe inanes literas *pedanteriæ* vocabulo ex usu seculi indigito. Sunt igitur Academiæ & debent esse officinæ bonæ mentis, & utilium ac elegantium literarum. Nec tamen negari potest, alicubi quid inanium literarum, seu pedanteriæ gliscere; aut inter multos eruditos & cordatos viros etiam nonnullos pedantes dari; quos inter an Albertus referendus sit, aliis judicandum relinquo. Sed & aliquid e calumnia trahit, quod Albertus queritur, *logice dicere* mihi idem esse, ac *pedantice dicere*. Quo fine allegantur verba mea ex Erid. Scand. p. 365. *Equidem jure merito castigor ego, quod satis pedantice dixerim, illas ideo inusitatas vocavi, quia ratio humana capere non potest connexionem Subjecti & Prædicati*. Nam ex mente Alberti debueram dicere; *non prædicantur nec in quid, nec in quale*. Atqui negari non potest, hunc terminum, *prædicari in quid & in quale* non apud auctores bonæ Latinitatis extare, sed a Scholasticis, pedanteriæ utique statoribus, inventum. Eum terminum si in cathedra, aut collegio, ubi ars Logica ex professo docetur, adhibeas, reprehensione carebis. Sed si eundem in scripto publico usurpes, citra necessitatem, & cum res bonis verbis Latinis exprimi

primi posset, recte argueris, maluisse pedantice, quam latine loqui. Quanquam & Logica seu ars ratiocinandi commode & solide tractari possit absque colluvie sordidorum terminorum; prout in eam rem nitidissimi libelli extant. Quod porro Metaphysicam, uti nempe Aristotelici eam nunc tractant, fidum barbariei tutelare numen vocavi, nondum pœnitet. Neque vero cum juvenilibus annis studia tractarem, ita Reginæ illi cliens aut subditus unquam fui, ut ideo rebellis audire debeam, si qualis eadem revera sit, citra adulationem exprimam. Nam bono meo fato non altius me isti lacunæ immersi, quam quantum necessarium erat, nempe ut intelligerem, nil solidi eam continere, ac meram esse farraginem terminorum, quorum aliqui in tradendis disciplinis nonnullum usum habent, multi ad nil aliud inserviunt, quam ut Latinitatem conspurcent, dum invicem bonorum vocabulorum Latinorum citra necessitatem scriptis inferciuntur. Ac revera cum Metaphysica eodem modo comparatum mihi esse videtur, uti cum tabaco, seu nicotiana. Quibus inter nautas, ac vulgus militum versandum est, fumi istius odorem tolerare, ac quandoque haurire necessum est. Revera tamen is fumus sordet, ac si quis eodem delibutus inter elegantes homines versetur, non plus gratiæ sibi eo conciliabit, quam si allium oboleat. Quod si tamen Regina Metaphysicæ meo candore offensa proscribere me velit, ego quidem non valde trepidavero; ac fortasse vicissim fecero, quod Dantes Aligerius in summis Alpibus fecisse memoratur, cum e Germania in Italiam discederet. Frustra auctoritas GROTII occinitur, qui Scholasticis aliquod pretium reliquit, prout materiam morum & juris tractant. De Metaphysica apud istum nullum verbum, ut nesciam, quomodo Boeclero in mentem venerit dixisse, Grotium non potuisse materiam de jure belli & pacis partire & subtiliter tractare, nisi ope Metaphysices. Et ipsa sane Boecleri scripta parum pulveris metaphysici præ se ferunt. Denique senserit circa eam rem Grotius aut Boeclerus, quicquid voluerit; ego in neutrius verba juravi, & ipse manum ferulæ subduxi. Me quoque non tangit Crellius, e Magistro Lipsiensi factus Cancellarius Dresdensis, cui fortasse rationes non defuerunt, quare de Philosophis Lipsiensibus, qui tunc erant, non adeo ma-

gnifice sentiret. Saltem quod infaustum sortitus est fatum iste vir, ad joculare id dictum referendum haud est. Crassum porro mendacium est, a me solidam Philosophiam, & qui hanc docent, elato supercilio despici. Æstimatur illa a me, ut quæ maxime. Sed quod sub ejusdem vocabulo multa vana, & inutilia, quisquiliarum instar habentia contineantur, nemo rerum gnarus inficias iverit. Hæc quo quisque solidis literis magis imbutus est contemnit. Et si talia propriis vocabulis exprimantur, nemini injuria fit; sicuti nec periti artifices indignantur, si imperiti ignominioso vocabulo signentur. Neque ego, si Alberti scripta iis, quæ merentur, vocabulis notem, ideo aut viros eruditos, aut bonas literas despicio. Quod autem, quæ olim inter nos fuit amicitia, abrupta sit, culpâ penes Albertum est, qui primus me lacessivit, ac illorum se partibus adjunxit, qui famam meam scelesto modo impugnatum ivere. Ac eo magis manifestum est, Albertum ex mera rixandi libidine, aut vanæ gloriolæ studio, aut simili quapiam κακοζηλία mihi impactum, quod materia, quam ego tractavi, functionem ipsius non tangat, neque ipsi circa eandem insigne aliquod studium posuerit, ac amplum satis campum haberet, ubi si quid esset ingenii, & eruditionis, exserere potuisset.

Arguit inde Albertus, me Scherzeri τῷ μακαρίτῃ nomini ac famæ, secus atque pollicitus sim, haud pepercisse: Ego contra assero, promissum a me bona fide repræsentatum. Sicuti & ipse non magis meo, quam proprio honori consuluit, dum e systemate suo monstrum illud de indifferentissimo morali, & statu purorum naturalium expunxit, quod per absurdam & inficetam calumniam alastores mihi imperitissime attinxerant. In eo autem nihil ejus viri famæ decedit, quod titulus ipsius sane honorificus epistolæ præfixus mansit. Nam qui primam epistolæ editionem legerant, eorum memoria obfuscari non poterat, si vel maxime in Eride titulus plane omissus fuisset. Qui autem eam epistolam integram non conspexerunt, aliter judicare non possunt, quam amice omnia inter nos fuisse acta, & illum a me arbitrum sumtum in disceptatione cum Christiano Vigile. Et amicissimo viro, optimaque ex intentione dici potest. *Turpe est tibi futurum, si ab illorum partibus*

bus stare videaris, qui ruditatem & malitiam suam tam impudenter apricantur. Quæ sententia si apud Albertum locum habuisset, næ existimationi suæ melius consuluisset. Et sane tanto majorem in Scherzero laudem meretur ista animi moderatio, quod mature pedem e via, quam minus considerate ingredi cœperat, retraxerit; quo pervicacius videmur paradisiacum Doctorem, & qui exemplo suo, si diis placet, statum integrum repræsentare voluit, pravitati insistere, & injurias injuriis cumulare.

JUDICAT quoque Albertus, a me peccatum fuisse, quod de injuria, & quidem atrocissima a certo quodam Collegio mihi illata queri ausus sum. Atqui illud qualiscunque apud suos dignationis in me nihil jurisdictionis habebat, ac novo plane aut rarissimo exemplo de scripto meo sententiam tulerat non expectata mea defensione, ac ne viso quidem & inspecto meo libro; quod præcipuum tunc ejus Collegii membrum ultro fassum fuit: ac denique sententiam suam unice superstruxerat libello famoso per carnificem comburendo. Quid est injustitiam admittere, si hoc non est? Quod si ejusmodi collegium in hoc regno similem censuram in Alberti scripta ferret, credo hic obmutesceret, & jure se damnatum agnosceret. Atqui puto non deteriore jure sub nostro Magistratu vivimus, quam Albertus sub suo; nec ullum istis jus aut prærogativa in incolas hujus regni conceditur; id quod gravibus literis a Rege ad Electorem scriptis exprobratum fuit. Quanquam cum omnes jam sint fato functi, qui tam præcipitem censuram haud sane pro dignitate collegii sui tulerant, istud factum haudquidquam ad eos pertinet, qui nunc idem collegium constituunt. Quos & credo non posse non offendi absurda Alberti adulatione, dum Patrum Patriæ elogium iisdem exhibuit, quod hactenus non nisi Principibus, aut Rempublicam summo cum imperio administrantibus competere creditum fuit. Denique & nescio, quo jure istorum beneficia, quæ in Ecclesiam & Rempublicam contulerunt, mihi tam care imputari queant, ut ideo æquo animo ferre debeam, ab iisdem me innocentem damnari.

ACCEDENDUM est nunc ad Dominum Seckendorfium, quem non immerito compatrem Erotis Lipsici

dicere possumus, quod is prolixa epistola Albertum incitavit, ne litem hanc aliquando intermori pateretur, sed mihi molestus esse ne desisteret. Quas literas optarem pulchello suo scripto ab Alberto fuisse adjunctas, quod ea sine dubio ansam præbitura fuerat, ut paulo plenius ejus viri iniquitatem castigare possem. Hujus igitur viri stimulus juxta leges status integri obtemperare maluit Albertus, quam auctoritati & petito summi Theologi; qui magnopere ipsum hortatus est, ut tam indigna se, ac in publicum inutili scriptione supersedere velit. Sed quem iste mendaci prætextu protelavit, velut res non amplius foret integra, cum tamen eo tempore ne pagina quidem Erotis imprimi cœpta esset. Ergo quia vir iste tam infenso in me animo deprehenditur, ut me tempus meum, quod longe nobiliori labori deberi norat, talibus impendere subigat, efficiendum est, ut non magnopere gaudeat me lacessito. Istum iniqua me censura vellicantem quod prout par erat repulerim, Albertus jam magnos clamores tollit, velut ingenti a me injuria illata. Atqui præterquam quod in Republica literarum non tam fortunis, quam eruditione & ingenio distinguimur, non perspicio, Seckendorfium in tanto fastigio collocatum, ut mihi necessum sit trepido ac tremebundo, & multa cum geniculatione ejusdem insultationes repellere. Neque enim usque adeo a sano judicio virum defecisse arbitror, ut ex elogiis Albertinis se metiendum postulaturus sit, quorum nonnulla tam absurda sunt, ut ludibrii causa posita esse credi queant. Quæ inter est & illud: *Heros de toga immortaliter meritus*, quod etiam in veteranum sartorem, & qui commodas togarum formas commentus est cadere potest. Quod autem scriptum ejusdem de Statu Christianismi tantis laudibus effert Albertus, id quidem ex lege grati animi facit, ut Compendio Orthodoxo tributa elogia rependat. Sed si idem mihi juris in domini Seckendorfii scripta competit, quod ipse in mea sibi arrogavit, haud dubitem pronunciare, eum librum longe esse infra tam enormia elogia. Nam & primus liber ex aliis expressus est, & reliqua vel in praxin deduci non possunt, vel ab aliis infinities jam inculcata sunt. Ac nescio, num illa majus pondus mutuentur a Seckendorfii nomine, quam si a Theologo

pie-

pietate & eruditione insigni proferantur . Sane non desunt Theologi , qui ista magno studio urgent. Sed nec ita magnum periculum rei Christianæ ab impietate imminere videtur, quam ne gliscens in dies Pontificia tyrannis veteri nos iterum jugo subdat . Adversus quod periculum quæ remedia adhibenda sint , satius fuerat dispicere ; de quibus in isto scripto altum silentium . In universum autem Seckendorfius , ni propriæ eruditionis admiratio mentem fascinasset , longe melius famæ suæ consuluisset , si libris scribendis ipse abstinuisset , & exemplo aliorum Illustrium virorum literas æstimatium ἐργοδιώκτης & promotorem literatorum egisset , eosque ad præclara opera condenda stimulasset , iisdemque materiam suggessisset . Sic enim arbitri & patroni partes gradu velut superior non sine auctoritate agere potuisset ; cum nunc inter mediocres valde conscribillatores sit referendus , vix in quarta aut quinta classe locum sortitus . Sane non paucos audivi , quibus præter jam a me notata, magnopere displicet viri jactantia , per quam ubicunque potest , occasionem arripit de se , suisque actis memorandi , suumque vitæ curriculum alieno plane loco intexendi . Præcipue autem cordati mirantur , quid pensi habuerit vir iste in lucem prorsus oratiunculis suis Teutonicis , magnam partem semi-Theologis , ac non parum genium Galimatiæ redolentibus . Miserum vero Cancellarium & Consiliarium , si ex hoc demum libello discere debet , quibus verborum ampullis Princeps ingressu novi anni protelandus sit ! Sed & satis quidem ludimagisterialiter in præfatione istarum oratiuncularum super gestibus & motu manus temperando traditum videtur ;, velud istud non cuivis , qui vel a primo limite aulam salutavit, notum sit . Sane si quis ante Principis faciem adstans brachium importunius jactet , suspicionem excitare posset, velut incalescente sermone isti demum in os involaturus sit . Et quia ad tam minuta ac protrita descendere placebat , quare non & aliquid de screatu , quo guttur ejusmodi orationem orsuro præparandum est , tum de barbula decore mulcenda ibidem traditum fuit ? Porro indignum est veterano Logices Professore ratiocinium Alberti , quando velut iniquum arguit , quod *ipse aulicus aularum proceres invadere & castigare* ausus sim . Perinde quasi absurdum sit Profes-

forem Professoris, aut militem militis a se injuriam repellere. Ac nosse debebat Albertus, uti in aulis pro homine valde importuno & brutali habetur, qui alterum ultro injuriis & contumelia lacessit; ita & ignavum censeri, intentatam injuriam non strenue repulisse. Igitur si ad leges aulicæ elegantiæ agere voluisset Dominus Seckendorfius, plane me vellicando supersedere debuisset. Nam videntur quidem verba ejus modestiæ quid præ se ferre; revera tamen affatim veneni tegunt. Ac non minus offensæ virulentis, utut paulo arctioribus, vellicationibus, quam apertis insultationibus inest. Ac sane satis mirari non possum istorum hominum insolentiam dicam, an stoliditatem, qui postquam non dubitarunt, alios pestiferorum errorum publice arguere, ubi calumniæ eorundem demonstratæ ac retusæ fuerunt, ultro quiritantur, velut atroci injuria affecti. Quis ergo jus istis contulit alios accusandi; accusatis ademit se adversus istorum criminationes defendendi? Aut quis cavit ipsis, ut dum alios lacessunt, non nisi simpliciter ad objecta ab iisdem respondere fas sit, aliquid vicissim retorquere nefas sit? Sane lex defensionis non tela solum excipere & eludere, sed & non acres minus ictus reponere permittit. Ceterum *Noricum* offendere aut perstringere nunquam mihi animus fuit, cujus nec nomen a me expressum fuit. Non potuit tamen mihi non enormis videri affectus, epistola illa expressus; præsertim cum facile osculandi libido refrigerari posset, si vel imaginem æri incisam in frontispicio libelli insipidissimæ inventionis inspiceret, ibique hominem ocreatum per spinas incedentem cum calcaribus consideraret, quæ sentibus implicito facile lapsum conciliare poterant. Sed nimirum, utut etiam deformes buccæ suos habeant basiatores, non tamen recte consulunt amicis suis animo molliore præditis, qui tam grandibus eosdem elogiis onerant, per quæ ipsi inflati nimis ample se suaque opera æstimant, eoque aliorum se ludibrio exponunt. Unde ubi post ab aliis pari affectu haud excoecatis ista, justo pretio taxari conspiciunt, immane quantum excandescunt, velut gravi contemtu perfusi. Et sane uti infirmioris animi Principibus mens continuis adulationibus corrumpitur, judiciumque de actionibus propriis plane obfuscatur: ita non possunt non in philautiam & super-

perbiam intumescere isti homines, quibus aures tanto titulorum & elogiorum strepitu quotidie feriuntur, vicenis tricenisque superlativis in *issimus* per quadrantem horæ auditoria persibilantibus. Quanquam Norici nulla heic culpa, qui sine dubio eam epistolam non eo fine scripsit, ut publicaretur, sed ut privatim amici sui vanitatem titillaret; cum multa non absurde scribi possint uno conscio, quibus publicatis rubor sit subiturus. Porro quod Albertus de *dictatura* ingenuorum artium gannit, id non in me, sed in ipsum, ac Seckendorfium, similesque cadit. Ubi enim ego alios in mea verba adigere institui? Ubi aliis philosophandi libertate interdixi, quæ improbitate calumniandi haud constat? Ubi a periculo fallendi me exemptum judicavi, uti Albertus, ejusque similes, quibus omnes ab ipsis dissentientes exitiabilibus erroribus involuti censentur? Mea tamen defendere jus fasque judicavi, quousque ratio pertingere valeret, & quæ objecta sunt diluere. Et postquam alii me lacessitum ivere, lex defensionis non repugnabat, quo minus & istis demonstraretur, non esse eosdem tantos heroas, quales sese inter adolescentes, suas delicias, jactant.

Ista in exordii vicem præmittere placuit Alberto, hinc inde corrasa, ne cavillandi materia fieret nimis jejuna. Nunc postquam Numinis auxilium invocavit ad feliciter expromendas calumnias, ad principale negotium accingitur, ac summi Herois sui defensionem suscipit, quod propriæ lites non sat uberem latrandi materiam videantur præbituræ. Ejus tractationis ingressus e stylo paradisiaco non poterat decentius desumi, quam a decantatione laudum tam propriarum, quam ejus, cujus se hyperaspisten fert. Quas ego profecto neutri invideo, nec si quid solidi subsit, detractum cupio; cum si omnia ex vero istæ haberent, nihil inde mihi decessurum sit. Nam mihi quoque meum decus & præsens seculum, paucis calumniatoribus & invidis exceptis, & posteritas rependet. Non tamen possum, quin notem ineptam ostentationem Alberti, jactantis e Plinio *suo*, quem videtur studiosius evolvere, quam Psalmos Davidis: *Nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam refero!* Nam neque insuper habentur nummi semunciales, e Collegiis compendii orthodoxi provenien-

tes. Nec præteriri debet, quod adulatori non sufficit, Seckendorfio a me auctoritatis non parum inter suos tributum; sed & ridicule addit: *Apud exteros quoque summæ jamdudum æstimationis & celebritatis fuit.* Atqui neque scripta condidit Seckendorfius, quæ ab exteris intelligi possent, neque auditione mihi aliquid perceptum est de summis Reipublicæ negotiis, quæ vir iste cum exteris tractavit, & quæ illius nomen apud hos quoque celebre possent reddere. Nisi forte Boeclerus post fata inter exteros referendus est, abs quo laudes discipulo quondam & amico tributas ad testimonii religionem erigere stolidum fuerit. Cum porro Boeclerus Seckendorfium eo nomine laudet, quod in usu legum non tam ad auctoritatem, quam rationem earum respiciat; Albertus jam eundem commendat, quod *fundamentum juris naturalis e revelatione* petat. Atqui hactenus omnes jus naturale, ejusque placita contradistinxerunt illis, quæ ex revelatione petuntur. Igitur si præclarum habetur rationem legum investigasse, quarum tamen extrema ratio in voluntatem legislatoris resolvitur; quam congrue juris quam maxime rationalis, ut ita loquar, fundamentum non e ratione, sed e revelatione petitur?

Sed tandem aliquando ad rem ipsam accedit Albertus, (p. 12.) ac initio fundamentum totius disceptationis in se adprobat, nempe *jus naturale esse deducendum e principiis lumini rationis cognitis, quo illud sit ad captum omnium hominum, quamcunque circa sacra persuasionem foveant; quo idem sit idoneum ad dirigendas omnium inter se hominum actiones, nullo religionis discrimine.* Nec eo minus deest calumniæ & inscitiæ quod carpat; ac sub herba angues investiget, quos ipsa ibi posuit. Scilicet jam centies refutata & explosa calumnia coccyssari non desinit; hypothesin meam esse, *hominem undecunque primum in mundum projectum, derelictum omnino atque miserum nullis undique subsidiis instructum.* Miram vero calumniæ indolem, quæ ne aliquando obmutescere cogatur, stuporem simulat, velut ne planissima quidem caperet. Nam quod tanta Alberto ruditas insit, ut tam plana capere nequeat, fidem fere superat. Sive tamen rabies calumniandi sit, sive inscitia, connitendum est, ut tandem ali-

aliquando id cavillandi prætextum tollatur, ac denuo ostendendum, quam nequiter ab adversariis ejusmodi mihi hypothesis affingatur. Quam ad rem necessarium video, ut Albertum, qui per tot lustra Logicam publice cantillavit, doceam, quid hypothesis, cui aliqua disciplina superstruitur. Quemadmodum igitur pleræque disciplinæ id habent, ut ad extremum in primariam aliquam propositionem resolvantur; ita ejusmodi propositio vel plane & perspicue demonstrari potest, ac pro vera ac demonstrata admittitur; vel nondum sat liquido demonstrari potuit, nec eo minus tantisper pro vera habetur atque supponitur. Utraque id habet, ut eidem reliquæ propositiones velut basi superstruantur, eaque adeo firma persistente, & ipsæ firmæ stent; eadem convulsa & ruente, & ipsæ corruant. Quanquam autem prioris generis propositiones etiam aliquando soleant vocari hypotheses, & ex hac vel illa hypothesi disputare dicimus, etiam eum, qui veræ & demonstrari aptæ propositioni dogma suum superstruit, prout & a me hypothesis improprie vocatur fundamentalis propositio alicujus disciplinæ Eridos p. 207. proprie tamen alterum genus propositionis hypotheseos nomine venit. Ex quo consequitur, ut quæcunque ejusmodi hypothesi proprie dictæ inædificantur propositiones non absolute pro veris haberi possint, sed quatenus illa hypothesis vera est. Sic in Astronomicis hypothesis est, Solem in medio verticis consistere, ac terram duplici motu moveri. Ex hac hypothesi, qui eam sequuntur, phænomena demonstrant; sed quæ demonstrationes inanes sunt, si hypothesis illa falsa sit. Eodem modo se circa alias hypotheses res habet, quæ in Astronomia, Physica & Medicina potissimum adhibentur. His præmissis dico, a me nullam hypothesin in tradenda disciplina juris universalis adhiberi, neque id necessarium esse; cum fundamentalis & primaria propositio non solum vera sit, sed & manifeste demonstrari possit, ut ejus veritas velut manibus palpari queat. Igitur immanis calumnia juxta ac despuenda ruditas est affingere mihi, quasi hanc hypothesin assumam, hominem undecunque in mundum projectum. Sane nulla a me propositio in toto opere huic fundamento superstruitur, aut ex eo demonstratur; & si illa quam maxime falsa sit, uti revera est, haud ideo ulla

mea-

mearum propositionum corruit, sed omnes æque firmæ peritant. Id quod naturæ propositionum repugnat, quæ hypothesi superstruuntur. Enimvero propositio mea fundamentalis, & in quam reliquæ fere omnes resolvuntur est hæc: Homo est animal sociabile. Hæc non velut hypothesis assumitur, sed solide adstruitur, & infallibili demonstratione firmatur, ex consideratione humanæ naturæ petita: quæ demonstratio vel directe instituitur, vel per fictionem contrarii, & deductione ad absurdum. Quod genus argumentandi a contrario, seu deductione ad incommodum aut impossibile in omni disciplinarum genere adhiberi solere, tam veteranum Logices Doctorem fugere non potest. Quod etsi sæpius a me inculcatum sit, tamen quia vel per stuporem, vel per malitiam Albertus ista non potuit, vel voluit capere, eadem quantumvis non sine tædio repetenda utique sunt. Igitur ego primum directe & positive demonstro necessitatem socialitatis ex facultate, quæ hominibus inest ad commodum æque ac noxam alteri homini inferendam, seu ad juvandum atque ad nocendum: tum e nativa imbecillitate, & indigentia ac incommoditate, quæ hominem ab auxilio aliorum hominum destitutum persequitur. Ad hanc eo firmius concipiendam, ac ut inde dilectio & æstimatio aliorum hominum generetur, melioris illustrationis causa jubeo fingi seu concipi hominem a Deo & hominibus destitutum, id est, qui neque cum Adamo sit a Deo in Paradiso collocatus, neque ordinario modo progenitus, nullaque cura parentum, aut quorumvis aliorum fruatur; ut si ex hoc intelligatur, quam miser ejusmodi homo sit futurus, inde bonum socialitatis eo liquidius æstimare discamus. Itaque ratiocinium meum tale est: si homo & peculiari cura Numinis, & aliorum hominum cura plane destitutus in hunc mundum projectus esset, is futurus esset longe miserrimus. Quid in hoc ratiocinio desideras Alberte, qui per quadrantem seculi Logicam alios docuisti? Annon connexio ista bona est, & annon posito antecedente ponitur consequens? Num autem ideo ego assero aut statuo, hominem undecunque in hunc mundum projectum, a Deo & hominibus destitutum? Atqui non debet ejusmodi quid fingi. Quippini? Annon licet contrarium falsum tantisper assumere, ut

ut vera thesis probetur & illustretur? Sic si demonstrare velim utilitatem magistratus in Republica, ac post allatas positivas rationes addam; finge in tanta multitudine hominum magnam partem pravorum nullum extare, qui malos coërceat, luporum magis quam hominum cœtum diceres. Quis nisi mentis impos me ideo accusaverit, velut falsam hypothesin assumserim, non dari in Republica vim coactivam? Sic si quis hanc thesin demonstrandam sumserit; minister Ecclesiæ debet esse vir bonus & pius, ad docendum idoneus, ubi eam rationibus positivis ex indole istius muneris petitis adstruxerit, ac dein addat; fingamus eundem esse virum malum & impium, docendique imperitum, carnificis potius, quam Ecclesiæ ministro officio idoneum dicemus. Quis ita deliret, ut de assumta absurda hypothesi querelam moveat? Cum in hoc genere ratiocinandi non necessum sit, ut antecedens exsistat, sed sufficiat, ut eo tantisper posito consequens inde promanet. Pudet me tam multa verba facere in re tam perspicua, & quæ etiam tironibus nota est. Sed quia Albertus tam importune crocitare de absurda hypothesi non desinit, ista denuo inculcanda fuerunt, num forte aliquando istum calumniæ suæ pudor subire possit. Quæ cum ita sint, adparet in ventum effundi omnes ictus, quos tanto conatu gladiator noster vibrat. Toto quippe cœlo differt ratiocinium meum ab hypothesi Hobbesii de bello omnium in omnes. Nam & iste serio id statuit, & aliquamdiu multas propositiones huic fundamento superstruit, ac subinde ad idem recurrit. Sed si Hobbesius ita ratiocinatus fuisset; si fingamus exsistere inter homines bellum omnium in omnes, vita humana erat futura longe miserrima; nemo haberet, quod heic reprehenderet. Qui autem eodem modo uti ego ratiocinatur, is haudquaquam inficiatur aut dubitat, statum primævum hominum, qui revera extitit, fuisse felicissimum. Ita igitur cum umbra sua luctatur Tartuffus, quando tanto cum supercilio pronunciat: *Figmentis humanis contra veritatem divinam locus esse non potest*. Observanda est autem nefaria malitia istius sycophantæ, quod subinde Hobbesium meis sententiis immiscet, ut apud imperitos adolescentes aliquam mihi labem inde adspergat. Nam cordati ac rerum intelligentes satis norunt,

runt, mea dogmata ab Hobbesii erroribus esse quam remotissima.

Postquam sententiam meam putide calumniatus est Albertus, jam agyrtæ ad morem circa extollendam suam hypothesin magno cum verborum strepitu se jactat, & quot parasangis illa meam superet, circa rite tractandam disciplinam Juris naturalis insolenter deblaterat. *Me nimirum si sequaris*, inquit, *non potes non agnoscere jus naturæ tanquam unam e reliquiis primævæ integritatis, implantatum esse nobis a Deo, qui totum hominem olim condidit integrum.* Accedite ergo huc, & emite orvietanum meum, amici, & in futuros usus recondite. Cavete autem ab eo, quod alter iste vendit, quod nihil plane valet. Atqui, mi Alberte, habemus quidem isto modo veritatem aliquam Theologicam; sed quid illa ad jus universale ad captum omnium hominum accommodatum? Et an ex meis principiis de divina juris naturalis origine nihil innotescit? Sane & ego originem ejus juris ad Deum retuli, velut naturæ conditorem? Vide de Jure Naturæ & Gentium L. II. c. 3. §. 20. Quid desideras amplius ab eo, cui principia rationis cum revelatione confundere propositum non est? Dedit porro status integer initium naturæ humanæ, in eo quam maxime locus fuit legi naturali. Sed quia integritas illa amissa est, & in ejus locum maxima corruptio successit, longe alia velut œconomia juris naturalis inde provenit, quam futura fuerat, si integritas illa in genere humano multiplicato perstitisset. Id quod in præfatione libelli mei de Officio hominis & civis liquidissime ostensum. Unde nego ac pernego, officia hominum, uti nunc corrupti sunt, clarius & certius e contemplatione status integri quam corrupti addisci posse. Exempli causa assumit Albertus societatem paternam; circa quam huic pro censorio suo supercilio displicet, quod ego non ob vestigia Hobbesii, sed graves ob rationes titulum imperii paterni non e sola generatione, sed aliis fundamentis deducam. Idque, quia non sequitur: hic generavit, igitur eo ipso est dominus generati, & in eum imperium habet. Nam per generationem illam producta fuit substantia, quæ pari cum generante jure gaudet. Quam rationem etiam in statu integro locum habere potuisse arbitror. Et scire velim e Theologis,

logis, utrum in sublimi Mysterio SS. Trinitatis hæc ex se mutuo consequantur; Pater genuit filium, igitur pater habet imperium in filium. Unde debuisset Albertus rationes meas destruere, antequam de *absurditate* sententiæ meæ latraret; præsertim cum ego nullam *hypothesin* eidem substraverim, sed e natura rerum, & rationibus solidissimis eam deduxerim. Contra Albertus; *si meam*, inquit, *hypothesin assumas*, *& statum integritatis respicias*, *quam plana evadunt omnia!* Videamus, quid tanto hiatu dignum proferat Sophista. Primo loco laudatur dictum Aristotelis, quem scilicet Adamus in Paradiso privatis collegiis explicavit, & ex quo status integri indoles optime cognoscitur. Inde *harmonia inter divinum & paternum imperium & utriusque veræ causæ nullibi certiùs quam in Paradiso, nullibi clarius intelligi pronuntiantur*. Ubi primo scire velim, quotnam exempla in Paradiso extent, circa quæ imperium paternum in actum fuerit deductum. Deinde audio quidem verba velut pro imperio prolata: *Deus in Paradiso non tantum creavit homines, sed & hominibus ut alios generarent benedixit; qua ratione quoad causam imperii parentes assimilavit sibi; quoad obsequium liberos creaturis*. Atqui hæc ex se mutuo consequi nego propter maximum discrimen, quod est inter jus Dei Creatoris, & hominis generantis; & inter Deum & creaturas, ac inter hominem & suam prolem. Nisi dicere velis, homines in statu integro etiam solo verbo e gleba terræ potuisse prolem creare. Sed & valde extemporanea videntur sequentia: *Parentibus licuisse ad exemplum Dei liberis imperare, quæ honestati non repugnant: hos decuisse in morem creaturarum promtos esse ad parendum paratosque*. Dubito enim an satis argute dicatur: *Deus imperat, quæ honestati non repugnant*. Id quippe non obscure insinuat honestatem aliquam ante Deum, & ab ipso non dependentem. Deinde distinctius exprimendum erat, ad quarumnam creaturarum morem liberi in Paradiso debuerint esse promti ad obtemperandum jussis parentum. Num ad modum creaturarum inanimatarum, verbi gratia, ignis, grandinis, nivis, fumi, procellæ, famis & gladii, quæ in sacris literis jussa Dei promte exsequi dicuntur? An ad morem animantium brutorum? verbi gratia, scorpionum, serpentum,

tum, equi, muli. Quod vix ab Alberto assertum iri crediderim. Ergo restat ut dicamus, in statu integro, & in paradiso liberos debuisse promtos esse ad parendum ad modum creaturarum rationalium, id est, ad modum prolis humanæ. Quæ thesis non plus lucis adfert doctrinæ de officio liberorum, quam fuligo camino. Sed & nescio an satis meditatus sit Albertus finem, indolem, & efficaciam imperii paterni in statu integro; ad quam intelligendam oportebat prius ad liquidum deduci; num dona illa ex imagine Dei integra velut resultantia cum ætate ultro velut efflorerint, an vero per disciplinam & culturam fovenda & producenda fuerint? Nam ad coërcendas pravas cupidines imperio paterno opus tunc non erat apud nativa sanctitate præditos. Jam & de duratione istius imperii paterni quæstio esse potest, utrum id perpetuo duraturum fuerit, ad exemplum imperii divini in creaturas, an vero liberi certo tempore illo solvendi fuerint? Et ex solo hoc exemplo, quo Albertus tam putide se jactat, patere potest, quid absurditatum & ineptiarum iste imperitis adolescentibus intra privatos parietes venditet, qui in conspectu orbis eruditi tam incongrua apricari non dubitat. Ac cumprimis eo nomine inepta est Alberti hypothesis ad evolvenda officia hominis in vita civili, quod illa longe sit obscurior & difficilior, quam si eadem officia eruere instituas e conditione hominis prout nunc est. Cum enim non nisi paucis, iisque generalibus verbis de statu paradisiaco in sacris literis extet, si quis pleniorem & magis distinctam ideam ejus status concipere velit; necessum est, ut prius præsentem statum hominum animo concipiat, & ex eo abstrahat & amoveat omnia illa, quæ a peccato provenerunt, aut ejus occasione introducta sunt. Ubi post longam meditationem & ratiocinationem ad extremum fatendum est, multum adhuc obscuritatis superesse; præsertim ubi ad materiam dominii rerum & imperii humani perventum fuerit, quæ duo instituta quam maxime jam genium nostræ vitæ temperant, sed quomodo eadem se in statu integro habitura fuerint, nondum ad liquidum perductum est. Sic longe planius intelligo præceptum de furto non faciendo ex hac ratione, quia furtum perturbat societatem humanam, quam si dicam, quia idem repugnat statui inte-

gro

gro; cum adhuc in quæstione fit, utrum & quousque dominium rerum in statu integro locum habiturum fuerit, quod citra dominium rerum intelligi nequit. Denique id quoque Alberti hypothesin valde suspectam reddit, quod in Sacris literis nullum ejus vestigium deprehenditur. Sane Apostolus Paulus, quem ego multis partibus Alberto & Magno & Majore sapientiorem judico, circa officia hominis Christiani nunquam ad paradisum provocat, ac præcepto de honorandis parentibus promissum annectit de longævitate, ab ipso quoque Deo in decalogo additum; quod in statu integro locum non habebat. Idemque parentes ita imperium suum exercere jubet, ne liberos ad iram provocent, a qua itidem in statu integro nullum periculum erat. Tum uxores non ad exemplum Evæ, sed Saræ remittit. Igitur insistamus potius vestigiis Apostoli, ac Albertum cum hypothesi sua inter imperitos adolescentes nugantem plorare jubeamus. Porro jus civile & doctrinam politicam e dictato juris naturalis recte dirigi utique in gloriam Creatoris ultimo redundat, etiam ubi id e sana ratione deducatur. Quomodo autem Deus omnibus nostris actionibus ultimus esse finis debeat, docere non ad jus naturale, sed ad Theologiam moralem spectat; ex qua & constat, quod actiones nostræ non placeant Deo, nisi in Jesu Christo, de quo in statu paradisiaco altum est silentium. Mihi denique cui non est propositum homines salvos facere, sufficere potest, si homines in dirigendis actionibus ad societatem respiciant velut ad scopum proximum, qui tamen supremum & nobiliorem scopum non excludit. Sicuti medico sufficit sanitatem corporis reduxisse, cura animæ alteri disciplinæ delegata; quæ & ipsa de interna actionum sanctitate solicita erit. Ac sane non exiguum operæ pretium facit Princeps, si civibus suis externam pacem procuret, ac per leges civiles externam honestatem inter ipsos conservet, atque internam sanctificationem religioni Christianæ procurandam relinquat. Satis autem mirari nequeo impudentiam Alberti, quod veterem calumniam de religione a Josua Schwarzio primo motam recoquere non erubuerit, non alio ut adparet fine, quam ut elogia istius sibi quoque vindicare velit. Qua de re cum prolixe Erid. p. 7. & 323. actum sit, ista repetere tædet. Ac

num ego religionem etiam ex jure naturali ad ſtatum civitatum attemperandam cenſeam, perſpici poteſt ex L. I. c. 4. libelli mei de Officio hominis & civis. Inane quoque eſt, quod de uſu legis pedagogico gannit Albertus; qui uſus mere Theologicus eſt. Sic igitur penes eruditos & æquos lectores erit ſtatuere, uter noſtrum magis rite jus univerſale adamaverit; & ex utrius ſcriptis plus bonæ frugis ad ſolidam ſcientiam juris, doctrinæque civilis hauriri queat: utrum qui e domeſticis, & apud omnes cognitis principiis id deducit, an vero qui ad aliam diſciplinam ſpectantia infercit, ad diſciplinas confundit. Sicut. & non parum contradictionis involvere judico id, quod noſter ſubjungit: *Theologia naturalis a Philoſophia Chriſtiana inſtructa eſt non paucis hypotheſibus, quas a Sacra Scriptura petiit mutuo & accepit*. Atqui quæ e Sacra Scriptura & peculiaribus ejuſdem dictatis, quatenus rationis dictatis contradiſtinguuntur, inſtruitur Theologia, non amplius naturalis, ſed revelata eſt.

Per Alberti igitur cavillationes adhuc firmum perſtat aſſertum meum, religionis Chriſtianæ nihil intereſſe, eidemque nihil decedere, ſi diſciplinæ e domeſticis principiis extruantur, ac per aſſumpta heterogenea haud alterentur. Præſertim cum jus univerſale ea ſit indole, ut nulla hypotheſi opus habeat, ſed ex manifeſto veris principiis exſurgat; neque noſtra mens ſit, ut quis ſola hac diſciplina in moralibus adquieſcat, ſed ad alias quoque progrediatur, ad quas proprie ſpectat, quomodo actiones noſtras ad Deum dirigere, eidemque adprobare debeamus. Adhuc etiam abſurdum & contra leges methodi arbitramur, ad diſciplinam generaliorem & natura ſua priorem ſtabiliendam aſſumere hypotheſes e diſciplina particulari, & quæ natura ſua poſterior illa eſt. Quod enim in contrarium adſertur de Rhetorica, velut natura priore a Metaphyſica velut ſuperiore, mutuo quid accipiente multis modis ineptum eſt. Nam primo homines in ſermone tropos adhibuere, antequam vocabula eorum ab artificibus dicendi inventa forent. Deinde Metaphyſica ſane Rhetoricæ non communicavit aliquam hypotheſin, cui iſta ſit ſuperſtructa; ſed qui artem dicendi tradiderunt, longo poſt tempore terminos quoſdam e methaphyſica adhibuerunt, uti & aliæ

disciplinæ, ad res concisius exprimendas. Etsi causa & effectus, pars & totum, non sint termini pure metaphysici, sed in populari quoque sermone adhibeantur. Et Quintilianus haud eo minus præcepta Rhetorica tradere potuit etiam citra adminiculum metaphysicæ, dum dicit: *Metonymia est nominis pro nomine positio; cujus vis est, pro eo quod dicitur, causam propter quam dicitur ponere*. Sed uti hæc levicula sunt; ita id grande piaculum videtur, quod Albertus *metaphysicam superiorem & dignitate priorem rhetorica* pronuntiat, & hanc *pueris* velut quotidianum pabulum proponendum censeat. Cum tamen per rhetoricam Cicero Consul Romæ factus sit; quam dignitatem nemo unquam methaphysicæ debuit. Et ab Eloquentia multi Imperatores, Reges, & Principes commendari legantur; a metaphysica commemorari, valde pedantica laus sit, Ac revera eloquentia nobilissimum est donum, cujus tam in Ecclesia quam Republica maximus est splendor; cum etiam exquisitissima metaphysices scientia nil nisi pulvis & umbra sit. Et sane Alberto, cum ista scriberet, de patrono suo Dn. Seckendorfio in mentem venisse haud videtur, qui utique suis imaginibus haud indignum judicavit specimina eloquentiæ suæ publici juris facere; e quo si quis sciscitetur, num & circa metaphysicam aliquid tentare velit, tanquam mente captum in malam rem cum pedanteria sua abire jussurus sit.

Id vero quod a me objectum est, per Alberti methodum disciplinam nostram reddi particularem, quæ sua indole universalis sit; incassum diluere conatur idem per distinctionem inter τὸ ὅτι & τὸ διότι, quæ nullo modo ad præsens negotium quadrat. Nam τὸ ὅτι, seu quod aliqua res exsistat, id hypotheseos loco adhiberi non potest. Sicuti non est hæc hypothesis astronomica, sol exsistit, terra exsistit: Sed sol movetur, terra movetur. Sic inepta est hæc hypothesis, primus homo justus & sanctus fuit conditus: ex hac enim nihil theorematum potest deduci. Sed si dicam: nos debere conformari ad justitiam & sanctitatem primi hominis, hypothesis quidem esset, sed quæ theologice & philosophice falsa, ac impossibilis est. Nam justitia, qua primus homo gaudebat, est plane diversa a justitia, per quam nos jam justificamur, sanctificamur & salvamur. Ille enim ju-

ftus erat, Deoque placebat, & salvandus erat citra
Christum mediatorem. Nostra autem justitia est in solo
Christo, & citra hujus respectum nostra opera Deo non
placent. Et quid tantopere circa statum paradisiacum
se torquet Albertus, qui tamdiu amissus, nec unquam
restituendus est, & qui nobis norma nec potest, nec de-
bet esse. Nam nuspiam in sacris literis quantum qui-
dem ego memini, Adamus in statu integro nobis pro-
ponitur velut exemplar, ad quod conformari debeamus.
Sane cognoscamus e sacris literis, primum hominem
habuisse jus naturæ in se examussim, nimirum eo mo-
do exierendum, & per ea particularia præcepta expri-
mendum, quæ in eum statum cadunt. Sed num exin-
de consequitur; igitur commodissime omnium ex isto
possumus eruere jus naturale, ejusque particularia præ-
cepta, quæ ad præsentem hominis, & corruptum sta-
tum quadrant? Denique revera nullo sensu dicitur: Phi-
losophia e divinis literis cognoscit τὸ ὅτι, id est, quod
primus homo in sanctitate & justitia creatus sit: sed
eadem τὸ διότι, cur ita sit more suo, id est, per ratio-
nem unice inquirit, atque tradit. Quodnam est illud
διότι? aut ubi ejus rei rationem Albertus in suo com-
pendio ostendit? Pergit noster: *Esto, reddatur particu-
laris quoad ea, quæ assumtis illis hypothesibus innitun-
tur tantum, & citra has e principiis congenitis non in-
notescunt: quid tum inde?* Quid tum inde? Respon-
deo, non erit amplius ad captum omnium hominum,
etiam illorum, qui mysteria religionis Christianæ igno-
rant. Nam quod idem circa Theologiam naturalem
fieri dicitur, id contra leges methodi fieri a me dictum
est. Quod autem addit, metaphysicam disciplinam uni-
versalissimam habere dogmata Christianis propria, puta
*de reali discrimine inter exsistentiam & subsistentiam in
substantiis creatis singularibus, ex hypothesi* (imo veris-
sima & solidissima thesi) *de incarnatione Filii Dei*; id
ad rem præsentem nihil facit. Nam id mysterium reli-
gionis Christianæ non substernitur velut hypothesis, cui
tota scientia superstruatur, uti circa statum integrum in
jure naturali fit. Deinde, puto, prius convocandus fue-
rit totus augustissimus Senatus Reipublicæ metaphysicæ,
eorumque sententiæ perrogandæ una cum rationibus:
num utique e mysterio illo de incarnatione Filii Dei,
cujus

cujus simile rerum natura non habet, extruendum sit theorema philosophicum; dari reale discrimen inter exsistentiam & subsistentiam in substantiis: an vero praestet dicere, per totam rerum naturam in substantiis completis exsistentiam & subsistentiam esse unum & idem, aut saltem reale discrimen inter eas non esse; sed exemplum de assumtione humanae naturae Christi in personalitatem λόγȣ esse exceptionem a regula, solis Christianis cognitam. Qualis exceptio non impedit, quo minus tota disciplina extrui possit e principio a sola ratione erui apto. Sed id quidem in medio relinquimus, donec in eam rem Senatus Consultum conditum fuerit.

MIRUM vero est, quod Albertus nescire se dicat, qui de primaeva hominis perfectione dubitent. Nam ne de Philone Judaeo memorem, tam multi e priscis Ecclesiae Doctoribus ista omnia per allegorias quondam explicabant, ut Augustinus ideo necessarium duxerit commentarium scribere de Genesi ad literam. Ac ipse utique GROTIUS L. II. c. 2. §. 2. statum protoplastorum longe aliter concepisse videtur, quam nostrates Ecclesiae profitentur. Nec dubito, quin praeter Socinianos alii quoque cum Grotio sentiant ex Arminianis & similibus sectariis; quos mihi investigare non vacat. Quibus omnibus an ita cui de & pro imperio Christianorum nomen adimere possit Albertus, ipse pro auctoritate sua papali viderit. Qui porro scelestam calumniam admiscet, & quae ne pilum quidem boni viri eidem superesse arguit, dum non erubescit scribere: *Socinianos ad me accedere in fingenda primi hominis miseria*. Nam ubi ego scripsi, aut dixi, aut cogitavi, *primum* hominem fuisse miserum? Sed nimirum ante oculos obversata Alberto videtur illa regula alienae famae insidiatoribus usitata: calumniare audacter, semper aliquid haeret. Nam etsi omnes, qui scripta mea legerunt, vel manibus palpare queant, Albertum turpissime mentiri; tamen saltem apud unum & alterum imperitum adolescentem, quem argento emungit, sinistram de me opinionem excitare potest, supra cujus captum mea scripta forte sunt, sed cui Alberti schedae paucis obolis emere facile est. Et tamen *agno* se Tartuffus assimilat, cujus tamen adunci ungues & animus tygride immanior non obscure prominent,

quique venerabili toga talari fœdissimum hypocritam tegit: cujus tanta animi acerbitas in me ex istius scripto elucet, ut me ad inferos si posset, detrudere optaret. Sed Deo sit gratia, quod neque salus neque fama mea ab ejusmodi improbo calumniatore dependet.

Dixeram porro ego, scriptum Alberti neque posse haberi pro compendio Theologiæ moralis, neque vicem sustinere disciplinæ juris universalis, quæ juri civili substerni queat. Horum prius uti Albertus admittit; ita circa posterius id commodum haud sane exiguum e sua hypothesi & regulis in jus civile redundare profitetur, quod iis adsumtis Jureconsulti deinceps orthodoxas sententias, & decisiones ac responsa dare, atque erronea dignoscere ac rejicere poterint. Expectabimus, an quispiam e JCtorum ordine ita sit deliraturus, ut ex hypothesi Albertina Jus civile orthodoxum sit commentaturus, cujus scilicet usus tam luculentus in paradiso futurus erat. Nec est, quod Albertus se tantopere jactet excerptis ex una & altera epistola, ac *præfiscini* exclamet: *Baccare frontem cingito, ne puero noceat mala lingua recenti*. Sine dubio Albertus amicorum elogia expetiit, qui cum vanitatem hominis nossent, ita rigidi esse noluerunt, ut illum attenderent pronuntiata seria animi sui sententia, cum etiam simiæ fœtus suos, quantumvis Eroti Lipsico simillimos, exosculari ac deperire soleant. Ceterum etsi Dominus Zieglerus, cujus epistola tantopere gloriatur Albertus, & ipse orthodoxiæ addictissimus, & solidæ Theologiæ peritissimus sit; nondum tamen animadvertere licuit, eum in explicandis legum rationibus vestigia compendii Albertini legere. Quid tamen deinceps futurum sit, & num Scabini Lipsienses hoc modo deinceps sententiam prolaturi sint; verbi gratia, hunc vel istum furem suspendendum normaliter ad statum paradisiacum juxta hypothesin Albertinam, dies docebit. Sed nimirum duo Alberto sufficiunt, quorum suffragium pluris est ipsi, quam aliorum *sexcentum* (credo sphalma typographicum esse pro sexcentorum) juris mystarum, Themidi nescio an Eridi magis faventium. Magis Philosophicum fuerat dixisse; ipsum solum sibi sat ampli instar theatri esse. Nam metus est, ne forte is, qui e duobus testibus superest, epistolam suam retractet. Interim velim cordati observent,

quan-

quantopere Eroti suo contradicat Albertus hisce verbis: *Sit aliquis, cui Pufendorfiana magis quam mea placeant; quid tum inde? Dissentientem enim lubentissime fero, & hanc libertatem non minus relinquo aliis, quam mihi sumo ipse*. Atqui si Alberto ea foret animi æquitas, quare tanto calumniarum adparatu meam sententiam apud imperitos adolescentes suspectam reddere conaretur? Ceterum nihil magis puerile dici posse videtur, quam quod subjungit: *Fateor quidem, quod Pufendorfius objicit, jus civile Romanum ab Ethnicis primo conditum esse. At enimvero leges, quæ ex eo apud Christianos adhuc valent, latæ sunt ab Ethnicis, non quatenus fuerunt Ethnici, aut Idolorum cultores, sed quatenus una nobiscum principiis congenitis recte usi sunt, id est, sana ratione. Quo ipso nescientes quid facerent ad meam quam proxime hypothesin accesserunt, reliquias nimirum status integri, inter quas illæ non postremo loco sunt, leges suas apte satis, nec infeliciter conformantes*. Misellum ratiocinium! Ethnici formarunt leges civiles, juxta sanam rationem, aut principia congenita. Ea principia a Christianis Theologis referuntur inter reliquias imaginis divinæ; igitur Ethnici proxime accesserunt ad hypothesin Alberti de jure derivando e statu paradisiaco. Credo sicuti ferramenta diuturno usu deteri atque obtusa demum reddi solent; ita & Alberti rationem longa Logices professione hebetatam. Alias habent JCti, quod sibi de tanto hyperaspista gratulentur adversus Carolostadium, delirum Diaconum Wittebergensem, & Anabaptistas ante sesquiseculum Germania exactos, a quibus Jurisprudentiæ præsentissimum scilicet periculum imminebat.

Arguit inde me Albertus injuriæ Dn. Seckendorfio illatæ, quod scripserim; hunc *philosophiam moralem a solo rationis lumine deductam e Christianorum Scholis plane proscribere velle*. Ast quid aliud insinuant tradita ab ipso Christianismi L. III. cap. 8. §. 6. ubi dicit, ethicam philosophicam penitus (*gant und gar*,) sub Theologiam moralem reducendam, sicuti infrequentes legiones aliis solent admisceri, ut nomen plane, prioremque formam ac rationem corporis amittant; eamque professionem a Theologo obeundam, cujus lectiones in effectu Theologicæ sint, & catecheticæ paulo pleniores, quam

in Scholis doceri solent. Addit, reliquam in natura scintillulam circa moralia, & illi soli superstructam philosophiam statim clara face verbi divini irradiari posse, sicuti orto sole stellarum debile lumen evanescit. At mea sententia in eo cum Seckendorfio conspiraverat, quod in locum ethicæ Aristotelicæ, quæ magnam partem vocabulis undecim virtutum absolvitur, solidius quid in genere morum sit surrogandum. Id quoque laudo, proboque, quod judicet, Theologiam moralem majore studio in Academiis tradendam. Sed hanc ego censebam separatim tractandam, & in locum ethicæ Aristotelicæ jus universale substituendum, fundamenta juri civili & politicæ suppeditans. Sed si Seckendorfio aliter videtur, nimirum digitus labiis imponendus erit. Quis enim adversus istum hiscere audeat? Neque vero tanto me dignor honore, ut Alberto me consiliarium obtrudere velim, paradisiaco doctori, qui soli sibi compendium suum habeat, servetque sepulcro, quod brevi puto ad piper erit relegandum, & quicquid chartis amicitur ineptis.

Quia porro Albertus eandem crambem tam sæpe recoquit, vitio mihi dari non potest, si & mihi toties ingesta cum tædio lectoris iteranda sunt. Fatetur is, *jus naturæ hodie, æque ac Decalogum præsupponere statum hominis corruptum, tanquam objectum, etsi status integer sit maneatque ejus principium*. Atqui non satis memini, utrum Albertus heic intelligat principium exsistendi, an cognoscendi. Si prius, nihil ad rem facit, quod jus naturæ exstiterit in statu hominis integro. Nam & hic status periit, ejusque notitia non nisi e sacris Scripturis peti potest. Ac mihi præcipue curæ fuit circa principium cognoscendi dispicere, cui fini quare status integri contemplationem minus idoneam judicem, infinities dixi. Commendat deinde noster iterum analogiam status integri & corrupti, dignum Albertino ingenio commentum, ac jam novus bellandi artifex bellum, ad analogiam status integri gerendum tradit. Id quod non amplius mihi ridiculum, sed plane deplorandum videtur, hominem in stoliditate ita obduruisse, ut nullam spem sani sensus reliquisse sibi videatur. Sane nemo mortalium unquam tantopere ineptivit, ut analogia mentis ad non ens fingeret, seu ut contenderet,

actus

actus certi alicujus status conformandos esse ad analogiam alterius status, in quo actus ille nullo modo locum poterat aut debebat habere. Sed quia ab ingenio Alberti non nisi inusitata & miraculo similia proficisci possunt, optandum erat, ut analogiam illam paulo distinctius, & per omnes partes & actus belli deducere vellet. Nam quod bellum gerendum sit, ut pax recuperetur, ac idem quantum possit ocyus ponendum sit, etiam ex nostris principiis deduci potest; & Grotius temperamenta sua non e Paradiso, sed e socialitate, & conditione hominum, prout nunc sunt, depromsit. Unde sublimius quid & argutius ab Alberti acumine expectabamus potissimum circa modum belli gerendi. Sane quia statui integro quam maxime congruit, ne quis alterius corpus lædat, maximam a bellatoribus gratiam inibit Albertus, si pugnandi rationem ad analogiam status integri deducere queat, atque efficere, ut deinceps bombardæ non globis, sed plumis onerentur, quo hostis sonitu tantum, & fumo terreatur, non lædatur; utque loco gladiorum caudæ vulpinæ adhibeantur, quas ita dextre vibrare callet Albertus. Non autem vitio mihi vertet Albertus, si hanc controversiam tractanti aliquando de carnifice in mentem venit, postquam Indicem Novitatum a carnifice in foro Lundensi combustum vidi, e quo subinde flosculos aliquos Albertus mutuatur; cujus & auctor, uterque in malam rem ideo abire necessum habuit. Accedit, quod vix ullum hominum genus majore asperitate munus suum exerceat, quam carnifices, sic ut minime omnium de actionibus suis ad paradisi delicias exigendis cogitationem suscepisse videantur. Unde cum meretrices *Erotem* quoque *Lipsicum* pro tutelari numine habeant, non inhumaniter facturus erat Albertus, si importunos illos homines e compendio suo orthodoxo informaret, ne ita crudeliter in terga infelicium sæviant; quæ & ipsæ professioni suæ commendandæ verba Alberti sua facere possunt, *Erot* p. 3. *Non hodie demum studio Erotis aut societate delectamur; dudum est, quod familiarissime cum ipso contra ipsos etiam adversarios nostros agimus, & nisi amici contra neminem pugnamus*. Sed quia Albertus etiam calumniatorum tergo metuit, quorum primiceriis palmam ambigum reddere conatur, non incaute facit, quod

quod istum artificem e sua hypothesi instrui aptat, ut ad analogiam status paradisiaci virgis cædantur, si qui togis talaribus induti crasse nimis calumniis operati fuerint.

Excipit inde nonnulla Albertus ad ea, quæ ego rationibus Seckendorfii opposueram. Quæ inter primum est, quod etsi scopus sacræ scripturæ non sit tradere principia aut disciplinam juris universalis; eandem tamen præbere hunc usum secundarium, ut multæ res naturales, & morales, aut historica & politica passim interspersa inde desumi possint, ita quidem, ut aliunde eodem certitudinis gradu haberi non possint. Hoc uti de historicis lubenter concedo; ita quousque hæc circa alia valeant, supra expositum fuit. Id tamen nego, sacram scripturam per pauca verba, quæ de statu integro tradit, hunc præbere usum, ut inde commode possit extrui systema juris universalis ad captum omnium hominum. Quod enim inde constat, datum fuisse olim statum integrum, ad nostrum scopum nihil facit. Inepte heic adplicatur distinctiuncula inter ὅτι & διότι: Nam si quis e sacris litteris præsupponere velit tanquam hypothesin, hominem initio in statu integro conditum fuisse, τὸ διότι autem deinde e ratione deducere velit, cum ratione insanire velle videbitur. Non capio autem, quid disciplinis, quarum objecta in ipsos sensus incurrunt, emolumenti aut lucis accedat, si eorum objectorum τὸ ὅτι seu quod exsistant, e sacris literis præsupponatur, verbi gratia, quod sol, luna, & sidera exsistant, quod dentur medicina & medicamenta; aut quod propter ejusmodi suppositionem statim inde sit resultatura astronomia aut medicina Christiana. Non magis quam Christiana sartoria aut sutoria dabitur, quia in sacris literis de vestimentis, & calceis fit mentio. Gratis quoque negat Albertus; si in scriptura sacra occurrat aliqua propositio ad jus aut ethicam spectans, hanc ab illa præsupponi. Nam quomodo scriptura sacra vetare posset, verbi gratia, ne quis fratrem suum defraudet in commercio, nisi præsupponatur, dari jus, e quo natura contractuum cognoscatur? Aut quomodo eadem arguere posset gentes, quod se macularint vitiis contra naturam, ni præsupponeretur, eos habuisse doctrinam morum? Quod porro regulas suas pro axiomatibus juris naturalis

non

non venditat Albertus, id ingentis modestiæ loco habendum, cui & nemo invidebit, quo minus sese istis quantum potest oblectet. Fateor tamen me capere non posse, quid regulæ istæ ad deducenda juris naturalis præcepta faciant, quæ & longe obscuriores sunt quam hæc, nec horum causam continent; & post omnia præcepta juris naturæ cognita, eadem in se plana & aperta obscuritate involvere aptæ sunt. Nisi forte hac virtute commendabiles sunt, quod præceptis juris naturalis tincturam orthodoxiæ adspergere valent. Nam si ita dicam; *curandum est, ut concordia rupta reparetur, quia quicquid ad statum integritatis orthodoxe expositum hodie in moralibus ex aliqua parte recuperandum pertinet, viribusque naturæ recuperari potest, id jure naturæ præceptum est, ideoque a nobis faciendum:* Hoc non solum est Albertino more & orthodoxe jus naturæ tractare, sed & ratio ita perspicua est, ut cuivis idiotæ per se pateat. Ast si eidem præcepto hanc rationem subnectam, quia homo debet esse sociabilis, id neque orthodoxum, neque ad captum quorumvis hominum est. Sane quanto locupletius factum sit jus naturale mixtura Albertina, nondum adhuc deprehendi potuit.

Quando porro ego professus sum, me jus universale modo universali traditurum, ut nempe sit ad captum omnium hominum abstrahendo a peculiari religione, utique inde sequitur, hanc methodum non minus ad captum Christianorum esse, quam Turcarum, & Ethnicorum; quia Christiani non minus sunt homines rationales, quam hi aut isti, nec illi ab hisce disciplina juris naturalis, sed religione revelata distinguuntur. Christianos autem peculiarem habere methodum juris universalis nego, qui & in hoc addiscendo nihil damni sentient, si deliria Alberti insuper habuerint. Frustra quoque gannit Albertus, se ex sua methodo formasse disciplinam juris naturalis, prout indoles ejus requirit. Nam indoles hujus disciplinæ est, ut sit universalis. Istius autem hypothesis est theologica, quæ omnibus propositionibus mixturam adfricat, nec eas mere Philosophicas esse patitur, quippe cum hæ ultimam probationem ex illa trahant, quæ est vinculum & velut anima propositionum. Neque per naturam rerum aliter fieri potest, quam ut per hypothesin heterogeneam discipli-

na aliqua hybridæ naturam non induat. Putidum est, quod Albertus vetus & insulsum cavillum recoquit de informatione & emigratione ad Gentiles, quasi hæc suspicienda foret illi, qui ad captum istorum disciplinam aliquam tradere velit. Sane si ego jus naturale ad captum omnium hominum tradidissem apud Belgas, quibus plurima negotia cum Muhammedanis & Ethnicis intercedunt; num ideo mihi in Japoniam fuisset proficiscendum? Sed nec adparet commodum illud maximum, quod in disciplina juris naturalis; cum quæ revelatio suggerit alio modo, aliaque e disciplina haurire possint & debeant, nec mixturam disciplinarum facere necessum habeant. Admiranda vero est solicitudo Alberti, quod pronuntiat: etiam in doctrina contractuum & subtilitatum mathematicarum cavendum est, ne quid in his doctrinæ Christianæ veritati difforme, omnia conformia sint. *O curas hominum! o quantum est in rebus inane!* Expectamus ergo propediem Alberti providentia geometriam & algebram Christianam, ne mathematici forte per imprudentiam in hæresin præcipitent; præsertim cum omnia tuta timenda sint, postquam jam non satis ad Christianismum quadrat hæc thesis, homo est animal sociale. Quid denique jejunius est hoc ratiocinio: quia utilitas regula est actionum, non quidem de jure, sæpe tamen de facto, idque non solum apud barbaras gentes, sed & frequenter apud Christianos: igitur disciplinæ juris universalis assumenda est hypothesis e revelatione divina. Id est, quia arithmetici sæpe committunt errorem calculi, igitur arithmetice assumenda est hypothesis e revelatione divina.

CETERUM quia quæ pro Seckendorfii rationibus stabiliendis attulerat Albertus, valde frivola erant; igitur ut aliquod operæ pretium faceret, palmariam calumniam toties a me elisam removere placet. *Ratio non manet sana, quando revelationi divinæ fingit contraria; e. c. hominem in mundum undecunque projectum, valdeque miserum, cui ratio eheu! hodie valde corrupta* (sed non usque adeo, ut non jus universale extruere valeat citra hypothesin Albertinam,) *ex contemplatione naturæ & conditionis suæ officia illi conditioni necessaria suggerere debeat.* Atqui hanc thesin Albertus mihi per summam impudentiam affinxit, quæ nuspiam in locis ab ipso citatis,

tatis, nec alibi in meis scriptis extat. Sed is est sensus, eaque intentio meæ theseos : Si homo in hunc mundum delatus ordinario naturæ cursu a parentibus genitus, eorumque cura educatus, infinitisque commodis aliorum hominum auxilio in vita communi provenientibus gaudens, uti nos omnes sumus, talis inquam homo, ut alios homines digne æstimare, & quomodo se erga illos gerere debeat discat, considerare velit, quæ sua conditio futura esset, si solus ipse in hoc mundo a Dei & aliorum hominum auxilio plane destitutus ageret; reperiet se longe fore miserrimum. Num hoc est fingere aliquid contra revelationem divinam? Num etiam Apostolum Paulum arguemus finxisse aliquid contra revelationem divinam 1. Corinth. XV. *Si Christus non resurrexit; inanis est prædicatio nostra, inanis autem & fides vestra. Reperimur autem & falsi testes Dei, quoniam testificati sumus de Deo, quod excitaverit Christum, quem non excitavit, si mortui non resurgunt. Etenim si mortui non resurgunt, ne Christus quidem resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, supervacanea est fides vestra, adhuc estis in peccatis vestris. Igitur qui obdormierunt Christo, perierunt, Si in vita hac spem in Christo tantum fixam habemus, maxime miserabiles omnium hominum sumus.* Quantus hæreticus Paulus est futurus, si e propositione hypothetica licet facere categoricam? Sic quod homo duos pedes habeat, quorum alterno motu se commode ab uno loco in alterum transferre potest, maximum sane Creatoris est beneficium. Hoc ut quis eo luculentius æstimare queat, si animo suo fingat, aut concipiat ideam hominis, cui unus tantum pes sit, & quam difficile huic sit futurum de loco in locum procedere; num hic aliquid finxit divinis literis adversum ex quibus utique intelligitur homines bipedes a Deo creatos? Atque hoc malum, proh dolor! ut nempe a privationis incommodo habitus nobilitatem æstimare discamus, libertinismus ille philosophandi, veteramentariis adeo invisus produxit, per quem rationem malumus sequi, quam veterum magistrorum collegia Manuscripta, & nænias peripateticas: etsi ea ratio sibi quantumvis relicta, non usque adeo in rebus haud theologicis nec salutem animæ spectantibus est perversa, quo minus & per eam Euclides solidissimas demonstrationes formare,

& Hip-

& Hippocrates veriſſimos aphoriſmos tradere, & Virgilius optima carmina ſcribere, & Cicero ornatiſſime dicere potuerit. Etſi proh dolor! poſtquam homines ad ductum Carteſii accuratius philoſophari cœperunt, multa collegia Manuſcripta ingenti cum pedanteriæ damno ad tabernas aromatariorum relegata ſint, ac juventus ſtudioſa veteres libellos peripateticos neſcio ad quod uſus lacerare adſueſcat; cui calamitati deplorandæ jam credo oculi Alberto rubent. Cujus tantus ſtupor ſeu verus ſeu affectatus eſt, ut quæ a me de ſtatu naturali tradita ſunt, etiam ruſticis perſpicua, intelligere non poſſit, aut velit. Qui ſtatus, poſtquam liquido in doctrina morali explicatus atque deductus fuit, quod veteribus regulis Seckendorfio æſtimatis mortem attulerit, conditioni rerum humanarum adſcribendum eſt, qua cum alia, tum præcipue nullo fundamento nixa corruptioni & interitui valde obnoxia ſunt. Sic ut nihil ſuperſit, quam ut regulis illis pie defunctis funus ducatur, næniam cantillantibus vetulis, ac Velthemio & Alberto cum liripipio feretrum proſequentibus. Denique illud Alberti. *Utinam vero!* haudquidquam efficiet, ut mea principia *laxa* poſſint vocari, *quæ nullum e verbo Dei frænum admittant, ipſaque per probabilitatem, quam a corrupta ratione ſpecioſe accipiunt, corrupta ſint, alioſque corrumpant.* Atqui ego ſemper profeſſus ſum, ubi jus univerſale deſinit, ibi incipere Theologiam moralem, & jus civile. Et qui dogmata ſua e rerum natura deducit, ac leges bonæ conſequentiæ obſervat, illi a fallaci probabilitate nullum periculum eſt. Claudit Albertus diſceptationem hanc geſticulatione quapiam ſimiali, odioſe nudatis dentibus, qua valde lepidus ſibi videtur. Quantum ſudoris inſtare credimus poëtis, & quam diu iſti caput ſcalpent, & ungues rodent, antequam digna Alberto epinicia componant, qui tam glorioſam pro Domino Seckendorfio pugnam depugnavit!

Hucusque alieno nomine rem geſſit Albertus: nunc pro ſe digladiari pergit. Ubi præcipuum ipſi negotium, toties exploſam calumniam de homine undecunque in mundum projecto in ſcenam retrahere, utque eam mihi obtrudat nihil impudentiæ omittere. Quid enim fœdius veterano Profeſſori Logices, quam hypotheſin & propoſitionem hypotheticam confundere, aut propoſitionem cate-

categoricam pro hypothetica substituere? Ter allegavit mea verba (p. 192.) *Si concipias hominem in hunc mundum projectum, &c. Si fingamus nobis aliquem hominem, undecunque in hunc mundum delapsum &c. Si fingatur homo solitarius in hunc mundum incultum projectus &c, ejus status erit miserrimus*. Ast num ideo assero, *hominem tali modo in mundum projectum?* Atqui infinities adolescentibus inculcavit Albertus; hypotheticam nihil ponere, sed recte se habere, si dato antecedente detur consequens. Sic in *Apologia mea* (Erid. p. 22.) quando dico; *hæc est mea thesis; si fingatur homo solitarius &c.* mea thesis non est categorica sed hypothetica: & nihilominus per summam impudentiam contendit Albertus; eam esse meam hypothesin, cui jus naturale superstruam, ac unde socialitatem deducam. Ast quomodo quatuor lustrorum Professor Logicus ignorare potest, probationem fieri directe, vel per deductionem ad incommodum. Ad posterius, non ad prius genus probationis pertinet, quod ego præter complures probationes positivas socialitatis necessitatem & utilitatem ostendi per fictionem contrarii, seu deductionem ad absurdum. Quis autem ideo dixerit, me quod tanquam absurdum tantisper admisi ad eo fortius convincendum pertinacem adversarium, habere pro hypothesi & fundamento meæ disciplinæ? Id quoque ex arte calumniandi, quod illa mea verba allegare omisit Albertus; *nisi hoc nempe parentum auxilium per peculiarem Numinis curam suppletum fuerit*. Nam talis homo qui fingitur, (parentum auxilio destitutus,) si peculiaris eum Numinis cura amplectatur, non erit miserrimus; sed iste demum, quem neque parentes aliique homines, nec Deus ullo auxilio sublevat. Unde etiam, quia vera conditio primi hominis non e solo rationis lumine, sed e sacris literis unice patere potest, gentiles, (quorum loca a me adducuntur L. II. c. 2. §. 2.) non minus, quam qui a cognitione divinarum literarum abstrahere velint, non potuerunt non conditionem istius hominis, quem sibi primum fingunt, tanquam miserrimam concipere. Num autem ideo iste, qui e sacris literis veras hominum origines novit, & majoris illustrationis causa duntaxat ab ea paulisper abstrahit, aliquid fingit velut thesin divinis literis adversam, aut iis fidem demit, quæ de

de primæva felicitate ejus primi hominis, qui revera extitit, sacra scriptura tradit? De cetero nemo cordatus erubuit posteriores cogitationes prioribus prætulisse; multo minus ab initio confusius obscurius, aut incommodius dicta deinceps explicare, & illustrare. Nec adhuc in Indicem expurgatorium ab Alberto relatum credo illud tritum; quilibet suorum verborum, suæque sententiæ optimus interpres, aut illud ex octavi præcepti explicatione catechesin; & omnia in meliorem partem interpretantes.

Circa adducendum dictum sat inficetum Martini Schoockii de ponte asinorum illo auctore dignum nescio, quare tam singulari intus voluptate titillari videatur Albertus, nisi forte mentio cognati sanguinis in hujus pectore motum aliquem excitavit, aut pulpamenti istius memoria appetitum stimulavit. De cetero per me pontem illum æstimet quisque quanti volet; ego sane nunquam vidi aliquem, qui cum ratiocinium formandum esset, ad illas regulas recurrerit. Sicuti etiam præcepta legis naturalis longe planius citra regulas Albertinas intelligi possunt, quam si quis ad harum ductum ista investigare instituat. Porro haudquaquam ego iratus fui, quando audiebam, meam doctrinam ab Alberto in collegiis suis exagitari. Necessitatem tamen mihi impositam videbam reponendi, quæ ad rem videbantur, ne in orthodoxiam impingere crederer ab imperitis, & qui de alterius sententia non ex ipsius verbis & scriptis, sed alieno e judicio sæpe invidia infecto calculum ferunt. An meum nomen in isto Collegio expressum fuerit nescio. Saltem tamen omnes auditores intelligebant, meas sententias impugnari. Denique circa Philosophiam Christianam puerili plane modo se jactat Albertus, cum isto instituto nil frivolum magis excogitari queat. Sane eodem jure quo is Logicam Christianam comminiscitur, alii licebit venditare Logicam Muhammedanam; ad quam nihil aliud requiritur, quam ut exempli loco adducatur hæc propositio: Muhammedes est magnus Propheta. Imo & expeditissima metamorphosi Logica medica provenier, modo hæc propositio in exemplum assumatur: Rhabarbarum habet vim purgandi. Sane Logica ut talis videt quidem hanc & istam esse propositiones, sed æque nescit veræ an falsæ sint, atque novit idem

idem de hac propoſitione : Verbum caro factum eſt. Enimvero ſi Logicam Chriſtianam voluiſſet parturire Albertus, debebat oſtendere, quas novas ratiocinandi ſpecies, aut figuras ſyllogiſmorum religio Chriſtiana tradat, Ariſtoteli & Euclidi ignotas : aut quænam ratiocinandi ſpecies ab hiſce traditæ in religione Chriſtiana rejiciantur. Alias enim ad ipſam Logicam nihil intereſt, e qua diſciplina propoſitionum exempla petantur ; cum non Logica, ſed quælibet diſciplina de ſuorum theorematum veritate judicet, ac Logicæ duntaxat formalis conſequentia curæ ſit. Unde hæc propoſitio, Deus factus eſt homo, in Theologia haudquaquam inuſitata, ſed maxime uſitata & domeſtica eſt. In Logica autem eadem non magis inuſitata dici poteſt, quam hæc, Rhabarbarum habet vim purgandi, quia Logicæ ut tali non magis de hujus, quam illius veritate conſtat. Unde & Ariſtoteli exempli loco non niſi vulgatiſſima, aut literæ α, β, γ, aut e matheſi petita, quam tunc pueri addiſcebant, adhibentur. Sed nimirum voluit aliquid eſſe Albertus; per ſolida autem ad iſtud pervenire haud potuit; igitur tale quid comminiſcendum fuit, ut ſaltem a pueris digito monſtraretur, & diceretur, hic eſt Philoſophiæ Chriſtianæ auctor. Quam mirum oportet animal eſſe, quod Albertus jam de ſeipſo pronuntiat : *Ego Chriſtianus, quam Carteſianus Philoſophus eſſe malo :* Lepidam oppoſitionem ! Quaſi Carteſius quoque Chriſtianus non fuerit, contra Ariſtoteles inter Apoſtolos principem locum obtinuerit. Atqui ego credideram, Carteſianam Philoſophiam præcipue opponi vulgari philoſophiæ peripateticæ; quæ cum bonis ingeniis non immerito ſordeat, jam novo fulcro ruinoſam molem ſtabilitum it Albertus, venerabili vocabulo circumpoſito, velut minus boni Chriſtiani ſint, qui Carteſium, quam qui Ariſtotelem ſectantur. Ac eſt quod caveant ſibi Domini Medici Lipſienſes, ne ab Alberto ad Sanctum Officium Inquiſitionis pertrahantur. Nam & illos audio Carteſium præ Ariſtotele æſtimare. Et in univerſum ejus profeſſionis homines hoc vitio laborant, ut malint rerum naturam & recentia experimenta, quam pulverulentas ſcholarum nænias ſequi. Me quod attinet, quanquam nec ipſe in Carteſii verba juravi ; cenſeo tamen plus ingenii & bonæ frugis in illo eſſe, quam in ſexcentis Commentatoribus in Phyſicam Ariſtotelis. Interim phyſicæ gratulamur, quod ab Alberto per viginti

quinque annorum meditationem locupletata sit duobus theorematibus oppido quam subtilibus; mare non esse meteorum, & aquas supra cœlestes ultra vertices stellarum fixarum per spatia imaginaria, de quibus nihil determinari potest, diffundi. Cui viro si ætas Mathusalæ contingat, videtur ingens operæ pretium circa locupletandam Philosophiam facturus, ut hæc suas opes deinceps vix captura videatur. Obiter quoque Alberto placuit Monzambanum pungere, velut nesciverit, versus quam plagam mundi Rhenus Germaniam præterlabatur. Ejus defensionem si fas mihi sit suscipere, dixerim, data opera istum in principio libri sui falsi quid posuisse, ut eo facilius Italus crederetur, apud quos ingens fere inscitia exterarum regionum est. Unde &, quantum memini, nemo ex illis, qui eum scriptorem vellicarunt, de isto errato quid monuit, quod omnes data opera positum animadverterunt. Etsi & mihi editiones sint visæ, quæ Rhenum ad occidentem, Danubium ad meridiem collocant. Sed si Paradisiacus doctor dignabatur Monzambanum legere, non debebat in proœmio subsistere, sed ad caput usque 8. §. 6. pergere, ubi aliquem locum inventurus erat, ex quo animi sui speciem perfectissime recognoscere licebat. Cui & nonnihil lucis ex Eusebii Historia Ecclesiastica L. VIII. c. 1. accidere poterat. Denique circa demonstrandam originem fontium egregie se expedivit Albertus, dum Bernhardi Varenii locum pro se adduxit, addito: *quæ doctissimi viri verba sensu carere, & a rerum natura abhorrere nemo dixit*. Quippini? quis prohibet? aut quibus experimentis iste sententiam suam firmavit?

Ista quidem ad Erotem Lipsicum, qua novi quid continere videbatur, reponere placuit. Uter autem nostrum palmam sibi attribuere possit, non meum, aut Alberti est pronunciare, sed docti & cordati lectoris extra partium studia positi. Iste judicabit, num qua mihi aqua hæserit: num quæ Alberto a me opposita sunt, hic facillime discutere potuerit: utrum ego e quam plurimis ab Alberto motis pauca tantum, eaque non maximi momenti attigerim, reliquis ac potioribus insuper habitis? An non Albertus circa aculeos in me retorquendos simiam aut cuculum expresserit! Uter nostrum bonum disputatorum, an malitiosum sophistam; bonum & candidum virum, an Tartuffum egerit? utrum denique ad existimationem & splendorem Academiæ Lipsicæ ejusmodi Erotes Albertini multum collaturi sint?

FINIS.

DIS-

DISQUISITIO

IN LIBROS APOLOGETICOS PUFENDORFII.

§. I. NUnquam ego legi, nunquam attigi tot libros Apologeticos, quos Pufendorfius contra multos Germanicos Academicos, duosque Lutheranos Præsules antea ediderat. Nunc eos perlegens, miratus sum perpetuam rabiem, quæ ad onerandum quibuslibet injuriis tot homines eum impulit, & pervicaciam præfracte tuendi, quæcumque antea scripserat. Fateor quidem non pauca ab aliis male intellecta, atque interpretata, ab aliis ad sententiam aliam contorta æmulationis cujusdam studio, aut ingenii sui ostentandi cupiditate, ut fieri solet. Sed simul animadverti Pufendorfium omnium hominum contemtorem non pauca pervicaciter, arroganterque defendisse, aut vaferrime explicasse, ne quid adversariis concedere videatur.

§. II. In libros de Jure Naturæ, & Gentium vix editos impetus factus est ab Johanne Schwartzio auctore *Indicis Novitatum*, atque ab Nicolao Beckmanno, qui eumdem Indicem ab se auctum, Sueciæ Rege nequicquam vetante edidit. Addiderunt se socios Petrus Vinstrupius Scaniæ Episcopus, & Fridericus Gesenius Garlebiæ Præsul; nec multo post Valentinus Velthemius, & Carolus Scharenschmidus accesserunt. Omnem operam dederunt omnes hi primi Adversarii, ut gloriam illam multis vigiliis, laboribusque partam, qua semper se frui, atque ingenii sui exercitatione, præclararumque rerum inventione supra omnes se eminere Pufendorfius animo præceperat, subruerent, ejusque fortunas everterent. Bono animo scripsisse contra eumdem videntur Valentinus Albertus Lipsiensis, Samuel Strimesius Francofurtanus, & Zentgravius Argentoratensis; sed Albertus diutissime litem protraxit, & Pufendorfii bilem exacuit.

§. III. Primi Adversarii, qui cum Pufendorfio manus temere conseruerunt, mihi sine dubio videntur eidem nec pares nec proximi fuisse; atque etiam ad scribendum contra Pufendorfii sententiam cuique obviam invidiæ stimulis excitatos, plerumque accessisse. Cum eorum malas artes, atque inscitiam ille inspexerit, ea animi contentione, impetuque rescripsit, ea ira excanduit, eo injuriarum congerendarum acervo delectatus est, ut sæpe apud se non esse, honestique Viri partes præterire videatur. In Beckmannum angoris sui, periculique præcipuum Auctorem acerbissime desævit, cui *Asinii Tenebrionis* nomen proprium facit; atque *Asinum*, *Bestiam*, *Belluam*, *Suem*, *Porcum*, *Furciferum*, *Nebulonem*, *Scurram Impurum*, *Sycophantam*, *Deterrimum Bipedum*, *Monstrum Tetricum*, *Infame Caput*, *Alastorem*, *Cerberum*, *Diaboli satellitem*, & *Magistrum* appel-

lat. Duæ sunt in Apologia paginæ XIII. & XVI. injuriarum omnium, quæ latine dici possunt, duo plaustra; quæ quidem ab Ethici, ab gravis Viri, ne dicam Christiani, officio longissime abeunt. Et quoniam nullum negocium cum Christiana Theologia sibi esse noster Ethicus contendit, Ciceronem, qui naturali ratione nixus tale officium describit, audiat. Nam hujusmodi perpetuo jactæ injuriæ animum perpetuis perturbationibus obnoxium ostendunt: *Efficiendum autem est, ut appetitus rationi obediant. - - - sintque tranquilli, atque omni animi perturbatione careant: ex quo elucebit omnis constantia, omnisque moderatio. Nam qui appetitus longius evagantur; & tamquam exultantes sive cupiendo, sive fugiendo non satis a ratione retinentur, hi sine dubio finem, & modum transeunt.* Lib. 1. De Off. Videat, qui legit, an gloriæ adipiscendæ, periculique fugiendi cupiditas, qua Pufendorfius exarsit, omnem modestiæ finem, & modum transierit.

§. IV. Sæpissime sales, & jocos adhibet, qui vel Ethicum, vel quemvis hominem maxime dedecent. Exemplo sint hæc pauca. In umbilico fere *Discussionis Calumniarum*, ait a Beckmanno, (qui Regis interdictum transgressus Cathedra motus, atque a Suecicis Provinciis expulsus fuerat) inter Christianorum Persecutores relatum Caligulam *ea potius occasione, quod tum forte fortuna laceras suas caligas consuebat irata Junone sua, quam exsul præ miseria compressu lenire, vel physice examinare non poterat*. Hui! Pufendorfie, totus frigeo: immo stomachum movet jocus, quippe qui & insulsus sit, & alienam paupertatem irrideat, obscœnitatemque præferat. *Ludendi etiam est* (ut ait ibidem Cicero) *quidam modus retinendus; ut ne nimis profundamur, elatique voluptate in aliquam turpitudinem delabamur*. Nunc etiam memini jocorum, quos paullo ante in Beckmanni uxorem, atque in Fuldenses Monachos Beckmanni exsulis, Catholicæque Ecclesiæ jam aggregati paupertatem allevantes non minus turpiter, quam insulse luderat. In *Scharenschmido Vapulante* in nasi, nariumque integritate Bone Deus! quam illepide jocatur. Ipse vero in superioribus paginis *salibus, jocisque literatis orationem condiri arbitratur . . non fœditatibus, quales ne rixanti quidem Vetulæ exciderent*. Nunc vide, quam bene obtemperare pergat huic Edictioni suæ: etenim ibidem Scharenschmidum *ne porcorum quidem pabulo dignum, in Trivio scurram, Asinum insulsissimum* appellat; atque in postremis versiculis *furiosum, asinini sanguinis sobolem, & ruditu suo bonos viros provocantem* describit. Sales, & joci litteratine sunt an immodesta verba, quæ a cujusvis mulierculæ ore excidunt? Meminisse debuit apud Ciceronem ibidem *duplex esse jocandi genus; unum illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum; alterum elegans, urbanum, ingeniosum, facetum*. Porro quod ingenium probum, quæ Urbanitas, quæ Elegantia ex illa improba petulantia elucet?

§. V.

§. V. Germanicos graves Viros de hujusmodi immodesta scriptione questos fuisse censeo, quoniam illam excusat afferens *simplicitatem ingenii*, *quod scapham scapham*, *ficum ficum vocare amat* in epist. ad Scherzerum. Asperitatem cum vafritie mistam is facile æstimabit, qui observat a Pufendorfio in Apologiæ ultima fere pagina appellari Josuæ Schwartzii Indicem, quem Beckmannus suis additionibus adauxit, *innoxium*, & *eruditum scriptum*, partes suas Sueciæ Aula nondum juvante, periculoque rebus suis imminente: mox eumdem Schwartzium propter illum Indicem accusari turbis ferendis natum, ingenio infelici, ac tardo, & tenuitatem eruditionis *malitia* substinentem in prima pagina Speciminis controversiarum circa Jus Naturale; quia Indicem Carnificis manu exustum, utrumque Adversarium loco mot m, sibi Suecicam Aulam faventem viderat, atque cognoverat. Tum vel nimiæ suæ acerbitatis ipsum puduit, vel jaciendarum, immittendarumque injuriarum lassus, atque extra periculum securus fuit: idcirco in Zentgravium, in Albertum, in Strimesium minus ferox fuit; quum Juris Naturæ Spicilegium scripsit. Ad ingenium rediit, ferociam resumsit contra rescribentem Albertum Lipsiensem; eumque ignavum, prædantem, rixosum, calumniatorem atrocem, Stolidum, Asinum, Tartuffum sæpissime appellat in eo libello, quem ultimum *super Invenusto Veneris Lipsicæ Pallo* edidit. Hem! qualem, & quantam dicendi Venerem libelli epigraphe exhibet! Heic ait, *quod nonnulli plus satis acerbitatis a me adhibitum arguerint:* tum se scriptionum omnium Eristicarum, quæ huc congestæ sunt, auctorem profitetur: tantum duos libellos, qui Rolleti, & Rondini dicuntur, excipit. Hac de re vix dubius hæreo; neque eos duos alii tribuo, quam Pufendorfio, quia locutiones non paucas huic familiares illi exhibent. Nam ex. c. Rondinus, postquam, auditis partibus, victoriam Pufendorfio adjudicat, sic ait: *Dissimulare non possum eundem a multis accusari, quod nimium acerbitatis, & salem plus satis asperum scriptis suis expromserit*. Nonne par sententia verbis fere paribus prolata utriusque libelli auctorem Pufendorfium probat? Pergit Rondinus: *Ac male temperato calore litem alluerit, quæ moderatione adhibita mox ultro exspiratura videbatur: etiam bonam caussam iracundia Actoris corrumpi: tum non sat magnanimitatis ostendere, qui æmulorum injuriis plus justo commoveatur*. Profecto hæ Virorum gravium querelæ verissimæ sunt; atque ex naturali ratione, rerumque quotidianarum usu expromtæ videntur. Nunc vide, quid pro se afferat: *Alii contra, qui propius Virum norunt, placido ingenio memorant, & cui nunquam alios lacessere libido fuerit; & qui provocatus joco potius, quam invectivis adversarios protelare maluerit. Ast quæ ipsi mota fuerit, litem ita malitiose fuisse instructam, ut eadem ad modum disceptationis litterariæ expediri non potuerit: ad eum fortunis evertendum incubuisse primo Beckmannum, & Schwartzium, aliosque*. Ex-

pende utriusque partis momenta; atque utra utri præferenda sint, vide. Certe Ciceronis de Officiis ratiocinanti concitatior animus multas ob caussas displicet. *Vacandum autem est omni animi perturbatione, tum cupiditate, ac metu, tum etiam ægritudine, & voluptate animi, & iracundia, ut tranquillitas animi adsit, & securitas, quæ afferat cum constantiam, tum etiam dignitatem.* Quocirca disceptandi modus, in quo Pufendorfius diutissime versatus est, Ciceroni visus est indignus viro honesto, & gravi; nec fortunarum metus eum excusat. Nam paullo post ait Cicero: *Capessentibus autem Rempub. nihilominus, quam Philosophis, haud scio, an magis etiam & magnificentia, & despicientia adhibenda sit rerum humanarum, quam sæpe dico, & tranquillitas animi, atque, securitas: siquidem nec anxii futuri sunt; & cum gravitate, constantiaque victuri. Quæ eo faciliora sunt Philosophis, quominus patent multa in eorum vita, quæ fortuna feriat, & quominus multis rebus egent; quia si quid adversi eveniat, tam graviter cadere non possunt . . . . Quo magis his & magnitudo animi est adhibenda, & vacuitas ab angoribus* in dimidio fere lib. 1. de Off. Quocirca disceptandi modus, in quo Pufendorfius diutissime versatus est, indignus est Viro honesto, & gravi, quem Societati Civili cuique ipse aggregat, aut aggregatum erudit, indignusque multo magis Philosophiæ Ethicæ Præceptore; nec fortunarum amittendarum metus eum excusat. Quæ huc usque scripsit Cicero, Viro naturalem rationem recte adhibenti congruunt; sed illa meliora sunt, præclarioremque animi fere Christiani magnitudinem, atque constantiam præseferunt, quæ Stoice scripsit in plerisque paradoxis, & maxime in quarto, ex quo hæc habe: *Jactam, & immissam a te nefariam in me injuriam semper duxi: pervenisse tamen ad me nunquam putavi; nisi forte cum parietes disturbabas . . . meorum aliquid ruere, aut deflagrare arbitrabere. Nihil neque meum est, neque cujusquam, quod auferri, quod eripi, quod amitti potest. Si mihi eripuisses diuturnam animi mei constantiam? . . . . multo etiam magis si illam mentem, unde hæc consilia manarunt, mihi eripuisses, tum ego accepisse me confiterer injuriam.* Ex quo intelligitur concitatissimi animi motus, quo Pufendorfius abreptus est, rationem Ethnicæ ipsi Stoicæ Sapientiæ, cui se præ ceteris addixit, reddi non posse.

§. VI. Etsi vero Stoæ suæ præcepta contemserit; & ratiocinationem iracundiæ stimulis non inflatam, injuriarumque acerbissimatum incredibili numero non aculeatam, jocisque illepidis, aut turpibus non infartam parum valere putaverit; tamen non Stoice, sed Christiane agere, seque exercere debuit: Christiano enim homini, licet lacessitus is fuerit, immodesta scriptio minime convenit. Sunt in Apologia versiculi ultimi §. 37., in quibus internecinum odium, quo in Beckmannum exarsit, cum joco parum honesto conjungit. Legesis locum, qui sic habet: *Furcifer, angere dies, noctesque, excoque infidum istud pectus: pallesce,*

lesce, exaresce: a laqueo demum vesaniæ tuæ remedium pete, ut ista impura anima per dignam se portam triumphalem exitum inveniat. Nunquam occurrit mihi truculentior locus, aut oratio immodestior. Adeone Pufendorfius ira, atque odio percitus est, ut id scripserit oblitus summi præcepti, quod in Dei, proximique dilectione consistit? Nunquam venit in mentem illud Christi: *Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros: Benefacite his qui oderunt vos; & orate pro persequentibus, & calumniantibus Vos* Matth. V. n. 44. non illud Joh. ep. 1. cap. 4. *Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est*: non illud Paulli epist. 1. ad Cor. cap. 13. *Caritas non inflatur, non irritatur, non cogitat malum*: Eamobrem Tertullianus Apologet. cap. 39. breviter ait: *Christianus nullius est hostis*; & Minutius Felix in Octavio: *Odisse non novimus*: demum Augustini Tractatus octavus in Joh. perlegendus est, qui scriptus videtur in Pufendorfium sævientem.

§. VII. Illud ferri nullo modo potest, quod, ut risu in adversarios excitato amicos, seque oblectet, sacrosancta verba, quæ summis Mysteriis daturus operam Sacerdos adhibet, sacrasque ceræmonias usurpet. Sume in manus Apologiæ §. 27. ibi Beckmannum gravitatem, pietatemque intempestive affectantem irrisurus inquit: *Exclamandum prius fuerat Sursum Corda, aut Dominus vobiscum*. Sume spicilegium §. 6. ibi adversariorum, qui suis in libris *Indifferentissimum* se reperisse gloriati sunt, calumniam repulsurus ait: *Ni monstrum id ex concubitu Nicolai Beckmanni, & Josuæ Schwartii genitum, inde a Præsule Garlæano aqua lustrali circumlutum malevolis potissimum placuisset*. In Scharenschmido Vapulante alludit ad *Chrisma*, sive ad Baptismi ritum, quum adversarius *principio statim lectorum suorum nares ungit*. In Discussione calumniarum, quum ait Beckmannum a Suecia Proceribus *per jejunium tanquam Dæmonem ejectum* fuisse, ad Christi verba alludit Marci cap. 9. Sed infixus animo meo hæret dolor ob jocum illum insulsum pariter, atque impium, quo Beckmannum Novi Ordinis Equitum Asininæ simplicitatis Institutorem fingit Apolog. §. 27., atque ordini attribuit *insignia Crucem Nigram in Campo Griseo, quam notam Asinis natura impressit*. Oh os impurissimum! Non te puduit Crucem Redemtionis humanæ Instrumentum in ea caussa meminisse?

§. VIII. Quid proinde miramur, si Scholasticos omnes, maximeque Thomam, & Scotum, quos *antesignanos barbariei* appellat in Apolog. Append. *& subtiles istos homines*, qui cum Doctoribus Angelicis, & Seraphicis familiaritatem contraxerunt, ludibrio habeat in Specim. Controver. cap. 5.? *Thomam Principem Moralistarum vocat* per jocum, & risum in Discuss. Calumn. tum ait: *Ubi quidem de Grotio fatemur depromsisse illum nonnulla a Scholasticis; quædam etiam Moralistis non pessime animadversa concedimus*. Sævior factus adspernatur Scholasticos *Pæ-*

danteriæ flatores; atque iterum ait: *Frustra auctoritas Grotii occinitur, qui Scholasticis aliquod pretium reliquit, prout materiam morum, & Juris tractant* in Ven. Lipſ. Pullo. At vero de materia morum, & Juris, non de Arabica Phyſica, & Metaphyſica heic agitur; & qui in hac utraque deprehenduntur errores, potius ſunt vicium temporum, non hominum. Etſi autem Grotius cum hæreſis tenebris, & ſquallore obſitus libros de J. B. & P. Pariſiis ſcripſerit, vix quoddam lucis crepuſculum adſpicere cœperit, multo tamen æquior, & modeſtior de Scholaſticis ait: *Ubi in re morum conſentiunt; vix eſt ut errent.* Porro de unanimi Scholaſticorum ſententia ſenſiſſet melius, ſi ſenex, cui Veritatis quædam major, acriorque lux oborta erat, libros hac de re ſcripſiſſet. Etiam doleo Puſendorfium ibidem a Grotio addita oculo fugiente, atque inconſiderate legiſſe, quæ ſic habent: Scholaſticos *perſpicaces admodum ad ea videnda, quæ in aliorum dictis reprehendi poſſunt: in quo ipſo tamen diverſa tuendi ſtudio laudabile præbent modeſtiæ exemplum, rationibus inter ſe certantes, non, qui nuper mos litteras inquinare cœpit, conviciis turpi fœtu impotentis animi*. Hac una ſententia Grotius, quique cum Grotio æqui, honeſtique homines ſunt, Puſendorfium, qui libellos ſuos Eriſticos tot conviciis, jocisque acerbis fœdavit, impotentis animi condemnant. Huc accedit, quod Puſendorfius, qui Scholaſticorum libros nunquam adiit, nunquam legit, de eiſdem judicium ferre nullo modo poſſit; quia nunquam illos vel teſtes advocat, vel adverſarios in quadam certa re confutat. His animadverſis ſtatue, cuinam fidem habeas Puſendorfio, an Grotio.

§. IX. Multum ſibi metuit ille ab *Indice Novitatum*; Indiciſque laudatoribus, ne *Univerſus Sueciæ Clerus in me* (ut ait in epiſt. ad Amicos) *inſurgeret; & ego inauditus, indefenſuſque condemnarer*. Eam ob rem cauſſa ei præſto fuit in Beckmannum, Schwartzium, Vinſtrupium, Geſenium, Velthemium tam acerbe ſæviendi. Mox aulici ſtudii, quod magnopere deperibat, factus certior metum diſpulit; atque Univerſum illum Clerum, a quo ſibi primum metuit, injuriis atrociſſimis adfecit: forte ne ſe idem metus unquam invaderet. In Diſcuſſ. Calumn. ait: *Equidem id ſæpe numero e Rep. eſt Sacerdotibus facultatem ſcribendi non permittere: ut tamen iidem prohibeantur facultate ratiocinandi, hoc quidem tempore ſupervacuum videtur, quo plerique Sacerdotes uſu rationis citra omnem prohibitionem religioſiſſime ſe abſtinent*. Quæ Oratio Suecicos, & Germanicos Sacerdotes pleroſque belluis æquiparat, aut ſaltem belluinam quamdam inſcitiam, & ſocordiam attribuit. In Appendice eoſdem in invidiam, & maledicendi libidinem ſuopte ingenio proniores æſtimat; atque affectatæ Tyrannidis reos accuſat. Verum in primo Præloquio Specim. Controverſ. ad Upſalienſem Archiep. *ex eo ordine unus, aut alter* (ipſo fatente) *eas lites præcipue excitavit, aluitque* tandem ſerio confeſſus eſt *illibatam*

apud

apud me perstare venerationem, *quæ isti Ordini debetur*; *nec injurias unius*, *aut alterius Universis a me imputari*. Ergo aut iniquæ injuriæ, aut mendacii se accusat; suamque levitatem, aut vafritiem manifestat. Certe caussæ suæ serviens, non Veritatem exquirens nunc rationis usus expertes plerosque bestiis accenset; nunc eundem ordinem veneratur, prout vel eum iracundia impellit, vel reperiundi, amittendive Patroni spes, aut metus inflectit. Nec puduit, quod in Appendicis ultima pagina dicere voluisse visus est, iterum in epist. ad Adamum Scherzerum Theologum apud Lipsienses Primarium irridere Præsulem Garlabiensem Gesenium, qui ait *se a Deo Ecclesiæ non ita uni destinatum*, *ut non totius etiam salutem quærere debeat*. Nam qui Præsulatum illum verum agnoscit (quamquam extra Ecclesiam Catholicam verus esse non possit) ad eumdem curam illam pertinere agnoscat, necesse est. Miror quidem illam totius Ecclesiæ curam a Pufendorfio ignorari, atque irrideri; quam etsi apud Patres, quos nunquam legit, apud Theologos, quos neglexit, non repererit: tamen in Verbo Dei scripto, aut saltem in postremo libro Grotii contra Rivetum occurrit. Habes heic aliud exemplum ejus inscitiæ circa rem Christianam, qua noster Ethicus laboravit. De Suecici, Germanicique Lutherani Cleri scientia, aut inscitia alii videant: certe nos Catholici semper credidimus hæreticum Episcopum ab Ecclesia projectum auctoritatis Ecclesiasticæ participem non esse; sed qui Præsules in Ecclesia sunt, totius Ecclesiæ curam ad eorum quemque ex Christiani Episcopatus Unitate venire: quamquam Romanus Episcopus, illius Unitatis Centrum, curam illam præcipuam gerat.

§. X. Est in epist. ad Amicos illud longe gravius pariter atque lepidius, quum ait se *Lutheri*, *aliorumque heroicum spiritum* imitantem eamdem sortem experiri. Nam sicut illi veram Religionem, ita ipse veram Ethicam reformavit: sicut illorum doctrina, & vita, sic doctrina sua calumniis pessimis discerpta est, ut sæpissime queritur. Lutheri, sociorumque Doctrinam improbam, moresque incommodos Variationum Historia descripsit, quam omnes fide dignam existimant. Calvini, sociorumque impuram Doctrinam, & Vitam & illa Historia, & Grotii libri Apologetici contra Rivetum retulerunt. Quæ heic a Pufendorfio instituitur Comparatio, videtur amplius protrahenda: primis enim Reformatoribus simillimus in eo est, quod is æque atque illi Lexica expilarint, & conviciorum genus omne in adversarios suos congesserint; quod animo philautia nimium elato, atque iracundia inflammate adversariorum argumenta contemserint; quod in propugnandis, quæcumque primum in mentem venerunt, pertinaces esse voluerint; quod in Papatum, Ecclesiasticum Ordinem, & Monachatum subruendum, si fieri potuerit, aut ludibrio habendum vires omnes contulerint. Quoddam Concilium ab Adversariis suis habitum, & Missam Spiritus S. cantatam, & coeuntium consensum, & Decretum scriptum, & Pontifici

negat solitariam vitam plerumque esse tranquilli animi nutricem, tranquillitatem Sapientiæ cultricem, atque ad consequendam hanc utramque Virtutem ulla impedimenta ex rerum gerendarum tumultu venire: quare & vitam a nobilissimis Philosophis, Virisque gravibus institutam, & Ciceronis sententiam damnat. Iterum ait Cicero vitam eorum, qui a negociis recesserunt, faciliorem, & tutiorem, & minus aliis gravem, & molestam h. e. vitam illam facilius, & tutius in officio contineri, atque alieniorem esse ab lædendis aliis, molestiisque inferendis in alios, sive ad vitam integram esse aptiorem. Iterum dissentiens Pufendorfius negat faciliorem, tutioremque Caritatis erga Deum, hominesque conservandæ rationem in illa vita inesse, ejusdemque vitæ laudatores despicit. Jure tamen cum Cicerone consentire Pufendorfius videtur, quod vita quam maxime Urbana, Civilisque humanæ societati utilior, præclariorque videatur. Ciceroni liceat id scripsisse, qui Evangelium non novit; quique honorum, potestatis, gloriæque cupiditatem effusissimam laudi, non vicio dandam putavit. Quis vero dixerit licere Pufendorfio, qui Verbo Dei scripto credidit, pejora scripsisse? qui a Cicerone in eo, quod a Christiano homine magnopere laudandum est, dissentit; quique cum Cicerone in eo, quod generatim anteponendum non est, consentit. Solitaria illa vita recte instituta h. e. perpetuæ pœnitentiæ addicta, rebus, bonisque omnibus sponte exuta, a spe, metuque rerum humanarum, atque ab angoribus vacua Christianæ Philosophiæ penitius addiscendæ, atque excolendæ dedita est; cui ad perfectionem tendenti ab malorum exemplis, atque ab *Concupiscentia quæ in mundo est* Joh. ep. 1. cap. 2., & cujus pulvis facile nobis adhærescit, nullum impedimentum venit. Sic præparatus animus ad Dei cultum, atque amorem altius assurgit; Evangelica præcepta, & consilia promtius exsequitur; atque animi perturbationibus celerius, atque acrius obsistit. Quamobrem Pufendorfius, qui vitam illam despicit, is ac Philosophos Ethnicos, qui in Mathesim, ac Physicam, atque Ethicam illustrandam incubuerunt, unde ad humanum genus fructus uberrimus profectus est; &, quod deterius est, universos Ascetas, Anachoretas, Monachos, qui appellati sunt Christiani Philosophi, & quorum admiranda pietas Christianis in officio continendis, Idololatriæ reliquiis evellendis, Ecclesiæque incredibili celeritate amplificandæ maximo adjumento fuit; atque etiam Evangelii mentem, atque ut ita dicam, nativam vim, indolemque despicere videtur. Equidem si forte ipse Christianas virtutes in quodam secessu meditatus esset, tam acerbas, tam turpes, tam insulsas injurias, quæ magis suæ, quam adversariorum existimationi nocent, difficile intulisset. Ego vero fateor Christianos ex. c. Apostolos, Episcopos, Clericos, atque alios in hominum societate vitam optimam transegisse; sed ii pœnitentia subacti, virtutum ditissimi, in Evangelii meditatione exercitati, ardentique

Cari-

Caritate, quæ Virtutum omnium radix, & Caput est, præditi ad eum vitæ gradum venerunt: atque iidem vitam illam solitariam non despexerunt, sed deperierunt; & maximo quo potuerunt, opere laudarunt. Forte inquit non omnes Monachos nostra ætate tales, & tantos Viros esse: in quo ego illi adsentior. Sed observo id Instituti Monastici vicium non esse, sed non paucorum hominum, qui veste, & domicilio Christianæ Philosophiæ studium mentiuntur. Demum vide, quid noster Ethicus effutiat. Tres Versiculos Matth. cap. V. testes sententiæ suæ producit: quasi Christus fideles ita instituens, ut alter exemplo suo alterum ad virtutem excitet, atque alter alteri prosit, vitam solitariam despexerit: quasi solitariorum Virtutes alios ad meliorem Vitam non incitaverint; quæ absurda, nescio quomodo, ex illo Matthæi loco extuderit. Melius consulere sibi poterat, si meminisset id exequi, quod ait Apolog. §. 3. *Mihi semper visum fuit ubicumque potius, quam circa oracula divina, ingenium exercere*. Si ergo revelatæ Theologiæ nullam operam dedit, cur suas sententias divinis oraculis sæpe suffulcit? Adolescentes heic animadvertant, qua fide Protestantes digni sint, quum in unis scripturis suum omne præsidium collocent.

§. XII. Cum divina oracula se parum nosse profiteatur, consequitur ad Revelatæ Morali alios, ad Naturali Ethicæ alios terminos ponendos ineptum videri: facile enim accidit, ut qui utriusque præcepta, & scita novit non bene, utrique terminos, qui alteram scientiam ab altera distinguunt, recte non ponat. Verum hac difficultate se impediri Pufendorfius non putat, qui sic rationes suas omnes componit. Ait I. Populorum mores, & negocia Naturalem Ethicam semper rexisse; homini cuique optimo semper illam cordi fuisse; cujusque Populi Civiles leges illam consuluisse, & plerumque expressisse; Philosophos illam adhibuisse, ut hominum mores ad Rectæ Rationis normam revocarent; neminem vero, qui Naturale, Gentiumque Jus ab constituto humano Jure secerneret; neminem etiam, qui naturale illud Jus ad justi systematis regulas exigeret, extitisse ante Hugonem Grotium; hunc vero Universis signum sustulisse, omniumque studia ad expoliendam, illustrandam, amplificandamque Naturalem Ethicam incitasse specim. Controv. cap. 1. §. 1. Ait II. aliam Theologiam Moralem, aliam Naturalem Ethicam esse: illam Verbo Dei solo plerumque niti, quod apud Christianos solos, non apud alios valet; hanc una ratione naturali ad omnium hominum captum accommodatam ire: illam Christianis castam vitam, æternamque felicitatem comparare; hanc omnibus hominibus præcepta tradere, omnia omnium negocia expedire, ut rectam, honestamque vitam transigant. III. Confert hanc cum illa, atque ait: *Hac morali Theologia nostra longe latior, & magis Universalis est, domesticis principiis innixa, ac tradens officia hominum . . . quæ ex peculiari Religione, aut Voluntate imperantium civilium haud promanant . . . .*

ita-

&c. itaque ubi jus naturæ, & Gentium deficit, ibi Theologia Moralis, & Jus Civile incipit ibidem cap. 4. §. 15. Iterum in epist. ad Scherzerum Lipsiensem Theologiam ab Ethica separat: unicuique fundamenta, & partes suas attribuit: *Sane enim peculiaris disciplina est Theologia tum ab aliis scientiis, tum ab ipso quoque jure naturali distincta: licet enim Theologia Moralis plurima inculcet præcepta, quæ & ipsa Jus naturale tradit: hujus tamen, non illius disciplinæ est eorum necessitatem ex ratione demonstrare*. Hinc illud consectarium ibidem colligit: *Unde sane nihil repugnat dari Theologum articulorum Fidei Christianæ gnarum sed qui in aliis scientiis* (in hoc, inquam, naturali jure: de hoc enim agitur) *sit plane hospes*. Hinc fit, ut Theologi fere omnes ea, quæ scribunt, naturali ratione confirmare aut nihil, aut parum curent; neque explorare iis opus aut jus habent, quid ab Ethicis *recti*, *pravive geratur*. Hinc iterum fit, ut Ethica sit instar cujusque naturalis scientiæ, quæ naturali ratione invenitur, expolitur, augetur; nec prohiberi possint, quin nova placita, & scita Ethici pronuncient, atque defendant. Novæ enim res, inquit, *in vera Religione Verbo Dei nixa ferendæ non sunt*, neque in Rep. sed in naturali scientia *eo ampliorem ingenii, & industriæ laudem merentur Scriptores, quo plus novitatum invenerint* Apol. §. 4. Beckmannum erecto, elatoque animo vituperat, quod *non desinens novitates latrare aut ruditatem suam debuccinet, aut ingenium meum, aut industriam commendet* ibidem §. 37. Eamobrem censet Theologum, qui in aliis disciplinis quid molitur, *rationibus & principiis cuique disciplinæ peculiaribus* id gerere oportere epist. ad Scherzerum: atque hujus disciplinæ principium, quo Naturale Jus cognoscitur, *Unicum esse Lumen Rationis; ac finem, & usum intra hujus Vitæ terminos coerceri*, ut decoram, & tranquillam vitam agant homines, *non ut ex solis naturæ nostræ viribus æterna salute potiantur* epist. ad Amicos. Demum in Cap. ult. specim. Controv. Ethicam prorsus ab Theologia separandi caussa affirmat *in Rep. Christiana non dari aliam Doctrinarum ex lumine rationis promanantium censuram eminentiorem, & sanctiorem illa, quæ Summis Imperantibus Civilibus, quos & ipsos Christianos præsupponimus, competit*. Mox ad summam, præcipuamque caussam, quæ Ethicam ab Theologia separatam quærere videtur, venit. Nam ait *neque in Authenticis Novi Fœderis Libris, neque in Commentariis inveniri, quæ ad pœdiam Juris naturalis pertinere supra dicebamus, quippe cum talia tradere extra scopum istorum scriptorum fuerit*; quanquam plurimum lucis, & subsidii naturali Ethicæ ex divinis libris, Commentariisque accedat specim. cap. 1. §. 2. Ibidem supra dixerat *in libris novi Fœderis præcepta Juris Naturalis passim luculentissime* exprimi, & cuique homini, Populoque imperari; *eaque omnia ad unum caput, velut ad legem quampiam fundamentalem* h. e. Caritatem, ex qua ceteræ perspicue con-

sequuntur, Jesum Christum revocasse: *sic ut in Theologia Christiana nullum præceptum desiderari videatur, quod ad regendas in universum hominis actiones, moresque faciat*. Unde igitur naturalis Ethicæ utilitatem, necessitatemque arcessit? Ex hac inquam ratione: Cum *non exigua hominum pars Christianam legem ignoret, aut adspernetur: cui tamen & inter se, & cum Christianis agenti negocia utique ad legem naturalem attemperanda; ideo ex alio principio apud omnes æque agnito, & ad omnium captum attemperato deducendum est Jus, quod eorum*, qui de Religione aliud, atque aliud sentiunt, actiones componat, & regat. Quæ si vera sint, non multa utilitas ad humanum genus ex hac Ethica veniet. Jam vides oculis, jam manu tenes, atque intelligis, quid in Apologia, in Epistolis, in specimine, in spicilegio, atque in reliquis Eristicis scriptis Pufendorfius sibi velit.

§. XIII. Omnes homines, qui pro naturalis rationis recto tramite sociales, justi, atque æqui sint, oportet, naturale Jus sincerum, & simplex Pufendorfius docet: solius ratiocinationis ductu suas, aliorumque sententias confirmat, aut refellit, aut in eis quid excipit: sola ratiocinatione rem omnem, qua de agit, expedit: eaque sola se uti frui gloriatur. Cum omnium hominum bono consulere voluerit, omnesque in una quasi Civitate congregaverit, omnibus præcepta tradiderit, quibus in omnes partes usus vitæ confirmari possit: exinde illa animi erectio, elatioque in eo exsistit, aliorumque hominum contemtio. Non enim solum adversarios suos contemnit, ludibrio habet, sed etiam caussas aucupatur, quibus lacessat, irrideatque Catholicos, quos appellat Pontificios, ut novi hæretici solent. Profecto in cognitione, & scientia aliis antecellere pulchrum putavit; labi autem, errare, nescire, decipi turpe duxit; atque ideo a sententia, quam primum tenuit, nunquam discessit, aut illam explicans raro temperavit, aut alio digressus adversarii argumentum gravium verborum circuitu elusit. Ut universo hominum generi se accommodet, commendetque, Religioni, Revelatæ minimam operam dedit. Quæ res & in Notis, & heic, quæ observetur, digna est; & mala quæque, morbos nimirum, graves fustium ictus, & *calidi sanguinis pœnam* adversariis imprecatur; & fere centies illud *si Diis placet* recitat, atque in deliciis habet. Non hic repeto sententias omnium gentium ingenio accommodatas, quas in octo libris dignas obelo notavi. Pari impetu ad gloriæ cupiditatem trahitur, qui & adversarios tot tantisque injuriis obruit, & se collaudat magniloquentia, quæ vel Orientalem hominem dedecet. Legesis penultimam appendicis periodum, in qua de se sic habet: *Gesenio id honoris sufficere debet, quod mea opera ad qualemcumque nominis celebritatem protractus fuerit*. Legesis primam, ultimamque paginam Discuss. Calumn. in quibus Præceptoris Pufendorfii sublime ingenium (cui suam felicitatem, splendoremque Seculum

XVII.

XVII. debet, & cui *plura*, *& majora* debebat, nisi Ethicarum meditationum cursum quædam sordida ingenia impedirent) fictus Discipulus Rolletus, aut verus ipso Præceptore suggerente, & quamplura addente supra omnem Protestantium, Catholicorumque Clerum extollit. Rolletum tandem una spes solatur, atque erigit, quippe qui prænoverit nos per ejus libros in admirationem rarissimæ eruditionis rapi; & supra invidiam ejus Virtutem esse, quæ per se ipsa *decus, & perennem gloriam* Pufendorfio progignit.

§. XIV. De Pufendorfii eruditione, de culto ejus ingenio, laboribusque quos rerum, hominumque naturam meditando pertulit, subacto, atque ad ardua quæque tendente dicere necesse non habeo, cum alii ante me satis superque dixerint. Etiam non displicet naturalem ratiocinationem adhibere voluisse, ut homines, qui Evangelio non credunt, neque Divinæ Legis auctoritate ducuntur, in id omne, quod rectum, honestumque est, erudiat; & naturale jus ab positivo accurate, diligenterque secernat, illiusque Juris systema exhibeat. Sed multa in eo displicent. Primum ait *in Novi Fœderis Libris* ea non inesse, quæ ad naturalis Juris institutionem pertinent; neque Sacros Scriptores in illa tradenda incumbere potuisse. Mox ibidem ait in iisdem libris illius *Juris præcepta passim luculentissime exprimi*, quæ ad Universas hominum actiones, moresque regendos valent. To *passim luculentissime exprimi* naturale jus obstat recta fronte τῷ non inesse, nec tradi potuisse; & regulæ actionum omnium, morumque jam traditæ obstant necessitati, quæ easdem regulas *instituendi rationem* postulat: id enim Pædia apud auctores civiles, sacrosque significat, ita ut Pufendorfii oratio se implicet, neque facilem exitum inveniat. Forte Pædia continuatam, cohærentem, nec interruptam naturalis Juris institutionem, quam apta ratiocinatione fulciri opus est, ibi significat. Quæ significatio, sive Institutio homini cuivis summo Legislatori, multoque magis Jesu Christo, *qui est Deus benedictus in secula*, non congruit; neque Evangelistis, qui Christi Vitam, atque Acta stricte, & presse scribunt, neque Apostolis ceteris, qui Legati a Deo Fidei dogmata, Evangelicæque Moralis præcepta in epistolis referunt, in mentem venire potuit. Certe naturalis Juris, quod tradunt, rationem reddere non debent Sacri Scriptores, qui Dei loquentis, cujus legatione eos fungi jam dixi, auctoritatem omnibus hominibus pertrahendis accommodatam, non ratiocinationem, cujus vim soli doctiores percipiunt, quique ingenio præpollent, ostendunt. Quare satis sit nobis præcepta illa in hoc, atque in illo libro sacro inesse, quæ nos ad omnem rectam, naturalique rationi consentaneam actionem informant. Præterea naturalis Juris præcipua, maximaque Capita, quæ Decalogus exhibet, paginam faciunt in Pentateucho Mosaico, deinde in tetrateucho Evangelico Christus capitum eorundem absolutionem, perfectionemque præcipit; quoniam quibusdam

busdam repagulis illa communit iterum, atque iterum jubet omnem improbam cogitationem, voluntatemque animo abjici: etenim voluntate intus composita turpes actiones foris esse non possunt; Denque Juris naturalis Auctori, *qui non colitur nisi amando*, a recta voluntate præstatur id obsequium, quod unum unice Deo placet. Idem jus explicant Apostoli, speciebusque, de quibus in epistolis consulti loquuntur, accommodant, adeout sine errore dici non potuerit *illa præcepta tradere fuisse extra scopum sacrorum Auctorum*. Equidem illa tradunt, & necesse habent illa tradere: tum quod illa Moralis Doctrinæ bases sint, quibus neglectis Deo placere nemo potest: tum quod non pauca Juris illius capita, consequentiasque & Gentium vulgus & Philosophi, & Legum latores plerique ignoraverint, aut neglexerint, aut aliud naturali Juri contrarium instituerint; viciisque longe, & late, diuque diffusis homines ad agendum non recta ratio, sed libido abduxerit.

§. XV. Frustra quis excipiet Juris illius præcepta omnia, præceptorumque consecutiones omnes sacris in libris non esse; atque ideo Ethicorum disquisitione, & ratiocinatione suppleri illa oportuisse. Nam nescio, an fingi possint præcepta, quorum in privata vita, atque in publicis negociis usus valet; & quorum nequidem principia in sacris libris, quasi semina, sint, ex quibus præcepta reliqua, quæ ibi desiderantur, consequuntur. Iterum excipiet ibi non esse aperte tradita omnia? Id libenter largior; sed perspicua præcepta & Christianorum omnium fixis, probatisque moribus, ex eorumdem rebus publico, perenni, communique Ecclesiæ consensu gestis colliget: exinde sententias Juri naturæ consentaneas habebit, quas ad omnium captum ratiocinatione accommodabit. Primus auctor hujus Juris Grotius quærit *an bellare unquam justum sit;* probatque justum bellum licere Jure Naturæ, & Gentium, & sacrorum librorum auctoritate: demum objecta ex eisdem libris argumenta sic solvit: *Quoties de scripti sensu quæritur, magnam vim habere solet tum Usus sequens, tum prudentum Auctoritas; quod etiam in Divinis scriptis sequendum est. Neque enim probabile est Ecclesias, quæ ab Apostolis constitutæ sunt, aut subito, aut omnes defecisse ab iis, quæ Apostoli breviter perscripta ore liberalius explicaverant, aut etiam in usum introduxerant* Cap.2,§.9.n.1. lib.1. de J.B. & P, mox §. 10. n. 2. ait: *Sed auctoritatibus privatis sepositis ad publicam Ecclesiæ veniamus, quæ maximi debet esse ponderis*: tum Christianæ Plebis usum atque Ecclesiam, quæ Scripturarum sententiam constituit, loquentem in Arelat.1. Synodo producit. Hæc Parisiis scripsit ocio, litterisque abundans Grotius, Catholicis non adhærens, incertusque animi, sed sequens rationem cuique homini obviam, qua legum quarumcumque vis, & sententia dignoscitur. Idem Grotius Senior in Apologet. Rivetiani Discussione posthuma de eadem re graviter ait: *Sicut in Legibus humanis valet quidem ad sensum indagandum Verborum, ac locu-*

ctionum cognitio. - - sed hæc omnia ita sunt dirigenda, ne impingant in id, quod ab initio publicatæ legis de re quaque receptum, & judiciis approbatum fuit; ita in legibus Divinis quidem . . . eadem interpretationi circumdanda sunt repagula. Finge demum quorumdam, quæ naturæ jus spectant (quod difficile fieri posse autumo) ne unum quidem verbum in SS. libris occurrere. Quid tum inquies? In hac, inquam, specie Ecclesiæ lux, quæ viam tutam reperiat, tibi non deerit. Audi Grotium *admiranda instructum ingenii, ac judicii felicitate, pari scientia literarum sacrarum Juris Civilis, omnigenæque eruditionis, & infinita lectione*, ut Pufendorfii de Grotio judicium usurpem Cap. 1. Specim. §. 5. Is *de sufficientia S. Scripturæ, & auctoritate Traditionum* contra Rivetum disputans perspicuis argumentis evincit S. Scripturam non sufficere, & Traditionum auctoritate opus esse, tum ad scripta Apostolica a non Apostolicis dignoscenda, tum ad constituendam hujus illiusve textus sententiam, tum ad ea, quæ Apostoli non perscripserant, sed Ecclesiis tradiderant, addiscenda; *quia scripsere ex occasione nata, & quæ tempus ferebat, non aliquod systema Doctrinæ, ac Regiminis*. Quod fuse scripsit Grotius in Voto pro Pace Ecclesiastica, id in Apologet. Rivetiano contraxit; sed uterque locus dignus est, qui legatur ab omnibus. Nec meminit Pufendorfius se paria post Grotium dixisse, cum ad Zentgravium scriberet. *Si quis aliquod dogma venditare velit, ei ex divinis Scripturis id fuerit adstruendum, aut saltem ostendendum omnes Christianos, aut majorem, & saniorem horum partem constanter, & continua ita sensisse, & praxi expressisse* Cap. 1. §. 1. Spicilegii.

§. XVI. In singulis fere paginis Pufendorfius ait se dogmata hæc Ethica non Christianis, qui aliunde, quam ex SS. libris illa addiscere necesse non habent, sed Infidelibus, *hominum parti non exiguæ*, quæ SS. librorum auctoritatem ignorat, aut spernit, scribere; *cui tamen & inter se, & cum Christianis agenti negocia utique ad legem naturalem attemperanda esse* Cap. 1. §. 2. Specim. Igitur Doctor Gentium infidelium in Ethica naturali dicendus est; qui sponte confessus est ea, quæ tanto conatu meditatus invenit, & scripsit, quæque heic tanta cum bile defendit, nostra non multum interesse: immo mores nostros, & res, quæ a nobis geruntur, hujusmodi placitis regi non oportere. Christiani, si negocia cum Infidelibus agant, ea recte norunt agere, licet de hac Ethica nihil unquam acceperint. Nam Apostoli, quos omnium Ecclesiarum sollicitudo tenuit, cum fidei doctrina Morum præcepta conjungunt: quæ conjunctio in oculos omnium Apostolicas epistolas legentium incurrit. Quod Apostoli scripserunt, idem liberalius ore tradiderunt; institutique ab Apostolis jam mortuis Episcopi, Presbyterique: *quod invenerunt in Ecclesia, tenuerunt; quod didicerunt, docuerunt; quod a Patribus acceperunt, hoc filiis tradiderunt*: quæ

Augustini sententia viris Christianæ Ecclesiæ gnaris, ipsique Grotio in Voto pro pace Ecclesiastica seipsam commendat. Primi autem Christiani vitam omnem inter Infideles egerunt: *Hesterni sumus, & vestra omnia implevimus Urbes, Insulas, Castella, Municipia, Conciliabula, Castra ipsa* Apologet. cap. 37., nec multo post *Navigamus & nos vobiscum & militamus* ibidem cap. 42. Tertullianus Christianorum Apologeta ajebat. Quis vero questus est, aut doluit, quis unquam retulit eos nescisse quomodo se cum Infidelibus gererent? Nec solum illa ætate cum Ethnicis Romanis, sed & deinde cum barbaris fidei inimicis in eadem Civitate sive Rep. Christiani diutissime fuerunt; eademque Apostolicæ Moralis Doctrinæ propago ad bene, recteque agendum illos instituit. Præterea parum, aut nihil utilitatis Infidelibus populis ex hac Ethica afferri jam liquet, qui enim Turcæ, aut Persæ, aut Indi, aut Sinenses, aut Japonii, aut Afri, aut Americani, quique in silvis, in antris, atque in Insulis a continenti terra longissime remotis degunt, hanc Ethicam norunt, aut aveat legere, aut ad illam mores suos, actionesque accommodare unquam volunt? Primum igitur discipulos, quos præceptis suis instituat, Pusendorfius inveniat, ne frustra præcipiendo aerem verberet. Consequitur Christianorum res cum Infidelibus agendas propter hanc Ethicam melius non geri, cum hanc illi ignorent, aut negligant.

§. XVII. Quod vero heic, atque alibi dixit, id dictum voluit, ut honesta aliqua sui excusatione expromta adversariis satisfecisse videatur. Sed aliud revera sibi constituit, aliud factum voluit, quam quod scripsit: etenim in hoc unum totus incumbuit, in hoc totus fuit, ut detersa barbarie, evulsisque barbariei seminibus, *quæ in plerisque locis supersunt . . . . jure naturali luci suæ restituto nec Conscientia a sacerdotum libidine suspendatur, & formulariorum mysteria deinceps agricolis ludibria debeant*, ut ipsa, aut ipso suggerente Johannes Rolletus ait in Discuss. Calumn. §. 1. Certe Puserdorfius ejus, quod in eadem pagina paullo ante dixerat, oblitus paullo post enunciat, quod vere proposuit. *Ast vero illi Doctores, qui in Episcopi Romani verba jurarunt . . legi naturali, & universæ de moribus doctrinæ magnam caliginem offudere, dum immensa voluminum mole id agunt, ut pares solos Sacerdotes facultas sit Conscientias hominum ex suo lubitu temperandi*. Idem totius operis propositum ante me acu tetigit, & magnificis verbis elocutus fuit Mascovius, qui totum opus recensuit, & Notas adjunxit. Mirabile illud mihi videtur, quod cum voluerit Ethicam illam, quam Ecclesia per universos Ministros suos (id enim Pufendorfii verba significant) Christianam plebem huc usque docuit, subruere; atque Ethicam suam naturali ratione innixam homini cuique etiam plebejo insinuare; semper tamen in totius operis scriptione, in Apologia, in Eristicis libris dicit,

edicit, magnaque vocis elatione, & tota laterum firmitate clamat, contenditque se nihil commune cum Theologicis dogmatibus scripsisse, data opera quæstiones Theologicas declinasse, atque ideo neque has, neque illa obstare, quominus ipse perscrutetur rerum, hominumque omnium naturam alia via, & ratione, humanisque rebus finem alium proponat. Quid hæc duo sibi volunt, quæ sibi ipsis repugnant? Naturalem Ethicam accommodas Christianis, quibus illa opus non esse conliteris? Nam certe te Præceptorem Ethicæ ad Infideles ire velle falso dixisti. Qui a te regulas Ethicas audiunt, Sacerdotum doctrinas audire necesse non habent; & suam quique Conscientiam ad illas Regulas dirigere possunt; ad Regulas inquam, quæ a Deo in SS. Libris revelante, atque a Christianorum sensu, & praxi non veniunt? Nam naturalis Ethicæ fundus est Ratio, non Revelatio. Igitur ad Philosophorum instar Christiani Conscientias regent; sive, ut melius dicam, Ethnicas tenebras repetent, admirabili Fidei lumini rationem cœcam præferent: & te Auctore, hortatore, impulsore Christiani Christum dediscent? Eamobrem non miror te dixisse Ethicam tuam eo tendere, ut homines beatam vitam nunc agant, naturæque consentaneam, non ut ex ea salutem æternam consequantur. Quid ais? Si Christiani ex Evangelio vitam instituant, nonne eorum vita naturæ maxime consentaneam? Nonne beatissima illorum Societas erit? Quid ais? Qui tuam Ethicam sequitur, is res suas curat, non æternam salutem? Nos vero Fidem, & Morum Doctrinam Evangelicam sequimur *propter spem, quæ reposita est nobis in Cœlis . . in verbo Veritatis Evangelii* epist. ad Coloss. cap. 1. v. 5.

§. XVIII. Mirantur forte non pauci, quid sit, quod Pufendorfius Ethicam prorsus a Theologia separatam voluerit; atque illam hominum omnium, hanc solius Christiani populi regulam statuerit: mox ab illa Ethica, quæ in Scholasticorum lacunis fœde corrupta jacuerat, a se repurgata cujuscumque hominis conscientiam regi, & duci fuimet adversarius scripserit. Qui Novatorum inquietum, sibique repugnans ingenium noverunt, ii mirari desinent. Primum Novatores contra Christianorum, Patrum, Synodorum, Ecclesiarumque omnium sententiam, & praxim Catholicæ Fidei dogmata pleraque omnia immutarunt; cujus mutationis Arbitrum, & Judicem statuerunt cujusque Christiani privatum Spiritum, quem *Spiritum Ecclesiæ divisorem* Grotius apte, atque eleganter appellat art. 1. in Animad. Riveti. Quocirca Veritatis judicium summum, quod Catholicæ Ecclesiæ, Conciliisque Œcumenicis illam repræsentantibus ereptum voluerunt, unicuique incredibili audacia, atque impudentia tribuerunt. Itaque Grotius Pufendorfio eruditior, instructus ingenio splendidiore, in re Theologica præ illo sine dubio ad senectutem usque exercitatus de illa Fidei ex unis Scripturis frustra colligendæ falsa regula sic queritur. *Dicit Rivetus se,*

& suos duci publica spiritus auctoritate in verbo suo Christianis omnibus communi. Tantundem dixit Menno, & Socinus, & Brunus, & tot alii. Vide Lector, in quas perplexitates involuantur . . . . Nesciunt, quo se vertant. Mox Veteris Ecclesiæ morem laudans, necdum Catholicæ Ecclesiæ auctoritatem agnoscens ait: *Laudo & Marcianum Imperatorem, qui disputari vetat super iis, quæ a Synodo semel erant judicata* ad art. 1. Voti pro Pace Eccl. In ea re laudare potuit Grotius, quotquot in Catholico Orbe privatæ Ecclesiæ, Populi, & Principes fuerunt. Eo impotente animo abrepti *exstiterunt homines, qui illam, in qua majores nostri fuerant, Ecclesiam deserendam omnino dicerent; sed & novos cœtus facerent . . . & contra Edicta & Regum, & Episcoporum hæc defenderent*, ut ibidem in proemio Grotius graviter adnotat. Eamobrem Ecclesiæ sinu disciſſo, auctoritate neglecta, publicam potestatem junctis armis, scriptisque libris deprimendam curarunt, quorum librorum numerum sæpe Grotius, atque alii recensent. Tum si qui Reges, aut Respublicæ sibi favere visi, visæve sunt, in eos, in easve privilegia illa, quæ Uni Ecclesiæ competunt, contulerunt; eodemque tempore Christiani Matrimonii sanctimoniam, Unitatemque viciarunt divortiorum licentia. Hæc Morum doctrinæ a Protestantibus reformatæ memini fuisse initia. Deinde in Universam Patrum Moralem Doctrinam invadunt; ejusque partem non exiguam tanquam nimium asperam, aut sacrorum librorum sententiæ incongruam contemnunt. Demum Revelatæ Religionis pertæsi ad Jus naturale scrutandum abeunt; eoque Jure a se restituto gloriantur. Quid de cunctis rebus statuendum, quidve agendum sit, ipsi per se ratiocinando decernunt; nullam Fidei præeuntem lucem sequuntur; neque ei se cogitando, meditandoque accommodant. Paullatim factum est, ut apud multos Auctoritati Divinæ cæca humana ratio, Revelationi Philosophia, Christianæque humilitati Pelagianus elatus animus prævaluerit; multique ad quædam præcepta ab ingenio suo conficta mores exegerint. Igitur his quasi gradibus factis eo non pauci venerunt, ut in sacrorum librorum Veritatem, Auctoritatemque expugnandam eruperint, Religionem omnem neglexerint; atque ad dissociandos homines, atque ad nullam habendam Civitatem, & Rempublicam excesserint. Porro hanc fuisse progressionem, utilitatemque naturalis Ethicæ excultæ ab iis, qui sibi solis ratiocinantibus credunt, non Ecclesiam summam Præceptricem, & Judicem agnoscunt, nos & ab aliis accepimus, & non raro dolentes adspeximus.

§. XIX. Non parvam operam huic impietati propagandæ Pufendorfium contulisse intelligit, qui meminit eumdem, cum de officiis erga Deum nihil in hoc ingenti opere de Jure Naturæ, & Gentium dixerit, hanc caussam afferre, quod non naturalem Theologiam, seu primam Philosophiam, quæ officia illa

erga

erga Deum exsequitur, sed mutua officia, quæ homo homini præstat; explicare instituerit; atque adeo Religio in Naturalis Juris disciplina extra nativam sedem vagari sibi visa fuerit Specim. Cap. 5. §. 25., & Spicil. Cap. 1. §. 14. Consequitur inde homines, quibus de Dei cultu nulla cogitatio, nullaque curatio est, sociales, naturalisque juris, quod a Deo per rectæ rationis tramitem ad nos venit, custodes fieri posse. Consequitur iterum humanæ societatis firmissimum primum vinculum non videri naturalem Religionem; neque id, quod omnes fere Gentium Philosophi perviderunt, Christianum vidisse. Cum allatæ caussæ inanes sint; immo cum rectæ Rationi, quæ naturale jus investigat, naturalemque disciplinam constituit, repugnent, Pufendorfium, qui officiis illis nullum locum reliquit, nullo modo excusant. Eas vero caussas afferri arbitror, ut aliquid adversariis rescripsisse videatur. Ceterum omissa Religionis officia, quum suimet puduit, exposuit, nam *cum postea in usum juventutis officia hominis, & Civis in compendium redigenda forent juxta legem naturalem, caput de Religione naturali in eum libellum transtulit* Specim. Cap. 5. §. 25., sed allatas caussas neque heic, neque Spicil. Cap. 1. §. 14. deserere noluit, qui ait *in hujus libelli Præfatione Religionem naturalem ex socialitate indirecte derivari*. Illud *indirecte* Zentgravio, qui naturalis Juris aliud principium statuit, displicuit. Vide, quia in hoc §. 14. Zentgravio Pufendorfius rescribat: nam queritur illum dolo malo tria hæc verba *ceu ex fundamento addidisse de suo, quæ in loco, quem iste respicit, non exstant*. Falso queritur addidisse Zentgravium verba illa, quæ suam non *interpolant*, sed explicant sententiam. Equidem Pufendorfius antea scripserat in sua Juris naturalis disciplina *nullum commodius principium adsumi, quam socialitatem posse; & ob eam rationem Caput de Religione naturali in eo libro nuspiam exstare:* postea in lib. de Off. Hom. & Civ. *Religionem ex Socialitate indirecte derivari* scribit: necesse est eam ob rem ex Socialitate, ceu ex fundamento, seu principio Religionem indirecte venire. Vide heic Pufendorfium sæpe de multis queri, multaque rescribere, quæ ad rem non pertinent. Religionis naturalis ex socialitate indirecta derivatio ad rem nostram pertinent; quæ res verba illa expungenda, aut immutanda postulat. Si enim querelis omnium commotus ipse confitetur *legem naturalem a Deo vim, atque auctoritatem nancisci, sed & Religionem naturalem in hac Disciplina . . . humanæ Societatis vinculum, & velut coagulum esse* Specim. cap. 5. §. 25. si nullo adversario cogente considerat hominem *ita a Deo formatum*, ut extra Socialem vitam salvus esse non possit; *& leges, queis socialis vita continetur, cujusvis Religionis partem constituere . . . concluditque socialem vitam abs Creatore homini pro Imperio impositam* Spicil. cap. 1. §. 15. & lib. 2. Cap. 3. §. 20. consentaneum est hominem, quum se ipsum novit,

 pri-

primo ad agnoscendum Deum, ad cultumque ei præstandum, a quo totus est, deinde ad colendam socialem vitam animum appellere, ut Deo Societatem imperanti obsequatur. Quamobrem homo ratione utens a seipso noscendo ad Deum, Religionemque atque ab hac ad Socialitatem, ut ajunt, ejusque leges dignoscendas aditum aperiat, progressionemque instituat necesse est. Consequitur itaque ultimo loco Socialitatem ipsam ex agnita Dei Voluntate, & Religione, quæ hominem Deo submittit, quæque hominem homini conciliat, legibusque socialibus obsequentem facit, & sine qua Societas quæcunque diu stare non potest, recta via proficisci, non *Religionem ex Socialitate indirecte derivari*.

§. XX. Illud admirabilius est (etiamsi alterum ex altero consequi videatur) quod putarit officiis erga Deum, sive Religioni, nisi si Dei cultus in Civili Societate consideretur, in Juris Naturæ doctrina locum non esse; putarit quoque officia hominis erga seipsum *partim ex Religione, partim ex lege Socialitatis fluere, ita ut ni homo Servus Dei, & Membrum humanæ Societatis esset, ipsius nulla erga semet officia intelligi possent*. Specim. cap. 5. §. 25. Philosophico eo dogmate adeo delectatus est, ut heic, & Spicil. cap. 1. §. 14. & lib. 1. de Off. Hom. & Civ. cap. 3. §. 13. idem dogma iterum, atque iterum proposuerit. Ac primum paradoxon incredibile videtur hypothesis illa, quæ fingit huic homini, qui nec Deo servit, neque in aliorum Societate versatur, & vivit, nullam sui diligendi, conservandique obligationem superesse. Nam quamquam is homo vix videatur rationis esse particeps, qui nec illa ad sui, nec ad Dei cognitionem hauriendam utitur; qui vim naturæ hominem homini conciliantis & ad orationis, & ad Vitæ societatem non sentit, seque ad ferarum vitam degendam præparat: tamen si rationem, quæ nos a bestiis separat, consulere velimus, ex illa necessitatem officiorum erga Deum, & nosmetipsos, aliosque perspicere possumus, atque ad illa præstanda hunc hominem obligatum intelligimus. Nam certa alia res est hominem nec Deum nosse, nec seipsum diligere; atque alia res est ad sui amorem nullo modo obligari. Ait præterea officia hominis erga seipsum *partim ex Religione, partim ex lege Socialitatis fluere*: quasi si nulla habita ratione Societatis, homo Dei notione, & Religione sola ductus diligere, & conservare seipsum, tuerique non debeat. Vide Lector, quanti sit hæc Pufendorfii hypothesis, & quo abeat; atque hanc confer cum quavis alia Scholasticorum hypothesi, quam in Eristicis libellis ipse despexit, atque irrisit; atque utravis risu dignior sit, considera. Illud vero lepidum est, quod Zentgravio ab hujusmodi sententiis abhorrenti rescribit Spicil. cap. 1. §. 14. Ait primo nondum demonstratum sibi hominem nec Dei servum, nec Civem ad sui amorem obligari: mox ut supra adversarium se evehat, sic pergit. *Sic non fal-*

falsa solum, *sed & Reip. perniciosa est sententia Neminem teneri alterum magis diligere*, *quam seipsum*. *Nam dantur casus non infrequentes*, *ut vita*, *& fortunæ nostræ a nobis pro aliis impendi debeant*. Quis, ego inquam, vel Adversarius suus, vel Scholasticus, vel Moralista negat eos casus accidere posse? Certe non de his, sed de illa hypothesi, cui fulciendæ verbum nullum Pufendorfius addidit, querelam Zentgravius instituit. Quare adnotanda est versutia Pufendorfii, qui, quum nihil habet, quod apte rescribit, quæstionem institutam deserit, ad aliam provocante nemine progreditur. Demum contendit *Religionem tantummodo considerari posse . . . prout humanæ Societatis vinculum est* h. e. quæ Civitatis temporariam utilitatem, conservationemque tutatur, non ad *salutem æternam* acquirendam valet Specim. Cap. 5. §. 25. etenim de hac Religionis virtute quoad integræ, lapsæque naturæ statum Theologos, non Politicos loqui, & differere posse autumat. Hæc, atque hujusmodi alia verba Pufendorfius sæpe cartis illinit, ut suam Ethicam ab Theologia distinctam ostendat; atque impune possit id dogma statuere, quod placet. Ergo hujus Ethicæ nativa forma, ingenium, atque indoles in consociandis, retinendisque in Civitate hominibus tota versatur; Religionem tanquam Civitatis vinculum, & nexum adsciscit; neque aliud quærit, quam ut Cives bene, beateque heic vivant. Profecto si Ethicis hujusmodi dogmatibus Adolescentes multam operam dederint, id detrimentum ex illa opera facile sentiant, ut contra divinum interdictum nihil nisi *terrena sapiant*. Quocirca honestior, & minus plena periculi videtur Ciceronis Philosophia, quæ Civium animos excitat ad colendam Religionem, ex qua Viri boni prodeunt, quibus victuris in cœlo semper beatis parata est sedes. Videsis locum egregium in de Somnio Scipionis: *Sed quo sis Africane*, *elatior ad tutandam Rempublicam*, *sic habeto omnibus*, *qui Patriam conservarint*, *adjunxerint*, *auxerint*, *certum esse in Cœlo*, *ac definitum locum*, *ubi beati ævo sempiterno fruantur*. *Nihil est enim illi Principi Deo*, *qui omnem hunc mundum regit*, *quod quidem in terris fiat*, *acceptius*, *quam consilia*, *cœtusque hominum jure sociati*, *quæ Civitates appellantur*: *harum Rectores*, *& Conservatores hinc profecti huc revertentur*. Paullo post pergit Cicero: *Sed sit Scipio*, *ut Avus hic tuus*, *ut ego*, *qui te genui*; *justitiam cole*; *& pietatem . . . quia & Vita via est in Cœlum*, *& in hunc cœtum eorum*, *qui jam vixerunt*; *& corpore laxati illum incolunt locum*, *quem vides*. Demum illa, de quibus fuse differuit lib. 2., cum his, quæ nunc scribit, mirifice congruunt. Universi Juris Naturalis a Deo venientis, legumque Civilium, sive Justitiæ, & Pietatis exsecutio, & vetita Violatio ibid. Cap. 3. §. 21., atque animus Civium Religione ante omnia imbuendus ibid. Cap. 4. §. 3. ad privati cujusque & Reip. commoda, atque incommoda refertur, ut intelli-

gas ultra præsentem hominum, rerumque conditionem ubique & semper omnem hanc Ethicam non ferri.

§. XXI. Qui officia erga Deum tanquam merum Civilis societatis nexum in Naturalis Juris disciplina considerat, & non considerata societate hominis erga se officia nulla intelligit, ab eo *immortalitas animæ non negatur, sed dumtaxat ab eadem abstrahitur* lib. 2. cap. 3. §. 19. Eadem Doctrina non solum heic propugnatur, verum etiam Juventuti ad Ethicæ elementa informandæ proponitur lib. 1. de Off. H. & C. §. 8. Cur inquis? Auctor quidem affirmat hominem animæ suæ immortalitatem deperire, destructionem quam maxime aversari; eam vero caussam esse, qua inducti Gentiles plerique sibi persuaserint animam a corpore separatam superesse, *ut bonis bene, malis male sit futurum; ejusmodi tamen circa hæc persuasionem, in qua animus hominis plane, & firmiter adquiescere possit, ex solo Dei verbo hauriri* Lib. 1. de Off. H. & C. Scilicet ait, ut immortalem Animam esse nobis certo persuadeamus, nullam ratiocinationem, sed Dei revelantis auctoritatem solam valere; argumentaque omnium Philosophorum nihili facit, quia immortalis Anima credi potest, ostendi non potest. Iterum illam Gentium pene omnium in eam rem consensionem negligit, atque amplius hoc addit: *Nondum liquido probatum est quodlibet recte factum necessario aliquo præmio extrinseco esse mactandum* lib. 2. de J. N. & G. cap. 3. §. 19. satis enim est, ut quis recte facti conscientia delectetur, in eaque conquiescat. Nec immortalis Animæ sententia Civitatem constituit, sed Metus, mutuique auxilii Necessitas ibidem §. 18., & lib. 7. cap. 1. Nec sententia illa imbutis Civium animis necesse Civitas habet, ut facta summi periculi plena jussi Cives exsequantur, fortiterque pro sua Civitate dimicent, & vitam amittant. Nam fortes Cives facere potest pœna capitalis ab eo, apud quem Summum Imperium est, indicta militi, qui stationem suam deserit: qua indicta Miles, nisi eum stultissimum finxeris, mortem potius contra hostem pugnans oppetet, *quam Carnifici cum ignominia jugulum præbebit*. Ergo Immortalis Animæ dogma nec constituendæ, nec conservandæ Civitati, nec Civili Imperio administrando, nec Civibus ad fortitudinem excitandis necessarium videtur. Id quidem dogma, ut potui, refutavi in longiuscula adnotatione ad §. 20. lib. 2., quam videsis: ibi enim dogmatis hujus capita omnia dissecta, concisaque sunt; & quæ sequuntur Reip. incommoda, adnotata sunt; adsertaque est Immortalis Anima hac una Apostoli ratiocinatione cujusque ingenio accommodata. Homo, inquam, in creatis rebus Deum esse novit; rationisque lucem præeuntem sequens novit, quid Deus jubeat aut vetat; nec Deum fortem, & justum ignorat. Quare si homo divinam Voluntatem contemnit, se a Deo puniendum esse intelligit. At vero non semper heic reus homo meritas pœnas Deo dat: confe-

ſequitur itaque hunc hominem in altera Vita puniri.

§. XXII. Proh omnium hominum etiam Chriſtianorum Civitatem conſtituendam, & gerendam bene! Qui hanc in Civitatem cooptantur, Ethicis dogmatibus paucis opus habent, reliqua nec multum utilia, nec neceſſaria tranquillitati publicæ Cives illi non curant. I. A Deo hominis Creatore, Proviſore, & Domino Socialis Vita illi, qui extra hanc ſalvus eſſe non poteſt, imperatur. II. Obligatur homo ad naturalem legem ſervandam, tanquam medium ſocialis Vitæ, & ſui ipſius conſervationi a Deo conſtitutum. III. Solo in homine Religionis ſenſus, quo Dei Majeſtatem celebrat, certaque officia per naturalem legem ſibi a Deo imperata agnoſcit, *& Metus Numinis deprehenditur* lib. 2. cap. 3. §. 20. Qui ſibi homo duo illa perſuaſit, & tertium illud in ſe ſentit, is ad Civilem ſocietatem aptiſſimus eſt, bonique Civis officio fungitur. Vide quam bene Auctor profecerit in Hobbeſii ſui Schola, qui, ut ipſe ait ibidem §. 16., diu, multumque meditando cenſuit hominem eſſe *Animal ſui conſervandi ſtudioſiſſimum*, ex eoque principio, nimirum *ex ſola propriæ ſalutis cura naturales leges ſat argute deduxit*. Quo fit, ut homo, quicquid in deſignata hac Civitate meditatur, molitur, aut agit, ad ſui ſtudium, curam, utilitatem, ſuæque vitæ præſentem neceſſitatem referat. Nihil eo dici, nihil cogitari poteſt, quod repugnat magis, rectaque fronte obſtet Chriſtianæ Religioni, cujus totius fundamentum in eo eſt, ut homo ſe, ſuaque omnia ad Deum referat; & rerum, quas ſenſibus appetit, & quarum appetitu abripitur, cupiditatem abjiciat. Quo fit, ut mirum videri non debeat, quod homo certo ſciens ſe quamprimum cum cruciatu, atque ignominia interficiendum ab hoſte, aut cum ſummo civili dedecore reliquum vitæ ſpatium agendum eſſe, ſi ignominiam a ſe depulſurus, aut turpitudinem illam declinaturus mortem ſibi conſciſcat: Puſendorfius ab hoc damnando graviter ſe abſtinet, ejuſque judicium in medio relinquit: immo in illam mortem non ſolum excuſandam, ſed etiam ab omni vicio liberandam propendet; omniaque argumenta multo cum ſtudio pro ſuicida illo congerit; quæ propenſio, ſtudiumque ex ſundamento illo Ethicæ ſuæ venit, quo conſtituitur ad commodum ſuum ab homine referenda eſſe omnia. Quo fit, ut argumenta illa, quæ polygamiam licere inſpecto naturæ jure ſuadent, ſtudioſe collegerit; illorum vero, quæ polygamiæ objici ſolent, adjectis reſponſionibus vim eliſerit. Ei quidem de polygamia id opinari liceat; quod addit, licere nemo unus Chriſtianus dixerit: *immo licet illa polygamia omnibus divinis legibus abſolutæ, & ſemper fuiſſet permiſſa, tamen legibus Civilibus tamquam pleriſque Civitatibus exitioſa proſcribi debuit* Apolog. §. 29. Qua in una ſententia duo peccat Puſendorfius; qui polygamiam hebræis permiſſam meminit, eamdem a Chriſto abrogatam non meminit; & quod deterius eſt, plus Ci-

Civiles leges, quam divinas nostrarum Rempublicarum utilitati prospexisse ait, qui utriusque divini fœderis legibus polygamiam permissam existimat. Eamobrem naturales pariter, & politicas rationes ibidem sequens ait Christianos quosdam *serio nonnullam Divortiorum licentiam optare . . . sed nullum esse Principem Christianum, qui polygamiam in Remp. introducere velit, aut serio velle possit . . . . Nam ad mendicitatem ea quidem certissima Via est*. Vide proscriptæ polygamiæ caussam unicam; scilicet Civile Jus, & Reip. utilitatem, non Jus Evangelicum.

§. Ult. Piger huc ea referre, quæ de Principum potestate Pufendorfius iterum effutit; & quibus nunc supra omnem modum eamdem extollit, nunc infra modum deprimit contra Christianorum omnium, qui ante nos fuerunt, perpetuam sententiam, atque usum: hac enim de re jam antea multa diximus, & Deo juvante alibi plura dicemus. Nunc Lector ignoscas, oro, si quæ scribenda parcius, & concinnius fuerunt, ea prolixius, incomtiusque scripta occurrunt; quoniam postremæ huic disquisitioni meæ aptum, accommodatumque ordinem afferre, illamque quasi lima polire novis, gravibusque negociis distractus ego non potui. Tandem illud non semel, sed iterum, atque iterum moneo, etsi sæpissime monuerim, ut si Pufendorfii libros in manus sumere velis, eamdem, ac forte majorem, quam in legendis Ethnicorum plerorumque omnium libris adhibere soliti sumus, diligentiam adhibeas, ab multis noxiis utilia fecernas, ne tibi incauto damnum ea lectio afferat; utique divinum illud monitum memoria teneas: *Doctrinis variis, & peregrinis nolite abduci*.

IN-

INDEX
RERUM INSIGNIUM
HOC LIBRO COMPREHENSARUM.

A.

B.

Ad

H.

I.

L.

M.

N.

O.

P.

R.

S.

SE-

W...

W.

Z.

FINIS.